

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Urša Omerzu in Nuša Urbančič

UPRAVLJANJE Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**Urša Omerzu in Nuša Urbančič
Mentorica: doc. dr. Petra Roter**

UPRAVLJANJE Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

*Zahvaljujemo se mentorici doc. dr. Petri Roter za neprecenljivo pomoč pri pisanju
diplomskega dela.*

*Hvala Andražu za konstruktivno kritiko in spodbudne besede, Jani za pomoč pri tehnični
obdelavi slik in Mateji za lekturo.*

*Največja zahvala pa gre najinim najbližjim, ki so nama ves čas stali ob strani in nama v
najtežjih trenutkih kazali pot naprej.*

Nuša in Urša

Upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri

V diplomskem delu sva obravnavali upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri v rečnih bazenih Nila, Evfrata in Tigrisa, Plate, Mekonga in Donave. Z analizo primarnih in sekundarnih virov sva pokazali, da so države v proučevanih rečnih bazenih kljub različnim interesom in dojemanju glede upravljanja s skupnimi vodnimi viri začele sodelovati in ustanovile regionalne režime, v elementih katerih so se uveljavili načela in norme mednarodnega vodnega prava. Regionalni režimi so nastali na različne načine, najenostavneje pa v regijah, kjer je bilo na razpolago dovolj vodnih virov in so obstajali skupni problemi, katerih rešitev je bila v interesu vseh držav. Na nastanek režimov je vplivalo tudi delovanje mednarodnih ali regionalnih organizacij, ki so k nastanku sodelovanja med državami pripomogle predvsem s prenosom svojega strokovnega znanja, ali obstoj hegemonov, ki je imel interes za vzpostavitev režima. Pomembno vlogo pri upravljanju z mednarodnimi vodnimi viri imajo Organizacija združenih narodov, številne nevladne organizacije in strokovna združenja, ki so vsak na svoj način vplivali na oblikovanje globalnih smernic za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri. V diplomskem delu sva ugotovili, da se države sicer zavedajo pomena upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri, še posebej v luči grozečega pomanjkanja vode v prihodnosti, vendar kljub temu zaenkrat še ne kažejo dovolj politične volje za splošno ureditev te problematike.

Ključne besede: upravljanje, mednarodni vodni viri, mednarodno vodno pravo, mednarodni režimi, mednarodne vladne organizacije.

Management of International Water Resources

In our thesis we have tackled the management of international water resources in the river basins of Nile, Euphrates and Tigris, river Plate, Mekong and Danube. With the analysis of primary and secondary sources, we have come to the conclusion that states in the above mentioned river basins started to cooperate and have established regional regimes, despite different interests and comprehensions they have had regarding the management of shared watercourses. In the elements of established regimes states have put into force the principles and norms of international water law. Regional regimes have been created in different manners, but their creations was the most straightforward in regions, where water resources were abundant and common problems - the solution of which was in the interest of all the states in the river basin - existed. The creation of regimes was also influenced by the activities of international or regional organizations, which have contributed their share to the development of cooperation among states, especially with the transfer of their expertise and knowledge, or by the existence of a hegemon, which had the interest to establish a regime. Important role in the management of international water resources have Organization of United Nations, numerous non-governmental organizations and professional societies, which have in different manners contributed to the formation of global guidelines for the management of international watercourses. In our thesis we have discovered that the states are aware of the importance of the management of international water resources, especially in the light of eventual future water scarcity, however they still lack to show enough political will for the general regulation of this area.

Key terms: management, international water resources, international water law, international regimes, international organizations.

KAZALO

KAZALO	6
SEZNAM KRATIC	9
SEZNAM SLIK IN TABEL	12
1. UVOD	14
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA	14
1.2 STRUKTURA NALOGE IN METODOLOGIJA	19
2. MEDNARODNI REŽIMI	24
2.1 DEFINICIJE MEDNARODNIH REŽIMOV	25
2.2 TEORIJE MEDNARODNIH REŽIMOV	26
2.3 PROBLEMATIKA SKUPNIH VIROV	28
2.4 NASTANEK REŽIMOV ZA UPRAVLJANJE Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI	30
2.4.1 NEOLIBERALISTIČNE TEORIJE	30
2.4.2 REALISTIČNE TEORIJE	33
2.4.3 KOGNITIVISTIČNE TEORIJE	36
2.5 DOLOČITEV SPREMENLJIVK ZA NASTANEK REŽIMOV ZA UPRAVLJANJE Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI	38
3. ZGODOVINSKI RAZVOJ UPRAVLJANJA Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI	40
3.1 SODELOVANJE MED DRŽAVAMI IN VLOGA MEDNARODNEGA PRAVA	40
3.2 RAZVOJ MEDNARODNEGA VODNEGA PRAVA	42
3.2.1 RAZLIČNI PRAVNI PRISTOPI K UPRAVLJANJU Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI	43
3.2.2 VIRI MEDNARODNEGA PRAVA NA PODROČJU UPRAVLJANJA Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI	45
3.3 MEDNARODNO PRAVO IN NASTANEK REŽIMOV ZA UPRAVLJANJE Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI	49
4. NIL	52
4.1 AFRIKA	52
4.2 PREDSTAVITEV REČNEGA BAZENA NILA	53
4.2.1 HIDROLOŠKE ZNAČILNOSTI REČNEGA BAZENA	53
4.2.2 DRUŽBENOZGODOVINSKE OKOLIŠČINE SODELOVANJA	54
4.3 ANALIZA AKTERJEV IN NJIHOVIH STRATEGIJ	55
4.3.1 STALIŠČA POSAMEZNIH DRŽAV	56
4.3.2 MEDNARODNE VLADNE IN NEVLADNE ORGANIZACIJE	58
4.4 ANALIZA POGAJANJ IN SPREJETIH SPORAZUMOV	59
4.5 NASTANEK IN SPREMINJANJE REŽIMA ZA UPRAVLJANJE Z NILOM	61

5.	<u>EVFRAT IN TIGRIS</u>	64
5.1	BLIŽNJI VZHOD	64
5.2	PREDSTAVITEV REČNEGA BAZENA EVFRATA IN TIGRISA	65
5.2.1	HIDROLOŠKE ZNAČILNOSTI REČNEGA BAZENA	66
5.2.2	DRUŽBENOZGODOVINSKE OKOLIŠČINE SODELOVANJA	68
5.3	ANALIZA AKTERJEV IN NJIHOVIH STRATEGIJ	70
5.3.1	STALIŠČE TURČIJE	71
5.3.2	STALIŠČE SIRIJE	72
5.3.3	STALIŠČE IRAKA	72
5.3.4	ZDRUŽENA STRATEGIJA IRAKA IN SIRIJE	73
5.4	ANALIZA POGAJANJ IN SPREJETIH SPORAZUMOV	74
5.5	REŽIM ZA UPRAVLJANJE Z VODNIMI VIRI EVFRATA IN TIGRISA ALI SPORAZUM O DELITVI VODE?	77
6.	<u>PLATA</u>	79
6.1	JUŽNA AMERIKA	79
6.2	PREDSTAVITEV REČNEGA BAZENA PLATE	80
6.2.1	HIDROLOŠKE ZNAČILNOSTI REČNEGA BAZENA	80
6.2.2	DRUŽBENOZGODOVINSKE OKOLIŠČINE SODELOVANJA	82
6.3	ANALIZA AKTERJEV IN NJIHOVIH STRATEGIJ	84
6.3.1	VIŠJELEŽEČE DRŽAVE	85
6.3.2	NIŽJELEŽEČE DRŽAVE	85
6.3.3	OSTALI AKTERJI	86
6.4	ANALIZA POGAJANJ IN SPREJETIH SPORAZUMOV	87
6.5	NASTANEK IN SPREMINJANJE REŽIMA ZA UPRAVLJANJE S PLATO	90
7.	<u>MEKONG</u>	94
7.1	AZIJA	94
7.2	PREDSTAVITEV REČNEGA BAZENA MEKONGA	95
7.2.1	HIDROLOŠKE ZNAČILNOSTI REČNEGA BAZENA	96
7.2.2	DRUŽBENOZGODOVINSKE OKOLIŠČINE SODELOVANJA	98
7.3	ANALIZA AKTERJEV IN NJIHOVIH STRATEGIJ	99
7.3.1	STALIŠČA POSAMEZNIH DRŽAV	99
7.3.2	VLOGA OSTALIH AKTERJEV	101
7.4	ANALIZA POGAJANJ IN SPREJETIH SPORAZUMOV	102
7.5	NASTANEK IN SPREMINJANJE REŽIMA ZA UPRAVLJANJE Z MEKONGOM	104
8.	<u>DONAVA</u>	108
8.1	EVROPA	108
8.2	PREDSTAVITEV REČNEGA BAZENA DONAVE	110
8.2.1	HIDROLOŠKE ZNAČILNOSTI REČNEGA BAZENA	110
8.2.2	DRUŽBENOZGODOVINSKE OKOLIŠČINE SODELOVANJA	111
8.3	ANALIZA AKTERJEV IN NJIHOVIH STRATEGIJ	114
8.3.1	VIŠJELEŽEČE DRŽAVE	114
8.3.2	SREDNJE- IN NIŽJELEŽEČE DRŽAVE	115
8.3.3	MEDNARODNE ORGANIZACIJE	115

8.3.4	EVROPSKA UNIJA	117
8.3.5	NEVLADNE ORGANIZACIJE	118
8.4	ANALIZA POGAJANJ IN SPREJETIH SPORAZUMOV	119
8.5	NASTANEK IN SPREMINJANJE REŽIMA ZA UPRAVLJANJE Z DONAVO	122
9.	<u>UPRAVLJANJE Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI NA GLOBALNI RAVNI</u>	125
9.1	VODNI VIRI NA DNEVNEM REDU ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV	125
9.2	KONCEPTA TRAJNOSTNEGA RAZVOJA IN CELOSTNEGA UPRAVLJANJA Z VODNIMI VIRI TER VODA KOT ČLOVEKOVA PRAVICA	128
9.3	SISTEM ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV IN UPRAVLJANJE Z VODNIMI VIRI	133
9.4	OKVIR ZA UPRAVLJANJE Z VODNIMI VIRI NA GLOBALNI RAVNI IN VLOGA NEVLADNIH ORGANIZACIJ	136
10.	<u>ZAKLJUČEK</u>	139
11.	<u>VIRI IN LITERATURA</u>	146
11.1	SEKUNDARNI VIRI	146
11.2	PRIMARNI VIRI	167
	<u>PRILOGA A: PODPISANI SPORAZUMI V POSAMEZNIH REČNIH BAZENIH</u>	178
	<u>PRILOGA B: ELEMENTI RAZLIČNIH REGIONALNIH REŽIMOV</u>	190

SEZNAM KRATIC

ADB	<i>Asian Development Bank</i> (Azijska razvojna banka)
BDP	bruto družbeni proizvod
CCNR	<i>Central Commission for Navigation on the Rhine</i> (Osrednja komisija za plovbo po Renu)
CIC	<i>Comité Intergubernamental Coordinator</i> (Medvladni koordinacijski odbor)
CSD	<i>Commission on Sustainable Development</i> (Komisija za trajnostni razvoj)
DRP	<i>Danube Regional Project</i> (Regionalni projekt za Donavo)
ECAFE	<i>Economic Commission for Asia and the Far East</i> (Ekonomska komisija za Azijo in Daljni vzhod)
ECOSOC	<i>Economic and Social Council</i> (Ekonomski in socialni svet)
EPDRB	<i>Environmental Programme for the Danube River Basin</i> (Okoljski program za rečni bazen Donave)
ETIC	<i>Euphrates-Tigris Initiative for Cooperation</i> (Evfrat-Tigris pobuda za sodelovanje)
EU	Evropska unija
FAO	<i>Food and Agriculture Organisation</i> (Organizacija za prehrano in kmetijstvo)
GAP	<i>Güneydoğu Anadolu Projesi</i> (Jugovzhodno-anatolijski projekt)
GCI	<i>Green Cross International</i> (Mednarodni zeleni križ)
GEF	<i>Global Environment Facility</i> (Globalni sklad za okolje)
GMS	<i>Greater Mekong Subregion</i> (Širša podregija Mekonga)
GOLD	<i>General Organization for Land Development</i> (Splošna organizacija za razvoj zemlje)
GS	Generalna skupščina
GWP	<i>Global Water Partnership</i> (Globalno partnerstvo za vodo)
ICJ	<i>International Court of Justice</i> (Meddržavno sodišče)
ICOWE	<i>International Conference on Water and Environment</i> (Mednarodna konferenca o vodi in okolju)
ICPBS	<i>International Commission for the Protection of the Black Sea</i> (Mednarodna komisija za zaščito Črnega morja)
ICPDR	<i>International Commission for the Protection of the Danube River</i> (Mednarodna komisija za zaščito Donave)
IDI	<i>Institut de Droit International</i> (Inštitut za mednarodno pravo)

ILA	<i>International Law Association</i> (Mednarodno pravno združenje)
ILC	<i>International Law Commission</i> (Komisija za mednarodno pravo)
IRN	<i>International Rivers Network</i> (Mednarodna zveza rek)
IWRM	<i>Integrated water resources management</i> (Celostno upravljanje z vodnimi viri)
JTC	<i>Joint Technical Committee</i> (Skupni tehnični odbor)
JV	jugovzhod
kWh	kilovatna ura
LAFTA	<i>Latin American Free Trade Association</i> (Latinskoameriško združenje za prosto trgovino)
LMB	<i>Lower Mekong Basin</i> (spodnji del rečnega bazena Mekonga)
MC	<i>Mekong River Committee</i> (Odbor za reko Mekong)
Mm ³	milijarda kubičnih metrov
MDG	<i>Millenium Development Goals</i> (Milenijski razvojni cilji)
MVO	mednarodne vladne organizacije
MRC	<i>Mekong River Commission</i> (Komisija za reko Mekong)
MW	megavat
NBD	<i>Nile Basin Discourse</i> (Razprava v rečnem bazenu Nila)
NBI	<i>Nile Basin Initiative</i> (Pobuda za rečni bazen Nila)
NRD	najmanj razvite države
NVO	nevladne organizacije
OAS	<i>Organization of American States</i> (Organizacija ameriških držav)
OZN	Organizacija združenih narodov
PC-CP	<i>From Potential Conflict to Cooperation Potencial</i> (Od možnega konflikta do možnosti sodelovanja)
PCIJ	<i>Permanent Court of International Justice</i> (Stalno meddržavno sodišče)
PKK	<i>Partiya Karkerên Kurdistan</i> (Kurdsko delavska stranka)
SAP	<i>Strategic Action Plan</i> (Strateški akcijski načrt)
SZ	Sovjetska zveza
UNCED	<i>United Nations Conference on Environment and Development</i> (Konferenca Združenih narodov o okolju in razvoju)
UNDEP	<i>United Nations Development and Environmental Fund</i> (Razvojni in okoljski sklad Združenih narodov)
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> (Program Združenih narodov za razvoj)

UNECE	<i>United Nations Economic Commission for Europe</i> (Ekonomska komisija Združenih narodov za Evropo)
UNEP	<i>United Nations Environmental Programme</i> (Program Združenih narodov za okolje)
UNESCAP	<i>United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific</i> (Ekonomska in socialna komisija Združenih narodov za Azijo in Tihi ocean)
Unesco	<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation</i> (Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo)
USAID	<i>United States Agency for International Development</i> (Agencija Združenih držav za mednarodni razvoj)
USD	ameriški dolar
WCED	<i>World Commission on Environment and Development</i> (Svetovna komisija o okolju in razvoju)
WHO	<i>World Health Organisation</i> (Svetovna zdravstvena organizacija)
WRI	<i>World Resource Institute</i> (Inštitut za svetovne vire)
WSSD	<i>World Summit on Sustainable Development</i> (Svetovni vrh o trajnostnem razvoju)
WWC	<i>World Water Council</i> (Svetovni svet za vodo)
WWF	<i>World Water Forum</i> (Svetovni vodni forum)
ZDA	Združene države Amerike
ZN	Združeni narodi

SEZNAM SLIK IN TABEL

SLIKA 1.2.1: ODVISNOST NIŽJELEŽEČIH DRŽAV OD PRITOKA VODE IZ VIŠJELEŽEČIH DRŽAV	21
SLIKA 4.1.1: MEDNARODNI REČNI BAZENI V AFRIKI	52
SLIKA 5.1.1: MEDNARODNI REČNI BAZENI NA BLIŽNJEM VZHODU	65
SLIKA 6.1.1: MEDNARODNI REČNI BAZENI V JUŽNI AMERIKI, KI JIH UREJAJO SPORAZUMI	79
SLIKA 6.2.2: REČNI BAZEN PLATE	81
SLIKA 7.1.1: MEDNARODNI REČNI BAZENI V AZIJI	94
SLIKA 7.2.2: REČNI BAZEN MEKONGA	96
SLIKA 8.1.1: ODVISNOST EVROPSKIH DRŽAV OD PRITOKA VODE IZ VIŠJELEŽEČIH DRŽAV	108
SLIKA 8.1.2: MEDNARODNI REČNI BAZENI V EVROPI	109
TABELA 2.2.1: TEORETIČNE ŠOLE MEDNARODNIH REŽIMOV	28
TABELA 2.4.2: ZAPORNIKOVA DILEMA	31
TABELA 2.5.3: SPREMENLJIVKE, KI VPLIVAJO NA NASTANEK REŽIMOV ZA UPRAVLJANJE Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI GLEDE NA POSAMEZNE TEORIJE	38
TABELA 4.2.1: DRŽAVE V REČNEM BAZENU NILA	53
TABELA 5.2.1: DRŽAVE V REČNEM BAZENU EVFRATA IN TIGRISA	66
TABELA 6.2.1: DRŽAVE V REČNEM BAZENU PLATE	83
TABELA 6.4.2: ADMINISTRATIVNE IN KOORDINACIJSKE KOMISIJE V REČNEM BAZENU PLATE	90
TABELA 7.2.1: DRŽAVE V REČNEM BAZENU MEKONGA	97
TABELA 8.2.1: DRŽAVE V REČNEM BAZENU DONAVE	111
TABELA 8.3.2: PROJEKTI V POREČJU DONAVE, KI JIH JE FINANCIRAL GLOBALNI SKLAD ZA OKOLJE	116
GRAF 5.2.1: KOLIČINA VODE, KI JO EVFRAT IN TIGRIS DOBITA V POSAMEZNI DRŽAVI	67
GRAF 5.2.2: NIHANJE LETNEGA PRETOKA REK EVFRAT IN TIGRIS	67
GRAF 7.2.1: PORAZDELITEV LETNIH PADAVIN V REČNEM BAZENU MEKONGA	98

Globalna poraba pitne vode je med letoma 1900 in 1995 narasla za šestkrat – več kot dvakrat v primerjavi z rastjo svetovnega prebivalstva. Približno tretjina svetovnega prebivalstva že živi v državah, ki so podvržene tako imenovanemu 'vodnemu stresu', kjer poraba vode za 10 odstotkov presega vse zaloge. Če se bodo sedanji trendi nadaljevali, bosta leta 2025 v takšnih razmerah živela dva človeka od treh (Annan 2000: 60).

Brez zadostnih zalog vode ne more biti razvoja, tako družbenega kot gospodarskega ali tehničnega. V regijah, kjer si države delijo velike količine vode, ne more biti trajne stabilnosti, če upravljanje s tem bistvenim elementom za življenje in rast držav ni trajnostno in pravično. Sodelovanje na ravni rečnega bazena je nujno (Curtin 2000: 6).

1. UVOD

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Konflikti, povezani s pomanjkanjem naravnih virov, segajo v začetke človeštva, o njih lahko beremo že v Svetem pismu,¹ bili so eden izmed povodov za začetek obeh svetovnih vojn v 20. stoletju in še vedno predstavljajo grožnjo miru v mednarodni skupnosti (Klare 2002: 138). Seveda vseh naravnih virov ne moremo enačiti med seboj, saj je njihova vrednost tekom zgodovine naraščala oz. padala v skladu s potrebami in razvojem prebivalcev Zemlje. Kljub vsemu pa en vir ostaja še posebej pomemben za razvoj in ohranitev življenja na Zemlji. To je voda.² Pomen vode za človeštvo je neprecenljiv. Prve civilizacije so zrastle ob rekah in bile popolnoma odvisne od njihovega toka.³ Tudi kasneje je voda predstavljala vir tekmovanja in sporov med narodi in ljudstvi, pomanjkanje dostopa do vode pa je botrovalo izredno težkim življenjskim razmeram, žeji in lakoti, saj le z vodo ljudje lahko pridelajo ustrezne količine hrane.⁴

V začetku 21. stoletja se voda tistim, ki jo imajo, zdi popolnoma samoumevna, tistim, ki je nimajo, pa predstavlja vsakodnevni boj za preživetje. »Razlike v porabi vode med industrializiranimi državami ter državami v razvoju so ogromne: prebivalec razvitih držav vsak dan porabi med 400 in 600 litri vode, prebivalec nerazvitih pa zgolj 20 litrov« (Delo 2006). Tako za mnoge prebivalce razvitih držav voda ne predstavlja dejanske vrednosti in prepogosto ostaja v senci drugega, ekonomsko izredno pomembnega naravnega vira, nafte. Medtem ko se svet sprašuje, za koliko centov se bo podražil sod nafte v prihodnjih dneh in kako bo to vplivalo na rast svetovnega gospodarstva, pa po drugi strani na površje tiho vre nova grožnja, ki v prihodnosti lahko privede do nestabilnosti v mednarodnih odnosih. To je grožnja pomanjkanja pitne vode, s katero se v začetku 21. stoletja sooča že 40 odstotkov svetovnega prebivalstva in zaradi katere vsak dan umre 3.900 otrok, vsako leto pa osem milijonov ljudi (Delo 2006).

¹ Že v Stari zavezi lahko preberemo, da Izraelci niso uspeli vstopiti v 'obljubljeno deželo', ki so jo predstavljale plodne doline reke Jordan, dokler niso izgnali prvotnih prebivalcev (Klare 2002: 138).

² Voda je sicer kemično preprosta snov brez vonja in okusa, a obenem količinsko najpomembnejša sestavina vsakega organizma in najpomembnejša snov za večino biokemičnih reakcij. Kot takšna ima osrednjo vlogo v izmenjavi snovi med organizmi in okoljem, na planetu pa se pojavlja v različnih oblikah in v vseh treh agregatnih stanjih (Plut 2004: 71).

³ Okrog 3000 let pred našim štetjem (pr. n. št.) so nastala prva središča civilizacij ob rekah. Ob Nilu je nastala egiptovska država, ob Evfratu in Tigrisu mezopotamske države, ob Rumeni reki kitajske države in ob Indu indske velike države. Življenje naštetih visokih civilizacij je slonelo predvsem na nižinah ob rekah, rodovitnih zaradi umetnega namakanja (Harenberg 1997: 30).

⁴ Človekove potrebe po pitni vodi so 2–4 litre vode na dan, medtem ko je za pridelavo hrane, ki jo človek porabi v enem dnevu, potrebnih 2.000–5.000 litrov vode (FAO 2007b).

Po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije (*World Health Organisation – WHO*) je bilo leta 2002 kar 26 odstotkov vseh prezgodnjih smrti posledica infekcijskih obolenj, ki so tako ali drugače povezana z vodo (Unesco 2006: 20). V podsaharski Afriki in na Bližnjem vzhodu večina prebivalcev že živi z manj kot 1.000 m³ vode na osebo na leto, kar predstavlja minimalne človekove potrebe po vodi (Klare 2002: 142). Tudi globalne zaloge sladke vode so se v letih od 1970 do 2005 zmanjšale z 12.900 m³ na osebo na 6.800 m³ na osebo (Kempf 2005). Če se bo ta trend nadaljeval, potem je pričakovati, da se bo število držav, ki bodo trpele zaradi pomanjkanja vode, do leta 2050 podvojilo (prav tam).

Voda sicer pokriva kar dve tretjini Zemljinega površja, a podrobnejše analize pokažejo, da sladka voda, ki je primerna za pitje, sanitarne potrebe in pridelovanje hrane, predstavlja le 2,5 odstotka razpoložljivih vodnih virov (Kirby 2004). Neenakomerna porazdelitev vodnih virov predstavlja še dodaten problem, saj je kar 68,9 odstotka razpoložljive sladke vode ujete v večnem snegu in ledu, 30,8 odstotka je skrite pod zemljo v obliki podtalnice, le 0,3 odstotka pa je lahko dostopne vode v rekah in jezerih (prav tam). Z največjimi težavami se soočajo nekatere suhe in polsuhe regije, predvsem Bližnji vzhod in severna Afrika, ki so odvisne le od enega nestabilnega vodnega vira, hitra rast prebivalstva in podnebne spremembe kot posledica globalnega segrevanja ozračja pa položaj še slabšajo (Klare 2002: 140).

Pomanjkanje vodnih virov vodi v t. i. vodni stres,⁵ ki povečuje politične pritiske in sproža tekmovanje, tako med državami kot znotraj držav, in napetosti, ki jih lahko spremljajo tudi izbruhi nasilja (Postel in Wolf 2001: 61, 65). Voda poleg svojega izrednega pomena pri ohranjanju življenja na Zemlji pomembno vlogo igra tudi pri gospodarskem razvoju. V 20. stoletju se je bistveno povečala raba vodnih virov z gradnjo velikih jezov in hidroelektrarn, regulacijo vodotokov, s hidromelioracijami, širjenjem namakalnih površin,⁶ črpanjem podzemeljske vode, povečali so se pritiski na morske ekosisteme in prihajati je začelo do izpusta velike količine odpadnih voda – vse te dejavnosti pa tako količinsko kot kakovostno povečujejo pritiske na vodne vire (Plut 2004: 71–2). To v povezavi z neenakomerno porazdelitvijo vodnih virov,⁷ omejeno količino sladke vode ter dejstvom, da vse države nimajo na razpolago dovolj vodnih virov, povečuje možnost konfliktnih situacij.

⁵ Ko na določenem območju letne zaloge vode padejo pod 1.700 m³ na osebo na leto, govorimo o vodnem stresu (*water stress*), ko se zaloge vode spustijo pod 1.000 m³ na osebo na leto, pa govorimo o pomanjkanju vode (*water scarcity*) (UNEP 2002a).

⁶ Strokovnjaki ocenjujejo, da je še vedno 66 odstotkov vse porabljene površinske vode namenjene kmetijstvu, še posebej namakanju. V nekaterih državah ta delež doseže celo 90 odstotkov vse porabljene vode (Mostert 2003: 18).

⁷ Če bi bili viri sladke vode razporejeni v sorazmerju z razporeditvijo prebivalstva, bi lahko ob sedanji stopnji porabe vode na prebivalca redno in trajno oskrbovali 20 milijard ljudi. Ker pa temu ni tako, je raba vode v nekaterih regijah sveta, predvsem v sušnih in vročih predelih Afrike, Bližnjega vzhoda, Avstralije in dela Azije, že dosegla kritično mejo za človeka in okolje (Plut 2004: 72).

Irak in Sirija sta se v sedemdesetih letih skoraj spopadla s Turčijo zaradi njenega načrta o zajezitvi reke Evfrat in izgradnje številnih hidroelektrarn in namakalnih sistemov na njej v okviru Jugovzhodno-anatolijskega projekta (*Güneydoğu Anadolu Projesi – GAP*) (Klare 2002: 139). Podobnih konfliktov je bilo še več, saj je voda vir, ki prečka večino političnih in administrativnih meja. Na svetu namreč obstaja 263 mednarodnih rečnih bazenov,⁸ iz katerih vodo za svoje potrebe črpa več kot 145 držav. V teh bazenih, ki pokrivajo skoraj polovico Zemljinega površja in obsegajo 60 odstotkov globalnih zalog površinske sladke vode, živi tudi 40 odstotkov svetovne populacije (Giordano in Wolf 2003: 163). Upravljanje s številnimi mednarodnimi rečnimi bazeni je zapleteno, saj zahteva sodelovanje med državami, ki imajo pogosto zelo različne interese. Kot piše Giordano (2002: 12), si tretjino vseh mednarodnih rečnih bazenov delijo najmanj tri države, 19 bazenov pet ali več držav, največji rečni bazen Donave pa si deli kar 19 držav.

Kljub različnim interesom držav, ki si delijo mednarodne rečne bazene, empirične raziskave kažejo, da delitev skupnega vodnega vira države spodbuja k sodelovanju (Unesco 2003: 312).⁹ Od sredine 40. let 20. stoletja do leta 2001 je bilo zabeleženih 1.831 meddržavnih dogodkov, povezanih z upravljanjem mednarodnih vodnih virov,¹⁰ od tega je bilo 507 dogodkov označenih kot konfliktnih, medtem ko je bilo 1.228 dogodkov povezanih s sodelovanjem (prav tam).¹¹ Dejstvo, da je v istem obdobju v 37 od 507 konfliktnih dogodkov v zvezi z upravljanjem z mednarodnimi rekami prišlo do nasilja (United Nations Department of Public Information 2004: 1), kaže, da spopadi glede vodnih virov za države niso strateško racionalni in ne privedejo do rešitve problema, prav tako pa se ne splačajo v gospodarskem smislu (Unesco 2003: 312).

Potreba po dogovarjanju glede upravljanja z mednarodnimi rekami je v zgodovini spodbudila mnoge dogovore med državami. Prvo takšno mednarodno pogodbo lahko zasledimo že v času prvih visokih civilizacij, 2500 let pr. n. št., ko sta dve sumerski mestni državi, Lagaš in Uma, sklenili sporazum, ki je končal spor glede delitve vode iz reke Tigris –

⁸ Rečni bazen predstavlja hidrološko enoto, ki vsebuje tako tekoče vode na površju kot podtalnico in se »pogosto uporablja kot fizična, biološka in socio-ekonomska enota za upravljanje« (Yoffe in Ward 1999: 378).

⁹ Podobno ugotavlja tudi Benvenisti (2002: 3) in navaja, da je sodelovanje glede vode pripeljalo do nastanka številnih skupnosti in do sodelovanja med njimi. Skupnosti v suhih in polsuhih območjih so morale usklajevati svoje dejavnosti za zagotovitev zadostnih količin vode za pitje in pridelovanje hrane, medtem ko je bilo sodelovanje na območjih, bogatih z vodo, potrebno za preprečevanje poplav (prav tam).

¹⁰ Študijo o konfliktih in sodelovanju, povezanih z upravljanjem mednarodnih vodnih virov, je leta 2001 izvedla Univerza v Oregonu (Unesco 2003: 312).

¹¹ Med konfliktno dogodke so vključeni ustna oznanitev sovražnosti, diplomatske in gospodarske sankcije, vojaške in politične akcije, vojaški napad in razglasitev vojne, do katere pa v preteklosti v povezavi z upravljanjem z vodnimi viri ni prišlo. Sodelovanje vključuje ustno in uradno podporo med posameznimi državami, meddržavne sporazume na različnih področjih (kulturnem, znanstvenem, gospodarskem itd.), vojaško in strateško podporo ter obstoj mednarodne pogodbe (Unesco 2003: 313).

to naj bi bila tudi nasploh prva pogodba v zgodovini človeštva (United Nations Department of Public Information 2004: 1). Po podatkih Organizacije za prehrano in kmetijstvo (*Food and Agriculture Organization* – FAO) je bilo od takrat sklenjenih več kot 3.600 pogodb, povezanih z mednarodnimi vodnimi viri (prav tam). Sprva je bila večina teh pogodb povezanih z določitvijo meja in s plovbo,¹² v 20. stoletju pa so v ospredje pogajanj prišli raba, razvoj, zaščita in ohranitev vodnih virov. Plovba sicer tudi v začetku 21. stoletja ostaja pomemben predmet mednarodnih pogodb, vendar je v drugi polovici 20. stoletja v ospredje upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri prišel izreden rečni potencial za socio-ekonomski razvoj držav, in sicer za pridobivanje električne energije, za pridelavo hrane z namakanjem pridelovalnih površin, za oskrbo gospodinjstev, industrijo in pitje.

Po podatkih Organizacije združenih narodov (OZN) je bilo od leta 1954 podpisanih 150 meddržavnih pogodb v zvezi z upravljanjem mednarodnih rek, kar kaže, da so države pripravljene spore glede vodnih virov reševati po diplomatski poti (United Nations Department of Public Information 2004: 1). Upravljanje z vodnimi viri je posredno prišlo na dnevni red OZN leta 1992 na Konferenci o okolju in razvoju v Riu de Janeiru, kasneje pa se je še potrdilo v dokumentu Milenijski razvojni cilji (*Millenium Development Goals* – MDG),¹³ kjer je OZN izpostavil, da je dostop do čiste vode ključnega pomena za spodbujanje gospodarske rasti in razvoja po eni strani ter za zmanjšanje revščine v državah v razvoju po drugi strani (OZN 2005). Še več, OZN je celotno desetletje 2005–2015 razglasil za desetletje Voda za življenje.¹⁴ Direktor Milenijskega projekta Združenih narodov (ZN) (*UN Millennium Project*) Jeffrey Sachs pa opozarja, da bi morali problematiko upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri urediti na podoben način kot problematiko podnebnih sprememb,¹⁵ saj na Zemlji ni na razpolago novih vodnih virov, ki bi rastočemu prebivalstvu zagotovili dodatne zaloge

¹² Interesi petih evropskih držav (Nizozemske, Belgije, Francije, Nemčije in Švice) glede plovbe po Renu so leta 1815 botrovali tudi nastanku prve mednarodne vladne organizacije (MVO), Osrednje komisije za plovbo po Renu (*Central Commission for Navigation on the Rhine* – CCNR). Glavni cilj omenjene komisije je zagotavljati svobodo plovbe po reki Ren. Organizacija je še vedno aktivna in ima svoj sedež v Strasbourgu (Frijters in Leentvaar 2003: 5).

¹³ Milenijska deklaracija. *Millenium Declaration*, sprejeta z resolucijo GS/RES/55/2 v Generalni skupščini (GS) 18. septembra 2000. Dostopna na <http://www.unmillenniumproject.org/documents/ares552e.pdf> (15. maj 2007).

¹⁴ Mednarodno desetletje delovanja, "Voda za življenje", 2005–2015. *International Decade of Action, "Water for life", 2005–2015*, sprejeta z resolucijo GS/RES/58/217 v GS 9. februarja 2004 v New Yorku. Dostopna na http://www.unesco.org/water/water_celebrations/decades/water_for_life.pdf (15. maj 2007). V nadaljevanju Resolucija o desetletju vode.

¹⁵ V 90. letih 20. stoletja so se države resneje začele zavedati problema segrevanja ozračja. Zato je bil leta 1990 ustanovljen Medvladni odbor za oblikovanje Okvirne konvencije o podnebnih spremembah (*Framework Convention on Climate Change*), ki je bila sprejeta leta 1992 na konferenci v Riu de Janeiru. Temu je leta 1997 sledil še sprejem Kjotskega protokola, ki vsebuje obvezujoče cilje za zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov v ozračje, in mehanizme, s katerimi so se razvite države pravno obvezale k izpolnitvi omenjenega cilja. Kjotski protokol je stopil v veljavo 16. februarja 2005 in skupaj z Okvirno konvencijo o podnebnih spremembah predstavlja temelj režima za podnebne spremembe (UNFCCC 2005: 6–7).

vode za pitje in pridelavo hrane, zato je potreben radikalen načrt, ki se bo temeljito lotil grozečega pomanjkanja vode (Ramesh 2007).

Vprašanje upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri je tako že dalj časa prisotno v mednarodni skupnosti, vendar njegov pomen z rastjo prebivalstva in s posledicami podnebnih sprememb še narašča. Benvenisti (2002: 32) vodne vire uvršča med geografsko omejene skupne vire (*common pool resources*),¹⁶ za katere je značilno, da so dostopni le nekaterim državam in da vsaka enota takega vira, ki jo porabi ena država, zmanjša količino vira, ki je na razpolago drugim državam, solastnicam vira. Iz tega sledi, da je zaradi naravnih in družbenogeografskih posebnosti določenega rečnega bazena, regionalni režim najboljše izhodišče za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri, kar se je večkrat pokazalo v preteklosti, ko se je problematika upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri reševala skoraj izključno na regionalni ravni.

Potrebo po regionalnem upravljanju lahko utemeljimo tudi s tem, da se države v rečnem bazenu soočajo s skupnimi problemi, zaradi katerih so medsebojno povezane in soodvisne od iskanja morebitnih rešitev, poleg tega so vzvodi regionalnega upravljanja z vodnimi viri lahko najbolj prilagojeni posebnim geografskim značilnostim posameznega rečnega bazena. Kljub temu od 90. let 20. stoletja mednarodna skupnost zaradi pomanjkanja vodnih virov v nekaterih predelih sveta, zaradi naraščajoče onesnaženosti vodnih virov, povečane izpostavljenosti držav izjemnim vremenskim pojavom in vedno večje medsebojne odvisnosti držav pri izvajanju okoljskih politik, vodnim virom pripisuje vedno večji pomen, tako da se sočasno z regionalnim upravljanjem razvija tudi upravljanje z vodnimi viri na globalni ravni. Benvenistijeva definicija sicer nakazuje izrazito regionalni vidik vodnih virov, vendar se ob sočasnem dogajanju na svetovni ravni zastavlja vprašanje načina upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri.

V diplomskem delu torej raziskujem, v kolikšni meri je problematika mednarodnih vodnih virov urejena na regionalni ravni, katera načela, norme, pravila in postopki odločanja so se razvili v posameznih rečnih bazenih in na katera področja se nanaša upravljanje z vodnim virom v posameznem rečnem bazenu. Poleg tega proučujem tudi podobnosti in razlike med upravljanjem z vodnimi viri v posameznih rečnih bazenih na različnih kontinentih in vzporedno delovanje držav in MVO na globalni ravni, saj želiva v diplomskem delu ugotoviti

¹⁶ Med geografsko omejene vire poleg skupnih rek in jezer spadajo še minerali, gozdovi, naravni rezervati itd. (Benvenisti 2002: 3–4). Poleg geografsko omejenih skupnih virov Benvenisti (2002: 32) omenja še čiste javne dobrine, čiste zasebne dobrine in javne dobrine, ki so sicer dostopne vsem, vendar poraba ene države vpliva na količino vira, ki bo na razpolago ostalim državam (npr. ribolov na odprtem morju).

tudi, ali obstaja možnost za nastanek enotnega pristopa za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri na globalni ravni.

Najino raziskovanje temelji na predpostavki, da so se med državami v rečnem bazenu sprva pojavili konflikti, ki so kasneje prerasli v sodelovanje, to pa je vodilo v nastanek regionalnih režimov za upravljanje s skupnim vodnim virom. Dokazati želiva, da države z različno razporeditvijo moči, različnimi interesi, znanjem in dojemanjem glede upravljanja s skupnim vodnim virom uvidijo, da so optimalni rezultati najboljše dosegljivi s sodelovanjem. Iz tega razloga države ustanovijo regionalne režime, ki so sicer namenjeni upravljanju s skupnimi vodnimi viri v določenem rečnem bazenu, vendar se v njih uveljavijo tudi nekatere enotne norme in načela, ki izhajajo iz mednarodnega vodnega prava.

Poleg sodelovanja držav v posameznih rečnih bazenih v diplomskem delu proučujeva tudi, kako na upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri vplivajo ostali akterji v mednarodnih odnosih, še posebej MVO iz družine OZN, saj omenjene organizacije zaradi svojega univerzalnega značaja razpolagajo s številnimi instrumenti, kot so npr. financiranje, oblikovanje dnevnih redov in spodbujanje različnih konceptov upravljanja z naravnimi viri, s katerimi lahko vplivajo na oblikovanje smernic za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri, ki nastajajo in se uporabljajo na regionalni ravni.

1.2 STRUKTURA NALOGE IN METODOLOGIJA

Diplomsko delo je poleg uvoda in zaključka sestavljeno iz osmih osrednjih poglavij. Tematiko bova proučevali z različnimi neempiričnimi metodološkimi orodji.

Po uvodu v drugem poglavju postavljava teoretski okvir za proučevanje upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri, in sicer s pomočjo analize teorij sodelovanja in nastajanja mednarodnih režimov. Najprej pojasniva splošno sprejeto definicijo mednarodnega režima in elemente, ki režim opredeljujejo. Ker režimi v najinem diplomskem delu predstavljajo odvisno spremenljivko, bo raziskava osredotočena na proučevanje nastanka režimov in neodvisnih spremenljivk, ki na ta nastanek vplivajo. V tem okviru naju zanima, kako različne režimske teorije pojasnjujejo najino predpostavko, da konflikt vodi v sodelovanje in v nastanek režimov za upravljanje s skupnimi vodnimi viri. Cilj tega poglavja je postaviti teoretski okvir, na podlagi katerega v nadaljevanju diplomskega dela raziskujeva nastanek regionalnih režimov, in s pomočjo teorij določiti različne neodvisne spremenljivke, ki lahko vplivajo na nastanek oz. kasneje na spremembo režimov za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri.

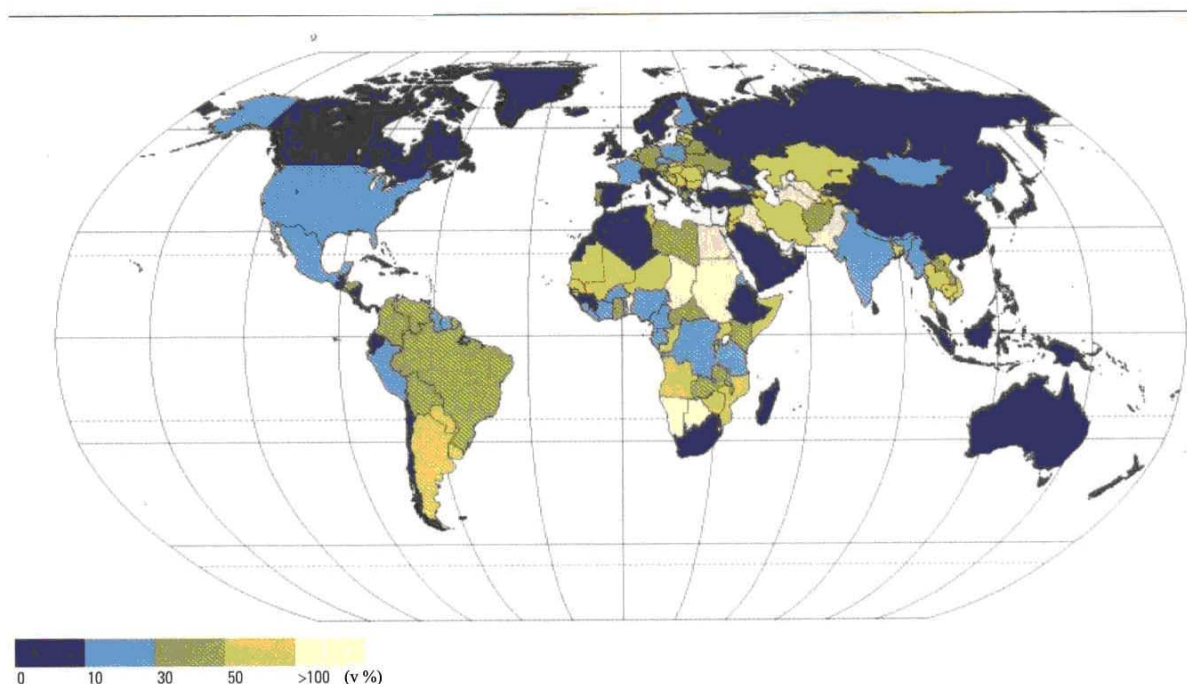
V tretjem poglavju predstavlja zgodovinski razvoj na področju upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri, s posebnim poudarkom na razvoju načel in norm mednarodnega prava, saj želiva pokazati, da je sodelovanje med državami obstajalo še pred nastankom mednarodnih režimov, o katerih lahko začnemo govoriti v 20. stoletju. Iz tega razloga je pomembno proučiti, kako je potekalo sodelovanje držav skozi zgodovino, v kateri je posebno vlogo odigral razvoj mednarodnega prava, ki je državam predstavljalo eno izmed redkih orodij za sodelovanje v anarhičnem mednarodnem sistemu, kasneje pa je služilo tudi pri postavljanju načel in norm režimom za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri. Cilj tretjega poglavja je tako s pomočjo analize primarnih in sekundarnih virov pokazati, da je mednarodno pravo pripomoglo k nastanku režimov za upravljanje s skupnimi vodnimi viri. Dokazali bova, da je sodelovanje med državami potekalo predvsem v obliki sklepanja sporazumov in sprejemanja mednarodnih pogodb na področjih, povezanih z upravljanjem vodnih virov, kar je preko razvoja mednarodnopravnih norm in načel odločilno vplivalo na razvoj režimov za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri v posameznih rečnih bazenih.

V naslednjem sklopu, ki je sestavljen iz petih poglavij (4.–9. poglavje), želiva pokazati, na kakšen način je urejeno upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri med državami v posameznem rečnem bazenu. Poleg tega želiva raziskati odnose, ki so med posameznimi državami nastali pri upravljanju s skupnim vodnim virom, pri čemer naju zanima prisotnost konfliktov oz. sodelovanja v rečnem bazenu. Pri tem si pomagava s študijo primerov, s pomočjo katerih raziskujeva upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri v posameznih rečnih bazenih na različnih kontinentih.¹⁷ V študiji sprva na kratko predstaviva naravno- in družbenogeografske značilnosti posameznih kontinentov in rečnih bazenov, nato pa s pomočjo teorij mednarodnih režimov proučujeva nastanek in razvoj režimov ter mednarodnopravnih norm. Pri raziskovanju uporabiva zgodovinskorazvojno in primerjalnozgodovinsko analizo ter analizo primarnih in sekundarnih virov. Z zgodovinskorazvojno analizo predstaviva kratko hidrološko in družbenozgodovinsko ozadje posameznega primera, interese in strategije različnih akterjev glede upravljanja s skupnim vodnim virom, pogajanja ter poskuse razreševanja konfliktov in ustanovitve institucij za skupno upravljanje z vodnim virom. Glavni cilj študije je s pomočjo neodvisnih spremenljivk ugotoviti, na kakšen način se je v posameznem rečnem bazenu oblikoval režim za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri na regionalni ravni. V primeru ugotovitve, da do oblikovanja režima v posameznem rečnem bazenu ni prišlo, pa naju zanima, kaj je nastanek režima

¹⁷ Kriterije za izbor posameznih primerov podrobneje razloživa v nadaljevanju.

preprečilo. Pri analizi se osredotočava na načela, norme, pravila in postopke odločanja, ki so se v posameznih rečnih bazenih oblikovali, in proučujeva, v kolikšni meri so si elementi režimov v posameznih rečnih bazenih podobni. Slednje raziskujeva z namenom, da raziščeva možnost obstoja enakih norm in načel v posameznih rečnih bazenih, kar bi pokazalo, da se razvija nekakšen globalen pristop k upravljanju z mednarodnimi vodnimi viri.

Slika 1.2.1: Odvisnost nižjeležečih držav od pritoka vode iz višjeležečih držav*

* Legenda zemljevida prikazuje odvisnost nižjeležečih¹⁸ držav od pritoka vode iz višjeležečih držav, pri čemer pomeni svetlo rumena barva največjo odvisnost (50–100-odstotno), temno modra barva pa najmanjšo odvisnost.

Vir: Unesco (2003: 312).

Zaradi velikega števila mednarodnih rečnih bazenov sva študijo primerov omejili in na osnovi določenih kriterijev izbrali mednarodne rečne bazene naslednjih rek: Nil v Afriki, Evfrat in Tigris¹⁹ na Bližnjem vzhodu, Plata v Južni Ameriki, Mekong v Aziji in Donava v Evropi. Kriteriji za izbiro posameznih primerov so bili: odvisnost nižjeležečih držav od pritoka vode iz višjeležečih držav, ki je morala biti vsaj 50-odstotna (kot prikazuje slika

¹⁸ Besedno zvezo nižjeležeča država (*downstream riparian*) uporabljava za države, ki ležijo ob spodnjem toku reke v nekem rečnem sistemu. Točne definicije o tem, kje poteka meja med nižjeležečimi in višjeležečimi državami, ni. Naravnogeografske značilnosti rečnega bazena narekujejo, kdaj neka država leži v zgornjem toku (za tega je ponavadi značilen večji strmec, višja nadmorska višina ipd.) oz. v spodnjem toku reke (za katerega je ponavadi značilen počasnejši tok, širša struga ipd.). Za države, ki ležijo ob zgornjem toku reke, uporabljava besedno zvezo višjeležeča država (*upstream riparian*).

¹⁹ Reki Evfrat in Tigris imata geografske značilnosti enega rečnega bazena.

1.2.1),²⁰ velikost rečnega bazena²¹ in pomen rek iz rečnega bazena za nadaljnji socio-ekonomski razvoj obrežnih držav.²² Prizadevali sva si tudi za čim širšo geografsko razporeditev primerov, tako da sva izbrali po en primer mednarodnega rečnega bazena z vsakega kontinenta, razen iz Avstralije, kjer si nobene reke ne deli več držav, in Severne Amerike, kjer nobena izmed držav ne dobi več kot 50 odstotkov svojih razpoložljivih vodnih virov iz višjeležečih držav (slika 1.2.1).

Diplomsko delo je omejeno tudi glede obsega študije primerov, saj se osredotočava na konflikte glede upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri, ki so nastali med državami zaradi količine in kakovosti vode ter njene rabe za namene pitja in namakanja, za sanitarne namene, industrijske namene, pridobivanje energije in podobne razvojne projekte. Poudarek bo tako predvsem na izkoriščanju vode iz rečnega bazena in ne na izkoriščanju rek za druge namene, npr. za plovbo. Dodatna omejitev naloge bo, da se ne bova ukvarjali z učinkovitostjo režima, temveč zgolj z načinom njegovega nastanka ter njegovimi glavnimi značilnostmi in razvojem, saj so režimi za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri še preveč nov pojav, da bi bilo na voljo dovolj podatkov za proučevanje njihove učinkovitosti.

V devetem poglavju proučujeva načela in norme glede upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri na globalni ravni in raziskujeva, ali lahko govorimo o obstoju univerzalnih načel in norm za upravljanje z vodnimi viri. Posebno pozornost bova posvetili delovanju MVO, še posebej sistemu organizacij v okviru OZN, kot so Organizacija ZN za izobraževanje, znanost in kulturo (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation* – Unesco), Program ZN za okolje (*United Nations Environment Programme* – UNEP), Program ZN za razvoj (*United Nations Development Programme* – UNDP), Globalni sklad za okolje (*Global Environmental Facility* – GEF) in Svetovna banka (*World Bank*), in delovanju nevladnih organizacij (NVO). Cilj tega poglavja je s pomočjo analize primarnih in sekundarnih virov pokazati, da v začetku 21. stoletja države sodelujejo in se na področju upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri usklajujejo v MVO in številnih forumih na globalni ravni, ter ugotoviti, v kolikšni meri je to sodelovanje institucionalizirano. Pokazati želiva, da so MVO pogosto odigrale odločilno vlogo pri nastanku regionalnih režimov, saj so s svojim aktivnim delovanjem državam pomagale razrešiti konflikte glede upravljanja s skupnimi vodnimi viri,

²⁰ Za izbor najinih primerov je v nižjeležečih državah moralo biti vsaj 50 odstotkov razpoložljivih vodnih virov odvisnih od pritoka iz višjeležečih držav, kar pomeni, da so nižjeležeče države odvisne od upravljanja z vodnimi viri s strani višjeležečih držav.

²¹ Na podlagi prebrane literature sva se odločili, da za primere izbereva mednarodne rečne bazene, ki si jih deli vsaj pet držav, saj sva sklepali, da je sodelovanje težje dosegljivo, ko je vpletenih več akterjev, poleg tega sva želeli pokazati različne načine nastajanja režimov na ravni posameznih kontinentov.

²² Obrežne države (v angleščini: *riparian states*) je drug izraz za države, ki ležijo v rečnem bazenu.

jim pokazale načine sodelovanja ter jim sodelovanje tudi dejansko omogočile s pomočjo finančnih vložkov in s prenosom svojega strokovnega znanja. S tem delovanjem na lokalni in regionalni ravni so MVO in NVO pomembno vplivale na oblikovanje univerzalnega pristopa k upravljanju z mednarodnimi vodnimi viri.

2. MEDNARODNI REŽIMI

V vse bolj globaliziranem svetu se države vedno bolj srečujejo s problemi, ki jih niso sposobne reševati same, temveč morajo sprejemati razne oblike medsebojnega sodelovanja. Tako se je v 70. letih 20. stoletja²³ začel uveljavljati koncept mednarodnega režima, ki je postal eno izmed glavnih orodij za proučevanje načinov in pogojev za medsebojno sodelovanje držav. V tem obdobju se je uveljavljalo tudi sodelovanje na področju varstva okolja in upravljanja s čezmejnimi²⁴ in globalnimi naravnimi viri. V ta namen so se ustanovljali številni mednarodni režimi.²⁵

Sodelovanje v mednarodnih odnosih je že od nekdaj problematičen koncept, saj so države pogosto prikazane kot racionalni egoisti, ki delujejo v anarhičnem sistemu,²⁶ kar pomeni, da ne obstaja neka »osrednja oblast, ki bi bila sposobna uveljavljati odločitve in skrbeti za izvrševanje dogovorov in mednarodnih pogodb« (Roter 1999: 33). Tako se zlahka zgodi, da v odsotnosti učinkovitih pravil državam v mednarodnem upravljanju ne uspe uresničiti skupnih koristi, temveč pridejo do neoptimalnih izidov, četudi ne gre za skrajni konflikt interesov, temveč le za manjši problem koordinacije (Young 1989a: 1–2). Glavni problem sodelovanja med državami je nezaupanje, ki pa je v sodobni mednarodni skupnosti deloma odpravljen, saj za »upravljanje v mednarodnih odnosih skrbi več vrst mednarodnih organizacij²⁷ in mednarodnih institucij,²⁸ kamor sodijo tudi mednarodni režimi« (Roter 1999: 33).

²³ Na začetek proučevanja mednarodnih režimov so vplivali zgodovinski dogodki, saj se je v 70. letih 20. stoletja začela uveljavljati zavest, da Združene države Amerike (ZDA) zaradi rastoče gospodarske moči evropskih držav in Japonske ter zaradi svoje katastrofalne politike v Vietnamu izgubljajo status hegemon oz. voditelja v Zahodnem svetu (Little 2001: 301).

²⁴ Čezmejni naravni viri so viri, do katerih ima popoln ali delni dostop le nekaj držav, ki lahko drugim državam omejijo dostop do tega vira, lahko pa se med njimi razvije sodelovanje na osnovi pravične kolektivne akcije (Benvenisti 2002: 3–4).

²⁵ Do leta 2000 je bilo sklenjenih 130 večstranskih okoljskih sporazumov, vendar so mnogi izmed njih ostali le mrtva črka na papirju ali simbolični in šibki. Nekateri izmed ustanovljenih okoljskih režimov pa so bili resnično uspešni in so pripomogli k reševanju problemov, zaradi katerih so bili vzpostavljeni – tak je npr. režim za zaščito ozonske plasti, ustanovljen z Montrealskim protokolom, ki je stopil v veljavo leta 1989 (Greene 2001: 398).

²⁶ Čeprav je mednarodni sistem anarhičen (brez osrednje oblasti), pa nikakor ni brez pravil, kar pomeni, da v njem ne vlada kaos, temveč stanje, ko je določen red predvsem »rezultat dogovarjanja med številnimi akterji« (Roter 1999: 33).

²⁷ Mednarodne organizacije so »vidne entitete, ki imajo fizično lokacijo (ali sedež), pisarne, osebje, opremo in proračune« in so »pravne osebe, na način da lahko sklepajo pogodbe, imajo svojo lastnino, lahko tožijo in so tožene itd.« (Young 1989a: 32).

²⁸ Mednarodne institucije so »družbene prakse, sestavljene iz lahko prepoznavnih vlog, skupaj z nizi pravil in konvencij, ki določajo odnose med igralci teh vlog« (Young 1989a: 32). Young (1989a: 13) mednarodne institucije razdeli na mednarodne režime in mednarodne rede (*international orders*), ki so široki, okvirni sporazumi, ki vodijo dejavnosti vseh ali skoraj vseh članov mednarodne družbe na različnih področjih.

Režimi niso le začasni sporazumi, za katere je značilno, da se spremenijo z vsako spremembo v ravnotežju moči ali interesov, temveč so pravila igre, o katerih so se dogovorili akterji na mednarodnem prizorišču (ponavadi države) in ki za te akterje določajo obseg legitimnega ali sprejemljivega obnašanja v določenem kontekstu delovanja (Rittberger 1993: vii). Gre za določeno obliko urejevanja posameznih področij mednarodnih odnosov,²⁹ pri katerem sodelujejo zainteresirani akterji, ki pri svojih dejanjih ravnajo skladno z določenimi načeli in svoja dejanja izvajajo po določenih (predhodno sprejetih) predpisih (Roter 1999: 34). V nasprotju z mednarodnimi organizacijami so mednarodni režimi neotipljive, nevidne entitete oz. institucije, ki so omejene le na posamezna področja mednarodnih odnosov (Roter 1999: 44).

2.1 DEFINICIJE MEDNARODNIH REŽIMOV

Obstaja več definicij mednarodnih režimov, vendar se je kot »najmanjši skupni imenovalec raziskovanja mednarodnih režimov« in kot »vezni člen«, ki omogoča tudi primerjave med znanstvenimi ugotovitvami različnih teoretskih pristopov, uveljavila Krasnerjeva definicija³⁰ (Roter 1999: 33–4). Po tej definiciji so mednarodni režimi »nizi implicitnih in eksplicitnih načel, norm, pravil in postopkov odločanja, o katerih so se na določenem področju mednarodnih odnosov približala pričakovanja akterjev« (Krasner 1983a: 2).

Mednarodni režim vsebuje štiri elemente: načela, norme, pravila in postopke odločanja. Načela izražajo »mnenje oz. prepričanje o dejstvih, vzrokih in tako na splošno določajo namene oz. cilje, ki jih bodo skušali doseči akterji nekega režima« (Roter 1999: 42). Norme so standardi obnašanja, določeni v obliki pravic in dolžnosti (Krasner 1983a: 2). Pravila označujejo posebne predpise in prepovedi oz. omejitve delovanja, medtem ko so postopki odločanja prevladujoče prakse oblikovanja in izvajanja kolektivne izbire nekega režima (prav tam).

Pri tem je treba še posebej poudariti razliko med načeli in normami na eni, ter pravili in postopki odločanja na drugi strani. Načela in norme namreč v osnovi opredeljujejo določen mednarodni režim, torej je sprememba načel ali norm tudi sprememba samega režima (Krasner 1983a: 3, 4). Hkrati pa obstaja več pravil in postopkov odločanja, ki ustrezajo istim načelom ali normam, zato spremembe pravil in postopkov odločanja obravnavamo kot spremembe znotraj režimov (Krasner 1983a: 3) in ne spremembe režima kot takega.

²⁹ Takšna področja so npr. monetarna politika, varnost, telekomunikacije, varstvo okolja.

³⁰ O tej definiciji so se sicer dogovorili znanstveniki, ki so se v začetku 80. let 20. stoletja zbrali na dveh konferencah, in sicer v Los Angelesu oktobra 1980 in v Palm Springsu februarja 1981, kjer so razpravljali o novi obliki mednarodnega sodelovanja (Roter 1999: 33, 36).

Kljub širokemu splošnemu sprejemanju omenjenih štirih elementov pa je Krasnerjeva definicija naletela tudi na številne kritike.³¹ Še posebej so kritizirali dva vidika definicije, in sicer nenatančen pomen in nedoločen medsebojni odnos med osnovnimi štirimi elementi režima³² ter težave pri interpretaciji pomena dela definicije, ki govori o »približanju pričakovanih akterjev« (Hasenclaver, Mayer in Rittberger 1997: 11). Kritiki so opozorili tudi na to, da je v praksi težko ugotoviti, kdaj posamezno pravilo ali kak drug element režima na nekem področju dejansko obstaja (prav tam). Kljub nekaterim težavam Krasnerjeve definicije³³ pa Hasenclaver, Mayer in Rittberger (1997: 10) poudarjajo obstoj dveh nespornih in pomembnih posledic mednarodnih režimov. Najprej, da so mednarodni režimi mednarodne institucije, ki se kot take morajo tudi proučevati, in da se koncept 'mednarodni režim' razlikuje od koncepta 'mednarodna organizacija', tako v pomenu kot v obstoju, čeprav v številnih primerih mednarodni režim spremlja organizacija, ki ga na različne načine podpira (prav tam).³⁴

2.2 TEORIJE MEDNARODNIH REŽIMOV

Strokovnjaki s področja mednarodnih odnosov so z različnimi teorijami poskušali osvetliti številna vprašanja glede mednarodnih režimov. Za namene najinega diplomskega dela se bova držali razvrstitve teorij razlag mednarodnih režimov v tri različne šole, ki so jo naredili Hasenclaver, Mayer in Rittberger (1997: 1–7), in sicer v realistično, neoliberalistično oz. institucionalistično ter kognitivistično šolo.

Neoliberalistične ali *interest-based* teorije predstavljajo *mainstream* pristop k proučevanju mednarodnih režimov in na argumente te šole sta se pogosto navezovali drugi dve šoli. Neoliberalisti in realisti sicer izhajajo iz iste teoretične predpostavke, saj države prikazujejo kot racionalne akterje, ki jih zanimajo le njihovi lastni interesi in koristi. V ustanavljanje mednarodnih režimov in v mednarodno sodelovanje države tako vstopajo le zaradi dobičkov, ki jih prinaša uresničevanje skupnih interesov. Tukaj pa pride do razlik med obema racionalističnima teoretičnima pristopoma, saj po prepričanju neoliberalistov države zanimajo

³¹ Med najbolj citiranimi kritiki koncepta mednarodnih režimov je vsekakor S. Strange (1983: 342–3), ki je konceptu režima očitala ohlapnost in ga označila za »ploden vir razprave preprosto zato, ker imajo ljudje v glavi različne stvari, ko /ta koncept/ uporabljajo«.

³² P. Roter (1999: 42–3) piše, da je »posebej problematična identifikacija posameznih pravil, ki so sicer res bolj specifična kot norme, vendar pa jih je mogoče razumeti tako v smislu regularnosti kot tudi predpisov«.

³³ Domnevno nenatančno opredelitev režima po Krasnerjevi definiciji je skupina reziskovalcev na nemški univerzi Tübingen (med njimi Wolf, Zürn in Rittberger) poskušala tudi dopolniti. Štirim osnovnim komponentam režima so dodali še trajnost in učinkovitost (Roter 1999: 43). Ker pa to ni relevantno za najino raziskovanje (ukvarjava se namreč z režimi kot odvisno spremenljivko), se s to širitvijo definicije ne bova posebej ukvarjali.

³⁴ Primeri takšnih organizacij so Mednarodna komisija za zaščito reke Donave, Komisija za Mekong in Medvladni koordinacijski odbor pri režimu za upravljanje z vodnimi viri rečnega bazena Plate (več o tem v 6., 7. in 8. poglavju).

le absolutni dobički, ki so neodvisni od koristi drugih držav, medtem ko realisti koristi sodelovanja opredelijo v relativnem pomenu. Po njihovem prepričanju se državam splača sodelovati le v primeru, če bodo s tem pridobile več koristi kot druge države (Roter 1999: 50–1). Realisti sicer ne zavračajo sodelovanja kot takega, vendar trdijo, da je razmerje moči pri sodelovanju enako pomembno kot pri konfliktih (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 3), kar pomeni, da močnejši akter narekuje tempo sodelovanja.

Kognitivistične ali *knowledge-based* teorije so se osredotočile na izvor interesov, kot jih dojemajo države, pri tem pa so poudarile vlogo, ki jo pri nastajanju režimov igrajo ideje in znanje (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 5). Kognitivisti so kritizirali racionalistične teorije, ki obravnavajo identitete in interese držav kot vnaprej dane začetne pogoje, ki vplivajo na nastanek mednarodnih režimov, ne da bi se vprašali, kako identitete in interesi nastanejo in vplivajo na spremembe politik. Kognitivistični pristop bi lahko razdelili na šibke in močne kognitiviste. Medtem ko šibki kognitivisti menijo, da so racionalistične (realistične in neoliberalistične) teorije mednarodnih režimov nepopolne, saj ne obravnavajo izvorov in sprememb pri razumevanju sveta s strani racionalnih akterjev, močni kognitivisti racionalistične teorije kritizirajo še ostreje, pri tem pa se zatečejo k sociološkim razlagam in k iskanju izvorov in dinamik akterjevih razlag sveta in svojih vlog v njem (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 136–8).

Razlike med tremi skupinami teorij so prikazane v tabeli 2.2.1, ki prikazuje osrednje pojasnjevalne spremenljivke različnih sklopov režimskih teorij. Osrednja spremenljivka, ki vpliva na nastanek režima v očeh realistov je moč, pri neoliberalističnih teorijah so to interesi, pri kognitivističnih pa znanje. Tabela prikazuje tudi kolikšen pomen ti teoretični pristopi pripisujejo institucijam,³⁵ kakšna je narava akterjev in kakšen je njihov cilj pri sodelovanju (absolutni ali relativni dobički). Pred podrobnejšim pregledom režimskih teorij je potrebno razjasniti njihovo relevantnost za proučevanje upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri.

³⁵ Stopnja institucionalizma je ena izmed bistvenih razlik med različnimi teoretskimi šolami. V analitskem pogledu so institucije pomembne v smislu učinkovitosti in trajnosti (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 2). Realisti institucijam pripisujejo najmanj pomena, čeprav priznavajo, da sodelovanje držav znotraj mednarodnih režimov obstaja in da ga je treba pojasniti. Pri neoliberalističnih teorijah so režimi tako učinkoviti kot trajni, saj državam pomagajo, da se izognejo neoptimalnim izidom, zato imajo države interes, da ohranijo obstoječe režime (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 4). Kognitivistične teorije so izpostavile še vpliv, ki ga imajo institucionalizirane prakse na identitete mednarodnih akterjev in na ta način institucijam pripisale še večji pomen kot neoliberalisti, saj sodelovanje akterjev znotraj institucij poteka po sociološki in ne po racionalistični orientaciji, tako da so akterji igralci vlog in ne iskalci maksimalnih dobičkov (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 5).

Tabela 2.2.1: Teoretične šole mednarodnih režimov

	Realizem	Neoliberalizem	Kognitivizem
Osrednja spremenljivka	moč	interes	znanje
Institucionalizem	šibek	srednji	močen
Metateoretična orientacija	racionalistična	racionalistična	sociološka
Behavioristični model	iskalec relativnih dobičkov	iskalec absolutnih dobičkov	igralec vlog

Vir: Hasenclever, Mayer in Rittberger (1997: 6).

2.3 PROBLEMATIKA SKUPNIH VIROV

Mednarodni vodni viri spadajo med mednarodne vire, ki presegajo nacionalne pristojnosti posameznih držav, saj obstoječe meje med njimi prečkajo na način, da posamezne države z njimi ne morejo učinkovito upravljati (Young 1989a: 109). Predstavljajo sicer obnovljiv, vendar omejen skupni vir, do katerega ima dostop le manjša skupina držav. Dodaten problem predstavlja dejstvo, da imajo višjeležeče države boljši dostop in večje možnosti vplivanja na skupni vodni vir, tako da lahko drastično zmanjšajo količino ali kakovost vode, ki je na razpolago nižjeležečim državam. Onesnaževanje, ki so mu mednarodni vodni viri pogosto izpostavljeni, povzroči, da vodni viri postanejo čezmejni okoljski problem. Iz teh razlogov mednarodni vodni viri predstavljajo pravi izziv za uveljavljene predstave o državni suverenosti in njenih omejitvah. Države, ki si delijo tak vir, namreč niso partnerji, ki se prostovoljno odločajo o sodelovanju, temveč solastniki vira, kar privede do problema kolektivne akcije (Benvenisti 2002: 31). Vsaki državi je namreč v interesu, da bi si zagotovila čim večji delež vira s čim nižjimi stroški, zaradi česar med njimi prihaja do konfliktov interesov (prav tam).

Države pogosto prekomerno izkoriščajo skupne vire, čeprav se zavedajo, da je to slabo za njihove dolgoročne interese, saj vodi do uničenja teh virov oz. do t. i. tragedije skupnih dobrin (*tragedy of the commons*).³⁶ Ta koncept kaže, kako lahko 'racionalna' dejanja posameznikov pripeljejo do 'neracionalnih' kolektivnih praks, ki se odražajo v katastrofalnem izkoriščanju skupnih virov. Ko je dostop k skupnim virom prost in nereguliran, vsak uporabnik namreč nadaljuje z uresničevanjem svojih interesov, saj nosi polne koristi nadaljnjega izkoriščanja in

³⁶ Ta koncept, ki ga je prvič uporabil Garret Hardin leta 1968, je primerljiv z mikroekonomskim konceptom tržnega zloma (*market failure*), ki opozarja, da trg ni učinkovit pri zagotavljanju skupnih dobrin, saj nenadzorovano tekmovanje lahko pripelje celo do proizvodnje t. i. skupnega slabega (*public bads*), kot je na primer onesnaževanje (Little 2001: 307). Tragedija skupnih dobrin pomaga razumeti, kako skupni viri postajajo izčrpani in zakaj se globalni akterji pri rabi in varovanju naravnih virov, soočajo s težavami (Pease 2003: 209).

le del stroškov uničenja tega vira. Tudi enostranska dejanja in omejitve s strani nekaterih uporabnikov uničenja vira ne morejo preprečiti, če ostali uporabniki nadaljujejo s starimi praksami, saj bodo po uničenju vira vsi trpeli iste posledice in skupaj nosili stroške (Greene 2001: 395). Mednarodni vodni viri sicer spadajo med tako imenovane geografsko omejene skupne vire, za katere je značilno, da imajo dostop do vira le obrežne države,³⁷ kar povečuje možnosti za usklajevanje dejavnosti in ponuja otipljiv potencial za kolektivno akcijo, ki bo zagotovila optimalno in trajnostno rabo vira (Benvenisti 2002: 33).

Kljub temu se tudi v primerih mednarodnih vodnih virov lahko zgodi, da več dobronamernih, dobro obveščenih uporabnikov, ki izvajajo samo svoje tradicionalne in zakonske pravice, uniči skupni vir. Proti takšnemu izidu sicer obstaja več ukrepov: od tradicionalnega odziva 'izkoristi in pojdi dalje', ki v 21. stoletju, ko se države soočajo s prenaseljenostjo in prevelikim pritiskom na vire, ne pride več v poštev, do privatizacije skupnih virov, ki je v primeru mednarodnih vodnih virov praktično neizvedljiva (Greene 2001: 397).³⁸ Zato se države vse pogosteje zatekajo k sodelovanju v okviru mednarodnega dogovarjanja³⁹ in usklajevanja politik, kot sta vladanje (*governance*) in ustanovitev režimov (prav tam).⁴⁰ Mednarodno sodelovanje in usklajevanje politik glede skupnih virov zmanjšujeta negotovost in gradita medsebojno zaupanje med državami s pomočjo zagotovil, da bodo enake ukrepe sprejele tudi druge države, saj strožja pravila in zakonodaja na določenem področju prinašajo višje stroške in posredno slabšajo konkurenčnost gospodarstva (Haas 1993: 171–2).

³⁷ Število sodelujočih akterjev lahko vpliva na nagnjenost k sodelovanju. Ko je akterjev več, je sodelovanje in usklajevanje težje dosegljivo in prinaša več stroškov kot v primerih, ko gre za manjše število akterjev (Benvenisti 2002: 33).

³⁸ Privatizacija vodnih virov je v praksi zelo težko uresničljiva, saj je voda (z izjemo vodnjakov in podtalne vode) v stalnem gibanju (izhlapevanje, padavine, filtriranje, odtekanje itd.) in je zelo odvisna od nepredvidljivih sezonskih trendov. Poleg tega na dostopnost, količino in kakovost vodnih virov pogosto vplivajo naravne katastrofe, pa tudi drugi naravni dejavniki, kot sta podnebje in prst (Benvenisti 2002: 26–7).

³⁹ Nadnacionalni dogovori so sistem pravil in administrativnih agencij, ki presega pristojnosti posameznih držav (Young 1989a: 109).

⁴⁰ S. Kajnc (2006: 15) pojasni osnovno razliko med vladanjem in režimom, in sicer je režim omejen na določeno področje, ki ga (normativno) ureja, medtem ko vladanje zaobjame vzpostavljanje in uveljavljanje pravil v celotnem spektru mednarodnih odnosov.

2.4 NASTANEK REŽIMOV ZA UPRAVLJANJE Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI

Režimi nastanejo, se ohranjajo in spreminjajo v političnem procesu.⁴¹ Režimske teorije različno pojasnjujejo nastanek sodelovanja in režimov, vendar v ospredje večinoma pridejo vprašanja pravične delitve,⁴² izid pogajanj pa je odvisen od učinkovitega vodstva, ki k sporazumu prepriča tudi države, ki se obotavljajo (Greene 2001: 399–400). V primeru mednarodnih vodnih virov so države postavljene pred dejstvo, da obstoječe meje ne upoštevajo naravnih značilnosti ekosistemov, kar predstavlja izhodišče za nadaljnjo kolektivno akcijo (Benvenisti 2002: 30). Vendar skupno lastništvo nad virom in delno prekrivanje interesov držav še ne pomenita, da bo v rečnem bazenu prišlo do sodelovanja. V ospredju nastajanja režimov in sodelovanja je namreč problematika kolektivne akcije,⁴³ do katere pride, ko v neki situaciji ni dosežen Pareto optimum,⁴⁴ kar je mogoče prikazati z več primeri iz teorije iger (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 45), ki jih različne teorije različno uporabijo za pojasnjevanje nastanka režimov.

2.4.1 Neoliberalistične teorije

Neoliberalistične teorije predpostavljajo, da imajo države, ki delujejo na nekem področju, določene skupne interese,⁴⁵ ki jih lahko uresničijo le s sodelovanjem (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 30). Prekrivanje interesov pa še ne pomeni, da bo sodelovanje samoumevno,

⁴¹ Greene (2001: 399–400) proces razvoja režimov razdeli v štiri faze, in sicer prepoznanje problema in njegova postavitev na dnevni red držav ali MVO (*agenda formation*), pogajanje in odločanje, izvajanje sprejetih odločitev in politik ter nadaljnji razvoj režima.

⁴² Pravična delitev je bistvenega pomena, da akterji sporazum sprejmejo kot pravičnega in mu priznajo legitimnost. To se lahko doseže s pravično porazdelitvijo bremen ali pravic, s kvotami, z določili, kot so 'onesnaževalec plača', z zgodovinskimi pravicami itd. (Greene 2001: 399).

⁴³ Pri kolektivni akciji gre za sodelovanje pri dobrini, ki jo bodo užili vsi akterji, ne glede na to, ali so prispevali k njenemu nastanku (Keohane 1984: 69). Ko je prispevek posameznega člana k stroškom dobrine, npr. čiste vode, majhen glede na celotno ceno dobrine, egoistični akterji preračunajo, da se jim bolj splača, če ne prispevajo, saj bi sami imeli s tem stroške, ne bi pa imeli zagotovila, da bo dobrina dejansko zagotovljena (prav tam). Podoben problem se pojavi tudi pri sankcioniranju, saj nekdo mora biti pripravljen nositi stroške sankcioniranja.

⁴⁴ Pareto optimum je pojem, ki izvira iz neoklasicistične ekonomije, predstavlja pa točko oz. mejo, kjer nobeden izmed akterjev ne more izboljšati svojega položaja, ne da bi se pri tem poslabšal položaj drugega akterja (Little 2001: 309).

⁴⁵ Pri upravljanju z mednarodnimi vodnimi viri so interesi držav dostop do pitne vode, raba vode za pridelovanje zadostne količine hrane in električne energije, gospodarski razvoj, moč in notranja stabilnost (Akanda, Freeman in Placht 2007: 3–4), pa tudi razrešitev skupnih problemov, kot sta preprečevanje onesnaženosti in ohranitev ekosistema (Mostert 2003: 18–19).

saj so ti interesi pogosto konfliktni,⁴⁶ največjo oviro sodelovanju predstavlja negotovost glede namenov partnerja oz. pomanjkanje informacij. Posledice negotovosti, zaradi katere akterji ne dosežejo optimalne rešitve, najbolje ponazarja zapornikova dilema,⁴⁷ znani primer iz teorije iger.⁴⁸ Zapornikova dilema (tabela 2.4.2) ponazarja, kako bi partnerja lahko s sodelovanjem prišla do najboljšega rezultata po Paretovem optimumu (možnost 3,3), vendar jima to ne uspe zaradi medsebojne negotovosti glede dejanj drugega. V podobnem položaju se znajdeti dve obrežni državi, ki črpata vodo iz skupnega vira. S sodelovanjem bi državi lahko zagotovili trajnostni razvoj vira in znižali določene stroške, npr. zmanjšanje porabe vode, izboljšanje infrastrukture, preprečevanje onesnaženosti, vendar ena država ne bo omejila rabe skupnega vira brez zagotovil, da se bo omejitve držala tudi druga država (Benvenisti 2002: 34). Brez obojestranskih zagotovil bosta državi sledili svoji dominantni strategiji in nadaljevali s prekomernim izkoriščanjem vira, kar se bo odražalo v neoptimalnem rezultatu.⁴⁹

Tabela 2.4.2: Zapornikova dilema

		A	
		Molk	Priznanje
B	Molk	3,3 **	4,1
	Priznanje	1,4	2,2 *

* Ponazarja uravnotežen izid, če oba partnerja sledita svoji dominantni strategiji.

** Ponazarja Paretov optimum.

Vir: Little (2001: 309).

Enega izmed instrumentov za olajšanje mednarodnega sodelovanja predstavljajo mednarodni režimi, ki spremenijo 'spodbude za dejanja' tako, da državam zaradi večjega obsega informacij, ki jih imajo na voljo, odprejo več možnosti za delovanje (Keohane 1984:

⁴⁶ Keohane (1984: 54) piše, da konfliktnost interesov ne preprečuje sodelovanja, ki se večinoma pojavi prav kot odziv v (potencialno) konfliktnih situacijah. Tudi teoretiki problemsko-strukturnega pristopa izpostavijo funkcionalnost konflikta, če je upravljanje z njim regulirano (Rittberger in Zürn 1990: 14). Regulirano upravljanje s konfliktom temelji na upoštevanju skupno sprejetih norm in pravil, v okviru katerih stranke v konfliktu obidejo neodvisno odločanje in nekatere strategije samopomoči, med drugim tudi grožnjo s silo ali uporabo sile (Rittberger in Zürn 1990: 16–17).

⁴⁷ Zapornikova dilema je zgodba o dveh partnerjih v zločinu, ki ju ločeno zaslišuje tožilec. Tožilec nima dovolj dokazov za obtožnico, zato vsakemu od zapornikov ponudi milejšo kazen v zameno za priznanje in ovadbo partnerja (možnost 1,4 ali 4,1 v tabeli 2.4.2). Oba zapornika se zavedata, da bo kazen prav tako milejša, če bosta oba priznala (možnost 2,2) in da jo bo vsak izmed njiju najslabše odnesel, če prizna le njegov partner. Pod temi pogoji vsak zapornik spozna, da je najbolj racionalno zanj priznati (možnost 2,2), ne glede na to, kaj bo naredil partner (Keohane 1984: 68). Tako zaradi negotovosti glede dejanj partnerja zapornika ne dosežeta optimalne rešitve (možnost 3,3).

⁴⁸ Keohane (1984: 67) meni, da težavnost sodelovanja najbolje ilustrirajo igre mešanih motivov, v katerih lahko imata oba igralca koristi od sodelovanja, vendar vsak lahko še več koristi pridobi z goljufanjem.

⁴⁹ V tabeli 2.4.2 neoptimalen rezultat kot posledico sledenja dominantni strategiji predstavlja izid 2,2, v praksi vodnih virov pa se neoptimalen rezultat kaže v izčrpanju vira ali v onesnaženosti (Benvenisti 2002: 34).

26). Poleg tega režimi pomagajo oceniti ugled drugih akterjev s tem, da zagotovijo standarde obnašanja, po katerih se lahko meri delovanje, povežejo te standarde z določenimi vprašanji in zagotovijo forume za razpravo (Keohane 1984: 94).⁵⁰ Režimi le redko nastanejo iz kaosa, temveč večinoma temeljijo na predhodnih dogovorih ali na prejšnjih režimih (Keohane 1984: 79). Verjetnost ustanovitve režima za upravljanje z vodnimi viri je torej večja, če bo med državami na določenem področju že obstajalo več sporazumov, ki so koristni za vse.

Young (1989a: 86–7) trdi, da so režimi pogosto rezultat pogajanj,⁵¹ medtem ko se njihove vsebine na določenem področju odražajo v 'ustavni pogodbi'.⁵² Akterji namreč niso negotovi samo glede strategij svojih potencialnih partnerjev, temveč tudi glede svojih lastnih strategij, saj niso vedno prepričani, kakšni izidi ustrezajo njihovim interesom. Zato Young (1989b: 361–2) predpostavlja, da akterji pogosto delujejo v kopreni negotovosti, ki je produktivna, saj predstavlja pogoj, ki akterjem omogoči oblikovanje režimov, in sicer skozi integrativna (produktivna) in ne distributivna (pozicijska) pogajanja (Young 1989b: 361). Pogajalski proces je zapleten, saj mora do sporazuma priti več avtonomnih akterjev, vsak izmed njih pa ima moč veta, tako da režim lahko nastane le s soglasjem vseh akterjev.⁵³ Pri tem so akterji osredotočeni na ključne probleme področja in ne iščejo popolnih podatkov o vseh možnih izidih, poleg tega so umeščeni v širši politični in družbeno-gospodarski kontekst in so omejeni z obstojem razlik med njimi (Young 1989b: 362).

Nastanek režima za upravljanje z vodnimi viri je po neoliberalističnih predpostavkah še posebej verjeten v situacijah, ko države rešujejo skupne probleme, kot so onesnaženost, rehabilitacija ekosistemov, preprečevanje poplav itd. Režimi namreč zagotavljajo tudi horizontalno povezovanje različnih vprašanj in na ta način omogočajo nadomestila nekaterim državam na enem področju v zameno za popuščanje pri drugih zadevah (Keohane 1984: 91). Neoliberalistične teorije pa lahko ustrezno pojasnjujejo tudi primere, ko zaradi mednarodnih

⁵⁰ Rittberger in Zürn (1990: 16) obravnavata mednarodne režime kot eno izmed institucionaliziranih oblik upravljanja s konflikti, saj so člani režima tako ponotranjili glavna pravila, norme in načela režima, da pričakujejo obnašanje v skladu z njimi.

⁵¹ Young proces 'institucionalnega barantanja' dojema kot krajšo obliko 'pogajanj s ciljem ustvariti institucijo' (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 69). Ostali teoretski pristopi so samemu procesu pogajanj, ki je predhodnik karkršnegakoli sporazuma, posvečali malo pozornosti (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 70).

⁵² Medtem ko Keohane predpostavlja, da režimi olajšujejo sodelovanje in dogovarjanje, Young po drugi strani trdi, da so režimi sestavljeni iz sporazumov in da pojasnjevanje režima preprosto pomeni pojasnjevanje različnih sporazumov oz. ustavne pogodbe (*constitutional contract*) (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 71).

⁵³ Uspeh integrativnih pogajanj spodbujajo možnost pravične rešitve (*equitable solution*), možnost preproste in jasne odločitve (*salient solution*), prisotnost jasnih in učinkovitih mehanizmov izpolnjevanja obveznosti (*compliance mechanisms*) in kombinacija podjetniškega, strukturnega ali intelektualnega vodstva, ki ga lahko izvaja eden ali več akterjev, tako da s pogajalskimi spretnostmi in iznajdljivostjo predstavljajo sporna vprašanja, na način, da olajšajo sporazume ali predstavljajo nove institucionalne opcije, ko se pogajanja znajdejo na mrtvi točki (Young 1989b: 368).

vodnih virov med državami pride do konflikta interesov,⁵⁴ v katerem voda predstavlja sporni objekt, za katerega države tekmujejo. Večja možnost za ustanovitev režima obstaja v primeru, ko bodo akterji vodo ocenjevali v absolutnem smislu oz. neodvisno od svojih 'tekmecev'.⁵⁵ To se bo zgodilo predvsem na območjih, kjer je na razpolago dovolj vode in je glavno sporno vprašanje med državami sodelovanje pri nadaljnjem gospodarskem razvoju skupnega vira.⁵⁶

2.4.2 Realistične teorije

Tudi realistični pristopi se lotijo nastajanja režimov z vidika problematike kolektivne akcije. Ker so posamezni mednarodni vodni viri skupni vir, do katerega ima dostop relativno majhno število držav, obstaja več možnosti za sodelovanje, saj je večja verjetnost, da bo vsaj ena država imela dovolj močan interes za zagotavljanje dela dobrine, četudi bo sama morala nositi stroške (Olson 1965: 49). Bistveni element za ustanovitev režima in njegov nadaljnji obstoj je torej razporeditev moči med akterji. Režime za upravljanje z vodnimi viri tako zaradi lastnega interesa vzpostavijo najmočnejše države, t. i. hegemoni (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 90), od katerih je odvisna tudi trajnost režimov.

Na element moči pri upravljanju z mednarodnimi naravnimi viri vpliva količina vira, ki ga poseduje določena država, dejstvo, ali ji to daje pravico do veta na skupne odločitve glede upravljanja z virom, in njena dejanska moč v smislu enostranskega vpliva na kakovost skupnega vira (Haas 1993: 177). Poleg tega so tu še drugi posredni dejavniki, kot so gospodarska razvitost, diplomatske in znanstvene zmožnosti ter vojaška moč. V primeru mednarodnih vodnih virov je moč odvisna tudi od lege države v rečnem bazenu, zaradi česar so višjeležeče države pogosto v prednostnem položaju, in od tehničnega potenciala za izkoriščanje vode, kar je pogosto lastnost gospodarsko bolj razvitih držav (Zeitoun 2005: 11).⁵⁷ Več moči pa državi omogoči tudi več strategij in taktik, ki jih ima na razpolago pri pogajanjih. Vodni viri v določenih primerih lahko postanejo tudi orožje, ki ga višjeležeče države uporabijo kot sredstvo moči v odnosih z nižjeležečimi državami (Warner 2005: 188). Nižjeležeče države pa nasprotno višjeležečim državam grozijo z uporabo moči, da bi si

⁵⁴ Teoretiki problemsko-strukturnega pristopa so naredili tipologijo različnih konfliktov z delitvijo na štiri različne tipe, in sicer na konflikte glede vrednot, konflikte glede sredstev in dva tipa konfliktov glede interesov (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 63). Pri slednjih akterji tekmujejo za isto, redko dobrino, ki jo lahko cenijo v absolutnem ali v relativnem smislu.

⁵⁵ Absolutna dobrina je npr. maslo, saj državam ni pomembno, koliko masla bo imela druga država. Relativna dobrina so npr. puške, saj je za državo pomembno, koliko te dobrine bodo pridobile druge države, zato je tudi možnost ustanovitve režima za relativne dobrine manjša.

⁵⁶ Na ta način sta bila ustanovljena režima v rečnih bazenih Plate in Mekonga (več o tem v 6. in 7. poglavju).

⁵⁷ Lega države še ne pomeni, da bodo višjeležeče države avtomatsko imele več moči. Poleg tehničnega potenciala za izkoriščanje vode so še vedno bistvenega pomena posredni faktorji, in sicer gospodarska razvitost, vojaška moč, diplomatske ter znanstvene zmožnosti.

zagotovile zadostne količine vode (prav tam), še posebej v primeru, ko so nižjeležeče države močnejše in izrazito odvisne od pritoka vode iz višjeležečih držav.⁵⁸

Neorealisti trdijo, da imajo države pogosto skupne cilje, vendar jih ne dosežejo zaradi problema koordinacije, ki nastane v odsotnosti ustrezne komunikacije (Little 2001: 311). Krasner⁵⁹ zato predlaga drugačno razlago nastanka režimov, ki jo utemelji z drugim modelom iz teorije iger, t. i. bitko med spoloma,⁶⁰ ki ne ponuja le enega izida in zato najbolje ilustrira osnovno vprašanje v politiki – kdo dobi kaj (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 105). V tem primeru glavna ovira na poti k sodelovanju za skupne koristi ni več goljufanje, temveč v središče procesov oblikovanja režimov pridejo distribucijski konflikti⁶¹ in moč kot sredstvo odločanja.⁶² Na ta način lahko močnejši akter manipulira s preferencami drugega akterja in igro pretvori tako, da ima ta le še en optimalen (Pareto-účinkovit) izhod, ki odgovarja močnejšemu akterju.⁶³ To lahko močnejši akter doseže tudi z grožnjami, da bo zapustil pogajanja, če druga stran ne pokaže več pripravljenosti.

V meddržavnih odnosih se lahko zgodi, da imajo države nedvoumno nagnjenost h koordinaciji svojih dejavnosti na nekem področju in da se vse želijo izogniti unilateralizmu, vendar se ne strinjajo glede institucionalnih ureditev. To se dogaja tudi pri skupnem upravljanju z vodnimi viri. S koordinacijo svojih dejavnosti pri skupnem vodnem viru bi države lahko pridobile bistveno več, saj bi zagotovile trajnostni razvoj vira, zadostno količino in kakovost vode za vse in optimalne skupne razvojne projekte, vendar bi se obenem morale odpovedati delu suverenosti. Moč pride v ospredje predvsem v meddržavnih pogajanjih, ki se

⁵⁸ To nam nazorno kaže primer Nila. Režim za upravljanje z rečnim bazenom Nila je nastal izključno zaradi nacionalnih interesov Egipta, da si zagotovi zadostne količine vode. V pogajanjih z drugimi državami se je zanašal na svojo moč, tako da je zagotavljanje vodnih virov vključil v svojo nacionalno varnostno politiko, pri tem pa se je skliceval na zgodovinsko upravičenost do vodnega vira. V primeru Evfrata in Tigrisa Turčiji kot najmočnejši in višjeležeči državi ni v interesu, da bi na vsak način prišlo do sporazuma, saj so stroški nesprejetja sporazuma za njo nizki (Daoudy 2005: 12). Več o omenjenih primerih v 4. in 5. poglavju.

⁵⁹ Glavno vprašanje politike ustanovitve režimov ni doseganje Paretovega optimuma, temveč kako sploh doseči Paretovo mejo, saj dobički za enega akterja predstavljajo izgube za drugega (Krasner 1983b: 140).

⁶⁰ Značilnost modela bitke med spoloma je, da gre za koordinacijsko igro, pri kateri imata oba igralca konfliktno preference glede dveh Paretovih optimumov. Par, ki se je ravnokar spoznal, bi rad počitnice preživel skupaj, vendar se ne strinja glede kraja počitnikovanja, saj bi moški raje šel v hribe, ženska pa raje v mesto. Zato bistveno vprašanje ni doseganje Paretovega optimuma, temveč kje na Paretovi meji bosta dosegla kompromis (Little 2001: 312).

⁶¹ Če režimi ne bi imeli posledic v distribuciji, se akterji ne bi vključevali v zapletena pogajanja, da določijo vsebino režimov in tudi kasneje ne bi nadaljevali boja za vpliv tudi znotraj teh institucij (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 108).

⁶² Krasner navede tri poti, po katerih se lahko izvaja moč, in sicer odloča že pri tem, koga se povabi za pogajalsko mizo, uporabi se lahko pri zapovedovanju pravil igre in pri spreminjanju izidov igre (Krasner, Stephen D. (1991): Global Communications and National Power: Life on the Pareto Frontier. *World Politics* 43, 336–66. V Hasenclever, Mayer in Rittberger (1997: 106)).

⁶³ Krasner, Stephen D. (1991): Global Communications and National Power: Life on the Pareto Frontier. *World Politics* 43, 336–66. V Hasenclever, Mayer in Rittberger (1997: 106).

vtijo le okrog delitve vode iz skupnega vodnega vira, ob tem pa so namenoma izključene določene države.⁶⁴

Dodaten dejavnik, ki preprečuje sodelovanje med državami, so relativni dobički.⁶⁵ Države namreč ne bodo začele sodelovati, če bo to relativno okrepilo njihove partnerje. Glavni interes države je tudi izogibanje relativnim izgubam, saj jim cilj ni samo preživetje oz. nacionalna varnost, temveč tudi ohranitev neodvisnosti in avtonomije. Države so torej občutljive na relativne dobičke⁶⁶ in se primerjajo s partnerji, ob tem pa se sprašujejo tudi, kaj jim bo sodelovanje prineslo v prihodnosti. Takšna obrambna stališča držav se odražajo v težnji, da države sodelujejo le pod pogojem, da je zagotovljena uravnotežena delitev dobičkov.⁶⁷ Še posebej težko bo doseči sodelovanje v primerih, ko bodo splošni odnosi med državami slabi in bo med njimi vladal odnos nezaupanja in ko bo šlo za izredno pomembno področje, povezano s vprašanjem nacionalne varnosti države.

V domeno nacionalne varnosti se v zadnjih desetletjih vedno bolj selita tudi koncepta človekove in okoljske varnosti,⁶⁸ ki vsebujeta povezave in dinamike med naravnimi viri, državo in gospodarsko stabilnostjo na lokalni in regionalni ravni (IES 2007: 1). V primeru mednarodnih vodnih virov so države in drugi akterji v rečnem bazenu pogosto vpeti v poseben hidrološko-varnostni kompleks,⁶⁹ medtem ko je politika vode povezana s številnimi

⁶⁴ V primeru Evfrata in Tigrisa so se pogajanja ustavila na mrtvi točki, saj ni strinjanja glede institucionalnih ureditev upravljanja s skupnimi vodnimi viri. Medtem ko Turčija želi ustanoviti režim za upravljanje s čezmejnimi vodnimi viri, Sirija in Irak zahtevata sporazum glede delitve vode iz mednarodnih vodnih virov. V primeru Nila sta se Egipt in Sudan dogovorila o delitvi vode iz Nila, pri tem pa izključila ostale države v rečnem bazenu. Takšna ureditev je bila mogoča predvsem zaradi vojaške moči Egipta. Več o omenjenih primerih v 4. in 5. poglavju.

⁶⁵ Realizem predpostavlja, da so države pozicionisti in ne egoisti. To pomeni, da njihovo pripravljenost na sodelovanje omejujeta dve zadevi: strah pred goljufanjem in strah, da bo druga država iz sodelovanja pridobila več, kar bo relativno poslabšalo položaj prve države (Grieco 1988: 601).

⁶⁶ Grieco (1988: 610–13) določi več kontekstualnih spremenljivk, ki vplivajo na občutljivost držav na relativne dobičke ali izgube svojih partnerjev v določeni situaciji. Na občutljivost vpliva višina absolutnih dobičkov, pretekle izkušnje države s sodelovanjem, obdobje sodelovanja, splošni odnosi s partnerji, razlike glede na področje sodelovanja (na področjih, kot je ekonomija, bodo države tako manj občutljive na relativne izgube, kot pri sodelovanju na varnostnih področjih) itd. (prav tam). Iz tega lahko sklepamo, da bodo države lažje sodelovale z državami, s katerimi so na splošno dlje časa v dobrih odnosih in imajo dobre izkušnje iz preteklih sodelovanj.

⁶⁷ Benvenisti (2002: 36) to pokaže na primeru gradnje jezov, ki je najbolj optimalna približno na sredini reke, kjer reke pogosto poplavlja in povzročajo škodo. Vendar bi z gradnjo jezov na sredini reke višjeležeče države morale zagotoviti nemoten pretok reke, medtem ko bi se nižjeležeče države morale odpovedati svojemu zgodovinskemu nadzoru nad tokom reke, kar povzroča skrbi glede pravične delitve dobičkov (prav tam).

⁶⁸ Okoljska varnost je odnos vzpostavljanja varnosti tistih okoljskih dejavnikov (npr. voda, zemlja, podnebje), na katerih temeljijo vse človeške družbenoekonomske dejavnosti in posredno politična stabilnost. Ob degradaciji teh virov se namreč poslabšajo tudi varnostne razmere (Myers 2004: 5).

⁶⁹ Varnostni kompleks je pojem, ki ga je definiral Buzan in se nanaša na niz držav, katerih varnost je tako medsebojno povezana, da ne morejo biti obravnavane ločeno ena od druge, zato tudi njihovi procesi sekuritizacije in desekuritizacije varnostnih vprašanj ne morejo biti analizirani ločeno (Buzan, Barry (1991): *People, States and Fear, an Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf. 2nd Edition. V Warner (2005: 187)).

drugimi varnostnimi vprašanji.⁷⁰ To se še posebej pogosto dogaja na geografskih območjih, kjer voda velja za redek vir in države vodo dojemajo v relativnem smislu: več vode za eno državo pomeni manj vode za druge. Bistveni znaki, da nastanek režima lahko pojasnimo na realističen način, so torej obstoj hegemonov, uporaba moči, dojemanje vodnih virov v relativnem smislu, povezovanje vodnih virov z varnostnimi temami in distributivna pogajanja, v katerih bo glavno vprašanje, koliko vode dobi posamezna država.

2.4.3 Kognitivistične teorije

Glavna spremenljivka, ki vpliva na nastanek sodelovanja in režimov po kognitivističnih teorijah, je znanje, ki vpliva na delovanje akterjev. Znanje akterjev za kognitiviste predstavlja neodvisno spremenljivko, ki ni odvisna od razporeditve moči ali bogastva in vendar usmerja dejanja držav oz. vpliva na iskanje maksimalnih dobičkov. Glavni dejavnik pri procesu nastajanja režimov je tako po mnenju šibkih kognitivistov učenje⁷¹ oz. pridobivanje novega znanja, ki vpliva na zahteve po urejanju sodelovanja med državami s pravili. Države v 21. stoletju namreč delujejo v okolju kompleksne medsebojne odvisnosti, še posebej glede skupnih naravnih virov, zato se odločevalci pogosto znajdejo v negotovosti tako glede interesov kot glede njihove uresničitve in posledic in potrebujejo kakovostne informacije in strokovne nasvete.

Pri tem pa igrajo ključno vlogo skupnosti strokovnjakov oz. epistemske skupnosti (*epistemic communities*),⁷² ki predstavljajo »kanale, skozi katere krožijo nove ideje od strokovnjakov do vlade in od države do države«. ⁷³ Haas⁷⁴ je določil tri glavne pogoje, pod katerimi ima znanje strokovnjakov vpliv na procese mednarodnega sodelovanja, in sicer visoka stopnja negotovosti med odločevalci, visoka stopnja strinjanja med znanstveniki in visoka stopnja institucionalizacije znanstvenega svetovanja.

⁷⁰ Na primer kurdsko vprašanje v rečnem bazenu Evfrata in Tigrisa (Warner 2005: 186).

⁷¹ Spremembe v prepričanjih se lahko odražajo v spremembah v obnašanju. Če je temu tako, se ta proces imenuje učenje (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 143).

⁷² Haas (1993: 179) skupnosti strokovnjakov definira kot mreže na znanju temelječih skupnosti z avtoriteto na določenih političnih področjih, ki ležijo znotraj svojih strokovnih domen. Člani takšne skupnosti delijo skupno razumevanje problemov na svojem področju raziskav in poznajo niz tehničnih rešitev za te probleme. Strokovnjaki pa tudi ne igrajo le pasivne vloge informatorjev, temveč aktivno iščejo dostop in vpliv pri vladnih institucijah, pri tem pa se povezujejo tudi na mednarodnem nivoju (Haas 1993: 179).

⁷³ Haas, Peter M. (1992): Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination. V Peter M. Haas (ur.) *Knowledge, Power and International Policy Coordination*, special issue of *International Organization* 46(1), 1–35. V Hasenclever, Mayer in Rittberger (1997: 149).

⁷⁴ Haas, Peter M. (1992): Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination. V Peter M. Haas (ur.) *Knowledge, Power and International Policy Coordination*, special issue of *International Organization* 46(1), 1–35. V Hasenclever, Mayer in Rittberger (1997: 150).

Predpogoja za nastanek režimov sta tudi minimalno skupno razumevanje in interpretacija bistvenih vprašanj. Države se namreč morajo sporazumeti vsaj glede osnovnih predpostavk⁷⁵ in glede najustreznejših rešitev, pri čemer pomembno vlogo igra strokovno znanje, ki občasno lahko celo vpliva na spremembo interesov (Haas 1993: 178). Spremembe v interpretaciji določenih bistvenih vprašanj lahko pripeljejo do sprememb v obnašanju akterjev.⁷⁶ Pri upravljanju z mednarodnimi vodnimi viri pomembno vlogo igra strokovno soglasje, da so mednarodni vodni viri integrirana celota in da je za doseg optimalnih rezultatov potrebno skupno upravljanje z njimi. Institucije za celostno upravljanje s skupnimi vodnimi viri so tako postale osnova za okoljsko regulacijo in trajnostni razvoj, pri čemer so dobile podporo številnih mednarodnih političnih institucij in so vsebovane v številnih deklaracijah in drugih dokumentih (Birnie in Boyle 2002: 304–5). Pri spodbujanju tega koncepta pa so bistveno vlogo igrale epistemske skupnosti skupaj z MVO in NVO.

Poleg tega je pri proučevanju upravljanja s skupnimi vodnimi viri potrebno upoštevati tudi številne pomembne teme, na katere so opozorili predvsem močni kognitivisti, in sicer vpliv 'notranjosti' držav, ki niso nujno racionalni in enotni akterji, vlogo nedržavnih akterjev, vlogo identitete države,⁷⁷ ki se lahko dojema kot vodno bogata ali revna država, in pomen vode v nacionalni zgodovini,⁷⁸ varnostnih zadevah in politični retoriki.⁷⁹ Kot opozarja Lipschutz,⁸⁰ lahko dojemanje ljudi, da so pravice do vode razdeljene nepravilno ali da bi razprave o teh pravicah lahko postale tema v prihodnosti, hitreje sproži konflikt kot dejansko stanje zalog vode.⁸¹

⁷⁵ V primeru Evfrata in Tigrisa prav nestrinjanje držav glede osnovnih predpostavk (ali gre za en rečni bazen ali za dve mednarodni reki) preprečuje nadaljnje sporazume glede skupnih vodnih virov.

⁷⁶ Prepričanja lahko služijo kot zemljevidi (*road maps*), ki usmerjajo akterje; lahko olajšajo sodelovanje tako, da služijo kot žariščne točke, ki pomagajo določiti sprejemljive rešitve za probleme kolektivne akcije; lahko pa vplivajo na nastanek mednarodnih norm in pravil (Hasenclever, Mayer in Rittberger 1997: 143–4).

⁷⁷ Wendt piše, da na mednarodno sodelovanje vpliva moč identitete, ki predstavlja konstitutivno osnovo za racionalno odločanje akterjev in je sestavljena iz »niza pomenov, ki jih akter pripisuje sebi, ob tem pa se primerja z drugimi t. i. socialnimi objekti« (Wendt, Alexander (1994): *Collective Identity Formation and the International State*. *American Political Science Review* 88, 384–96. V Hasenclever, Mayer in Rittberger (1997: 186)).

⁷⁸ Tukaj je posebnega pomena mitologija vode, ki jo politiki lahko prikažejo kot 'življenjsko kri naroda', odraža pa se tudi v nacionalnih aspiracijah, kot je 'ozelenitev puščave' (Beach in dr. 2000: 43).

⁷⁹ Voda in samozadostnost pri pridelavi hrane se lahko prikazujeta kot nacionalno-strateški interes (Beach in dr. 2000: 43).

⁸⁰ Lipschutz, Ronnie D. (1992): *What resources will matter? Environmental degradation as a Security issue*. American Association for the Advancement of Science, 92-33S. Washington DC: Committee on Science and International Security, American Association for the Advancement of Science. V Beach in dr. (2000: 63).

⁸¹ S kognitivistično teorijo nastanka mednarodnih režimov za upravljanje z vodnimi viri lahko razložimo spreminjanje režima na Nilu po koncu hladne vojne. Te spremembe je povzročila predvsem prisotnost MVO in NVO, ki so na območje rečnega bazena Nila prinesle znanje in zavedanje, da bo brez sodelovanja držav nadaljnje upravljanje z Nilom oteženo (več o tem v 4. poglavju).

2.5 DOLOČITEV SPREMENLJIVK ZA NASTANEK REŽIMOV ZA UPRAVLJANJE Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI

Različne teorije na različne načine pojasnjujejo nastanek režimov za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri. Bistvene spremenljivke, ki vplivajo na nastanek režima za upravljanje z vodnimi viri, so prikazane v tabeli 2.5.3. Vendar potencial za razvoj sodelovanja v mednarodnem rečnem bazenu ni odvisen le od političnih, temveč tudi od spleta naravnih, družbeno-gospodarskih in kulturnih okoliščin (Mostert 2003: 20). Okoliščine, ki bodo v posameznem rečnem bazenu vplivale na razvoj režima, so količina vode, ki je na razpolago,⁸² obstoj alternativnih vodnih virov, rast prebivalstva in raba vode, pri kateri med državami pogosto obstajajo konfliktni interesi.⁸³

Tabela 2.5.3: Spremenljivke, ki vplivajo na nastanek režimov za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri glede na posamezne teorije

Teorija / Spremenljivka	Neorealizem	Neoliberalizem	Kognitivizem
Osnovna spremenljivka	moč	interes	znanje
Akterji	države	države, MVO	države, MVO, NVO, podjetja, civilna družba, posamezniki
Dojemanje vode kot spornega objekta	v relativnem smislu	v absolutnem smislu (dovolj vode)	v absolutnem smislu (celostno upravljanje)
Pogajanja	distributivna	integrativna	integrativna (prisotnost skupnosti strokovnjakov)
Strategije	hegemon, ki igra na svojo moč, grožnje, ponujanje nadomestil itd.	iskanje skupnih koristi, spodbujanje dobrih odnosov, horizontalno reševanje problemov (<i>issue linkage</i>)	znanstvena argumentacija, znanstveni konsenz glede rešitev, izmenjava podatkov
Osredotočenost delovanja/povezave	nacionalna varnost	gospodarski razvoj	identiteta države, pomen, ki ga pripisuje vodi
Ustanovitev režima spodbuja	obstoj hegemonu	obstoj niza predhodnih koristnih sporazumov	obstoj znanstvenega konsenza in/ali skupnega razumevanja med akterji

⁸² Količina razpoložljive vode se meri v enoti m³ na prebivalca na leto. Ko količina vode, ki je na razpolago, pade pod 1.700 m³ na prebivalca na leto, govorimo o vodnem stresu. V povezavi z nadaljnjo rastjo prebivalstva se pritisk na vodne vire lahko poveča, voda pa posledično lahko postane varnostno vprašanje.

⁸³ Raba vode vključuje razvojne projekte, kot so načrti za namakanje, izsuševanje, gradnja jezov za pridobivanje električne energije ali za zaščito pred poplavami, industrijski projekti (Mostert 2003: 18), pa tudi razvoj kanalizacijskega omrežja in omrežja za vodno oskrbo gospodinjstev. Gradnja jezov lahko povzroči veliko napetosti v regijah, kjer vode primanjkuje, kot kažejo primeri rek Ind, Ganges in Evfrat (Mostert 2003: 18).

Vir konfliktov v mednarodnih rečnih bazenih je tudi dejstvo, da pod okriljem suverenosti posamezne države na svojem ozemlju pogosto enostransko načrtujejo svoje razvojne projekte na mednarodnih vodnih virih, kar vpliva na količino in kakovost vode, ki je na razpolago ostalim državam v rečnem bazenu (Beach in dr. 2000: 40–1). Na intenzivnost konflikta še dodatno vplivajo siceršnji odnosi med državami, ki si delijo vodni vir,⁸⁴ in stopnja razvitosti teh držav (Beach in dr. 2000: 41–2).⁸⁵ Medtem ko pri državah v razvoju pogosto pride do sporov zaradi različnih interesov glede razvojnih projektov na skupnih vodnih virih, se razvite države pogosteje soočajo z onesnaženostjo skupnega vodnega vira kot posledico razvoja, ki zahteva skupen odziv vseh akterjev.

Mostert (2003: 8) tako glede rabe mednarodnih vodnih virov razlikuje tri različne tipe situacij, in sicer skupne probleme, primere negativnih eksternalij in primere pozitivnih eksternalij. V primeru skupnih problemov (npr. zmanjšanje onesnaženosti skupnega vodnega vira, ekološko okrevanje, skupni razvoj, pogosto poplavljanje) imajo vse države interes, da najdejo rešitev, saj bo ta koristila vsem. Situacije negativnih eksternalij imajo po drugi strani največji potencial za konflikt med državami, saj imajo dejavnosti v eni državi negativen učinek na drugo državo (npr. onesnaževanje, gradnja jezov, spremembe v pretoku vode), medtem ko situacije pozitivnih eksternalij spominjajo na Keohanov (1984: 51) koncept harmonije,⁸⁶ zato razvoj sodelovanja oz. nastanek režima ni potreben.

Mednarodni režimi so relativno 'nedaven izum' iz 70. let 20. stoletja, vendar voda že od nastanka prvih civilizacij igra izredno pomembno vlogo za človeštvo, ki je zato že zgodaj začelo urejevati vprašanja, povezana s skupnimi vodnimi viri. Po nastanku suverenih držav so se vprašanja in spori glede skupnih virov prenesli na raven urejanja odnosov med državami, s tem pa je pomembno vlogo dobilo mednarodno pravo. V okviru mednarodnega vodnega prava so se razvila tudi načela in norme, ki so se kasneje prenesla v regionalne režime za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri.

⁸⁴ Če so države v slabih odnosih glede vprašanj, ki niso povezana z vodo (npr. mejni spori, ideološka nasprotja), bo možnost sklenitve sporazuma in nastanka režima manjša (Grieco 1988: 611; Young 1989b: 362).

⁸⁵ Z razvojem naraščajo potrebe po vodi za industrijsko rabo, sanitarne namene in razvoj kmetijstva v predhodno marginaliziranih regijah. Države v razvoju bodo za svoje naraščajoče potrebe najprej uporabile mednarodni vodni vir (Beach in dr. 2000: 42).

⁸⁶ Harmonija se nanaša na situacije, v katerih uresničevanje interesov enega izmed akterjev avtomatično olajša dosego ciljev drugih akterjev. Kjer vlada harmonija, ki je izrazito nepolitična, je sodelovanje nepotrebno, lahko pa celo škodljivo (Keohane 1984: 51).

3. ZGODOVINSKI RAZVOJ UPRAVLJANJA Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI

Z vse večjim razmahom interakcij med subjekti v mednarodni skupnosti so naraščale potrebe po zagotovitvi določenega pravnega reda (Benko 2000: 306), zato so subjekti mednarodnih odnosov postopoma razvili niz pravnih načel, pravil in drugih pravnih instrumentov, ki so predstavljali temelje za reševanje sporov in za preobrazbo konfliktnih situacij v sodelovanje (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 8). Pri mednarodnih vodnih virih sta potencialno konfliktni vprašanji upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri in grozeče pomanjkanje vode, kar povečuje možnost izbruha novih konfliktov med državami v nekaterih rečnih bazenih.

Države so na področju upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri sodelovale še preden so začele ustanavljati mednarodne režime. Začetke upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri najbolje predstavimo z razvojem mednarodnega prava na tem področju, saj so prav mednarodnopravna načela in norme, ki so jih razvile države, pomenile osnovo za kasnejši razvoj institucionaliziranih oblik sodelovanja.⁸⁷ Sodelovanje med državami je sprva potekalo v obliki sklepanja sporazumov in sprejemanja mednarodnih pogodb na področjih, povezanih z upravljanjem z vodnimi viri, kar je kasneje preko razvoja mednarodnopravnih norm in načel odločilno vplivalo na razvoj režimov za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri v posameznih rečnih bazenih.

3.1 SODELOVANJE MED DRŽAVAMI IN VLOGA MEDNARODNEGA PRAVA

Vodni viri, ki si jih deli več držav, so zaradi svojega velikega pomena in različnih interesov, povezanih z njihovo rabo, že od nekdaj vir nesoglasij med državami. Prvi konflikti, ki so jih države reševale, so bili povezani s plovbo po skupnem vodnem viru, kasneje pa so se pojavila tudi nesoglasja, povezana z gradnjo namakalnih sistemov in jezov na rečnih sistemih ter onesnaženostjo vodnega vira (Birnie in Boyle 2002: 298). Mednarodno pravo zagotavlja različne mehanizme reševanja konfliktov, in sicer od diplomatskih prizadevanj za rešitev spora, ki vključujejo pogajanje, posredništvo, posvetovanje itd., do pravnih rešitev, kot so

⁸⁷ A. Kibaroglu (2002b: 119) je ugotovila, da pravila in načela mednarodnega vodnega prava predstavljajo temelje za nastanek režimov za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri na regionalni ravni, saj so vplivala na oblikovanje elementov režimov, tj. norm, načel, pravil in postopkov odločanja.

sprejem dvo- in večstranskih sporazumov, upoštevanje splošno priznanih pravnih načel in ustanavljanje organizacij (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 3).⁸⁸

Prva mednarodna pogodba je bila podpisana že okrog 2500 let pr. n. št. in je reševala problem delitve vode iz reke Tigris med dvema mezopotamskima državama, Lagašem in Umo. Upravljanje z vodnimi viri se je pojavilo tudi v prvem pravnem tekstu v zgodovini človeštva, Hamurabijevem zakoniku, ki je bil izdan okrog leta 1750 pr. n. št. in vsebuje več kot 300 sekcij, ki so posvečene namakanju (Madzini in Wolf 2006: 117–18). V rimskem pravu so bile reke opredeljene po načelu *res extra patrimonium*.⁸⁹ Vodni viri so bili opredeljeni kot javna dobrina, kar pomeni, da so reko lahko vsi uporabljali in si jo prilasčali (Korošec 2002: 119), zato potrebe po upravljanju ni bilo.

O skupnem upravljanju z mednarodnimi vodnimi viri lahko začnemo govoriti konec 18. stoletja, ko se je v mednarodnih pogodbah, ki so določale meje med novonastalimi državami, pojavilo tudi vprašanje poteka meje po rekah (Bruhács 1993: 10).⁹⁰ Industrijska revolucija in uporaba modernih tehnologij sta konec 19. stoletja prispevali k nastanku prepričanja, da države lahko nadzorujejo naravo (Allan 1990: 2).⁹¹ V začetku 20. stoletja so vodni viri postali gonilna sila razvoja posameznih držav, kar je zaradi različnih interesov držav, ki ležijo ob skupnem vodnem viru, privedlo do povečanega števila sporov med njimi (Bruhács 1993: 10), to pa je na drugi strani spodbudilo razvoj pravil za reševanje mednarodnih konfliktov glede vode (Bruhács 1993: 10; Bourne in Wouters 1997: 3).

Pravo na področju upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri so države oblikovale tekom 19. in 20. stoletja na konferencah, kjer so se dogovarjale glede odprtih vprašanj v mednarodnih odnosih. Na dunajskem kongresu leta 1815 je pruski diplomat Wilhelm von Humboldt opozoril, da je reko potrebno »obravnavati kot eno enoto« (Bourne in Wouters 1997: 4). Njegovo tezo je stoletje kasneje ponovil takratni ameriški predsednik Theodore Roosevelt, ki je poudaril, da je vsaka reka od izvira do izliva posamezna enota in mora biti obravnavana kot taka (Bourne in Wouters 1997: 4). Kasneje

⁸⁸ Ustanovna listina OZN v svojem 6. poglavju govori o mirnem reševanju sporov in v 33. členu pravi, da »si morajo stranke v vsakem sporu, katerega nadaljevanje bi utegnilo ogroziti ohranitev mednarodnega miru in varnosti, prizadevati, da se spor reši s pogajanjem, z anketo, s posredovanjem, s spravo, z razsodništvom, s sodno rešitvijo, z obračanjem na regionalne ustanove ali regionalne dogovore, ali pa z drugimi mirnimi sredstvi po njihovi lastni izbiri« (Ustanovna listina OZN. *Charter of the United Nations Organisation*, sprejeta na ustanovni konferenci OZN 26. junija 1945 v San Franciscu, stopila v veljavo 24. oktobra 1945. Dostopna na <http://www.un.org/aboutun/charter/> (24. april 2007). V nadaljevanju Ustanovna listina OZN).

⁸⁹ V rimskem pravu so družbeno lastnino delili v dve širši kategoriji: *res extra patrimonium* (brez individualnega lastnika, last vseh) in *res in patrimonium* (lastnina v posesti nekoga). Vodni viri so spadali v t. i. kategorijo *res communes*, torej so bili v lasti vseh (Korošec 2002: 119).

⁹⁰ Bruhács (1993: 10) kot primer takšne pogodbe navaja pogodbo med Avstrijo, Bavarsko in Benetkami iz leta 1746.

⁹¹ Upravljanje in raba vodnih virov sta postala pomembnejša, saj so nove tehnologije državam omogočile izrazit poseg v tok reke. Tako so nova tehnološka odkritja med drugim omogočila gradnjo večjih jezov in naprednejših namakalnih sistemov.

so koncept medsebojne odvisnosti držav znotraj rečnega bazena potrdili tudi dokumenti, ki so jih države in MVO sprejele na mednarodnih konferencah. Ti dokumenti so npr. Madridska deklaracija iz leta 1911, ki jo je sprejel Inštitut za mednarodno pravo (*Institut de Droit International – IDI*),⁹² Konvencija o izkoriščanju hidrološke moči, ki je bila podpisana v Ženevi leta 1923, Deklaracija iz Montevidea iz leta 1933 in Resolucija iz Buenos Airesa iz leta 1957 (Bourne in Wouters 1997: 4).

Pravila, ki so se v tistem času razvila, so od držav, ki ležijo v istem rečnem bazenu, zahtevala priznanje medsebojne odvisnosti in obravnavo rečnega bazena kot ene povezane enote. Tako je koncept enotnega rečnega bazena, ki temelji na naravnogeografskih in ne na političnih mejah, postal osnova mednarodnega (vodnega) prava (Bourne in Wouters 1997: 4) in predstavlja osnovo za kasnejše ustanavljanje režimov za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri.⁹³

3.2 RAZVOJ MEDNARODNEGA VODNEGA PRAVA

Mednarodno vodno pravo⁹⁴ predstavlja del mednarodnega javnega prava⁹⁵ in skupaj z njegovimi splošnimi načeli zagotavlja bolj specifične pravne norme za področje upravljanja z vodnimi viri, ki si jih delita vsaj dve državi (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 12). Razvijalo se je sočasno z razvojem mednarodnega prava in z razvojem prvih mednarodnih organizacij⁹⁶ na področju urejanja plovbe po mednarodnih vodnih virih. Glavni nalogi mednarodnega vodnega prava sta določitev pravnega okvira, znotraj katerega je neka država upravičena do rabe vodnega vira, in vzpostavitev sistema, ki določa pravila obnašanja držav v primeru, ko se neka država odloči za poseg v rečni sistem in bi s svojim dejanjem lahko vplivala na drugo državo oz. več držav v tem sistemu (Vinogradov, Wouters in Jones 2003:

⁹² IDI je strokovno združenje, v katerem sodelujejo mednarodnopravni strokovnjaki iz različnih držav. Ustanovljen je bil leta 1873 v mestu Gand v Belgiji z namenom vzpostaviti institucijo, neodvisno od vladnih struktur, ki ima za svoj cilj prispevati k razvoju mednarodnega prava in k njegovi konkretni uporabi v primeru sporov med državami. Za svoje delovanje je IDI leta 1904 prejel tudi Nobelovo nagrado za mir (IDI 2007a).

⁹³ V 4.–9. poglavju predstavlja izbrane mednarodne rečne bazene in pokaževa, da so države, ki ležijo v njih, s svojim delovanjem dokazale, da mednarodni rečni bazen obravnavajo kot eno enoto.

⁹⁴ Vinogradov, Wouters in Jones (2003: 12) razložijo, da se za mednarodno vodno pravo (*international water law*) uporabljata tudi termina mednarodno pravo rek (*international watercourse law*) in mednarodno pravo vodnih virov (*international law of water resources*).

⁹⁵ Mednarodno pravo (z besedno zvezo mednarodno pravo misliva na mednarodno javno pravo, ki se razlikuje od mednarodnega zasebnega prava, ki je vedno notranje pravo) je sistem pravil, ki urejajo odnose med subjekti mednarodnega prava, in v svojem delovanju ne pozna hierarhične strukture ter vključuje pravila, ki so se skozi zgodovino razvijala kot posledica odnosov med posameznimi subjekti (Degan 2000: 3–4).

⁹⁶ Kot je npr. ustanovitev prve MVO CCNR, ki je bila ustanovljena na podlagi določil, sprejetih na dunajskem kongresu leta 1815 in ki se je prvič sestala 15. avgusta 1817 v Mainzu (CCNR 2007).

12). Na podlagi teh dveh ciljev mednarodnega vodnega prava so države razvile norme in načela režimov za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri.⁹⁷

3.2.1 Različni pravni pristopi k upravljanju z mednarodnimi vodnimi viri

Benvenisti (2002: 22) piše, da sta koncepta popolne suverenosti držav in delitve pristojnosti v skladu s političnimi mejami onemogočila učinkovito in trajnostno rabo vodnih virov do sredine 20. stoletja, saj so imele države popolni nadzor nad vodnimi viri znotraj svojih meja. Mednarodno pravo je slonelo na t. i. Lotusovem načelu,⁹⁸ ki je zagovarjalo svobodo držav pri upravljanju z vodnimi viri na način, da so države lahko počele vse, kar z mednarodnim pravom ni bilo izrecno prepovedano (Benvenisti 2002: 22). V drugi polovici 20. stoletja pa so se v mednarodnem pravu pojavile alternative omenjenemu načelu. V skladu s tem lahko ugotovimo, da so države do začetka 21. stoletja razvile štiri različna načela mednarodnega prava, ki so vplivala na razvoj upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri: načelo ozemeljske suverenosti (*territorial sovereignty*), načelo ozemeljske celovitosti (*territorial integrity*), načelo pravične rabe (*equitable utilization*) in načelo skupnega upravljanja (*common management*) (Birnie in Boyle 2002: 301).⁹⁹ Na podlagi teh štirih načel lahko govorimo o treh glavnih pravnih teorijah,¹⁰⁰ ki se ukvarjajo s proučevanjem upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri, to so teorija absolutne ozemeljske suverenosti, teorija absolutne ozemeljske celovitosti in teorija skupnih interesov (Elias in Fitzmaurice 2004: 11).

V 19. stoletju je vladalo prepričanje, da imajo države popolno suverenost nad vsemi sredstvi in naravnimi viri znotraj svojih meja. Na osnovi tega prepričanja se je razvila teorija ozemeljske suverenosti, znana tudi kot t. i. Harmonova doktrina,¹⁰¹ ki državam dovoljuje

⁹⁷ Prvotno so se države ukvarjale z delitvijo količine vode iz mednarodnih rečnih bazenov med nižje- in višjeležečimi državami, zato se je razvilo pravo na tem področju, kasneje pa so s pojavom okoljskih problemov države v obstoječo pravno ureditev vključile še vprašanja, povezana z okoljsko problematiko (Birnie in Boyle 2002: 298). V skladu s tem je prišlo do sprememb načel in norm, ki so se odražala v spremembah režimov v posameznih rečnih bazenih.

⁹⁸ Leta 1927 je Stalno meddržavno sodišče (*Permanent Court of International Justice – PCIJ*) v eni izmed svojih sodb izjavilo, da so države suverene in zato niso omejene z rabo virov na svojem ozemlju, razen v primeru, ko je bil dokazan obstoj nasprotnih mednarodnopravnih norm. To je postalo poznano kot Lotusovo načelo (Benvenisti 2002: 22).

⁹⁹ Na začetku reševanja sporov glede upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri so se države ravnale predvsem po načelih absolutne ozemeljske suverenosti in celovitosti, od 50. let 20. stoletja je prevladalo iskanje srednje poti in priznanje pravic do upravljanja z vodnim virom tako višjeležečim kot nižjeležečim državam (Kaya 2003: 3).

¹⁰⁰ Načelo pravične rabe je postalo konec 60. let 20. stoletja priznано kot splošno načelo mednarodnega prava (Kaya 2003: 3). Iz njega se je kasneje razvilo načelo skupnega upravljanja, ki predstavlja osnovo teoriji skupnih interesov (Elias in Fitzmaurice 2004: 11).

¹⁰¹ Doktrina je dobila ime po državnem tožilcu ZDA Judsonu Harmonu, ki je v odgovoru na spor med ZDA in Mehiko leta 1896 zaradi reke Rio Grande pojasnil, da ZDA po mednarodnem pravu Mehiki niso zavezane prepustiti določene količine vode iz reke, zato je razglasil absolutne pravice ZDA nad reko Rio Grande, ker reka zaradi svojih naravnogeografskih značilnosti ne more zagotoviti zadostne količine vode za obe državi. Harmon je poudaril, da so ZDA višjeležeča država, kar jim daje pravico do popolne suverenosti na svojem ozemlju, zato lahko z naravnimi viri, ki prečkajo ozemlje ZDA, razpolagajo suvereno (Bruhács 1993: 43).

svobodno rabo vodnih virov na svojem ozemlju, ne ozirajoč se na nižjeležeče države. Omenjena teorija poudarja neenakost držav, ki izhaja iz naravnogeografskih značilnosti in državam dovoljuje popolno svobodo pri rabi vodnih virov na svojem ozemlju (Bruhács 1993: 43). Vendar Harmonova doktrina, ki je usmerjena k favoriziranju višjeležečih držav, v praksi nikoli ni zares zaživela, saj je bila v nasprotju s prepričanji o svobodni plovbi po rekah, ki je bila značilna za glavne evropske reke, kot sta npr. Ren in Donava, po letu 1815 (Birnie in Boyle 2002: 301).

Nasproti Harmonove doktrine se postavlja načelo absolutne ozemeljske celovitosti, ki nižjeležečim državam podeljuje pravico do polnega pretoka vode brez umetnih človekovih posegov v naravni tok vodnega vira. V primeru, ko višjeležeča država poseže v naravni tok reke, mora nižjeležeča država podati svoje soglasje za takšno dejanje (Birnie in Boyle 2002: 302). Wolf (1996: 17) teorijo popolne ozemeljske celovitosti pojasnjuje tudi z zgodovinskega vidika in pravi, da nižjeležeče države zaradi svoje geografske lege dobijo manj padavin kot višjeležeče države, zato se je njihova navezanost na vodni vir zgodovinsko gledano začela prej in se sklicujejo na načelo prejšnje prilastitve.¹⁰²

Kot tretja se je razvila teorija skupnih interesov, ki je osnovana na rzsodbi PCIJ v primeru reke Odre,¹⁰³ v katerem je sodišče razglasilo, da morajo države spoštovati načelo omejene suverenosti in da potemtakem ne moremo govoriti niti o popolni suverenosti niti o popolni celovitosti držav, ki si delijo vodni vir (Elias in Fitzmaurice 2004: 13). Spor se je v tem primeru sicer nanašal na plovbo po reki Odri, vendar je sodišče v sodbi med drugim zapisalo, da morajo skupni interesi držav, ki si delijo vodni vir, postati osnova za reševanje sporov, povezanih s skupnim vodnim virom (prav tam). To je kasneje potrdilo še Meddržavno sodišče (*International Court of Justice* – ICJ) v primeru spora Gabčikovo-Nagymaros,¹⁰⁴ kjer je zapisalo, da je razvoj mednarodnega prava razširil uporabo tega načela tudi za primere rabe

¹⁰² Tekom 21. stoletja je do sporov prihajalo zato, ker so se višjeležeče države (npr. Turčija in Etiopija) sklicevale na teorijo absolutne suverenosti, nižjeležeče države (npr. Egipt in Irak) pa na teorijo absolutne ozemeljske celovitosti in na načelo prejšnje prilastitve (Wolf 1996: 17).

¹⁰³ Leta 1920 je bil PCIJ pozvan k rešitvi spora v primeru navigacijskih pravic obrežnih držav reke Odre, ki so bile za potrebe navigacije po 1. svetovni vojni z versajsko pogodbo internacionalizirane. Čeprav PCIJ ni bil pozvan, da se ukvarja tudi z nenavigacijskimi pravicami, je v svoji odločitvi predstavil novo načelo, to je skupni interes obrežnih držav (*community interest of riparian states*), kar je vplivalo na nadaljnji razvoj mednarodnega vodnega prava (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 13).

¹⁰⁴ Primer Gabčikovo-Nagymaros (poznani tudi kot Primer na reki Donavi) je eden izmed novejših primerov, ki so bili rešeni pred ICJ. Vzrok za spor je bila implementacija dvostranske pogodbe med Madžarsko in Češkoslovaško (oz. kasneje Slovaško kot njeno naslednico), ki je bila podpisana leta 1977, s katero sta se državi obvezali zgraditi niz jezer na reki Donavi za potrebe izkoriščanja hidrološke moči reke ter za izboljšanje plovbe po njej (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 13–14). Več o omenjenem sporu v 9. poglavju.

vodnih virov v druge namene kot za plovbo (Elias in Fitzmaurice 2004: 13; FAO 2007a).¹⁰⁵ Teorija skupnih interesov je osnovana na načelu skupnega upravljanja, po katerem je mednarodni vodni vir obravnavan kot ena enota, kar posledično pomeni, da je zavoľo doseganja optimalnih rezultatov nujno potrebno sodelovanje držav v obliki skupnega upravljanja. Skupno upravljanje vključuje skupno načrtovanje, skupno gradnjo, vzpostavitev skupnega nadzornega telesa ipd. (Elias in Fitzmaurice 2004: 14).

3.2.2 Viri mednarodnega prava na področju upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri

Viri mednarodnega prava so zapisani v 38. členu Statuta ICJ.¹⁰⁶ S pomočjo virov mednarodnega prava so države razvila načela za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri. Načela so se prvotno razvila kot pravila občega običajnega mednarodnega prava, kasneje pa so akterji njihovo veljavnost potrjevali v mednarodnih pogodbah, odločitvah sodišč in v virih t. i. mehkega prava.¹⁰⁷ Poleg omenjenih virov pa na področju mednarodnega vodnega prava veljajo tudi splošna mednarodnopravna načela (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 12).

Obče običajno pravo predstavlja osnovo za dve temeljni dolžnosti držav pri upravljanju z mednarodnim vodnim virom, to sta raba vodnega vira na pravičen in odgovoren način ter nepovzročanje večje škode drugi državi, ki leži ob istem vodnem viru (prav tam). Tekom 20. stoletja je več institucij poskušalo ti dve načeli tudi kodificirati. Prvi resnejši poskus je leta 1911 izvedel IDI, ko je na svojem zasedanju v Madridu v končno deklaracijo vključil tudi

¹⁰⁵ Benvenisti (2002: 201) razloži, da ICJ v omenjenem primeru ni deloval po tradicionalnih mednarodnopravnih metodah, temveč je svojo sodbo napisal na osnovi Konvencije o pravu za nenavigacijsko rabo mednarodnih vodnih virov, ki je bila sprejeta le nekaj mesecev prej in v času razsodbe ni bila podpisana ali ratificirana niti s strani ene države članice OZN, kar dokazuje smer razvoja mednarodnega vodnega prava in razvoj občega običajnega mednarodnega prava.

¹⁰⁶ Statut ICJ. *Statute of the International Court of Justice*, sprejet na ustanovni konferenci OZN 26. junija 1945 v San Franciscu, stopil v veljavo 24. oktobra 1945. Dostopen na <http://www.icj-cij.org/icjwww/basicdocuments/basictext/basicstatute.htm> (18. marec 2007).

Pravno obvezujoča pravila lahko najdemo v mednarodnih pogodbah, v mednarodnem občem običajnem pravu in v splošnih pravnih načelih, ki jih priznavajo vsi civilizirani narodi in ki jih Statut ICJ v 38. členu opredeli kot primarne vire mednarodnega prava. Mednarodne pogodbe so pravni posli, s katerimi subjekti urejajo medsebojne odnose. Obče običajno mednarodno pravo je temeljni in najstarejši vir mednarodnega prava. Da nekemu subjektu mednarodnega prava pripišemo obče običajni značaj, morata biti izpolnjena objektivni (ponavljajoče se ravnanje v nekem časovnem obdobju) in subjektivni element (pravna zavest oz. zavedanje subjektov, da v določeni situaciji ravna na določen način zato, ker to od njih pravila mednarodnega prava zahtevajo). Splošna pravna načela so načela, ki so nastala samostojno znotraj različnih pravnih redov in v različnih obdobjih in ki jih priznavajo vsi večji pravni sistemi (Degan 2000: 63–5). Poleg teh virov sta v 38. členu navedena tudi dva pomožna vira, to sta sodna praksa (sodne odločbe) in pravna znanost (nauk pravnih strokovnjakov).

¹⁰⁷ Poleg virov mednarodnega prava, ki so naštet v Statutu ICJ, so k razvoju mednarodnega prava prispevali tudi t. i. viri mehkega prava (*soft law*), kot so deklaracije, resolucije in priporočila različnih mednarodnopravnih subjektov, ki kljub svoji pravno neobvezujoči naravi s svojo normativno vrednostjo posredno vplivajo na razvoj mednarodnega prava (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 10).

pravila, ki jih morajo spoštovati obrežne države, ki si delijo mednarodni vodni vir.¹⁰⁸ Omenjena pravila so izpostavila enakopraven položaj vseh obrežnih držav, ki so pri rabi mednarodnega vodnega vira podrejene omejitvam mednarodnega prava.¹⁰⁹ Še odločnejšega poskusa zapisa mednarodnega vodnega prava se je lotilo Mednarodno pravno združenje (*International Law Association – ILA*)¹¹⁰ in leta 1966 sprejelo Helsinška pravila o rabi vode iz mednarodnih rek,¹¹¹ ki predstavljajo zbir pravnih pravil za upravljanje z vodami v mednarodnih rečnih bazenih. Pomen Helsinških pravil se kaže v dejstvu, da je bilo v njih prvič zapisano temeljno načelo upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri, ki določa, da je vsaka država, ki leži ob mednarodnem vodnem viru, upravičena do pravične in odgovorne rabe skupnega vodnega vira.¹¹² Načela za upravljanje s skupnimi vodnimi viri, ki jih je osnoval ILA, so tako postala del občega običajnega mednarodnega prava in so zapisana v več mednarodnih pogodbah (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 13).¹¹³

Mednarodne pogodbe so osnovni element za dobro sodelovanje na področju upravljanja z rečnimi bazeni in predstavljajo najpomembnejši vir mednarodnega prava (Oregon State University, UNEP in FAO 2002: 6). Primeri dvostranskih sporazumov so številni. Med prvimi najdemo Sporazum o mejnih vodah med ZDA in Kanado iz leta 1909, ki je ustanovil Mednarodno skupno komisijo (*International Joint Commission*), ki se je izkazala kot eden izmed najuspešnejših načinov dvostranskega sodelovanja (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 14; International Water Law Project 2007). Dvostranski sporazumi so se sprva sprejemali za reševanje mejnih vprašanj glede skupnih vodnih virov, kasneje pa se je njihova uporaba razširila tudi na potrebe ustanavljanja različnih institucionalnih mehanizmov za

¹⁰⁸ Na zasedanju IDI so sprejeli Madridsko deklaracijo, v kateri so potrdili poseben dokument glede upravljanja s skupnimi vodnimi viri, poimenovan Mednarodna uredba glede rabe mednarodnih vodnih virov za druge namene kot plovbo (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 12). IDI je svoja prizadevanja za kodifikacijo mednarodnega prava dokazal še leta 1961, ko je bila sprejeta Resolucija o uporabi mednarodnih nemorskih vod (IDI 2007b), in leta 1979, ko je bila sprejeta Resolucija o onesnaževanju rek in jezer in mednarodnem pravu (IDI 2007c).

¹⁰⁹ Mednarodna uredba glede rabe mednarodnega vodnega vira za druge namene kot plovbo. *Réglementation internationale de l'usage des cours d'eau internationaux en dehors de l'exercice du droit de navigation*, sprejeta 20. aprila leta 1911 na zasedanju IDI v Madridu, v veljavo stopila isti dan. Dostopna na http://www.idi-iiil.org/idiF/resolutionsF/1911_mad_01_fr.pdf (23. april 2007).

¹¹⁰ ILA je NVO. Ustanovljen je bil leta 1873 v Bruslju, njegovi glavni cilji so proučevanje in razlaganje mednarodnega prava z namenom njegovega nadaljnjega razvoja (ILA 2007).

¹¹¹ Helsinška pravila o rabi vode iz mednarodnih rek. *The Helsinki Rules on the Uses of the Waters of International Rivers*, sprejeta avgusta leta 1966 na 52. konferenci ILA v Helsinkih. Dostopna na http://www.internationalwaterlaw.org/IntlDocs/Helsinki_Rules.htm (25. marec 2007). V nadaljevanju Helsinška pravila.

¹¹² Helsinška pravila, 4. člen.

¹¹³ Med takšne mednarodne pogodbe spadajo npr. Pogodba o ustanovitvi Komisije na Mekongu iz leta 1995, ki je bila napisana na podlagi Helsinških pravil. Načela Helsinških pravil najdemo zapisana tudi v Okviru o sporazumevanju med Egiptom in Etiopijo iz leta 1993, nenazadnje pa tudi v Konvenciji o pravu za nenavigacijsko rabo mednarodnih vodnih virov iz leta 1997. Omenjena konvencija je predstavljena v nadaljevanju poglavja, sporazumi v posameznih rečnih režimih pa so analizirani v 4.–8. poglavju.

sodelovanje na mejnih rekah, na ureditev različnih dejavnosti in na skupne projekte na vodnem viru (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 14).¹¹⁴

Večstranski sporazumi predstavljajo splošno pravno in institucionalno osnovo za sodelovanje med državami, na širši regionalni ravni, v rečnem bazenu ali na posameznem vodnem viru.¹¹⁵ Prvi večstranski sporazum glede upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri je Konvencija iz Ženeve,¹¹⁶ ki je bila podpisana leta 1923 in se je v svojem bistvu lotila vprašanja razvoja hidrološke moči v neki državi ter vpliva tega razvoja na druge države (Bourne in Wouters 1997: 4). Omenjena konvencija žal ni uspela izpolniti svojih ciljev, saj jo je ratificiralo le deset držav, ki niso mejile druga na drugo (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 12). Navkljub prvemu spodletelemu poskusu so države, predvsem po koncu 2. svetovne vojne, pokazale več pripravljenosti za reševanje vprašanja upravljanja s skupnimi vodnimi viri, saj so se, v odsotnosti nekega splošno sprejetega sistema za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri, zatekle k iskanju drugačnih mehanizmov.¹¹⁷

Največji napredek pri kodifikaciji prava na področju rabe in upravljanja s skupnimi vodnimi viri se je zgodil leta 1997. Takrat je Komisija za mednarodno pravo (*International Law Commission – ILC*)¹¹⁸ po petdesetletnem delu na področju rabe vodnih virov v nenavigacijske namene predstavila Konvencijo o pravu za nenavigacijsko rabo mednarodnih vodnih virov, ki jo je nato GS z resolucijo sprejel 21. maja 1997.¹¹⁹ Vodna konvencija ZN do začetka leta 2007 še ni stopila v veljavo, saj je še ni ratificiralo najmanj 35 držav (UNEP 2007).¹²⁰ Predmet konvencije je mednarodni vodni sistem, ki vključuje površinske in talne

¹¹⁴ Avstrija in Madžarska sta leta 1956 podpisali dvostranski sporazum o ureditvi vprašanj, povezanih z vodno gospodarsko politiko v obmejni regiji. Tudi Rusija in Belorusija sta leta 2002 podpisali sporazum o sodelovanju na področju varnosti in racionalne rabe skupnega vodnega vira (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 14).

¹¹⁵ Takšni večstranski sporazumi so na regionalni ravni podpisani v Evropi, Južni Afriki, Osrednji Aziji, na ravni rečnih bazenov, npr. na rekah Donavi in Renu, znotraj posameznega rečnega vira pa na reki Mekong (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 14).

¹¹⁶ Konvencija o razvoju hidrološke moči v državi, ki vpliva na vsaj dve državi. *The Convention relating to the Development of Hydraulic Power affecting more than One State*, sprejeta 9. decembra 1923 v Ženevi, potrjena na 52. konferenci ILA avgusta leta 1966 v Helsinkih. Dostopna na http://internationalwaterlaw.org/intldocs/hydraulic_power_conv.html (2. junij 2007).

¹¹⁷ Na to kažejo pogodbe iz druge polovice 20. stoletja. Z vidika uvajanja načel in norm mednarodnega vodnega prava, ki temeljijo na Helsinških pravilih, so pomembnejše Pogodba o reki Plata iz leta 1969, Helsinška konvencija Ekonomske komisije ZN za Evropo (*United Nations Economic Commission for Europe – UNECE*) iz leta 1992, Konvencija o Donavi iz leta 1994 in Sporazum o Mekongu iz leta 1995 (International Water Law Project 2007).

¹¹⁸ Leta 1947 je GS z resolucijo 174(II) ustanovila ILC, katere namen je razvoj mednarodnega prava in njegova kodifikacija (OZN 2007a).

¹¹⁹ Konvencija o pravu za nenavigacijsko rabo mednarodnih vodnih virov. *Convention on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourses*, sprejeta 21. maja 1997 z resolucijo 51/229 na 51. zasedanju GS OZN, še ni stopila v veljavo. Dostopna na http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_3_1997.pdf (22. april 2007). V nadaljevanju Vodna konvencija ZN.

¹²⁰ Po podatkih UNEP (2007) je Vodna konvencija ZN ratificiralo 15 držav.

vodne vire.¹²¹ Vodna konvencija ZN bo, ko bo stopila v veljavo, vzpostavila globalni pristop k reševanju vprašanja rabe vode iz mednarodnih vodnih virov, dokončno kodificirala načela mednarodnega vodnega prava in postavila osnovo za celostno upravljanje z vodnimi viri. Sestavljena je iz treh glavnih sklopov, ki se posvečajo delitvi mednarodnih vodnih virov, varstvu okolja in dolžnosti sodelovanja med posameznimi državami.

Vodna konvencija ZN kodificira načeli pravične in odgovorne rabe vode ter nepovzročanje večje škode drugim državam,¹²² ki jih države in drugi akterji v praksi že upoštevajo.¹²³ Del konvencije je posvečen varstvu in ohranjanju ekosistemov vodnega vira, v katerem je med drugim definiran pojem onesnaževanja ter določeno sodelovanje držav na področju varstva, ohranjanja in upravljanja z ekosistemi.¹²⁴ Poleg tega konvencija določa načine sodelovanja med državami, in sicer ustanovitev skupnih teles in komisij, redno izmenjavo podatkov o vodnem viru, posvetovanje in objavo informacij o načrtovanih projektih.¹²⁵

Poleg glavnih virov mednarodnega prava sta pomembno vlogo odigrala tudi pomožna vira, predvsem sodne odločbe, ki so bile ključne pri razvoju in pojasnjevanju pravil občega običajnega mednarodnega vodnega prava. Pri tem je potrebno poudariti, da so poleg sodnih odločb PCIJ in ICJ¹²⁶ pomembne tudi mednarodne arbitraže ter sodne odločitve nacionalnih sodišč. Slednje sicer ne predstavljajo vira mednarodnega prava kot takega, vendar so služile kot model za reševanje mednarodnih sporov ali pa so bile uporabljene za ugotavljanje uporabe splošnih pravnih načel (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 14).¹²⁷ Med sodnimi odločbami, ki so se nanašale na rešitev sporov glede mednarodnih vodnih virov, so bile za nadaljnji razvoj mednarodnega vodnega prava pomembne odločitve o vprašanju plovbe po reki Odri, o sporu med Belgijo in Nizozemsko zaradi delitve vode iz obmejne reke Meuse ter o reki Donavi v primeru Gabčikovo-Nagymaros (FAO 2007a).

¹²¹ Vodna konvencija ZN, 2. člen.

¹²² Vodna konvencija ZN, 5. in 7. člen.

¹²³ To so države pokazale s sprejemom različnih sporazumov glede upravljanja mednarodnih vodnih virov, v katerih upoštevajo omenjeni načeli. Helsinška konvencija, ki jo je leta 1992 sprejela UNECE, in Sporazum o ustanovitvi Komisije na Mekongu potrđita veljavnost omenjenih načel. Omenjeni pogodbi predstavlja v 6. poglavju o Mekongu in v 8. poglavju o Donavi. Poleg teh dveh sporazumov je veljavnost omenjenih načel potrdil tudi ICJ v sodbi Gabčikovo-Nagymaros.

¹²⁴ Vodna konvencija ZN, IV. poglavje.

¹²⁵ Vodna konvencija ZN, 9.–11. člen.

¹²⁶ Po podatkih FAO (2007a) je bilo odločitev PCIJ in ICJ pet. Vzroke za tako majhno število rešenih primerov pred mednarodnima sodiščema najdemo predvsem v dejstvu, da lahko tožbe vložijo samo države, da se morajo za vlogo tožbe pred ICJ strinjati vse stranke v sporu ter da ne obstajajo mehanizmi, ki bi zagotovili dejansko uresničitev odločitev sodišča (Wolf 1996: 17).

¹²⁷ Vinogradov, Wouters in Jones (2003: 14) ugotavljajo, da so posebno vlogo v tem pogledu odigrale odločitve vrhovnih sodišč držav s federalno ureditvijo. Pri tem posebej izpostavijo Vrhovno sodišče ZDA, ki je v svojih odločitvah potrdilo delitev vode iz skupnega vira na podlagi enakosti višje- in nižjeležečih zveznih držav. Skozi reševanje delitve vode znotraj federalne države je Vrhovno sodišče ZDA razvilo doktrino enakopravne delitve, ki se je kasneje razvila v mednarodnopravno načelo pravične in odgovorne rabe vode (prav tam).

Tudi mednarodne arbitraže¹²⁸ so s svojimi zavezujočimi odločitvami pomembno prispevale k razvoju mednarodnega prava na področju upravljanja z vodnimi viri. Najbolj znana je arbitraža v primeru jezera Lanoux¹²⁹ med Francijo in Španijo. Francoska vlada je leta 1950 nameravala na jezeru Lanoux izvesti dela za povečanje hidrološke rabe vode iz jezera,¹³⁰ vendar se je Španija prestrašila, da bi tak poseg na jezeru ogrozil njene interese in pravice v skladu s Pogodbo iz Bayonne (FAO 2007a), ki sta jo državi podpisali leta 1866. Ta pogodba je določala, da noben poseg v rečni sistem ne sme biti izveden brez objave načrta drugi pogodbenici in da je lahko izpeljan samo v zameno za ustrezno nadomestilo. Čeprav je Francija o svojih namerah obvestila Španijo in ji predlagala nadomestilo, se Španija s projektom ni strinjala in je zahtevala, da državi najdeta kompromis. Ker se državi sami nista uspeli dogovoriti, je o rešitvi problema odločala mednarodna arbitraža, katere sklep je bil, da Francija ni kršila Pogodbe iz Bayonne (prav tam). Omenjena arbitraža je bila pomembna zato, ker se je iz konflikta rodilo sodelovanje, saj sta državi na podlagi arbitražne odločitve leta 1958 podpisali nov sporazum, s katerim se je Francija obvezala, da bo zagotovila zadostno količino vode v reki Carol (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 7).

3.3 MEDNARODNO PRAVO IN NASTANEK REŽIMOV ZA UPRAVLJANJE Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI

Mednarodna skupnost je od 2. svetovne vojne dalje razvila načela za upravljanje z 263 mednarodnimi vodnimi viri: načelo pravične in odgovorne rabe vode, načelo nepovzročanja večje škode in načelo omejene suverenosti. Ta načela so bila dokončno kodificirana leta 1997 z Vodno konvencijo ZN. Obstoj in priznanje omenjenih načel potrjujejo primeri nekaterih rečnih bazenov, v katerih so se za potrebe upravljanja z vodnimi viri razvili regionalni režimi. Kljub temu da se zaradi velikih razlik med rečnimi bazeni zdi, da bi bilo reševanje konflikta glede rabe in upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri najbolj smotrno na regionalni ravni, je obstoj mednarodne konvencije na omenjenem področju potreben, saj bi dokončno kodificiral načela mednarodnega vodnega prava, vzpostavil mehanizme za izmenjavo podatkov ter

¹²⁸ Kot so bile npr. arbitražne odločitve v primeru spora glede razmejitev in uporabe vode iz reke Helmand med Perzijo in Afganistanom, v primeru spora med Kostariko in Nikaragvo na reki San Juan, v primeru spora med Ekvadorjem in Perujem zaradi meje na reki Zarumilla itn. (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 14).

¹²⁹ Jezero Lanoux leži na približno 2.200 metrih nadmorske višine, v južnih Pirenejih, na francoskem ozemlju. Voda iz jezera odteka po reki Fontvive, ta pa je ena izmed pritokov reke Carol, ki po približno 25 kilometrih prečka državno mejo in teče dalje po ozemlju Španije. Španci so vodo iz reke Carol uporabljali predvsem za namakanje (FAO 2007a).

¹³⁰ Elektro Francija (*Electricité de France*) je na francosko Ministrstvo za industrijo naslovilo prošnjo za preusmeritev vode iz jezera Lanoux v reko Ariège. Projekt je zagotavljal, da naj bi se tako preusmerjena voda v celoti vrnila v reko Carol po umetno zgrajenem kanalu (Vinogradov, Wouters in Jones 2003: 6; FAO 2007a).

nenazadnje zagotovil mehanizme za reševanje konfliktov na področju upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri (Unesco 2003: 302).

Hkrati z razvojem mednarodnopravnih načel so države znotraj posameznih rečnih bazenov razvijale svoje, bolj specifične pristope za upravljanje rečnega bazena, ki se odražajo v približno 200 mednarodnih vodnih sporazumih (Oregon State University, UNEP in FAO 2002: 2). Pregled sporazumov, ki so bili podpisani tekom 20. in v začetku 21. stoletja in ki se nanašajo na upravljanje in rabo skupnih vodnih virov, kaže pozitiven trend reševanja sporov, povezanih z vodnimi viri, v smeri sodelovanja in podpisovanja sporazumov. Kljub vsemu pa v 158 od 263 rečnih bazenov okvir za sodelovanje še vedno ni vzpostavljen (Oregon State University, UNEP in FAO 2002: 7).

A. Gerlak (2007: 4) ugotavlja, da je bilo v 124 mednarodnih rečnih bazenih sklenjenih 180 institucionalnih dogovorov o sodelovanju, kar pomeni, da na približno 41 odstotkih vseh svetovnih čezmejnih rek obstaja institucionalno upravljanje. Od tega je večina sporazumov (62 odstotkov) plitke narave,¹³¹ 35 odstotkov jih vzpostavlja srednje sodelovanje,¹³² le štirje odstotki ali sedem rečnih bazenov pa je urejenih s sporazumom, ki zagotavlja poglobljeno sodelovanje. Poglobljeno sodelovanje je najvišja stopnja institucionalnega sodelovanja, saj so zanj značilne institucije z visoko stopnjo birokratske organizacije, finančno neodvisnostjo in avtonomijo, ki izpolnjujejo vse zahteve mednarodnih organizacij (prav tam).¹³³ Ustanovitev mednarodnih vodnih institucij igra bistveno vlogo pri reševanju konfliktov, povezanih z rabo mednarodnih vodnih virov, in kaže pripravljenost držav na dolgoročno sodelovanje pri upravljanju z mednarodnimi vodnimi viri. Prisotnost oz. odsotnost takšnih institucij ima namreč velik vpliv na medsosedske odnose v rečnem bazenu, saj so odnosi med državami bolj kooperativni tam, kjer upravljanje rečnega bazena poteka prek takšnih institucij oz. drugih mehanizmov za upravljanje (Oregon State University, UNEP in FAO 2002: 4).¹³⁴

Globalna in regionalna prizadevanja so pripomogla k spodbujanju več sodelovanja med državami v rečnem bazenu, zato lahko največji razvoj v sodelovanju in upravljanju z

¹³¹ Sodelovanje plitke narave A. Gerlak (2007: 3) definira kot najnižjo raven institucionalnega sodelovanja, ki poteka v skupnih odborih, koordinacijskih skupinah, tehničnih skupinah, komisijah, projektnih skupinah ali v partnerstvih. Takšno sodelovanje je pogosto ustanovljeno z neobvezujočimi sporazumi (prav tam).

¹³² Srednje sodelovanje A. Gerlak (2007: 4) definira kot bolj poglobljeno sodelovanje z razvitejšimi institucijami, ki imajo sedež ali sekretariat z neodvisnim osebjem in v okviru katerih se države članice srečujejo na rednih srečanjih.

¹³³ Tri poglobljena institucionalizirana sodelovanja obstajajo v Afriki, tri najdemo v Evropi, eno pa v Južni Ameriki (Gerlak 2007: 18).

¹³⁴ Komisija na Mekongu, ki je bila ustanovljena leta 1957 med štirimi obrežnimi državami (Tajska, Kambodža, Vietnam in Laos), je preživela tudi težke politične razmere med vojno v Vietnamu, a je nadaljevala z izmenjavanjem podatkov o stanju voda (Oregon State University, UNEP in FAO 2002: 4). Več o tem v 7. poglavju.

mednarodnimi vodnimi viri opazimo na ravni posameznih rečnih bazenov (Oregon State University, UNEP in FAO 2002: 5).

4. NIL

4.1 AFRIKA

V Afriki si 59 rečnih bazenov delita vsaj dve državi. Kot je razvidno iz slike 4.1.1, so Nil, Kongo, Niger, Zambezi in Oranje reke z največjimi rečnimi bazeni, k pomembnejšim vodnim območjem pa lahko prištejemo tudi bazen jezera Čad. Afrika je kontinent velikih geografskih nasprotij. Na njenem ozemlju se na eni strani raztezajo velike puščave, na drugi strani pa obsežna tropska območja z veliko količino padavin. Za večino afriških rek je značilno, da imajo zaradi velikega strmca ogromno vodno silo in posledično velik hidropotencial, zato so na rekah zgradili številne jezove, zajezeno vodo pa v največji meri porabijo za namakanje in za proizvodnjo električne energije. Velik del afriškega kontinenta se sooča s pomanjkanjem padavin in vodnih virov ter se posledično spodada s sušo, zato sta dobro sodelovanje in skupno upravljanje z vodnimi viri med višje- ter nižjeležečimi državami ključnega pomena za razvoj afriških držav. A. Gerlak (2007: 18) ugotavlja, da so afriške države podpisale 31 pogodb za sodelovanje, od tega je 18 pogodb večstranskih, pogodbe pa zajemajo 28 odstotkov vseh rek na kontinentu.

Slika 4.1.1: Mednarodni rečni bazeni v Afriki

Vir: Oregon State University, UNEP in FAO (2002: 27).

4.2 PREDSTAVITEV REČNEGA BAZENA NILA

V rečnem bazenu Nila je 10 afriških držav, in sicer Burundi, Demokratična republika (DR) Kongo, Egipt, Eritreja, Etiopija, Kenija, Ruanda, Sudan, Tanzanija in Uganda. Kot kaže tabela 4.2.1, so se leta 2002 Egipt, Kenija, Ruanda in Burundi že soočali s pomanjkanjem vode, tem štirim državam pa naj bi se do leta 2025 pridružili še Etiopija in Eritreja. To pomeni, da polovica držav v rečnem bazenu Nila leta 2025 ne bo uspela zagotoviti 1.000 m³ vode na prebivalca na leto, kar predstavlja minimalne človekove potrebe po vodi (Nicol 2003: 2).

Tabela 4.2.1: Države v rečnem bazenu Nila

Država	Ozemlje države v rečnem bazenu		Razpoložljivost vode*
	km ²	%	m ³ vode/osebo/leto**
Sudan	1.931.300	63,57	1.981
Etiopija	356.900	11,75	1.666
Egipt	273.100	8,99	830
Uganda	238.900	7,86	2.633
Tanzanija	120.300	3,96	2.472
Kenija	50.900	1,68	947
DR Kongo	21.700	0,71	23.639
Ruanda	20.800	0,69	638
Burundi	13.000	0,43	538
Eritreja	3.500	0,12	1.578
Skupaj	3.038.100	100,00	

* Z rumeno barvo so označene podatki o razpoložljivost vode pri državah, na ozemlju katerih že lahko govorimo o vodnem stresu (se pravi, da so letne razpoložljive zaloge vode padle pod 1.700 m³ vode na prebivalca na leto), medtem ko so z rdečo barvo označene države, ki trpijo pomanjkanje vode, saj so razpoložljive zaloge vode padle že pod 1.000 m³ vode na prebivalca na leto.

** Podatki predstavljajo razpoložljivost vode na prebivalca leta 2002 (WRI 2007).

Vir: Oregon State University, UNEP in FAO (2002: 27) in WRI (2007).

4.2.1 Hidrološke značilnosti rečnega bazena

Nil pokriva približno desetino afriškega kontinenta in na svoji poti prečka visoke planote v Etiopiji, območja Velikih jezer v ekvatorialni Afriki, močvirnate predele v Sudanu in puščavo v Egiptu (Nicol 2003: 5–6). Prav ta geografska raznolikost pomembno vpliva na delitev vode iz Nila in njegovo upravljanje. Ključna hidrološka značilnost Nila je njegov dvojni izvor, saj Modri Nil izvira v visokogorjih Etiopije in Eritreje, kjer pade velika količina padavin, Beli Nil pa v ekvatorialnem območju Velikih jezer in na svoji poti proti Kartumu izgubi velike količine vode (Nicol 2003: 9).

Reka Kagera, ki priteče iz Ruande in Burundija, je najvišje ležeči pritok Belega Nila in je najpomembnejši vodni vir Viktorijinega jezera (Nicol 2003: 8).¹³⁵ Iz Viktorijinega jezera Beli Nil nadaljuje svojo pot kot Zgornji Viktorijin Nil prek območja ekvatorialnih Velikih jezer.¹³⁶ V močvirnatih predelih Sudda v Sudanu Beli Nil izgubi veliko vode. Količina vode v reki se navkljub pritoku reke Sobat ne poveča, zato v Kartumu, kjer se Beli in Modri Nil združita, Beli Nil priteče dokaj osiromašen (Nicol 2003: 8).¹³⁷

Najpomembnejši izvor Nila je Modri Nil, ki izvira v jezeru Tana v Etiopiji, njegovo porečje pa je veliko približno 324.000 km².¹³⁸ Modri Nil in njegovi pritoki izvirajo v visokogorju Etiopije in Eritreje na nadmorski višini od 2.000 do 3.000 m, zato je pobočje, po katerem se reka spušča proti Sudanu, strmo, kar vpliva na hiter odtok vode iz njegove struge. Večino vode Modri Nil dobi s sezonskimi padavinami, in sicer z letnim monsunom od junija do oktobra, vendar se je to padavinsko obdobje konec 20. stoletja že izkazalo za nezanesljivo.¹³⁹

Razlika med naravnimi hidrološkimi značilnostmi glavnih pritokov Nila je občutna. Pretok Belega Nila se skozi leto bistveno ne spreminja, na drugi strani pa je pretok Modrega Nila v avgustu, ko ima največ vode, več kot petdesetkrat večji kot v aprilu, ko ima vode najmanj (Nicol 2003: 10).¹⁴⁰

4.2.2 Družbenozgodovinske okoliščine sodelovanja

Upravljanje z Nilom se je začelo že v času starega Egipta, tj. okrog 3400 let pr. n. št. Vzrok za začetek upravljanja so bile potrebe Egipta po namakanju, uravnavanju poplavljanja Nila in plovbe po reki (Kliot 1994: 32). Upravljanje z Nilom se tekom stoletij ni spremenilo vse do prve polovice 19. stoletja, ko lahko začnemo govoriti o modernem upravljanju z Nilom, ki se

¹³⁵ Od 18,3 milijarde m³ (Mm³) vode, kolikor jih odteče v Nil iz Viktorijinega jezera, jih 7,9 Mm³ zagotovi reka Kagera (Kalpakian 2004: 31).

¹³⁶ Bazen ekvatorialnih jezer je 80.000 km² veliko območje, v katerega spadajo Viktorijino jezero ter jezera Kyoga, George, Edvard in Albert. Iz Viktorijinega jezera odteka Zgornji Viktorijin Nil, ki jezero povezuje z naslednjim v verigi Velikih jezer, tj. jezerom Kyoga, njegov izliv, Spodnji Viktorijin Nil, pa potem nadaljuje pot proti jezeru Albert. Jezero George z Viktorijinim jezerom povezuje reka Katonga, z jezerom Edvard pa ga povezuje kanal Kazingi. Reka Semliki povezuje jezero Edvard z jezerom Albert. Zaradi izhlapevanja in močvirnatih predelov na planoti okrog Velikih jezer se tu vsako leto izgubijo velike količine vode, poleg tega pa so za Beli Nil na poti proti Sudanu značilni številni slapovi (Nicol 2003: 8).

¹³⁷ Tudi reka Sobat zaradi močvirnatih predelov na svoji poti izgubi velike količine vode (Nicol 2003: 8). Ta značilnost pojasnjuje odvisnost nižjeležečih držav pretežno od Modrega Nila, zato je razumljivo, da npr. Egipt animajo predvsem načrti Etiopije za upravljanje z Nilom.

¹³⁸ Kljub temu, da porečje Modrega Nila predstavlja le enajst odstotkov celotnega rečnega bazena Nila, prispeva v Nil 70–80 odstotkov vode. Modri Nil je v Etiopiji poznan tudi kot reka Abbay (Kalpakian 2004: 30). V Etiopiji sta poleg Modrega Nila za rečni bazen Nila pomembni še reki Sobat in Atbara (prav tam).

¹³⁹ Eden izmed glavnih vzrokov za nezanesljivost predstavljajo globalne okoljske spremembe, kot je npr. pojav *El Niño* (Nicol 2003: 13).

¹⁴⁰ Medtem ko je razlika med povprečnim največjim pretokom Belega Nila meseca oktobra in povprečnim najmanjšim pretokom meseca februarja praktično neznatna in znaša med 1,4 Mm³ in 1,2 Mm³, je v primeru Modrega Nila ta razlika ogromna, saj znaša povprečni največji pretok meseca avgusta 15,6 Mm³, povprečni najmanjši pretok meseca aprila pa le 0,3 Mm³ (Nicol 2003: 10).

je z britansko okupacijo Egipta leta 1882 še bolj razmahnilo in enega izmed svojih vrhuncev doseglo v izgradnji Asuanskega jezua¹⁴¹ v začetku 20. stoletja (Kliot 1994: 32).¹⁴² Allan (1990: 2) razloži, da so bile industrializirane evropske države konec 19. stoletja prepričane, da lahko z novimi tehnologijami nadzorujejo in preoblikujejo naravo. Interesi Velike Britanije, ki so bili osnovani na strateški, gospodarski in politični vrednosti Nila, so odigrali ključno vlogo pri razvoju upravljanja z Nilom (Degefu 2003: 103).¹⁴³ Kliot (1994: 33) ugotavlja, da sta konec 19. in v začetku 20. stoletja na načrtovanje popolnega nadzora Nila vplivala tudi rast števila prebivalcev ter posledično potreba po večjem namakanju v Egiptu. To je po eni strani pripeljalo do izgradnje sistema jezov na Nilu v Egiptu in v Sudanu, po drugi strani pa povzročilo veliko odvisnost Egipta od Nila (prav tam).

Egipt je vse do začetka 21. stoletja uspešno vzdrževal vzorce delitve vode iz Nila, ki jih je konec 19. stoletja in v začetku 20. stoletja vzpostavila Velika Britanija. Vendar je potrebno poudariti, da so po koncu hladne vojne¹⁴⁴ tudi druge države v rečnem bazenu vedno glasneje začele izražati svoje zahteve po pravičnejši delitvi vode iz Nila, saj so vodo, zaradi hitro naraščajočega prebivalstva in zaradi svojih razvojnih potreb, nujno potrebovale (Kliot 1994: 6).

4.3 ANALIZA AKTERJEV IN NJIHOVIH STRATEGIJ

Do sredine 20. stoletja so bili na območju rečnega bazena Nila glavni akterji države. Egipt in Etiopija, v manjši meri tudi Sudan, so zaradi svojih naravnogeografskih značilnosti, zgodovinskega razvoja ter gospodarske razvitosti igrali ključno vlogo pri delitvi vode iz Nila.

¹⁴¹ Gre za prvotni Asuanski jez, ki je bil zgrajen še v času britanskega kolonializma leta 1902 in čigar velikost je bila v letih 1912 in 1934 povečana. Njegova zmogljivost se je tako z 1 Mm³ povečala na 5,7–6 Mm³. Ko je bil leta 1946 jez skoraj poplavljen, so se namesto za tretje povečanje jezua odločili za izgradnjo novega, t. i. Visokega asuanskega jezua (*High Aswan Dam*), ki je bil dokončan leta 1970 (Arsano 2004: 54).

¹⁴² Tako so npr. britanski inženirji v drugi polovici 19. stoletja, okrepljeni z novimi znanji in drugimi industrijskimi inovacijami, na indijskem podkontinentu preoblikovali velike količine ozemlja. Po končanju del so v zadnjih dvajsetih letih 19. stoletja inženirji z indijskimi izkušnjami prišli v Egipt z namenom t. i. hidrološke misije, katere cilj je bila raba vode za razvoj. Hidrološko misijo so konec 19. stoletja sprožile države kolonizatorke, tekom 20. stoletja je bila tudi v središču pozornosti obeh velesil in njunih ideologij, zahodnega bloka z ZDA na čelu ter vzhodnega bloka na čelu s socialistično Sovjetsko zvezo (SZ) (Allan 1999: 2). SZ je Egipt podpirala med letoma 1957 in 1973, po smrti Naserja pa je Egipt prestopil na stran ZDA (Allan 1999: 3).

¹⁴³ Egiptovski bombaž, ki je predstavljal osnovo za tekstilno industrijo Velike Britanije, ter Suez, ki je bil zaradi svoje strateške lege pomemben del poti na Bližnji vzhod ter naprej v Indijo, sta veliko prispevala k razvoju britanskega gospodarstva (Degefu 2003: 103). Wolf (1996: 2) tudi piše, da je pomanjkanje bombaža na svetovnem trgu v začetku 20. stoletja prisililo Egipt in Sudan, ki sta bila takrat pod oblastjo Velike Britanije, da začneta pridelovati bombaž tudi v poletnem času.

¹⁴⁴ Sodelovanje med posameznimi državami znotraj rečnega bazena Nila je bilo v času hladne vojne praktično onemogočeno (Arsano 2004: 150). Države znotraj rečnega bazena so bile pahnjene pod ideološke vplive t. i. zahodnega ali vzhodnega bloka, pogosto so se znašle tudi na nasprotnih straneh. Tako je bila npr. Etiopija v času vladanja Haileja Selassieja zaveznica ZDA, medtem ko je v času njegovega naslednika predsednika Mengistu Haileja Mariama postala zaveznica SZ. Na drugi strani je bil Egipt pod vodstvom Abdula Gamala Nasserja zaveznik SZ, medtem ko je v času predsednika Anuarja El Sadarja postal zaveznik ZDA. S koncem hladne vojne sta se Egipt in Etiopija znašla na isti strani, obe državi sta postali zaveznici ZDA (Arsano 2004: 151).

V drugi polovici 20. stoletja, predvsem po koncu hladne vojne, so se v reševanje vprašanja delitve vode iz Nila vključile tudi MVO in NVO.

4.3.1 Stališča posameznih držav

Egipt je zaradi pomanjkanja padavin in lastnih vodnih virov zgodovinsko navezan na rabo vode iz Nila in je, geografsko gledano, najnižjeležeča država v rečnem bazenu Nila. Hefny in El-Din Amer (2005: 43) ugotavljata, da je bila razpoložljivost vodnih virov v Egiptu konec 20. stoletja le nekaj čez 1.000 m³ vode na prebivalca na leto in da naj bi po predvidevanjih z rastjo števila prebivalcev padla pod 500 m³ do leta 2025. Nil predstavlja glavni vodni vir Egipta, pomemben je podatek, da kar 96 odstotkov vode, ki jo Egipt dobi iz Nila, izvira izven njegovega ozemlja (Hefny in El-Din Amer 2005: 42). To so vzroki, zaradi katerih je skrb za čim učinkovitejšo ureditev vodnih virov postala ena izmed nacionalnih prioritet Egipta (prav tam). Dejanska vrednost Nila za Egipt se kaže tudi v dejstvu, da je Egipt javno oznanil svojo pripravljenost na spopad, v primeru, da bi bila oskrba z vodo iz Nila ogrožena (Kalpakian 2004: 30).¹⁴⁵ Egipt se v svojih strategijah naslanja na svoje zgodovinske pravice do vode iz Nila (Arsano 2004: 138), na odvisnost svojega prebivalstva in gospodarstva od vode iz Nila (Hefny in El-Din Amer 2005: 42), na veljavnost sporazumov, ki so bili podpisani predvsem v 20. stoletju (Nicol 2003:17), ter na načelo nepovzročanja večje škode,¹⁴⁶ vse z namenom, da si zagotovi zadostne količine vode.

Etiopija do začetka 21. stoletja zaradi slabega gospodarskega stanja še ni realizirala večjih projektov na Nilu, vendar jo rast števila prebivalcev ter potreba po ekonomskem razvoju silita v aktivno vključevanje v upravljanje rečnega bazena Nila (Kalpakian 2004: 28).¹⁴⁷ Etiopija je

¹⁴⁵ Mohammed Anwar El-Sadat je bil med letoma 1970 in 1981 predsednik Egipta. Sadat je leta 1980 v eni izmed svojih izjav povedal, da »/Egipčani/ ne potrebujemo dovoljenja Etiopije ali SZ za preusmeritev vode iz Nila. Če bo Etiopija izvedla kakršno koli akcijo z namenom blokiranja naše pravice do vode iz Nila, ne bo za nas nobene druge alternative kot uporaba sile« (Kalpakian 2004: 55). Res je, da je potrebno izjavo razumeti v luči takratnih dogodkov, saj je bila reakcija na proteste Etiopije glede načrtov Egipta, da bi del vode iz Nila prek kanala preusmerili na Sinajski polotok in v izraelsko puščavo Negov. Kriza z Etiopijo se je končala mirno, do uresničitve načrtov Egipta ni prišlo. Mohamed Hosni Mubarak je postal po umoru svojega predhodnika leta 1981 predsednik Egipta in od leta 2005 uživa že svoj peti predsedniški mandat. Mubarak je drugi egiptovski predsednik, ki je grozil z uporabo sile, saj je med zalivsko vojno v letih 1990 in 1991 z vojno grozil Sudanu, ker je bil ta na strani Iraka in je Egiptu grozil z uničenjem Asuanskega jezua (prav tam).

¹⁴⁶ Okvir za splošno sodelovanje med Arabsko republiko Egipt in Etiopijo. *Framework for general cooperation between the Arab Republic of Egypt and Ethiopia*, podpisan 1. julija 1993 v Kairu, stopil v veljavo isti dan. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/359ENG.pdf> (23. april 2007). V nadaljevanju Okvir za sodelovanje.

¹⁴⁷ Kmetijstvo Etiopije je odvisno predvsem od količine padavin, ki so zaradi sprememb v sezonskih padavinah vedno bolj nezanesljive, zato Etiopija načrtuje, da bo v prihodnje svoj delež rabe Nile povečala na več kakor tri odstotke vse razpoložljive vode, ki odteče z njenega ozemlja, kolikor je rabila v začetku 20. stoletja (Mason 2004: 167). Iz tega razloga Egipt že od nekdaj pozorno spremlja načrte Etiopije glede upravljanja z Nilom, saj se boji, da bi namakalni načrti Etiopije lahko zmanjšali dotok Nila v Egipt (Mason 2004: 1).

z 11,8 odstotka svojega ozemlja druga največja država v bazenu, z njenega ozemlja pa povprečno odteče 123 Mm³ vode na leto. Veliki količini vode navkljub ima le 17 odstotkov njenega prebivalstva dostop do vodnih virov, le na treh odstotkih ozemlja je urejen namakalni sistem in le dva odstotka hidrološkega potenciala za proizvodnjo električne energije sta izkoriščena (Arsano 2004: 65). Od letnega pretoka Nila, izmerjenega pri Asuanu v Egiptu, prispevajo rečni sistemi Etiopije kar 86 odstotkov vode (Kalpakian 2004: 30; Arsano in Tamrat 2005: 16).¹⁴⁸ Etiopija je v veliki meri odvisna od letnih padavin, ki so od 80. let 20. stoletja zaradi podnebnih sprememb postale nezanesljive, kar je pripeljalo do številnih suš in obdobj lakote.¹⁴⁹

Etiopija v preteklosti zaradi svojih razvojnih težav vodnim virom ni posvečala pretirane pozornosti. Konec 20. stoletja je razvoj upravljanja z vodnimi viri postal ena izmed nacionalnih priorit, kar bo pripomoglo h gospodarskemu in socialnemu razvoju države (Arsano 2004: 103).¹⁵⁰ Glavna načela etiopske strategije so prispevek vodnih virov k družbeno-gospodarskemu razvoju države, podpora trajnostnemu razvoju in upravljanju z vodnimi viri ter povezovanje razvoja upravljanja z vodnimi viri z drugimi razvojnimi projekti (prav tam).

Sudan sicer ne igra ključne vloge pri upravljanju vode iz Nila, vendar je njegova vloga pomembna predvsem zaradi dveh dejavnikov. Prvič, ker Sudan nadzoruje kar 63,6 odstotka rečnega bazena in bi hipotetično lahko onemogočil dotok dogovorjene količine vode Egiptu, in drugič, ker Nil na njegovem ozemlju, predvsem v močvirnatem območju Sudda, izgubi velike količine vode. Z novimi tehnikami upravljanja vodnih virov bi Sudan na svojem ozemlju, predvsem v omenjenih močvirnatih območjih, izgubo vode lahko količinsko zmanjšal. To je velikega pomena za Egipt.¹⁵¹

Kamen spotike upravljanja z Nilom torej predstavlja veliko nesorazmerje med državami, ki v rečni bazen prispevajo največ vode, a je za svoje potrebe rabijo le malo (kot npr. Etiopija), in državami, ki v rečni bazen vode praktično ne prispevajo, si pa reko Nil na drugi strani skorajda lastijo in za svoje potrebe porabijo velik del razpoložljivega vodnega vira (kot npr.

¹⁴⁸ Kalpakian (2004: 30) še doda, da se je v začetku 21. stoletja zaradi okoljskih sprememb, ki vplivajo na poletne monsune, ta številka zmanjšala na 70–80 odstotkov.

¹⁴⁹ Leta 2001 je bilo 6 od 65 milijonov prebivalcev, kolikor jih živi v Etiopiji, izpostavljenih lakoti, njihovo preživetje pa je bilo odvisno od zunanje pomoči (Arsano in Tamrat 2005: 16).

¹⁵⁰ V skladu s temi načeli so glavni cilji Etiopije: zagotoviti pitno vodo za čim večji del populacije; zagotoviti vodo za pastirje v suhih predelih države; razširiti namakalni sistem; proizvesti zadostne količine električne energije za potrebe prebivalcev in industrije; zagotoviti vodo za industrijski razvoj (Arsano 2004: 103).

¹⁵¹ Tak je bil primer leta 1974, ko je Sudan sprejel načrt o izgradnji kanala Jonglei, ki je bil namenjen zmanjšanju izhlapevanja vode na območju Sudda, in posledično povečanju oskrbe Sudana in Egipta z vodo (Nicol 1993: 20).

Egipt) (Kliot 1994: 6).¹⁵² Po gospodarskih panogah je največji porabnik vode v rečnem bazenu Nila kmetijstvo. V Egiptu, Sudanu in Etiopiji je več kot 86 odstotkov zajete vode uporabljene za namakanje, zato razpoložljivost vodnega vira neposredno vpliva na zagotavljanje zadostnih količin hrane v posameznih državah (Mason 2004: 2).¹⁵³

4.3.2 Mednarodne vladne in nevladne organizacije

MVO so na območju rečnega bazena Nila postale aktivne v drugi polovici 20. stoletja,¹⁵⁴ njihova navzočnost in aktivnosti so konec 20. stoletja pripeljali do ustanovitve Pobude za rečni bazen Nila (*Nile Basin Initiative* – NBI), ki je prvič pod isto streho združila vseh deset držav v rečnem bazenu Nila. Na zasedanju ministrov, pristojnih za vodo, v Tanzaniji leta 1999¹⁵⁵ je devet držav podpisalo zapisnik o ustanovitvi NBI, ki predstavlja mehanizem za sodelovanje med državami ob Nilu (Burchi in Spreij 2003: 10).¹⁵⁶ NBI se financira z rednimi letnimi prispevki držav v rečnem bazenu Nila, finančna sredstva za izvajanje projektov NBI pa zagotavljajo Svetovna banka, UNDP in Kanadska mednarodna razvojna agencija (*Canadian International Development Agency*). Ob ustanovitvi so države NBI sprejele Pomožni akcijski

¹⁵² Ker Nil na svoji poti proti Sredozemlju izgubi velike količine vode zaradi izhlapevanja in pronicanja vode, je težko določiti, kdo prispeva koliko vode v rečni bazen. Viktorijino jezero naj bi npr. zaradi izhlapevanja izgubilo približno 3,5 Mm³ vode na leto, dodatnih 13–30 Mm³ je izgubljenih v močvirnatem predelu osrednjega južnega Sudana, poimenovanem Sudd. Če upoštevamo, da je letni pretok vode pri Asuanu v Egiptu približno 90 Mm³, potem vidimo, da so te številke zares visoke. Med letoma 1910 in 1970 so reke Modri Nil, Atbara in Sobat v Nil prispevale približno 77,7 Mm³ vode na leto, kar Etiopijo brez dvoma postavlja na prvo mesto med državami, skozi katere tečejo glavni pritoki Nila (Kalpakian 2004: 30). Sudanov prispevek vode je omejen, saj malo vodnih virov dejansko izvira na njegovem zemlju, vendar je Sudan pomemben zato, ker nadzoruje večino rečnega bazena (tabela 4.2.1) in ker Nil na njegovem ozemlju izgubi velike količine vode. Egipt v Nil ne prispeva praktično nič, saj je več kot 96 odstotkov vode iz Nila v Egiptu odvisne od padavin, ki padejo izven njegovega ozemlja (Mason 2004: 1), vendar je Egipt kljub vsemu najpomembnejši akter na področju rabe vode v rečnem bazenu Nila. Vloga Ugande na prvi pogled sicer ne izgleda pomembna, saj nadzira le 7,9 odstotka rečnega bazena, vendar je pod njenim nadzorom 44 odstotkov Viktorijinega jezera, čez 600 km njenega ozemlja pa teče tudi Beli Nil. Kenija nadzira pet odstotkov Viktorijinega jezera, preostalih 51 odstotkov nadzira Tanzanija. DR Kongo prek reke Sembiki v Nil prispeva 4,69 Mm³ vode (prav tam).

¹⁵³ Za razliko od Sudana in Etiopije, kjer je razvoj kmetijstva omejen s splošno gospodarsko nerazvitostjo, je razvoj kmetijstva v Egiptu omejen z razpoložljivostjo vodnega vira (Mason 2004: 168).

¹⁵⁴ Leta 1967 so pod taktirko UNDP in Svetovne meteorološke organizacije (*World Meteorological Organisation*) ustanovili pobudo Hydromet, ki je imela za cilj zbirati in analizirati hidrološke podatke. Leta 1983 je bil ustanovljen Forum Undugu, v okviru katerega so se države posvetovale o infrastrukturi, okolju, energiji, telekomunikacijah in vodnih virih. Forum je deloval do leta 1993. Od leta 1992 do leta 1998 je deloval Tehnični odbor za širjenje razvoja in varstva okolja v rečnem bazenu Nila (*Technical Cooperation Committee for Promotion of the Development and Environmental Protection of the Nile Basin*). Etiopija se ni pridružila nobeni od omenjenih pobud, saj je menila, da vse stremijo k ohranjanju *statusa quo*, kar seveda ni bilo v njenem interesu (Arsano in Tamrat 2005: 19).

¹⁵⁵ V spomin na podpis sporazuma je 22. februar od leta 2007 dan Nila (NBI 2007).

¹⁵⁶ Eritreja sodeluje kot opazovalka in je izrazila velik interes, da se priključi NBI. Znotraj NBI enkrat letno potekajo ministrska zasedanja (*Nile Council of Ministers*), štiri- do petkrat letno pa se srečuje tehnično-svetovalni odbor (*Technical Advisory Committee*), ki pripravlja predloge za ministrska zasedanja. Stalni sekretariat ima sedež v Entebbe v Ugandi (Burchi in Spreij 2003: 10).

načrt (*Subsidiary Action Plan*) in D3 projekt.¹⁵⁷ Pomožni akcijski načrt je razdeljen na dva dela, in sicer na vzhodni in južni del rečnega bazena Nila (Arsano 2004: 132).¹⁵⁸

Z ustanovitvijo NBI in željo po doseganju *win-win* rešitev glede rabe in upravljanja z Nilom konec 20. stoletja so države spoznale, da mora biti za doseg tega cilja v njegov proces vključena tudi civilna družba. Tako je maja 2004 prišlo do ustanovitve mreže NVO, ki delujejo na območju rečnega bazena Nila in so znane pod imenom Razprava v rečnem bazenu Nila (*Nile Basin Discourse – NBD*).¹⁵⁹ Glavni namen NBD je spodbujanje trajnostnega in enakopravnega razvoja, zmanjševanje revščine in povečanje sodelovanja med državami v rečnem bazenu Nila (NBD 2007).¹⁶⁰

4.4 ANALIZA POGAJANJ IN SPREJETIH SPORAZUMOV

Interesi Velike Britanije so že v času kolonializma privedli do podpisa več sporazumov, ki so zagotovili vodo iz Nila predvsem Egiptu, v manjši meri tudi Sudanu. Italija, Francija in Belgija ter ostale kolonialne sile na območju rečnega bazena Nila¹⁶¹ niso bile dovolj prepričljive v prizadevanjih za zaščito interesov svojih kolonij. Analiza podpisanih sporazumov od leta 1891¹⁶² pokaže, poleg favoriziranja Egipta, tudi šibkost Etiopije pri pogajanjih, saj niti eden od podpisanih sporazumov ni pripeljal do varovanja njene naravne pravice do vode iz Nila.

¹⁵⁷ UNDP je leta 1997 financiral in strokovno podprl D3 projekt, s pomočjo katerega potekajo priprave pravnih in institucionalnih temeljev za ureditev rabe Nila in upravljanja z njim. V okviru D3 projekta je nastal osnutek Okvira za sodelovanje v rečnem bazenu Nila (*Nile Basin Cooperative Framework*), ki pa do leta 2007 še ni bil sprejet zaradi nestrinjanja Egipta in Etiopije v nekaterih členih omenjenega osnutka, predvsem v zvezi s pravnimi posledicami, ki bi jih imel na sporazume podpisane v preteklosti (Arsano 2004: 133).

¹⁵⁸ SAP je razdeljen na dva podprograma, in sicer na Akcijski podprogram za območje ekvatorialnih jezer (*Nile Equatorial Lakes Subsidiary Action Program*) ter na Akcijski podprogram za območje vzhodnega dela rečnega bazena Nila (*Eastern Nile Subsidiary Action Program*). Akcijski podprogram za območje vzhodnega dela rečnega bazena Nila pod svojim okriljem združuje Egipt, Sudan in Etiopijo, medtem ko Akcijski podprogram za območje ekvatorialnih jezer pokriva ostalih sedem držav v rečnem bazenu Nila (ENTRO 2007; NELSAP 2007).

¹⁵⁹ NBD je mreža NVO, ki so aktivne na območju desetih držav, ki ležijo v rečnem bazenu Nila. Njen cilj je, širiti trajnostni in pravični razvoj, mir in razumevanje v rečnem bazenu Nila ter zagotavljati pozitiven vpliv na projekte, ki se izvajajo v okviru NBI. V te namene NBD sodeluje pri pripravi in implementaciji projektov v okviru NBI, organizira seminarje, izvaja raziskave, zbira podatke ipd. (NBD 2007).

¹⁶⁰ Delo NBD v letu 2007 temelji na dvehletnem akcijskem programu, ki ga financira Oddelek za mednarodni razvoj Velike Britanije (*United Kingdom Department for International Development*), tehnično pomoč pa mu zagotavlja Svetovna zveza za zaščito vrst (*The World Conservation Union*) in NVO Prekomorski razvojni Inštitut (*Overseas Development Institute*) (NBD 2007).

¹⁶¹ Tanzanija je bila kolonija Nemčije in kasneje Velike Britanije, Uganda in Kenija sta bili koloniji Velike Britanije, Belgija je imela svoje kolonije na območju današnjih DR Kongo, Ruande in Burundija (Kalpakian 2004: 53). Etiopija je edina afriška država, ki ni bila nikoli kolonizirana in je, razen v času italijanske zasedbe med 2. svetovno vojno v letih od 1936 do 1941, uživala suverenost. Prav to dejstvo je lahko v manjši meri vplivalo na to, da Etiopija pri prvih sporazumih ni aktivno sodelovala.

¹⁶² Podpisani sporazumi so v prilogi A, tabeli 1.

Najpomembnejši pogodbi, ki sta bili podpisani, sta Sporazum o Nilu iz leta 1929¹⁶³ ter njegova nadgradnja leta 1959, Sporazum o popolni rabi vode iz Nila,¹⁶⁴ ki je še vedno v veljavi. Prvi je Egiptu dodelil 48 Mm³ vode na leto, medtem ko so štiri Mm³ vode pripadle Sudanu, drugi pa je Egiptu dodelil 55,5 Mm³ vode na leto ter 8,5 Mm³ vode Sudanu, pod pogojem, da pretok Nila, ki ga merijo v Asuanu,¹⁶⁵ ostane enak (Mason 2004: 2).¹⁶⁶ Višjeležeče države tega sporazuma nikoli niso obravnavale kot relevantnega, saj na pogajanja o sporazumu niso bile povabljene in sporazuma tudi niso podpisale (Arsano 2004: 55; Mason 2004: 2). Kljub vsem pritiskom višjeležečih držav se je takšna delitev vode iz Nila obdržala. V Sporazumu o popolni rabi vode iz Nila leta 1959 je Egipt prvič upošteval interese druge države, saj sporazum vsebuje načelo pravične delitve vode (*equity*) in predvideva nadomestilo škode Sudanu, ki ga bodo prizadeli projekti Egipta.

Do vidnejšega napredka v sodelovanju je prišlo v začetku 90. let. Egipt in Etiopija sta namreč po dolgotrajni nepripravljenosti za sodelovanje leta 1993 podpisali Okvir za sodelovanje.¹⁶⁷ Omenjeni sporazum sicer predstavlja dobro osnovo za nadaljnje izboljšanje odnosov med državama, vendar še vedno odraža premoč Egipta nad Etiopijo, saj v svojem vsebinskem delu ne vključuje načela pravične in odgovorne delitve vode, čeprav si je Etiopija za njegovo vključitev močno prizadevala (Degefu 2003: 137). Na drugi strani je Egipt dosegel, da dokument vsebuje načelo nepovzročanja večje škode, ki ga ponovno postavi v privilegiran položaj.¹⁶⁸

¹⁶³ Izmenjava not med kraljevino Veliko Britanijo in egiptovsko vlado glede rabe vode iz Nila za potrebe namakanja. *Exchange of notes between his Majesty's Government in the United Kingdom and the Egyptian Government in regard to the use of the waters of the river Nile for irrigation purposes*, podpisana v Kairu 7. maja 1929, v veljavi od 26. julija 1929. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/41ENG.htm> (17. maj 2007). V nadaljevanju Sporazum o Nilu.

Po koncu 1. svetovne vojne je postalo jasno, da je treba delitev vode iz Nila urediti s sporazumom, zato je prišlo leta 1920 do ustanovitve Projektne komisije o Nilu (*Nile Project Commission*). V njej so bili predstavniki Indije, Velike Britanije in ZDA (Wolf 1996: 2). Omenjena komisija ni prispevala konkretnih rešitev. Istega leta je Velika Britanija predstavila t. i. stoletni načrt, ki je predvideval skladiščenje vode na meji med Ugando in Sudanom, jez pri Sennarju v Sudanu na Modrem Nilu in jez na Belem Nilu, ki bi Egiptu zagotavljal vodo poleti (Wolf 1996: 3).

¹⁶⁴ Sporazum med Republiko Sudan in Združeno arabsko republiko o popolni uporabi vode iz Nila. *Agreement between the Republic of the Sudan and the United Arab Republic for the full utilization of the Nile waters*, podpisan 8. novembra 1959 v Kairu, stopil v veljavo 12. decembra 1959. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/110ENG.pdf> (23. april 2007). V nadaljevanju Sporazum o popolni rabi vode iz Nila.

¹⁶⁵ Pretok vode, merjen v Asuanu, je med letoma 1872 in 1999 povprečno znašal 88,4 Mm³. Največji pretok so namerili v obdobju 1878–79, ko je znašal 142 Mm³, najmanjšega pa v obdobju 1913–14, ko je znašal le 45,9 Mm³ (Hefny in El-Din Amer 2005: 43).

¹⁶⁶ Sporazum o popolni rabi vode iz Nila, 8. člen.

¹⁶⁷ Okvirni sporazum sta 1. julija 1993 v Kairu podpisala takratni predsednik prehodne etiopske vlade Meles Zenawi in predsednik Arabske republike Egipt, Hosni Mubarak (Okvir za sodelovanje).

¹⁶⁸ Okvir za sodelovanje, 8. člen.

4.5 NASTANEK IN SPREMINJANJE REŽIMA ZA UPRAVLJANJE Z NILOM

Na podlagi zgoraj predstavljenih akterjev in analize njihovega delovanja ter pogajanj lahko trdimo, da je v rečnem bazenu Nila vzpostavljen režim za upravljanje s skupnim vodnim virom. O njegovem nastanku lahko začnemo govoriti v drugi polovici 20. stoletja, vzrok za nastanek pa leži izključno v interesih Egipta po prilaščanju vode iz Nila. Interesi Egipta so osnovani na zgodovinskem dejstvu, da je Velika Britanija v času kolonializma vzpostavila vzorce rabe Nila, ki so dajali prednost samo eni državi na račun interesov držav v celotnem bazenu (Kliot 1994: 51). Močan akter, t. i. hegemon, Egipt, je bil režim pripravljen vzpostaviti zaradi lastnih interesov in je bil posledično tudi pripravljen nositi stroške njegovega vzdrževanja.¹⁶⁹ Analiza delovanja Egipta nam pokaže, da se njegova moč in odnos do drugih držav kažeta na dveh ravneh, in sicer na politični ravni, kjer je Egipt za izpolnitev lastnih interesov uspel izsiliti celo spremembo sudanske politike (Kalpakian 2004: 53), in na tehnični ravni pri gradnji jezov ter drugih manjših zajezev na Nilu. Do sredine 20. stoletja namreč številne gradnje jezov odsevajo načela absolutne ozemeljske celovitosti ter potrjujejo izjemen hegemonski položaj Egipta v rečnem bazenu.¹⁷⁰ Enostransko delovanje Egipta ter stremenje k uresničitvi lastne varnostne vodne politike se pokažeta tudi v gradnji Visokega asuanskega jezua leta 1970, saj je lokacija omenjenega jezua zaradi velikega izhlapevanja povsem nedonosna in neučinkovita ter ne izpolnjuje načela pravične in odgovorne rabe vodnega vira (Kliot 1994: 51).¹⁷¹

Norme, na katerih režim temelji, so: predhodno strinjanje, predhodno posvetovanje in nepovzročanje večje škode. Pravila vzpostavljenega režima so bila zapisana v obliki količinske upravičenosti Egipta in Sudana do vode iz Nila in ostajajo nespremenjena. Načeli režima sta načelo zgodovinske upravičenosti Egipta do vode ter načelo absolutne ozemeljske celovitosti. Analiza nam sicer pokaže, da je do konca 90. let 20. stoletja prišlo do sprememb v

¹⁶⁹ Sporazum o popolni rabi vode iz Nila, 2. člen.

¹⁷⁰ Te zajezite in gradnje v rečnem bazenu Nila so Egipt oddaljile od načela celostnega in učinkovitega razvoja rečnega bazena, saj npr. jezovi, ki so bili za potrebe zagotavljanja vode Egiptu zgrajeni v Sudanu, hitro zbirajo in tudi hitro izgubijo velike količine vode, predvsem zaradi njenega velikega izhlapevanja in pronicanja (Kliot 1994: 51).

¹⁷¹ Manjši premik v delovanju Egipta lahko opazimo pri gradnji jezua Owen Falls na Viktorijinem Nilu, ki nadzira odtok vode iz Viktorijinega jezera ter zagotavlja električno energijo za Ugando in Kenijo. Pri gradnji omenjenega jezua, ki se je končala leta 1954, je Egipt pokazal večji interes za delovanje v skladu z načeli mednarodnega vodnega prava (Kliot 1994: 51), kar se je pokazalo v njegovi pripravljenosti do nadomestila obrežnim državam za škodo, ki bi jim jo lahko povzročil zaradi svojih potreb po vodi (Izmenjava not, ki vzpostavljajo sporazum med Vlado Združenega kraljestva Velike Britanije in Severne Irske in Vlado Egipta glede izgradnje jezua Owen Falls v Ugandi. *Exchange of notes constituting an agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of Egypt regarding the construction of the Owen Falls Dam in Uganda*, podpisana 16. julija 1952 v Kairu, stopila v veljavo 5. januarja 1993. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/79ENG.htm> (23. april 2007)).

samem režimu rečnega bazena Nila,¹⁷² saj so nekatere države izkazale interes, da se posamezna vprašanja v zvezi z upravljanjem rečnega bazena začnejo reševati na lokalni ravni.¹⁷³ Vendar na podlagi teh sprememb še ne moremo zaključiti, da je do sprememb prišlo na ravni upravljanja celotnega bazena.

Do dejanske spremembe znotraj režima na ravni celotnega bazena je prišlo po koncu hladne vojne. Spremembo režima lahko pojasnimo s kognitivistično teorijo nastanka mednarodnih režimov, saj so jo povzročile MVO in NVO, ki so v rečni bazen prinesle predvsem nova znanja ter zavedanje, da le skupno sodelovanje in sobivanje v rečnem bazenu prinašata koristi za vse. Ta sprememba režima se odraža v NBI, ki je prvič v zgodovini združil vseh deset obrežnih držav Nila in povzročil, da so se države pričnele zavedati pomena sodelovanja za dobro upravljanje Nila ter da bosta le skupno delovanje ter izmenjava podatkov o Nilu zagotovila uživanje njegovih naravnih danosti za vse države. Regionalni pristop k upravljanju z Nilom v obliki režima se zdi veliko primernejši kot dvostransko oz. tristransko reševanje tega vprašanja med najpomembnejšimi akterji znotraj bazena, Egiptom, Sudanom in Etiopijo.

Pogajanja med državami v rečnem bazenu lahko označimo za distributivna, saj se vseskozi vrtijo okrog dejstva, kdo dobi koliko vode. Egiptu je uspelo svoje interese uresničiti z uveljavljanjem svoje moči. V tem kontekstu Arsano (2004: 136) omenja vojaško moč Egipta, ki naj bi na ostale države v rečnem bazenu delovala ustrahovalno. Podpisani sporazumi in javna oznanitev boja za vodo iz Nila pričajo o tem, da je Nil za Egipt nacionalno-varnostnega pomena in da se Egipt svojemu deležu vode v pogajanjih ni pripravil odpovedati. Glavni cilj Egipta je tako ohranjanje *statusa quo*, ki mu zagotavlja zelene količine vode.

Smer razvoja režima v prihodnosti je odvisna od nadaljnjega razvoja in implementacije D3 projekta, ki naj bi zagotovil pravno in institucionalno osnovo NBI. To bo pomenilo korak naprej v smeri nastanka novega režima, saj je obstoječi režim, ki temelji na dogovoru o delitvi vode iz Nila med Egiptom in Sudanom, preživet. Etiopija in ostale višjeležeče države vodo iz Nila nujno potrebujejo za svoj družbeni in gospodarski razvoj. Če bo razvoj upravljanja z Nilom šel v smeri načrtane poti, bo v prihodnosti mogoče govoriti, da je režim na Nilu

¹⁷² Od sredine 20. stoletja ni prihajalo do sprememb norm in načel znotraj režima (ki še vedno izhajajo iz Sporazuma iz leta 1959 in izključujejo druge države), temveč se spreminjajo samo pravila in postopki odločanja na posameznih območjih v rečnem bazenu Nila. Kljub temu da Sporazum o popolni delitvi Nila izključuje osem držav v rečnem bazenu Nila, je Egiptu vseskozi uspelo ohranjati *status quo*.

¹⁷³ Tak primer je npr. Sporazum o bazenu reke Kagera, ki je proizvod soglasja in pogajanj med posameznimi državami v rečnem bazenu Kagere. Vendar pa Organizacija v rečnem bazenu Kagere (*Kagera Basin Organisation*), ki je nastala na podlagi tega sporazuma, nima zadostnih sredstev, da bi lahko dejansko izvajala načrtane programe (Kalpakian 2004: 53).

osnovan na neoliberalističnih osnovah, za katere je značilno, da države sodelujejo z namenom uresničevanja skupnih koristi.

Znano je, da bi Egipt prek sodelovanja z drugimi državami lahko povečal zaloge vode z npr. izgradnjo jezov izven njegovega ozemlja, ki bi zmanjšala izgube vode. Kmetijstvo zdaj porabi večino vode iz Nila, vendar bo v prihodnosti to količino potrebno zmanjšati ter povečati količino vode tudi za druge namene. Dejstvo je, da imajo ekvatorialne države v rečnem bazenu Nila (predvsem Etiopija) na svojem ozemlju poleg Nila tudi druge vodne vire, medtem ko je Egipt popolnoma odvisen od Nila. Helsinška pravila¹⁷⁴ in Vodna konvencija ZN iz leta 1997¹⁷⁵ opozarjajo, da je pri delitvi vode v rečnem bazenu potrebno upoštevati tudi gospodarske in družbene potrebe vsake države, odvisnost prebivalcev od vode iz rečnega bazena ter ostale relevantne dejavnike (Kliot 1994: 73), kot na primer geografske značilnosti rečnega bazena, zgodovinsko rabo vodnega vira, vpliv podnebja na rečni bazen in dostop do drugih virov.¹⁷⁶ Neenakosti pa ne izhajajo samo iz naravnogeografskih značilnosti rečnega bazena Nila, temveč so tudi družbeno-gospodarske narave, saj praktično vse države spadajo v kategorijo t. i. najmanj razvitih držav (NRD). Po podatkih OZN (2007b) skoraj vse države v rečnem bazenu Nila, razen Egipta in Kenije, spadajo med petdeset NRD, zato se navezanosti na vodni vir ne da nadomestiti v drugih sektorjih družbe in gospodarstva (Kliot 1994: 51). Vsi ti dejavniki bodo morali biti upoštevani, ko se bo deset držav iz rečnega bazena Nila sporazumevalo o novi delitvi vode iz Nila.

¹⁷⁴ Helsinška pravila.

¹⁷⁵ Vodna konvencija ZN.

¹⁷⁶ Helsinška pravila, 5. člen; Vodna konvencija ZN, 6. člen.

5. EVFRAT IN TIGRIS

5.1 BLIŽNJI VZHOD

Bližnji vzhod je ena izmed najbolj suhih regij na svetu,¹⁷⁷ ki se v zadnjih desetletjih sooča tudi s hitrim naraščanjem prebivalstva¹⁷⁸ in pritiski po hitrejšem gospodarskem razvoju. Ta je v veliki meri odvisen od rek, ki tej regiji omogočajo zadostno pridelavo hrane,¹⁷⁹ pridobivanje energije in posledično boljši življenjski standard za tamkajšnje prebivalstvo. Prebivalci Bližnjega vzhoda predstavljajo pet odstotkov svetovne populacije, vendar imajo dostop do le enega odstotka svetovno razpoložljivih virov sladke vode (Askari in Fisher 2001). Več kot 50 odstotkov prebivalstva na Bližnjem vzhodu (in v severni Afriki) je odvisnih od rek, ki predhodno prečkajo mednarodne meje (MacQuarrie 2004: 56).¹⁸⁰

Kot prikazuje slika 5.1.1, na Bližnjem vzhodu obstaja šest rečnih bazenov, a le rečna bazena rek Evfrat in Tigris ter reke Jordan lahko označimo kot večja rečna bazena. Zaradi majhne količine dežja prav reke, in v manjši meri podtalnica, predstavljajo glavni vir vode v regiji, zato njihov nadzor, raba, delitev in upravljanje z njimi že več kot 5000 let povzročajo velike napetosti ali predstavljajo skrito podlago različnih sporov med suverenimi državami in ljudstvi v regiji (Elvar 1998).¹⁸¹ Wolf (1996: 2) piše, da so spori glede vode še posebej problematični, ko so države, ki si delijo vodne vire, že drugače vpletene v politična soočanja in ko letne potrebe prebivalstva po vodi že dosegajo ali pa celo presegajo zaloge.¹⁸² Politiko na Bližnjem vzhodu prepleta nezaupanje, sumničenje in diplomacija ničelne vsote (*zero sum diplomacy*), po kateri države zavzamejo stališče, da 'več vode za nekoga pomeni manj vode za ostale', in za vsako ceno vztrajajo pri svojih razvojnih projektih, tudi v škodo svojih sosed (MacQuarrie 2004: 57).

¹⁷⁷ Na Bližnjem vzhodu je na leto na razpolago 355 Mm³ obnovljivih vodnih virov, medtem ko je v Severni Ameriki takšnih virov 5.379 Mm³, v Aziji pa 9.985 Mm³ (Askari in Fisher 2001).

¹⁷⁸ Rast prebivalstva na Bližnjem vzhodu je okrog tri odstotke na leto (MacQuarrie 2004: 57).

¹⁷⁹ Kmetijstvo je največji porabnik vode in najpomembnejša gospodarska panoga na Bližnjem vzhodu. Pomanjkanje vode v regiji so še zaostri veliki namakalni projekti, ki so z zmanjšanjem negativnih posledic suš omogočili razvoj intenzivnega poljedelstva, zaradi česar so države Bližnjega vzhoda postale izvoznice hrane (Salman 2005: 137).

¹⁸⁰ MacQuarrie (2004: 56) piše, da 24 odstotkov prebivalstva te regije nima dostopa do nobene reke in je v celoti odvisnega od vedno bolj suhih vodnjakov ali od vode, pridobljene v dragem postopku desalinizacije.

¹⁸¹ Askari in Fisher (2001) ugotavljata, da na Bližnjem vzhodu obstajajo štirje konflikti glede vodnih virov, in sicer glede nadzora nad reko Karun oz. Šat al Arab med Irakom in Iranom, reko Jordan (med Sirijo, Izraelom, Libanonom, Jordanijo in Palestinci) in glede rek Evfrat in Tigris (med Sirijo, Turčijo in Irakom). Spori med Izraelom in Palestinsko oblastjo so nastali tudi glede obalnih in gorskih vodnjakov.

¹⁸² Spor med Turčijo, Sirijo in Irakom glede delitve vode iz Evfrata in Tigrisa vsebuje skoraj vse vidike geopolitičnega konflikta, saj med omenjenimi državami, poleg spora glede rek, obstajajo še različni etnični, verski, ozemeljski in zgodovinski konflikti, ki še dodatno otežujejo možnost sodelovanja (Green Cross International 2000: 95).

Slika 5.1.1: Mednarodni rečni bazeni na Bližnjem vzhodu

Vir: Oregon State University, UNEP in FAO (2002: 51).

Za redke vodne vire na Bližnjem vzhodu sta bistvenega pomena delitev in regionalno sodelovanje pri upravljanju, saj voda večinoma prečka državne meje, kar državam preprečuje, da bi svoje probleme glede vodnih virov reševale samostojno (Charrier in Curtin 2000: 11). Kljub temu pa A. Gerlak (2007: 4) ugotavlja, da je prav Bližnji vzhod regija, kjer je sodelovanja pri upravljanju z mednarodnimi vodnimi viri najmanj, saj institucionalni sporazumi obstajajo le na 20 odstotkih mednarodnih rek v regiji, pa še ti so večinoma plitke narave oz. jih sestavljajo neformalne administrativne strukture.

5.2 PREDSTAVITEV REČNEGA BAZENA EVFRATA IN TIGRISA

Evfrat in Tigris, dve vitalni reki na Bližnjem vzhodu, sestavljata en mednarodni rečni bazen, saj izvirata v visokih gorah Turčije le 30 km narazen in se po približno 3.000 km toka zlijeta v rečno ustje Šat al Arab, ki se nato izliva v Perzijski zaliv, medtem ko sta v Iraku povezani tudi z umetnim kanalom Thartar (Kibaroglu 2004: 2). V tem rečnem bazenu, ki sicer velja tudi za zibelko civilizacije, rojstni kraj modernega kmetijstva, urbanega in kulturnega razvoja, ležijo Irak, Sirija, Turčija, Iran, Jordanija, Sirija in Savdska Arabija (tabela 5.2.1).

Tabela 5.2.1: Države v rečnem bazenu Evfrata in Tigrisa

Država	Območje bazena v posamezni državi		Razpoložljivost vode*
	km ²	%	m ³ vode/osebo/leto**
Irak	319.400	40,48	3.111
Turčija	195.700	24,80	3.344
Iran	155.400	19,70	1.900
Sirija	116.300	14,73	1.541
Jordanija	2.000	0,25	169
Saudska Arabija	80	0,01	111
SKUPAJ	789.000	100,00	

* Z rumeno barvo so označene podatki o razpoložljivost vode pri državah, na ozemlju katerih že lahko govorimo o vodnem stresu (letne razpoložljive zaloge vode so padle pod 1.700 m³ vode na prebivalca na leto), medtem ko so z rdečo barvo označene države, ki trpijo pomanjkanje vode, saj so razpoložljive zaloge vode padle že pod 1.000 m³ vode na prebivalca na leto.

** Podatki predstavljajo razpoložljivost vode na prebivalca leta 2002 (WRI 2007).

Vir: Oregon State University, UNEP in FAO (2002: 75) in WRI (2007).

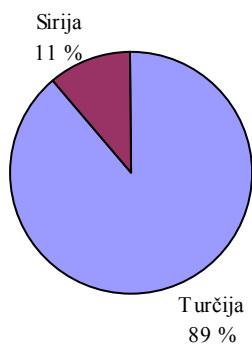
5.2.1 Hidrološke značilnosti rečnega bazena

Evfrat od izvira do izliva meri 2.700 km, 40 odstotkov reke leži v Turčiji, 25 odstotkov v Siriji in 35 odstotkov v Iraku (MacQuarrie 2004: 3). Letni tok Evfrata v Turčiji je približno 30 Mm³, največji pretok reka doseže v Siriji, kasneje pa se njen pretok zmanjša, saj nima več pritokov. V Turčiji reka Evfrat dobi približno 88 odstotkov vode, v Siriji pa preostalih 12 odstotkov, kot je prikazano v grafu 5.2.1. Tigrisove letne zaloge vode so približno 48 Mm³, vendar v višjeležeči Turčiji Tigris dobi le 52 odstotkov vode, medtem ko ostalih 48 odstotkov prispevajo pritoki, ki se v Tigris zlijejo v Iraku (graf 5.2.1). Tigris od izvira do izliva meri 1.900 km, od tega 20 odstotkov reke leži v Turčiji, 78 odstotkov v Iraku in dva odstotka v Siriji (MacQuarrie 2004: 5). Reki izvirata na območju, kjer pade več kot 1.000 mm padavin letno, v Siriji in Iraku se letna količina padavin zmanjša na med 250 in 400 mm, zaradi visokih temperatur pa pomemben dejavnik izgube vode predstavlja izhlapevanje, še posebej v kombinaciji z zastarelimi namakalnimi tehnikami omenjenih držav (MacQuarrie 2004: 3).

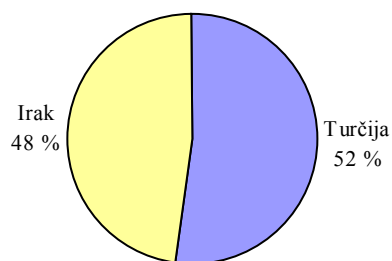
Pretok obeh rek je precej odvisen od letnega časa in od leta. V poletnih mesecih je povprečni pretok obeh rek med 150 in 200 m³/s, spomladi pa se pretok poveča tudi do 5.000 m³/s. Zato reki v pomladnih mesecih pogosto poplavljata, poleti pa sta pogosto izpostavljeni suši (Topkaya 1998). Z grafa 5.2.2 so razvidna tudi velika letna nihanja količine vode. Tako je v mokrih letih količina vode, ki je na razpolago, kar dvakrat večja kot v sušnih letih. Velik del območja ob rekah je namenjen poljedelstvu, ki je zaradi majhne količine padavin v veliki meri odvisno od namakanja. Potrebe po vodi narastejo še posebej v sušnih mesecih od julija do septembra.

Graf 5.2.1: Količina vode, ki jo Evfrat in Tigris dobita v posamezni državi

Evfrat

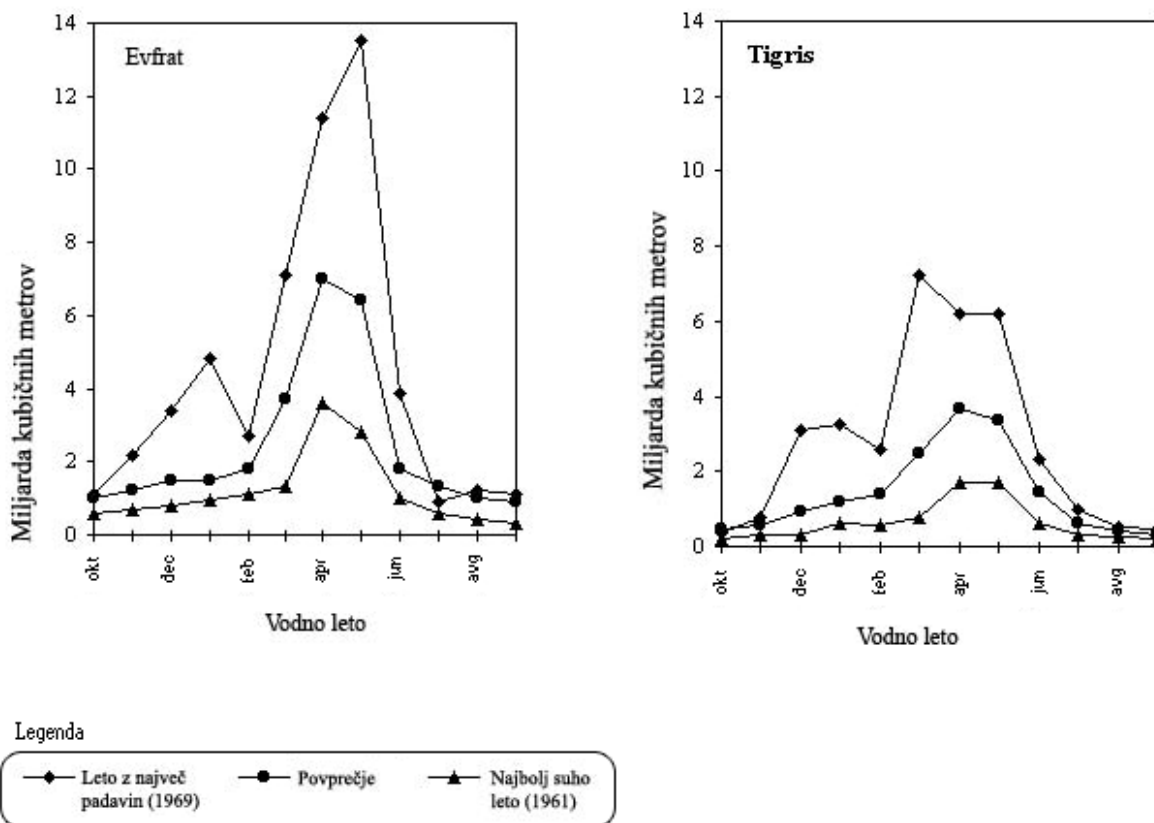

Tigris

Vir: Topkaya (1998).

Graf 5.2.2: Nihanje letnega pretoka rek Evfrat in Tigris¹⁸³

Vir: Topkaya (1998).

¹⁸³ Podatki v grafu temeljijo na meritvah opazovalnih postaj ob turški meji med letoma 1940 in 1980 (Topkaya 1998).

5.2.2 Družbenozgodovinske okoliščine sodelovanja

Spori med državami v rečnem bazenu glede skupnih vodnih virov so se začeli v 60. letih 20. stoletja, ko so vse tri države začele načrtovati in izvajati razvojne projekte na rekah.¹⁸⁴ Prvi jez (Keban) na Evfratu je leta 1966 začela graditi Turčija in se ob tem zavezala, da bo nižjeležečima državama tudi med gradnjo jezov zagotovila pretok reke v višini 350 m³/s. Po tem zagotovitvi je dobila kredit v višini 40 milijonov ameriških dolarjev (USD) od Agencije Združenih držav za mednarodni razvoj (*United States Agency for International Development* – USAID) in Evropske investicijske banke (Williams 2001: 29). Takšne pogoje,¹⁸⁵ ki so postali stalnica tudi pri gradnji nadaljnjih jezov, je Turčija dojemala kot 'zunanje vmešavanje', saj so mednarodni donatorji posredovali le za zaščito interesov nižjeležečih držav in Turčiji niso priznali pravice do razvoja in rabe rečnega sistema (Kibaroglu in Unver 2000: 5).

Izvajanje razvojnih projektov, večinoma gradnje jezov,¹⁸⁶ je od takrat predstavljalo glavni vir sporov med višje- in nižjeležečimi državami. Leta 1975 je ob zaključevanju ogromnega sirskega jezov Tabqa, sočasnem polnjenju turškega jezov Keban in sušnih razmer, ki so močno upočasnile tok reke Evfrat, skoraj prišlo do oboroženega spopada, saj je nižjeležeči Irak grozil, da bo jez Tabqa bombardiral (Williams 2001: 29). Obe državi sta mobilizirali svoji vojski na skupno mejo, spor pa se je rešil s posredovanjem Savdske Arabije in SZ ter po pristanku Sirije, da bo iz jezov spustila več vode (Green Cross International 2000: 95). To je tudi močno otežilo nadaljnje pridobivanje kreditov za gradnjo jezov na rekah. Turčija je zunanje finančne vire, vključno s posojilom Svetovne banke, za jez Karakaya dobila komaj leta 1980, po štirih letih gradnje in šele po zagotovitvi, da bo upoštevala priporočilo banke, naj Siriji zagotovi pretok vode iz Evfrata v višini vsaj 500 m³/s (Williams 2001: 29).

Razmere ob Evfratu so se še zaostriale, ko je Turčija leta 1974 začela z izvajanjem svojega največjega regionalnega razvojnega načrta, imenovanega Jugovzhodno-anatolijski projekt oz. GAP.¹⁸⁷ S tem projektom je turška vlada želela zagotoviti gospodarski razvoj devetih

¹⁸⁴ V 60. letih 20. stoletja sta Turčija in Sirija sprejeli ambiciozne razvojne načrte, vezane na rečni sistem Evfrata in Tigrisa, Irak pa je napovedal nove namakalne projekte, povezane s širjenjem namakalnih površin. Vsi ti projekti, ki so bili vezani na zaloge vode, so bili popolnoma nekoordinirani med državami v rečnem bazenu, pomanjkanje dogovarjanja pa še vedno predstavlja vir sporov med obrežnimi državami (Kibaroglu 2004: 1–2).

¹⁸⁵ Pogoji za pridobitev kredita so bili: nepovzročanje škode nižjeležečim državam, predhodno soglasje nižjeležečih držav in zagotovitev določenega pretoka reke (MacQuarrie 2004: 62).

¹⁸⁶ Gradnja jezov je večinoma povezana s polnjenjem rezervarjev, v okviru katerih so države ob Evfratu pogosto izredno omejele ali celo popolnoma ustavile tok reke v nižjeležeče države.

¹⁸⁷ Prvi jez, zgrajen v okviru projekta GAP na Evfratu, je bil Karakaya (zgrajen med letoma 1976 in 1987), nato so sledil jezovi Atatürk (1983–92), Karkamis (1996–99) in Birecik (1993–2000). Na Tigrisu so v okviru GAP zgradili jezova Dicle (1986–97) in Batman (1986–98) (The Corner House 2002: 22).

pokrajini¹⁸⁸ na jugovzhodu države z izgradnjo 22 velikih jezov in 19 hidroelektrarn na Evfratu, Tigrisu in njunih pritokih. Projekt naj bi zaključili leta 2012, njegova celotna vrednost pa bo po izračunih turške vlade dosegla 32 milijard USD (GAP Regional Development Administration 2006b).¹⁸⁹ Ko bo projekt dokončan, bo Turčija, odvisno od leta, porabila okrog 44,5 odstotka toka obeh rek (Topkaya 1998). Cilj GAP je poleg spodbujanja namakalnega kmetijstva in proizvodnje električne energije¹⁹⁰ tudi integracija številčne in revne kurdske manjšine.¹⁹¹ Dvig življenjskega standarda Kurdiv naj bi ustavil separatistične težnje te manjšine in obenem povečal priseljevanje Turkov iz drugih delov države ter tako pospešil integracijo manjšine (Warner 2005: 193–5).¹⁹² Projekt GAP, ki naj bi omogočil razvoj revnega vzhoda države, je mogoče videti tudi v luči novih poskusov turške vlade homogenizirati prebivalstvo Turčije z gospodarskimi sredstvi, kar bi lahko imelo katastrofalne posledice za kurdsko manjšino.

Protest NVO zaradi hudih kršitev človekovih pravic¹⁹³ v regiji in ostro nasprotovanje nižjeležečih držav (Iraka in Sirije) je preprečilo financiranje projekta s strani Svetovne banke, vendar je veto te organizacije še povečal odločenost Turčije, da projekt izpelje, četudi so naložbe pobrale 10 odstotkov njenega letnega BDP (Warner 2005: 196). Ko so se kljub financiranju začele nabirati zamude, se je turška vlada odločila za privatizacijo tega obsežnega projekta. Na pobudo takratnega turškega predsednika Özala se je leta 1987, ko je zmanjkalo denarja za gradnjo jezov Izmit, to tudi zgodilo z ustanovitvijo konzorcija, imenovanega Izmit Su, v katerem so sodelovali občina Izmit, japonski skupini Sumitomo in Mitsui, britanski Thames Water in še dve lokalni podjetji (prav tam).¹⁹⁴

¹⁸⁸ Te pokrajine so Adiyaman, Batman, Diyarbakir, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Sanliurfa in Sirnak. Obsegajo 75.358 km² oz. 9,7 odstotka celotnega turškega ozemlja (GAP Regional Development Administration 2006a). V njih živi 9,7 odstotka turškega prebivalstva, katerega povprečni dohodek je petkrat nižji kot v Ankari (Warner 2005: 194), saj se v regiji ustvari le pet odstotkov turškega BDP (GAP Regional Development Administration 2006a).

¹⁸⁹ Po podatkih turške vlade je do leta 2003 za ta projekt že bilo porabljenih 16,6 milijarde USD (GAP Regional Development Administration 2006c).

¹⁹⁰ Če bo šlo vse po načrtih, se bo po uresničitvi projekta GAP namakalo 1,7 milijona hektarjev zemlje, kar predstavlja 20 odstotkov vseh namakalnih površin v Turčiji, poleg tega bodo v regiji proizvedli 7.476 MW energije letno, kar predstavlja 22 odstotkov celotne turške proizvodnje energije (Warner 2005: 194).

¹⁹¹ Od leta 1984 do leta 2002 je v tej regiji divjala krvava državljanska vojna vladnih sil proti separatistični Kurdski delavski stranki (*Partiya Karkerên Kurdistan* – PKK), v kateri je umrlo več kot 30.000 ljudi, več sto tisoč Kurdiv pa je bilo prisiljenih zapustiti svoje domove, saj je turška vojska požgala številne vasi, ki naj bi sodelovale z borci PKK in jim dajale zavetje (Warner 2005: 196).

¹⁹² Warner (2005: 191–2) poleg integracije Kurdiv kot razloge za izvedbo tega potratnega projekta navaja tudi ustvarjanje baze davkoplačevalcev in uresničitev hegemonskih prizadevanj Turčije.

¹⁹³ Protesti so se pojavili predvsem ob gradnji jezov Ilisu na reki Tigris, ki bi poplavlil 183 vasi in starodavno mesto arheološkega pomena Hasankeyf, kjer živi večinoma kurdsko prebivalstvo (The Corner House 2002: 7).

¹⁹⁴ Poteza se je izkazala za izredno uspešno, saj so infrastrukturni projekti in liberalizacija vodnega sektorja za številne multinacionalke postali izredna priložnost za rast. Večje težave so investitorji imeli s turško zakonodajo, saj je parlament komaj leta 1994 sprejel zakon o privatizaciji (Warner 2005: 197).

Hujša kriza med državami v rečnem bazenu se je zgodila med polnjenjem turškega jezua Atatürk, med katerim je Turčija 13. januarja 1990 za en mesec prekinila tok reke Evfrat (Kibaroglu in Unver 2000: 10–11). Turčija je sicer en mesec prej poslala noto, v kateri je nižjeležeči državi obvestila o tehničnih razlogih za ta dogodek, vendar sta sirska in iraška vlada uradno protestirali in pozvali k sporazumu glede delitve vode iz Evfrata in k skrajšanju obdobja polnjenja jezua. Podobna kriza je izbruhnila leta 1996, ko je Turčija na reki Evfrat začela graditi jez Birecik (prav tam). Razmere so se zaostriale tudi leta 2000 ob gradnji jezua Ilisu na reki Tigris,¹⁹⁵ kjer so poleg Iraka in Sirije protestirale tudi številne NVO, ki so ustanovile Kampanjo jezua Ilisu (*Ilisu Dam Campaign*), mednarodna in domača javnost ter parlamentarci iz različnih držav (The Corner House 2002: 7).

5.3 ANALIZA AKTERJEV IN NJIHOVIH STRATEGIJ

Vsekakor spori glede rabe vode med državami, ki ležijo ob Evfratu in Tigrisu, ne smejo biti ločeni od širših geografskih, zgodovinskih, političnih in ekonomskih vprašanj (Salman 2005: 137; Madzini in Wolf 2006: 120). Reki Evfrat in Tigris sta zaradi izrednega strateškega pomena, ki jima ga pripisujejo države, postali stvar visoke politike in sprožili spor, v katerega so se vmešali najvišji predstavniki vseh treh držav (MacQuarrie 2004: 58; Salman 2005: 137). Sirija in Irak sta zaradi zgodovine sporov na Bližnjem vzhodu in zaradi splošnega ozračja nezaupanja motive Turčije dojemala paranoično, saj sta bila prepričana, da namerava Turčija vodo uporabiti kot 'orožje' (MacQuarrie 2004: 58).¹⁹⁶

Madzini in Wolf (2006: 120) ugotavljata, da na splošno lahko določimo štiri dejavnike, ki so vplivali na odnose med državami v rečnem bazenu, to so politike držav glede količine vode, ki jo želijo črpati iz Evfrata in Tigrisa, kurdsko vprašanje, rivalstvo med iraško in sirsko vejo stranke Baas ter zgodovinsko sovraštvo med Sirijo in Turčijo. Na splošno lahko rečemo, da je Turčija kot višjeležeča država v odnosih z nižjeležečimi državami vodo uporabljala za pridobitev več moči, medtem ko sta nižjeležeči državi moč uporabili z namenom dobiti več vode (Warner 2005: 188). Na vseh straneh so se pojavljali grožnje, ustrahovanja, občasne blokade pogajanj ali izključevanja določenih strani ter stalno sklicevanje na državno suverenost.

¹⁹⁵ Ta jez naj bi turški Državni oddelek za hidravlična dela gradil skupaj s konzorcijem evropskih in ameriških podjetij, ki so dobila finančno podporo izvoznih agencij svojih vlad (The Corner House 2002: 7).

¹⁹⁶ Williams (2001: 29) piše, da to morda ni presenetljivo ob dejstvu, da vsi rezervoarji ob jezovih lahko zadržijo triletno povprečne zaloge vode (31,5 Mm³ ob sirsko-turški meji) ter da mora že samo jez Atatürk za proizvodnjo energije zadržati vsaj 61 odstotkov povprečnega letnega toka Evfrata.

5.3.1 Stališče Turčije

Turčija si je v preteklosti s številnimi potezami ustvarila podobo države, bogate z vodo,¹⁹⁷ še posebej v primerjavi z njenimi bližnjevzhodnimi sosedi. Dejanske ocene razpoložljivih vodnih zalog v Turčiji se gibljejo med 3.500 in 4.600 m³ na osebo na leto, kar je sicer precej več od 1.300 m³ na osebo na leto, kot jih ima na razpolago Sirija, vendar še vedno premalo, da bi Turčijo uvrstili med vodno bogate države, ki razpolagajo z več kot 10.000 m³ na osebo na leto (Williams 2001: 33). V veliki meri gre pri prikazovanju vodnega bogastva torej za politično vprašanje. V poznih 90. letih 20. stoletja je Turčija spremenila strategijo in v uradnih dokumentih zanikala, da bi bila država bogata z vodnimi viri ali da bi bila najbolj vodno bogata država v regiji (Turško ministrstvo za zunanje zadeve 1996: 1).

Mednarodnopravno Turčija Evfrata in Tigrisa ne klasificira kot mednarodni reki (reki predstavljata mejo), ampak kot čezmejni (*transboundary*) reki (reki mejo sekata pod kotom). Turčija zato ne želi deliti vode iz teh rek na tri enake dele, temveč je Iraku in Siriji predlagala optimalno skupno rabo, ki bi temeljila na racionalnih tehnikah namakanja¹⁹⁸ in proizvodnje elektrike, poleg tega pa trdi, da jezovi omogočajo tudi regulirano dobavo vode nižjeležečima Siriji in Iraku (Topkaya 1998). Turčija Evfrat in Tigris obravnava kot en rečni bazen in hoče preusmeriti del vode iz Tigrisa v Evfrat. Njene zahteve se najbolje odražajo v Tristopenjskem načrtu za optimalno, pravično in razumno rabo čezmejnih virov Evfrata in Tigrisa,¹⁹⁹ ki ga je nižjeležečima državama prvič predlagala leta 1984, na petem sestanku Skupnega tehničnega odbora (*Joint Technical Committee – JTC*), temelji pa na mednarodnopravnem načelu pravičnega koriščenja skupnih virov (Turško ministrstvo za zunanje zadeve 1996: 12).

V odnosih s Sirijo se Turčija sklicuje tudi na spor glede reke Orontes oz. Asi, kjer Sirija kot višjeležeča država ne priznava, da gre za mednarodno reko,²⁰⁰ in porabi več kot 90 odstotkov vode iz Orontesa, ob tem pa se niti malo ne trudi obveščati nižjeležečo Turčijo o gradnji jezov (Madzini in Wolf 2006: 122). Tudi Turčija v primeru Evfrata in Tigrisa zavzema stališče popolne suverenosti, ki se najbolje odraža v izjavi turškega premiera

¹⁹⁷ Turčija si je takšno podobo ustvarila s projektom GAP in s predlogi o izvozu vode, v okviru katerih je nameravala po posebnih kanalih preusmeriti vodo iz rek Seyhan in Ceyhan (projekt Mirovna pipa - *Peace pipeline*) oz. iz reke Manavgat (projekt Manavgat) in jo prodajati sušnim arabskim državam ter Izraelu (Williams 2001: 28).

¹⁹⁸ Turčija je pogosto kritizirala sirske tehnologije namakanja, ki se naj ne bi spremenila že od sumerskih časov, kar se odraža v skoraj 50-odstotnem izhlapevanju vode, in je Siriji že večkrat predlagala načrte za sodelovanje in racionalizacijo njenih potreb po vodi (Topkaya 1998).

¹⁹⁹ Tristopenjski načrt temelji na pristopu potreb posameznih držav (*needs-based approach*) v rečnem bazenu, ki bi jih najprej proučili glede na potrebe posameznih sektorjev (še posebej kmetijstva) v regiji in na podlagi tega optimalno razdelili vodo, ki je na razpolago (Kibaroglu 2004: 5).

²⁰⁰ Priznanje, da je reka Orontes mednarodna, bi posredno pomenilo tudi priznanje turške suverenosti nad pokrajino Hatay, ki je zgodovinsko pripadala Siriji, leta 1939 pa so jo Francozi predali Turčiji kot podkupnino, da se v drugi svetovni vojni pridruži zaveznicam (Madzini in Wolf 2006: 121).

Suleymana Demirela leta 1992, da tako kot Turčija ne bo zahtevala dela iraške in sirske nafte, tako tudi Sirija in Irak ne moreta zahtevati delitve turških vodnih virov (The Corner House 2002: 21). Vsekakor je Turčija v privilegiranem položaju, saj je najvišje ležeča in vojaško najmočnejša država (Lowi 1995: 139), poleg tega pa ji zgrajeni jezovi omogočajo skoraj popoln nadzor nad pretokom reke Evfrat (The Corner House 2002: 22).

5.3.2 Stališče Sirije

Sirija je med vsemi državami rečnega bazena najbolj odvisna od vode, ki priteče iz Turčije, saj reka Evfrat pokriva kar 50 odstotkov sirske potrebe po vodi,²⁰¹ poleg tega pa ima na razpolago dvakrat manj obnovljivih vodnih virov na prebivalca kot Irak in Turčija (Salman 2005: 149). Sirija trdi, da sta Evfrat in Tigris mednarodni reki, do katerih ima zgodovinske pravice. Vodo želi deliti po matematični formuli in reki obravnava kot ločeni celoti. Po mnenju Sirije bi morala vsaka izmed držav razglasiti zahteve po količini vode iz vsake reke posebej, nato bi izračunali zmogljivost obeh rek in razdelili vodo glede na zahteve, če te ne presegajo zaloga. V primeru, da bi zahteve presegale razpoložljive zaloge, pa bi vsaki državi znižali zahtevano količino vode v enaki meri (Topkaya 1998).

Strategije, ki jih je Sirija uporabljala za uresničevanje svojih stališč, so vključevale grožnje, dejavno podpiranje upora PKK na vzhodu Turčije med letoma 1984 in 1998, kasnejše zahteve po večjem pritisku ZDA na Turčijo, naj spusti več vode iz Evfrata med mirovnimi pogajanjmi z Izraelom pod okriljem ZDA (Williams 2001: 27–8).²⁰² Včasih so med Turčijo in Sirijo obstajala tudi ideološka nasprotja, saj je bila Turčija članica Nata, Sirija pa je bila bližje nekdanji SZ. Odnosi med državama so se izboljšali, ko je junija 2000 sirski predsednik postal Bašir Al-Asad (Madzini in Wolf 2006: 126). Sirija zahteva tudi, da se morajo meddržavni spori glede delitve vode razreševati na mednarodnih sodnih telesih, kot je ICJ, ter s postopki, kot je arbitražna (Turško ministrstvo za zunanje zadeve 1996: 10).

5.3.3 Stališče Iraka

Tudi Irak trdi, da sta Evfrat in Tigris mednarodni reki, do uporabe katerih ima pridobljene zgodovinske pravice še iz časa Mezopotamije, in zahteva, da se voda deli po matematični formuli, ki naj bi jo določil JTC glede na trenutne in načrtovane projekte vseh treh držav. Irak

²⁰¹ Gospodarska panoga, ki v Siriji porabi največ vode, je kmetijstvo s kar 87 odstotki, saj je 20 odstotkov obdelovalne zemlje v Siriji odvisne od namakanja, ki ga obsežno subvencionira država. Sledi poraba gospodinjstev z devetimi odstotki in industrijska raba s štirimi odstotki (Salman 2005: 139, 141).

²⁰² Turški premier Demirel je že na vrhu o terorizmu v Kairu marca leta 1996 eksplicitno zavnil popuščanje pri Evfratu v zameno za olajšanje izraelsko-sirskih pogajanj (Williams 2001: 31–4).

poleg tega trdi, da bi za zagotovitev pravične in razumne delitve vode iz Evfrata Turčija morala zagotoviti pretok dveh tretjin vode, kar je enako 700 m³/s (Topkaya 1998).²⁰³ V preteklosti je nasprotovanje Iraka sicer bilo manjše, saj si kljub turškemu sodelovanju z zavezniki med prvo zalivsko vojno in kljub njenem enostranskem prilaščanju vode iz Evfrata, ni mogel privoščiti, da bi imel Turčijo za sovražnico (Madzini in Wolf 2006: 127–8). Turčija je namreč predstavljala glavni iztočni kanal za iraško nafto, še posebej v obdobju, ko so proti Iraku veljale sankcije, poleg tega je imel tudi Irak, podobno kot Turčija, težave z 'obvladovanjem' svoje kurdske manjšine (prav tam).²⁰⁴

5.3.4 Združena strategija Iraka in Sirije

V 90. letih 20. stoletja sta Irak in Sirija, sicer tradicionalna nasprotnika glede zadev, povezanih z vodo, začela sodelovati, predvsem z namenom preprečiti uresničitev turškega projekta GAP (Salman 2005: 136; Warner 2005: 198). Poenotenje stališč je vsebovalo zahteve po tristranskem sporazumu o delitvi vode iz obeh rek ter sklicevanje na turške kršitve mednarodnega prava in sprejetih sporazumov. Pri tem sta državi pogosto iskali podporo Arabske lige. Njune strategije so bile spodbujanje širše arabske kritike tega projekta, blokiranje financiranja s strani Svetovne banke²⁰⁵ in drugih institucij, pošiljanje grozilnih pisem podjetjem, vpletenih v gradnjo jezusa Birecik, nasprotovanje izvoznim kreditom evropskih vlad evropskim podjetjem, ki so sodelovala v mednarodnem konzorciju za gradnjo jezusa Ilisu (Williams 2001: 27), in obtoževanje Turčije, da se ne posvetuje z njima o načrtovanih projektih v skladu z mednarodnim pravom in sprejetimi dvostranskimi sporazumi (The Corner House 2002: 23). Stališča Sirije in Iraka glede nadaljevanja turških razvojnih projektov so se še nadalje poenotila januarja 2001, ko sta se državi srečali v Bagdadu, da bi se pogodili o delitvi vode iz Evfrata in Tigrisa (BBC 2001). Državi naj bi takrat podpisali tudi sporazum o delitvi vode, vendar podrobnosti niso bile objavljene (Madzini in Wolf 2006: 131).

²⁰³ Irak trdi, da Protokol iz leta 1987, v katerem se je Turčija zavezala, da bo v Sirijo spuščala 500 m³/s vode, ni več veljaven, saj je bil sklenjen za obdobje do konca polnjenja jezusa Atatürk. Ker je rezervoar že napolnjen, je treba skleniti nov sporazum glede delitve vode, ki bo nižjeležečima državama zagotavljal višji pretok kot 500 m³/s (Salman 2005: 152).

²⁰⁴ Turčija je v zameno za zavezo, da bo v Irak spuščala 500 m³/s vode iz Evfrata, dobila sporazum, ki ji je dovoljeval kratkotrajne vpade na iraško ozemlje z namenom uničevanja kurdskih separatističnih skupin (Williams 2001: 29).

²⁰⁵ Damask in Bagdad sta najprej izzvala uresničevanje GAP s sklicevanjem na Memorandum Svetovne banke iz leta 1965, ki posojila projektom na mednarodnih rekah pogojuje s pristankom ostalih držav v rečnem bazenu (Williams 2001: 29).

5.4 ANALIZA POGAJANJ IN SPREJETIH SPORAZUMOV

Države so do 60. let 20. stoletja soobstajale brez večjih trenj glede razvoja skupnih rek, tudi sicer so bili odnosi med državami v rečnem bazenu načeloma dobri (Kibaroğlu in Unver 2000: 2).²⁰⁶ Kljub temu so se določila o upravljanju z vodami Evfrata in Tigrisa – predvsem o dolžnosti posvetovanja med državami – pogosto vključila v različne mirovne pogodbe,²⁰⁷ pogodbe o določanju meja²⁰⁸ in pogodbe med kolonialnimi silami, ki so dobile mandat na določenih območjih.²⁰⁹ Med pomembnejše dokumente sodi I. protokol, dodan Pogodbi o prijateljstvu in dobrososedskih odnosih med Irakom in Turčijo iz leta 1946, v katerem sta se obe državi strinjali, da sta nadzor in upravljanje rek v veliki meri odvisna od regulacije pretoka na območju Turčije.²¹⁰ Državi sta vzpostavili opazovalnice, sistem obveščanja in izmenjave podatkov ter se dogovorili, da si bosta delili stroške opazovanja, Turčija pa se je v 5. členu zavezala, da bo Irak obveščala o svojih načrtih za gradbena in ohranitvena dela na Evfratu, Tigrisu in njunih pritokih.²¹¹ Ta protokol predstavlja prvi pravni instrument sodelovanja in okvir za kasnejše tehnično sodelovanje, vendar je bila Sirija povsem izključena iz pogajanj (MacQuairee 2004: 61).

Dialog med državami v regiji so kasneje skušali vzpostaviti skozi niz dvostranskih tehničnih srečanj, ki so se začela s turško gradnjo jezua Keban,²¹² med strokovnjaki treh držav.²¹³ Do prvega tristranskega srečanja strokovnjakov je prišlo leta 1965 v Bagdadu. Srečanje je bilo namenjeno izmenjavi tehničnih podatkov o gradnji jezov Haditha, Tabqa in Keban ter razpravi o ustanovitvi JTC, vendar ni bilo uspešno zaradi nesoglasij med iraško in

²⁰⁶ Takrat je bil človeški vpliv na tok Evfrata in Tigrisa omejen, prebivalstvo je bilo obvladljivo, edina resna skrb nižjeležečih držav so bile sezonske poplave (Kibaroğlu in Unver 2000: 2–3).

²⁰⁷ Mirovna pogodba s Turčijo. *Treaty of Peace with Turkey*, podpisana v Lausani 24. julija 1923, stopila v veljavo 6. avgusta 1924. Dostopna na <http://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/1918p/lausanne.html> (20. maj 2007), 109. člen. Seznam podpisanih sporazumov v rečnem bazenu Evfrata in Tigrisa je v prilogi A, v tabeli 2.

²⁰⁸ Francosko-turški protokol glede meja med Francijo (skrbnik za Sirijo) in Turčijo, podpisan 30. marca 1930, predvideva, da se bodo spori glede plovbe, ribolova in rabe vode razreševali na osnovi enakosti s sporazumi Mejnega odbora (The Corner House 2002: 40).

²⁰⁹ Sem spadajo vsi sporazumi, ki jih je Francija sklenila v imenu Sirije, to so: francosko-turška konvencija iz leta 1926 in francosko-turška protokola iz let 1929 in 1930 (Kibaroğlu in Unver 2000: 3).

²¹⁰ Pogodba o prijateljstvu in dobrososedskih odnosih in šest protokolov: Protokol št. 1 glede regulacije voda Tigrisa, Evfrata in njunih pritokov. *Treaty of Friendship and Neighbourly Relations, and Six annexed Protocols: Protocol No. 1 relative to the Regulation of the Waters of the Tigris and Euphrates and Their Tributaries*, podpisana 29. marca 1946 v Ankari, stopila v veljavo 15. septembra 1949. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/299ENG.pdf> (20. maj 2007). V nadaljevanju Protokol glede regulacije voda Tigrisa, Evfrata in njunih pritokov.

²¹¹ Protokol glede regulacije voda Tigrisa, Evfrata in njunih pritokov, 5. člen.

²¹² Jez Keban je bil prvi jez na Evfratu in ne spada v projekt GAP. Namenjen je bil proizvodnji električne energije in je imel zelo pozitiven vpliv na regulacijo pretoka reke, ki je pogosto poplavljala (Kibaroğlu in Unver 2000: 4).

²¹³ Prvo srečanje med turškimi in iraškimi strokovnjaki je potekalo med 22. in 27. junijem 1964. Na srečanju so turški strokovnjaki trdili, da ne morejo določiti enotne formule za spuščanje vode iz rezervoarja, saj je to odvisno od naravnih pogojev med polnjenjem. Na koncu so zaradi pritiska donatorjev (predvsem USAID) vendarle zagotovili, da bodo zagotovili pretok v višini vsaj 350 m³/s vode (Kibaroğlu in Unver 2000: 4). Še istega leta je prišlo do podobnega srečanja s sirskimi strokovnjaki (Kibaroğlu in Unver 2000: 5).

turško delegacijo (Kibaroglu in Unver 2000: 5).²¹⁴ Kasneje so se tehnična srečanja, občasno z udeležbo SZ, še okrepila zaradi projekta GAP, ki je razreševanju delitve vode iz Evfrata dal občutek nujnosti (Madzini in Wolf 2006: 119).

Leta 1980, na prvem srečanju Skupne ekonomske komisije med Turčijo in Irakom, je bil končno ustanovljen JTC, tokrat na pobudo Iraka. JTC je dobil mandat za odločanje o metodah in postopkih, ki bi pripeljali do določitve razumne in primerne količine vode, ki bi jo vsaka država potrebovala iz obeh rek, za izmenjavo hidroloških in meteoroloških podatkov, izmenjavo podatkov o napredku pri gradnji jezov in namakalnih shem v posameznih državah in za razpravo o načrtih za polnjenje rezervoarjev Karakaya in Atatürk (Kibaroglu in Unver 2000: 9–10). Sirija se je JTC pridružila leta 1983 in do leta 1993 so države imele 16 sestankov, potem pa so ugotovile, da so pogajanja zastala na mrtvi točki (Kibaroglu in Unver 2000: 9). Jedro spora je bilo v končnem cilju JTC, ki naj bi oblikoval predlog za delitev mednarodnih rek, kot sta trdila Irak in Sirija, ali za vzpostavitev tristranskega režima za določitev uporabe čezmejnega vodnega vira, kot je trdila Turčija (Kibaroglu in Unver 2000: 9; MacQuarrie 2004: 63).

Poleg tehničnih pogajanj se je delitev vode iz skupnih rek navezovala tudi na številna druga dvostranska vprašanja med državami v rečnem bazenu. Turčija in Sirija sta leta 1987 podpisali protokol, ki je vprašanja glede delitve vode neposredno povezal z državno varnostjo (MacQuarrie 2004: 63). Turčija je obljubila, da bo Siriji zagotavljala pretok vode v višini 500 m³/s, medtem ko se je Sirija načeloma zavezala, da bo zaprla teroristična vadblišča PKK. Vendar je Turčija v 90. letih s svojimi dejanji ta sporazum pogosto postavila pod vprašaj,²¹⁵ zato so se odnosi poslabšali do te točke, da so jih leta 1998 reševali s posredovanjem Egipta na tajnih pogajanjih v Adani, ki so se končala s sporazumom. Sirija se je v sporazumu zavezala, da ne bo več podpirala PKK in da na svojem ozemlju ne bo dovolila nobene druge dejavnosti, ki bi utegnila ogroziti varnost in stabilnost Turčije.²¹⁶ V tem sporazumu voda sicer ni bila omenjena, vendar je obstajalo močno pričakovanje, da bo Turčija v zameno iz Evfrata izpustila več vode (Warner 2005: 200).

Spor glede polnjenja jezov Atatürk je pozitivno vplival na sprejetje dvostranskega dogovora o delitvi vode med Sirijo in Irakom (MacQuarrie 2004: 63). Državi sta 17. aprila 1989

²¹⁴ Iraška stran je predlagala osnutek sporazuma in ustanovitev stalnega odbora JTC, ki bi nadziral izvajanje sporazuma. Turčija je to ostro zavrnila, saj naj bi po njenem mnenju JTC bil zadolžen samo za koordinacijo sedanjih in bodočih projektov na rečnem bazenu Evfrat-Tigris (Kibaroglu in Unver 2000: 5).

²¹⁵ Januarja in februarja leta 1999 je med polnjenjem rezervoarja Atatürk v Sirijo pritekalo le približno 321 m³/s vode, julija 1999 je pritekalo 343 m³/s vode, junija leta 1993 pa je pretok reke Evfrat padel na 170 m³/s (The Corner House 2002: 22, 23, 26).

²¹⁶ Zapisnik med Sirijo in Turčijo o sodelovanju v boju proti terorizmu, vključno s priložo 2. *Minutes between Syria and Turkey on cooperation in fighting terrorism, including Annex 2*, podpisan 20. oktobra 1998 v Adani. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/381ENG.htm> (20. maj 2007).

podpisali sporazum o delitvi vode, ki je v veliki meri temeljil tudi na sirsko-turškem Protokolu iz leta 1987. Na tem srečanju sta se Irak in Sirija dogovorila, da bo Irak dobil 58 odstotkov vode, Sirija pa 42 odstotkov vode, ki bo pritekla na sirsko mejo.²¹⁷ Dogovorila sta se tudi o ustanovitvi skupnega odbora, ki bo določil tehnične in administrativne podrobnosti za izvajanje sporazuma.²¹⁸

Zadnji dvostranski sporazum, ki predstavlja pozitiven razvoj dogodkov med Turčijo in Sirijo, je Skupna izjava med turškim predsedstvom regionalne administracije GAP in sirskim ministrstvom za namakanje Splošne organizacije za razvoj zemlje (*General Organization for Land Development – GOLD*), v katerem sta obe strani predvideli sodelovanje na področju usposabljanja, skupnih projektov, izmenjav tehnologije in strokovnjakov ter rednih obiskov vodilnega osebja.²¹⁹ Kibaroglu (2004: 6) piše, da Sporazum GAP–GOLD vsebuje omejen niz nujnih dejavnosti, ki bi lahko ustvarile koordinacijske mehanizme med obema vladnima agencijama. Splošni cilj Sporazuma GAP–GOLD in kasnejšega implementacijskega protokola²²⁰ je zagotovitev trajnostne rabe zemlje in vodnih virov v regiji in upravljanje z vodnimi viri v okviru splošnega družbeno-gospodarskega razvoja ter integracija slabše razvitih regij v Turčiji in Siriji (Kibaroglu 2004: 6). Kibaroglu (2004: 6) še doda, da na ta način GAP, ki je včasih predstavljal jabolko spora med Turčijo in Sirijo, počasi postaja vir postopnega sodelovanja v dejavnostih, povezanih z razvojem.

Pogajanja med državami v bazenu bi lahko označili za distributivna. Bistveno vprašanje za Sirijo in Irak je namreč sklenitev sporazuma, ki bo določal, koliko vode bo dobila katera država. Turčija po drugi strani vztraja pri svojem tristopenjskem načrtu, po katerem bi mešana komisija najprej popisala razpoložljive vodne vire in zemljo, nato bi te vire ocenili in določili metode in kriterije za oceno gospodarske zmožnosti za razvoj teh projektov (Turško ministrstvo za zunanje zadeve 1996: 13). Ta načrt zagovarjajo tudi številni turški avtorji (Topkaya 1998; Kibaroglu in Unver 2000; Kibaroglu 2002, 2004), vendar za Sirijo in Irak ni sprejemljiv, saj imata državi vedno večje probleme s salinizacijo in degradacijo zemlje

²¹⁷ Zakon št. 14 iz leta 1990, ki ratificira Skupni zapisnik glede začasne delitve vode iz reke Evfrat. *Law No.14 of 1990, ratifying the Joint Minutes concerning the provisional division of the waters of the Euphrates River*, zapisnik je bil podpisan 17. aprila 1989 v Bagdadu. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/257ENG.htm> (20. maj 2007). V nadaljevanju Zakon št. 14.

²¹⁸ Zakon št. 14, 2. člen.

²¹⁹ Skupna izjava med turškim predsedstvom regionalne administracije GAP in sirskim ministrstvom za namakanje Splošne organizacije za razvoj zemlje (GOLD). *Joint communique Between Republic of Turkey Prime Ministry Southeastern Anatolia Project Regional Development Administration (GAP) and Arab Republic of Syria Ministry of Irrigation General Organization for Land Development (GOLD)*, sprejeta 23. avgusta 2001 v Ankari. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/188ENG.htm> (20. maj 2007). V nadaljevanju Sporazum GAP–GOLD.

²²⁰ Implementacijski dokument skupne izjave. *Implementation Document of Joint Communique*, podpisan 19. junija 2002 v Allepu. Dostopen na <http://www.gap.gov.tr/English/Uiiliski/dkp2.html#gold> (20. maj 2007).

(Salman 2005: 148), obenem pa želita širiti namakalna območja za ohranitev samozadostnosti pri proizvodnji hrane, ki igra izredno pomembno vlogo za države v regiji.

5.5 REŽIM ZA UPRAVLJANJE Z VODNIMI VIRI EVFRATA IN TIGRISA ALI SPORAZUM O DELITVI VODE?

Od konca 60. let 20. stoletja, ko so države v rečnem bazenu začele z večjimi razvojnimi projekti na reki, so začele delovati pod pogoji naraščajoče medsebojne odvisnosti in povezanosti (Kibaroglu in Unver 2000: 11). Ustanovitev mednarodnega režima v rečnem bazenu Evfrata in Tigrisa bi lahko zagotovila potrebno povezavo med medsebojno odvisnostjo in sodelovanjem (prav tam). Vendar bi zaenkrat še težko govorili o obstoju režima, saj med državami ni strinjanja glede osnovnih načel in norm, na katerih naj bi režim temeljil.

Države se namreč ne morejo dogovoriti, ali Evfrat in Tigris sestavljata en rečni bazen (Turčija) ali gre za dve ločeni reki (Sirija in Irak) in ali gre za delitev vode iz mednarodnih rek (Sirija in Irak) ali za skupno upravljanje čezmejnih rek (Turčija). Dokler ta nasprotja ne bodo razrešena, bo ustanovitev režima za skupno upravljanje nemogoča. Vendar to ne pomeni, da v rečnem bazenu Evfrata in Tigrisa ne obstajajo nikakršna pravila za uporabo vode. Pravila glede delitve vode temeljijo na dveh formalnih sporazumih, ki sta bila sicer začasnega značaja, to sta Protokol med Turčijo in Sirijo iz leta 1987 in Protokol med Sirijo in Irakom iz leta 1989. Poleg tega je v rečnem bazenu že obstajal JTC, v okviru katerega so se predstavniki treh držav redno srečevali (občasno tudi na ministrski ravni), razpravljali o projektih in izmenjevali podatke. JTC je bil tehničnega značaja, kar je odločevalcem sicer zagotavljalo dostop do določenih podatkov, vendar kot forum ni imel nobene dejanske moči pri odločanju. Zaradi nesporazumov glede načel in norm JTC ni dosegel svojih ciljev in leta 1993 so ga dokončno ukinili.

Analiza akterjev in pogajanj nakazuje, da režim ni nastal zaradi realističnih predpostavk, ki pojasnjujejo delovanje držav. Glavni spremenljivki sta moč in ohranitev državne suverenosti, medtem ko je upravljanje s skupnimi vodnimi viri med tremi državami tesno povezano z varnostnimi vprašanji. Nekateri avtorji (Handcock 2004; Warner 2005) ugotavljajo, da v rečnem bazenu Evfrat-Tigris obstaja poseben hidro-varnostni režim, v katerem je Turčija najmočnejša država. Teoretično bi tako Turčija lahko odigrala vlogo hegemonia pri vzpostavljanju režima za upravljanje s skupnimi vodnimi viri, vendar vztrajno zavračanje njenega predloga Tristopenjskega načrta s strani Sirije in Iraka to onemogoča. Po drugi strani pa je mogoče tudi, da Turčija kot višjeležeča in najmočnejša država nima dovolj interesa za ustanovitev režima in ji tak *status quo* tudi ustreza. Sirija in Irak prav tako nista pripravljena

ni malo popuščati, kar kaže na izreden pomen vode v regiji in na splošno ozračje nezaupanja, ki vlada med državami.

Režim, ki naj bi bil uspešen, bo moral vključiti vse tri države in zagotoviti sprejem sporazuma, ki bo zagotavljal izpolnjevanje skupnih interesov vseh držav. Dokler države v rečnem bazenu vztrajajo pri načelih absolutne suverenosti in absolutne ozemeljske celovitosti, ni veliko upanja za ustanovitev takšnega režima, saj se bodo pogajanja še naprej vrtela okoli delitve vode, ki predstavlja bistveni element varnosti za države v regiji. Po drugi strani napredek in pozitivni razvoj kaže sodelovanje med regionalnimi administracijami Turčije in Sirije (Sporazum GAP–GOLD) in med strokovnjaki različnih držav, ki so 20. maja 2005 ustanovili Pobudo za sodelovanje Evfrat-Tigris (*Euphrates-Tigris Initiative for Cooperation – ETIC*).²²¹ V ETIC sodelujejo strokovnjaki iz Sirije, Turčije, Iraka in ZDA. Njihova misija je spodbujanje trajnostnega razvoja v regiji Evfrat-Tigris. Ta pobuda, ki ima vse lastnosti mednarodne epistemske skupnosti, bi lahko igrala pomembno vlogo pri spodbujanju sodelovanja in ustanovitvi režima za upravljanje s skupnimi vodnimi viri, vendar bodo končno vlogo pri ustanovitvi režima odigrale države.

MacQuarrie (2004: 57) ugotavlja, da glede na visoko napetost političnega ozračja na Bližnjem vzhodu in vedno večjo medsebojno odvisnost glede naravnih virov v rečnem bazenu Evfrata in Tigrisa, obstaja večja verjetnost izbruha konfliktov, če države ne bodo ustanovile režima, ki bo temeljil na upoštevanju njihovih interesov glede vodne varnosti. Madzini in Wolf (2006: 158) predlagata koordinacijo, ki bi v tem rečnem bazenu lahko bila primernejša kot integracija, saj ponuja iste dobičke, je boljša kot enostranski razvoj in ne ogroža državne suverenosti, ki je državam na Bližnjem vzhodu izredno pomembna.

²²¹ Ustanovni dokument ETIC. *Founding Document of ETIC*, podpisan 20. maja 2005 v Kentu. Dostopen na http://www.eticorg.net/founding_members.htm (20. maj 2007).

6. PLATA

6.1 JUŽNA AMERIKA

V Južni Ameriki ima šest odstotkov svetovnega prebivalstva na razpolago 26 odstotkov svetovnih zalog sladke vode (Assouline in Assouline 2007: 74), tam pa ležijo tudi največji svetovni rečni bazen reke Amazonke, ki obsega neverjetnih 5.866.100 km², in največje podzemne zaloge talne vode v vodonosniku Guarani. Podnebje na tem kontinentu je zelo raznoliko, saj na velikem delu kontinenta prevladujeta tropsko in subtropsko podnebje z veliko padavinami, medtem ko je zahod kontinenta bolj suh s puščavskim podnebjem, na jugu pa prevladuje zmerno in polarno podnebje (Worldbook 2007).

Slika 6.1.1: Mednarodni rečni bazeni v Južni Ameriki, ki jih urejajo sporazumi

Vir: Oregon State University, UNEP in FAO (2002: 163).

Kljub relativno veliki razpoložljivosti vodnih virov, si 38 rečnih bazenov v Južni Ameriki delita vsaj dve državi (Oregon State University, UNEP in FAO 2002: 1), tako da so vprašanja, povezana z upravljanjem teh virov, deležna vedno večje pozornosti (Mechoso in dr. 2001: 9). A. Gerlak (2007: 18) ugotavlja, da v Latinski Ameriki obstaja 16 dvostranskih in sedem

večstranskih pogodb za sodelovanje med državami (slika 6.1.1), kar zajema 35 odstotkov vseh rek na kontinentu, vendar je 17 sporazumov plitke narave. Večina sodelovanja v Latinski Ameriki je plitke ali srednje narave, saj je odvisna predvsem od spodbud in financiranja mednarodnih donatorskih organizacij, kot sta GEF in Organizacija ameriških držav (*Organization of American States – OAS*) (Gerlak 2007: 5).²²²

6.2 PREDSTAVITEV REČNEGA BAZENA PLATE

Rečni bazen Plate je s svojimi 3,1 milijona km² peti največji rečni bazen na svetu in drugi največji v Južni Ameriki, saj pokriva kar 17 odstotkov kontinenta (CIC 2007). Zaradi 100 milijonov prebivalcev in več kot 50 večjih mest, ki ležijo v njem, je ta rečni bazen izrednega gospodarskega in družbenega pomena za Argentino, Urugvaj, Paragvaj, Brazilijo in Bolivijo ter tudi za širšo regijo; to območje namreč ustvari več kot 70 odstotkov BDP teh petih držav (Unesco 2006: 498). Reke v rečnem bazenu Plate so izrednega pomena za kmetijstvo, plovbo in proizvodnjo električne energije (Mechoso in dr. 2001: 3). Kar tri izmed petih držav v porečju Plate so odvisne od pritoka vode iz višjeležečih držav, saj na ta način dobijo več kot polovico svoje sladke vode (slika 1.2.1).²²³ To sicer ne ogroža pridelave hrane v teh državah, saj je kmetijstvo v rečnem bazenu zaradi podnebnih razmer bolj odvisno od padavin kot od namakanja.²²⁴ Po drugi strani pa so prav intenzivno kmetijstvo,²²⁵ hitra urbanizacija, industrializacija, podnebne spremembe, povečana plovba in turizem povzročili okoljsko degradacijo, ki je trenutno najbolj pereč problem v rečnem bazenu (Mechoso in dr. 2001: 3; Unesco 2006: 498–9). Reke iz rečnega bazena Plate namreč zagotavljajo tudi neposredne zaloge vode Buenos Airesu in Sao Paolu, dvema največjima mestoma v Južni Ameriki (Mechoso in dr. 2001: 5).

6.2.1 Hidrološke značilnosti rečnega bazena

Kot prikazuje slika 6.2.2, je rečni bazen Plate²²⁶ sestavljen iz štirih manjših rečnih bazenov, ki so oblikovani ob rekah Paraná, Paragvaj in Urugvaj in njihovih pritokih ter okrog širokega

²²² Neimenovani strokovnjak UNEP je opazil, da številne rečne institucije v Latinski Ameriki “živijo ali umrejo” skupaj s svojimi od zunaj financiranimi projekti (Vanderbeck 2007 v Gerlak 2007: 5).

²²³ Države v rečnem bazenu Plate sicer ne spadajo med države z vodnim stresom, saj ima Argentina na razpolago kar 21.453 m³ vode na osebo na leto, Brazilija 47.125, Paragvaj 58.148 in Urugvaj 41.065 (WRI 2007).

²²⁴ Delež namakane zemlje med vsemi kmetijskimi zemljišči je relativno nizek, saj se giblje med 0,3 odstotka (v Paragvaju) in 16,8 odstotka (v Urugvaju) (Unesco 2006: 498).

²²⁵ V rečnem bazenu Plate se pridelava največ hrane na svetu, predvsem žita, soje in mesa, na območju rodovitnih pamp. Tudi regionalno gospodarstvo je večinoma odvisno od kmetijstva (Mechoso in dr. 2001: 3).

²²⁶ Mechoso in dr. (2001: 15) pišejo, da se glede na hidrološke značilnosti rečni bazen Plate deli na šest regij, in sicer Zgornja Paraná, Zgornji Paragvaj, reki Bermejo in Pilcomayo, reka Urugvaj, srednja in spodnja Paraná in Paragvaj ter reka La Plata.

rečnega ustja La Plata, kamor se vse te reke stekajo.²²⁷ Največji rečni bazen znotraj Plate je porečje Parane, ki predstavlja 48,7 odstotka celotnega površja, njegov povprečni letni pretok pa je 17.000 m³/s. Rečni sistem reke Paragvaj z letnim povprečnim pretokom 3.800 m³/s pokriva 35,3 odstotka površja, sistem reke Urugvaj pa pokriva 11,8 odstotka površja, z letnim povprečnim pretokom 4.300 m³/s, medtem ko ostalih 4,2 odstotka ustreza območju porečja reke La Plata (Unesco 2006: 498). V rečnem bazenu Plate obstaja veliko število edinstvenih ekosistemov, na severu pa leži največje svetovno mokrišče Pantanal, ki v deževni dobi zadrži velik del toka reke Paragvaj in na ta način uravnava poplavljanje v nižjeležečih državah.

Slika 6.2.2: Rečni bazen Plate*

* Imena rek na zemljevidu so v izvirmiku.

Vir: Milich in Varady (1998).

Podnebje v rečnem bazenu Plate je tropsko in subtropsko, s približno 1.100 mm padavin na leto, največ na severozahodu (Mechoso in dr. 2001: 11). Strokovnjaki napovedujejo, da se bo v naslednjih nekaj desetletjih zaradi podnebnih sprememb povprečna količina padavin povečala za 10 do 15 odstotkov, na nekaterih delih pa celo za 30 odstotkov, kar bo povečalo poplavno ogroženost, zaradi višje gladine rek pa se bodo zmanjšale tudi zmožnosti za pridobivanje hidroelektrične energije (OAS 2006: 2). Poleg tega se povprečne letne temperature višajo za približno eno stopinjo Celzija letno, rečni bazen pa vedno pogosteje

²²⁷ Reka Paraná je dolga 2.570 km, reka Paragvaj 2.550 (izliva se v Parano), reka Urugvaj meri 1.600 km, rečno ustje La Plata pa 250 km (CIC 2007). Celoten rečni bazen poimenujemo rečni bazen Plate.

prizadenejo izredni vremenski pojavi, kot je *el Niño*, ki je v preteklosti že vplival na vodni tok rek. Poleg teh nepredvidljivih sprememb v hidrološkem režimu, povezanih s podnebnimi spremembami, je rečni sistem Plate izpostavljen tudi razvojnim pritiskom, ki so povezani s spremembami rabe zemlje, z rastjo prebivalstva, urbanizacijo ter razvojem kmetijstva, industrije in infrastrukture (UNEP 2005: 6).²²⁸

6.2.2 Družbenozgodovinske okoliščine sodelovanja

V rečnem bazenu Plate leži pet držav (tabela 6.2.2). Odnosi med temi državami so v zadnjih štirih desetletjih večinoma dobri, saj so si države kulturno blizu, poleg tega sodelujejo v regionalnih institucijah, kot sta OAS in od leta 1991 Mercosur. Vendar je še v 60. letih 20. stoletja med državami v rečnem bazenu vladalo ozračje nezaupanja, ki se je ustvarilo skozi zgodovino (Baschek in Hegglin 2002: 10). Brazilija in Argentina sta še iz kolonialnih časov podedovali več nerešenih ozemeljskih sporov, v katere sta bila vključena tudi Paragvaj in Urugvaj (Wrobel 1999: 135). Komunikacija in kakršna koli integracija med največjima sosedama v Južni Ameriki je bila omejena in poudarek v dvostranskih odnosih vojaških režimov, ki sta vladala v obeh državah, je bila obramba pred potencialnimi napadi sosedne (Wrobel 1999: 136).

Prva pobuda za sodelovanje pri upravljanju s skupnimi rekami je nastala v OAS, ko je 27. marca 1963 brazilski predstavnik v OAS na Generalnega sekretarja naslovil pismo, v katerem je predlagal vseameriško konferenco o izkoriščanju vode iz mednarodnih rek, kjer bi določili pravice in dolžnosti obrežnih držav ter vzpostavili podlago za konvencijo, ki bi urejala to področje (del Castillo Laborde 1999: 178). Osnutek konvencije, imenovane Konvencija o industrijski in kmetijski rabi mednarodnih rek in jezer,²²⁹ je vseboval precej členov o obveznem posvetovanju med državami ob izvajanju projektov na skupnih rekah, ki bi lahko prizadeli druge države. Med drugim je določal obvezno posvetovanje z obrežno državo, ki bi ji posegi v mednarodno reko lahko povzročili škodo, in plačilo odškodnine tej državi.²³⁰

²²⁸ Med največjimi projekti je razvoj plovne poti *Hidrovia* (Vodna pot), ki so ga leta 1989 predlagale vlade vseh petih držav v rečnem bazenu. Projekt naj bi omogočil celoletno plovbo tovornih ladij po rekah Paraná in Paragvaj ter na ta način odprl izredno pomembno prometno žilo do oddaljenih predelov v notranjosti držav v rečnem bazenu (Beach in dr. 2000: 116–17). Ti načrti so povzročili veliko zaskrbljenosti med okoljevarstveniki in tradicionalnimi skupnostmi, ki živijo v sožitju z lokalnimi ekosistemi.

²²⁹ Osnutek Konvencije o industrijski in kmetijski rabi mednarodnih rek in jezer. *Draft Convention on the Industrial and Agricultural Use of International Rivers and Lakes*, potrjen s strani Medameriškega pravnega odbora 1. septembra 1965 v Rio de Janeiru. Dostopen na <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/005/w9549E/w9549E00.pdf> (1. maj 2007). V nadaljevanju Osnutek konvencije.

²³⁰ Osnutek konvencije, 6. člen.

Osnutek je Medameriški pravni odbor OAS potrdil leta 1965, a vseameriška konferenca zaradi spremembe v stališčih Brazilije ni bila nikoli organizirana.²³¹

Tabela 6.2.1: Države v rečnem bazenu Plate

Država	Ozemlje države v rečnem bazenu		Razpoložljivost vode
	km ²	%	m ³ vode/osebo/leto*
Braziliya	1.379.300	46,69	47.125
Argentina	817.900	27,68	21.453
Paragvaj	400.100	13,54	58.148
Bolivija	245.100	8,30	71.511
Urugvaj	111.600	3,78	41.065
SKUPAJ	2.954.500	100,00	

* Podatki predstavljajo razpoložljivost vode na prebivalca leta 2002 (WRI 2007).

Vir: Oregon State University, UNEP in FAO (2002: 166) in WRI (2007).

V 60. letih 20. stoletja je v Južni Ameriki na splošno prevladovalo prepričanje, da integracija in sodelovanje spodbujata razvoj, vendar politični pogoji zaradi vojaške narave vladajočih režimov za to niso bili ugodni (del Castillo Laborde 1999: 177).²³² Kljub temu so se poskusi sodelovanja nadaljevali in leta 1967 se je začelo tudi sodelovanje znotraj rečnega bazena Plate,²³³ z ustanovitvijo Medvladnega koordinacijskega odbora (*Comité Intergubernamental Coordinator – CIC*), ki je vodil skupni pregled rečnega bazena in pregled načrtov, primernih za regionalni razvoj (del Castillo Laborde 1999: 179). Dve leti kasneje so države rečnega bazena podpisale Pogodbo o rečnem bazenu Plate²³⁴ in CIC je postal glavni izvajalec ciljev pogodbe, tj. spodbujanja uravnoveženega razvoja in fizične integracije rečnega bazena (UNEP 2005: 8). Nadaljnji gospodarski razvoj v rečnem bazenu je v veliki meri izvirjal prav iz te pogodbe (Mechoso in dr. 2001: 36), čeprav so države v rečnem bazenu Plate imele

²³¹ Stališče Brazilije se najbolj odraža v noti, poslani argentinski vladi leta 1969, kjer je Brazilija zapisala, da bi takšna institucionalizacija le ovirala naravno in spontano sodelovanje in omejevala polno suverenost držav (del Castillo Laborde 1999: 178).

²³² Edini dejanski premik v smeri integracije se je zgodil na področju regionalne trgovine, in sicer leta 1960 z ustanovitvijo Latinskoameriškega združenja za prosto trgovino (*Latin American Free Trade Association – LAFTA*), ki je imelo osem ustanovnih članic, vendar nikoli ni uresničilo svojega glavnega cilja – ustanovitve prostocarinskega območja (Davilla-Villers 1992: 261). LAFTA je leta 1980 dokončno prenehala obstajati, nasledilo pa jo je Latinskoameriško integracijsko združenje (*Latin American Integration Association*) (Davilla-Villers 1992: 262).

²³³ Območje rečnega bazena, v katerem države niso prosti partnerji, temveč lastniki skupnega vira, se je takrat zdelo primerno za upravljanje v smislu celovite geografske enote, ki bo primerna za izvajanje skupnih razvojnih projektov (del Castillo Laborde 1999: 177).

²³⁴ Pogodba o rečnem bazenu Plate. *Tratado de la Cuenca del Plata*, podpisana 23. aprila 1969 v Brasilii, stopila v veljavo 14. avgusta 1970. Dostopna na <http://www.fonplata.org/www/pdf/tratadocp.pdf> (29. april 2007). V nadaljevanju Pogodba o rečnem bazenu Plate.

različna stališča in različne poglede na razvoj regije (del Castillo Laborde 1999: 178), kar se je kasneje odrazilo tudi v sporu med Argentino, Brazilijo in Paragvajem glede gradnje jezua in hidroelektrarne Itaipu na reki Paraná.²³⁵

Leta 1966 sta Brazilija in Paragvaj napovedala gradnjo jezua Itaipu in ogromne hidroelektrarne²³⁶ na reki Paraná na argentinsko-brazilsko-paragvajski meji. Ta napoved in kasnejši podpis Tristranskega sporazuma glede gradnje jezua Itaipu²³⁷ leta 1973²³⁸ sta sprožila argentinske proteste in zahteve po informacijah o gradnji tega jezua, saj je tudi nižjeležeča Argentina na reki Paraná v sodelovanju s Paragvajem načrtovala gradnjo jezua Corpus (Malecek 2001: 16).²³⁹ Argentina je zahtevala podatke o jezua Itaipu, da bi lahko nadaljevala z lastnimi tehničnimi ocenami, vendar sta Brazilija in Paragvaj zavrnila posredovanje načrtov za jezua Itaipu Argentini, kar se je razvilo v dolgotrajni spor (prav tam).

6.3 ANALIZA AKTERJEV IN NJIHOVIH STRATEGIJ

Nižjeležeči državi Argentina in Urugvaj sta se že od začetka pogajanj o pogodbi o rečnem bazenu Plate zavzemali za skupno in celostno upravljanje z rečnim bazenom (del Castillo Laborde 1999: 179). Po drugi strani veliko število razvojnih načrtov, ki so jih CIC oddali višjeležeči Brazilija, Bolivija in Paragvaj, po prepričanju L. del Castillo Laborde (1999: 179) dokazuje, da je bil tem državam pomembnejši gospodarski razvoj območja okrog bazena kakor skupno upravljanje. Moč akterjev pri razvoju sodelovanja med državami ni igrala tako bistvene vloge zaradi posebnih geografskih razmer v regiji,²⁴⁰ ki so tudi manjšima državam Urugvaju in Paragvaju omogočile uresničitev lastnih interesov s pomočjo dvo- ali večstranskega sodelovanja (McKinney 2003).

²³⁵ Številni avtorji (Wrobel 1999; Oelsner 2005; Gardini 2006) trdijo, da je bil spor glede jezua Itaipu samo zunanja manifestacija širšega geopolitičnega boja za premoč v regiji med Argentino in Brazilijo, ki se je odvijal v 70. letih 20. stoletja.

²³⁶ Hidroelektrarna Itaipu na leto proizvede več kot 90 milijard kWh električne energije, kar presega celo proizvodne zmogljivosti kitajske elektrarne Tri soteske. Električna energija iz hidroelektrarne Itaipu pokrije 80 odstotkov paragvajskih in 25 odstotkov brazilskih potreb po energiji (Malecek 2001: 9).

²³⁷ Sporazum o projektih na reki Paraná. *Agreement on Paraná River projects*, podpisan v President Stroessner City, 19. oktobra 1979, stopil v veljavo isti dan. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/162ENG.htm> (29. april 2007). V nadaljevanju Tristranski sporazum.

²³⁸ Ta sporazum je končal stoletni spor glede meje med Brazilijo in Paragvajem (UNDP 2006: 6). Jez je gradilo dvonacionalno podjetje, financirala pa ga je večinoma Brazilija, ki je Paragvaju odobrila kredit. Naložba je botrovala izjemni, več kot devetodstotni gospodarski rasti v Paragvaju v 80. letih (Davilla-Villers 1992: 271).

²³⁹ Argentina je morala sodelovati s Paragvajem, ker reka Paraná predstavlja državno mejo med državama. Lokacijo za gradnjo jezua je določila mešana komisija za reko Paraná, ustanovljena leta 1971 (del Castillo Laborde 1999: 187). Zaradi načrtov o gradnji jezua Itaipu jezua Corpus nikoli ni bil zgrajen – namesto njega sta državi nižje na reki zgradili jezua Yacyreta (prav tam).

²⁴⁰ Reka Paraná teče na meji med Brazilijo in Paragvajem ter kasneje na meji med Argentino in Paragvajem, medtem ko reka Urugvaj teče na meji med Argentino in Urugvajem. Tako sta ti dve majhni državi morali sodelovati pri projektih, ki sta jih načrtovali večji državi.

6.3.1 Višjeležeče države

Mednarodna naftna kriza leta 1974 je razkrila energetska ranljivost hitro razvijajoče se Brazilije in jo preusmerila v iskanje alternativnih virov energije, med drugim tudi rečne (Gardini 2006: 5). Na srečanju CIC leta 1970 je Brazilija vztrajala pri stališču, da njena tehnična presoja predstavlja zadostno zagotovilo ostalim državam v rečnem bazenu glede obstoječih in načrtovanih hidroelektrarn (del Castillo Laborde 1999: 183).²⁴¹ To brazilsko stališče se je odražalo tudi v sporu glede gradnje jezua Itaipu, saj Brazilija in Paragvaj načrtov za gradnjo jezua Itaipu nista želela razkriti Argentini (Malecek 2001: 16). Brazilija bi sicer kot višjeležeča in vojaško najmočnejša država lahko brez težav uresničila svoje interese (Baschek in Hegglin 2002: 11), vendar se je zavedala, da bi spor z Argentino ogrozil njeno energetska politiko, poleg tega prav tako ni bilo jasno, na katero stran se je nameraval postaviti Paragvaj, kar je vplivalo na brazilsko odločenost, da do rešitve pride s pogajanjem (Gardini 2006: 5).

Gospodarsko in vojaško šibkejši Paragvaj je v sporu glede hidroelektrarne Itaipu uporabljal 'strategijo nihala' med Argentino in Brazilijo, v okviru katere je čakal na razplet dogodkov med njima, ne da bi se tudi sam opredelil (Gardini 2006: 5). Obe večji in gospodarsko ter vojaško močnejši državi sta bili odvisni od sodelovanja s Paragvajem, saj reka Paraná ves čas teče na meji. Poleg tega je v preteklosti Paragvaj pri pogajanjih o razvoju reke Paraná že bil ustrašovan s strani Brazilije, ki je leta 1962 vojaško prevzela nadzor nad območjem slapov Guaira (Baschek in Hegglin 2002: 11). Brazilija je vojsko umaknila leta 1967, ko sta državi dosegli sporazum o ustanovitvi skupne komisije, ki je pregledala možnosti za nadaljnji razvoj skupnih vodnih virov (prav tam).

6.3.2 Nižjeležeče države

Argentina se je kot nižjeležeča država ves čas zavzemala za vzpostavitev niza pravil za upravljanje z vodnimi viri v rečnem bazenu (del Castillo Laborde 1999: 183). Ob sporu glede jezov na reki Paraná je Argentina zavzela osamljeno stališče proti Braziliji in zahtevala vključitev glavnih pravil mednarodnega vodnega prava v pogodbo o rečnem bazenu Plate, kar se je končno zgodilo na srečanju zunanjih ministrov držav podpisnic Pogodbe o rečnem bazenu Plate junija 1971, ko so sprejeli Deklaracijo Asunción.²⁴² Argentina se je zavedala, da bi gradnja ogromne hidroelektrarne Itaipu Braziliji omogočila precejšnjo gospodarsko in geostrateško prednost, vendar si ni mogla privoščiti še enega spora, saj so jo spori glede meje s

²⁴¹ To je zapisano tudi v V. členu Pogodbe o rečnem bazenu Plate, ki določa, da ta pogodba ne bo omejevala izvajanja kakršnih koli projektov znotraj ozemlja posameznih držav, dokler te spoštujejo mednarodno pravo in prijateljske medsosedske odnose.

²⁴² Več o Deklaraciji Asunción v podpoglavju 6.4.

Čilom pripeljali skoraj do vojne (Gardini 2006: 6, 7). Poleg tega se je zavedala, da bi jo gradnja jezua kot nižjeležečo državo močno prizadela, saj bi zadržali velike količine vode, kar bi bistveno vplivalo na gradnjo njenih lastnih jezov in na plovbo (Baschek in Hegglin 2002: 12).

Očitno je bila mirna rešitev spora s pogajanjem glede jezua Itaipu v interesu obeh večjih držav, ki sta v tem duhu uporabili strategijo spodbujanja dobrih odnosov. Pogajanja so se po dveh letih zaključila s sporazumom, ki je končal spor glede nadaljnega razvoja skupnih vodnih virov in bistveno otoplil odnose med Argentino in Brazilijo, ki sta kmalu začeli sodelovati na številnih drugih področjih (Davilla-Villers 1992: 271; Gardini 2006: 3).²⁴³

6.3.3 Ostali akterji

Lokalne oblasti, NVO in javnost so bili zaradi vojaške narave režimov izključeni iz pogajanj o Pogodbi o rečnem bazenu Plate (Baschek in Hegglin 2002: 13). Pomembnejšo vlogo so igrale le regionalne organizacije in MVO, npr. UNDP, OAS, Medameriška razvojna banka (*Inter-American Development Bank*), katerih predstavniki so sedeli v leta 1967 ustanovljenem Posvetovalnem in koordinacijskem telesu za razvojni program bazena Plate (del Castillo Laborde 1999: 179–80). Te institucije so igrale odločilno vlogo pri načrtovanju in kasneje pri financiranju razvojnih projektov v rečnem bazenu Plate, v zadnjem desetletju pa predvsem spodbujajo celostno upravljanje in trajnostni razvoj rečnega bazena.²⁴⁴

V začetku 21. stoletja je v ospredje prišel GEF, ki je leta 2003 v okviru svojega programa Mednarodne vode (*International Waters*)²⁴⁵ podprl projekt »Okvir za trajnostno upravljanje z vodnimi viri v rečnem bazenu Plate«. Pobuda za ta projekt je nastala leta 2001 na Četrtem medameriškem posvetu o upravljanju z vodnimi viri v Foz de Iguazu v Braziliji, na katerem so poleg predstavnikov držav sodelovali tudi strokovnjaki iz različnih nacionalnih institucij za upravljanje z vodnimi viri iz vseh petih držav, univerzitetni raziskovalci in predstavniki NVO in MVO, vključno z osebjem GEF (OAS 2006: 2). V okviru pobude so sodelujoči na posvetu

²⁴³ V 80. letih 20. stoletja sta državi sprejeli številne protokole o sodelovanju, med drugim deklaracijo predsednikov o skupni jedrski politiki, protokol o medsebojni pomoči v primeru jedrskih nesreč ter dvostranski program za gospodarsko integracijo in sodelovanje (Oelsner 2005: 16).

²⁴⁴ Zaradi hitre rasti prebivalstva, nenadzorovane urbanizacije, intenzivnega kmetijstva in rastočega povpraševanja po energiji je bil razvoj naravnih virov v rečnem bazenu vse prej kot uravnotežen (kot določa Pogodba o rečnem bazenu Plate) in to se je odrazilo v številnih okoljskih problemih (Mechoso in dr. 2001: 36). Leta 1996 je tako GEF začel financirati pobude vlad držav v rečnem bazenu za obnovo oz. ohranitev t. i. kritičnih območij v rečnem bazenu Plate (OAS 2006: 2). Med te pobude spadajo projekt ohranjanja ustvarjanja usedlin znotraj rečnega bazena Bermejo, projekt zgornje reke Paragvaj za ohranitev mokrišča Pantanal, projekt ohranitve rib na morski meji oz. v ustju reke La Plata in projekt podtalnega vodonosnika Guarani, ki predstavlja strateški program za zaščito in trajnostno rabo talne vode v rečnem bazenu (UNEP 2005: 7).

²⁴⁵ Ta program predstavlja enega izmed šestih osrednjih področij delovanja GEF, njegovi cilji pa so: 1. pomagati državam, da bolje razumejo okoljske probleme svojih mednarodnih vodnih virov; 2. gradnja institucionalnih zmogljivosti; in 3. izvajanje ukrepov, ki prispevajo k razreševanju mednarodnih okoljskih problemov (Gerlak 2004a: 108, 109).

identificirali skupne probleme, priložnosti in pomanjkljivosti, med katerimi so izpostavili predvsem odsotnost koordinacijskega institucionalnega okvirja, ki bi pripomogel k razrešitvi skupnih problemov.²⁴⁶ To pa je bil tudi bistveni premik, ki je vplival na spremembo režima za upravljanje s skupnimi vodnimi viri v rečnem bazenu Plate.

6.4 ANALIZA POGAJANJ IN SPREJETIH SPORAZUMOV

Zgodnje pogodbe med državami v rečnem bazenu Plate so se večinoma ukvarjale s plovbo²⁴⁷ in z določanjem meja med državami.²⁴⁸ Prva pogodba v rečnem bazenu Plate, ki se ukvarja z upravljanjem s skupnim vodnim virom, je Sporazum glede rabe brzic reke Urugvaj na območju Salto Grande med Argentino in Urugvajem.²⁴⁹ Ta pogodba je med drugim ustanovila Mešano tehnično komisijo (2. člen), zadolženo za vse zadeve glede rabe vode, gradnje jezov in spremembe toka na reki Urugvaj, in vzpostavila določena načela, kot je skupna raba in enakopravna delitev reke (1. člen), ter pravila, kot so prednostni seznam rabe vode za različne namene (3. člen) ter skupna gradnja in financiranje razvojnih projektov (4. člen).²⁵⁰ Podobna načela in pravila vsebujejo tudi pogodbe med drugimi državami v rečnem bazenu, sprejete do konca 70. let 20. stoletja, ki so našteje v tabeli 3 v prilogi A.

Prelomnico pri upravljanju z rečnim bazenom Plate predstavlja Pogodba o rečnem bazenu Plate, ki so jo leta 1969 podpisale vse države v rečnem bazenu. Pogodba je vzpostavila redna vsakoletna srečanja zunanjih ministrov držav pristopnic in na ta način v svojo organizacijsko strukturo vključila že obstoječo Konferenco zunanjih ministrov, ki je postala glavno telo odločanja (del Castillo Laborde 2006: 221). Zunanji ministri s konsenzom sprejemajo odločitve

²⁴⁶ Na tem srečanju je prišlo tudi do predloga, da bi najprimernejši institucionalni okvir za projekt predstavljala Pogodba o rečnem bazenu Plate, ki jo je podpisalo vseh pet držav, in že ustanovljen CIC (OAS 2005: 2).

²⁴⁷ Protokol med Argentino in Urugvajem glede vprašanja jurisdikcije na reki Plati. *Protocol between Uruguay and Argentina dealing with the question of the jurisdiction of the river Plate*, podpisan 5. januarja 1920 v Montevideu, stopil v veljavo isti dan. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/resear8,ch/tfdd/toTFDDdocs/201ENG.htm> (29. april 2007).

²⁴⁸ Konvencija glede določitve pravnega statusa meje med Brazilijo in Urugvajem. *Convention Regarding the Determination of the Legal Status of the Frontier Between Brazil and Uruguay*, podpisana 20. decembra 1933 v Montevideu. Dostopna na http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/44ENG.htm#_ftn1 (29. april 2007); Dopolnilna obmejna pogodba med Argentino in Paragvajem. *Supplementary boundary treaty between Argentina and Paraguay*, podpisana 5. julija 1939 v Buenos Airesu, stopila v veljavo 16. avgusta 1945. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/199ENG.htm> (29. april 2007); in Pogodba med Argentinsko republiko in Vzhodno republiko Urugvaj glede meje na reki Urugvaj. *Treaty between the Argentine Republic and the Eastern Republic of Uruguay on the boundary constituted by the Uruguay River*, podpisana 7. aprila 1961 v Montevideu, stopila v veljavo 7. aprila 1961. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/343ENG.htm> (29. april 2007).

²⁴⁹ Sporazum glede rabe brzic reke Urugvaj na območju Salto Grande. *Agreement concerning the utilization of the rapids of the Uruguay River in the Salto Grande Area*, podpisan 30. decembra 1946 v Montevideu, stopil v veljavo 28. januarja 1947. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/58ENG.htm> (29. april 2007). V nadaljevanju Sporazum glede rabe brzic reke Urugvaj.

²⁵⁰ Sporazum glede rabe brzic reke Urugvaj, 1., 2., 3. in 4. člen.

glede vseh ukrepov za doseg ciljev Pogodbe o rečnem bazenu Plate, poleg tega pa še ocenjujejo rezultate sodelovanja, se posvetujejo glede dejanj posameznih vlad, ki posegajo na področje večnacionalnega celostnega razvoja rečnega bazena, in usmerjajo dejavnosti CIC.²⁵¹ V strukturo je bil vključen tudi CIC, ki je sestavljen iz političnih in tehničnih predstavnikov obrežnih držav, ustanovili pa so še Sekretariat s stalnim sedežem v Buenos Airesu. Pogodba je državam pristopnicam dopustila možnost sklepanja posebnih ali delnih, dvo- ali večstranskih sporazumov, oblikovanih znotraj splošnih razvojnih ciljev te pogodbe (VI. člen), kar dokazuje, da je bila pogodba zasnovana zgolj kot okvirni sporazum za skupni razvoj.²⁵²

Iz te pogodbe sta že razvidni glavni načeli režima rečnega bazena Plate, in sicer spodbujanje uravnoveženega razvoja in fizične integracije,²⁵³ razvidno pa je tudi, da so prevladali nacionalni interesi višjeležečih držav, saj v V. členu piše, da sporazum ne bo omejeval izvajanja kakršnih koli projektov znotraj ozemlja posameznih držav, dokler te spoštujejo mednarodno pravo in prijateljske medsosedske odnose.²⁵⁴ Kljub dvojni naravi in občasno nasprotujočim si členom (Varady 1998: 17) je Pogodba o rečnem bazenu Plate postavila osnovo, iz katere je izšlo veliko število dvo- ali večstranskih sporazumov, institucij²⁵⁵ in komisij. Vendar se je to zgodilo komaj po četrtem srečanju zunanjih ministrov leta 1971, ko so dosegli sporazum glede osnovnih norm in pravil za upravljanje z vodnimi viri in jih zapisali v Deklaraciji Asunción.²⁵⁶

Deklaracija Asunción med drugim določa, da morajo države, kjer reka predstavlja mejo, o rabi te reke odločati z dvostranskim sporazumom, medtem ko pri rekah, kjer suverenost ni deljena, države lahko odločajo same, pod pogojem, da nižjeležečim državam ni povzročena večja škoda.²⁵⁷ L. del Castillo Laborde (1999: 183) piše, da so na ta način zunanji ministri uvedli dve pravni normi, in sicer normo predhodnega strinjanja pri rekah, kjer je suverenost deljena oz. kjer reka predstavlja mejo, in normo predhodnega posvetovanja pri rekah, ki meje prečkajo. Na ta način je Deklaracija Asunción omogočila izvajanje številnih razvojnih

²⁵¹ Pogodba o rečnem bazenu Plate, II. člen.

²⁵² Pogodba o rečnem bazenu Plate, VI. člen.

²⁵³ Pogodba o rečnem bazenu Plate, Preambula in I. člen.

²⁵⁴ Pogodba o rečnem bazenu Plate, V. člen.

²⁵⁵ Leta 1976 je bil ustanovljen tudi Finančni sklad za bazen Plate (*Financial Fund for the la Plata Basin – FONPLATA*) za zagotavljanje finančne podpore dejavnostim, predvidenim v pogodbi, leta 1991 pa so ustanovili še Medvladni odbor za projekt *Hidrovia*, kar še dodatno kaže, da je bil namen Pogodbe o rečnem bazenu Plate postaviti le nek splošen mehanizem, ki bi spodbujal nadaljnje dejavnosti med sodelujočimi državami (UNEP 2005: 8).

²⁵⁶ Deklaracija Asunción o rabi mednarodnih rek. *Declaration of Asuncion on the Use of International Rivers*, sprejeta 3. junija 1971 na četrtem srečanju zunanjih ministrov držav rečnega bazena Plate. Dostopna na <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/005/w9549E/w9549E00.pdf> (29. april 2007). V nadaljevanju Deklaracija Asunción.

²⁵⁷ Deklaracija Asunción, 1. in 2. točka.

projektov na rekah, za katere so države ponavadi ustanovljale posebne komisije,²⁵⁸ in vpeljala določena pravila, npr. izmenjavo meteoroloških in hidroloških podatkov.²⁵⁹ Pravila glede posvetovanja in izmenjave podatkov so se kasneje potrdila v Tristranskem sporazumu med Argentino, Brazilijo in Paragvajem, kjer so se države zavezale k sodelovanju in k izmenjavi tehničnih in hidroloških podatkov ob gradnji jezua, pa tudi k ohranjanju okolja, favne, flore in kakovosti vode iz reke Paraná.²⁶⁰

Nadaljnje sporazume bi prav tako lahko razdelili v dve skupini, in sicer na sporazume, ki ustanovljajo administrativne komisije za upravljanje s posameznimi rekami,²⁶¹ in na sporazume, ki ustanovljajo koordinacijske komisije, namenjene predvsem pregledu možnosti za izvedbo razvojnih projektov.²⁶² Pregled različnih dvostranskih komisij je razviden tudi iz tabele 6.4.2. Leta 1997 podpisani Sporazum med Brazilijo in Urugvajem glede izkoriščanja naravnih virov in razvoja rečnega bazena Cuareim²⁶³ pa nakazuje, da so države v rečnem bazenu Plate več pozornosti začele namenjati ohranitvi vodnih virov in njihovi trajnostni rabi. Sporazum namreč jasno daje prednost rabi reke za dobavo pitne vode prebivalstvu, vendar

²⁵⁸ Deklaracija Asunción je države v rečnem bazenu spodbujala tudi k ustanavljanju dvonacionalnih podjetij za izvajanje najpomembnejših razvojnih projektov, kot sta jez Itaipu in Yacyreta, za kar so države dobile tudi mednarodno finančno pomoč (del Castillo Laborde 1999: 187). Številne (večinoma dvostranske) komisije, ki so bile ustanovljene v rečnem bazenu, so našteje v tabeli 6.4.2.

²⁵⁹ Deklaracija Asunción, 3. točka.

²⁶⁰ Tristranski sporazum, točki 5.d in 5.j.

²⁶¹ Med te sporazume spadajo: Statut reke Urugvaj. *Statute of the river Uruguay*, podpisan 26. februarja 1975 v Saltu, stopil v veljavo 18. septembra 1976. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/258ENG.pdf> (30. april 2007); Sporazum o ustanovitvi tristranske komisije za razvoj rečnega bazena Pilcomaya. *Agreement constituting the trilateral commission for the development of the Pilcomayo river basin*, podpisan 9. februarja 1995 v La Pazu, stopil v veljavo 6. maja 1996. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/255SPA.pdf> (30. april 2007); Sporazum o mnogovrstni rabi virov zgornjega bazena reke Bermejo in reke Grande de Tarija. *Agreement for the multiple uses of the resources of the upper basin of the Bermejo river and the Grande de Tarija river*, podpisan 6. junija 1995 v San Ramon de la Nueva Oran, stopil v veljavo 9. maja 1996. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/272SPA.htm> (30. april 2007).

²⁶² Ti sporazumi so: Pogodba med vlado Argentinske republike in vlado Federalne republike Brazilije za razvoj obmejnih vodnih virov reke Urugvaj in njenega pritoka reke Pepiri-Guazu. *Treaty between the government of the Argentine Republic and the government of the Federal Republic of Brazil for the development of the water resources contained in the border reaches of the Uruguay river and its effluent, the Pepiri-Guazu river*, podpisana 17. maja 1980 v Buenos Airesu, stopila v veljavo 29. junija 1983. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/354SPA.pdf> (30. april 2007); Sporazum o sodelovanju med Vzhodno republiko Urugvaj in Federalno republiko Brazilijo glede rabe naravnih virov in razvoja v bazenu reke Cuareim. *Agreement of cooperation between the government of the Eastern Republic of Uruguay and the Federal Republic of Brazil for the use of natural resources and the development of the basin of the Cuareim river*, podpisan 11. marca 1991 v Artigas, stopil v veljavo 30 dni po podpisu. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/282SPA.pdf> (30. april 2007).

²⁶³ Dopolnilni dogovor k Sporazumu o sodelovanju med Vzhodno republiko Urugvaj in Federalno republiko Brazilijo glede rabe naravnih virov in razvoja v bazenu reke Cuareim. *Complementary settlement to the agreement of cooperation between the government of the Eastern Republic of Uruguay and the government of the Federal Republic of Brazil for the use of natural resources and the development of the Cuareim river basin*, podpisan 6. maja 1997 v Montevideu, stopil v veljavo isti dan. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/288SPA.pdf> (30. april 2007). V nadaljevanju Dopolnilni dogovor glede razvoja reke Cuareim.

državi obenem že v prvem členu poudarita, da to ne vzpostavlja precedensa pri ostalih rekah,²⁶⁴ kar nakazuje, da gospodarski potencial rek še vedno igra najpomembnejšo vlogo pri nadaljnjem razvoju vodnih virov.

Tabela 6.4.2: Administrativne in koordinacijske komisije v rečnem bazenu Plate

Reka	Ime komisije	Države
Paraná	Itaipu dvonacionalno podjetje	Brazilijska Republika, Paragvaj
	Mešana komisija	Argentina, Paragvaj
	Yacyreta dvonacionalno podjetje	Argentina, Paragvaj
Pilcomayo	Trinacionalna komisija	Argentina, Bolivija, Paragvaj
	Dvonacionalna administrativna komisija	Argentina, Paragvaj
Bermejo	Dvonacionalna komisija za zgornji bazen	Argentina, Bolivija
Urugvaj	Administrativna komisija	Argentina, Urugvaj
	Mešana tehnična komisija Salto Grande	Argentina, Urugvaj
La Plata	Administrativna komisija	Argentina, Urugvaj
	Mešana tehnična komisija za morsko območje	Argentina, Urugvaj

Vir: Del Castillo Laborde (1999: 204).

Povečana skrb za trajnostni razvoj vodnih virov v rečnem bazenu Plate je razvidna tudi iz številnih projektov, ki jih izvaja CIC pod okriljem GEF, predvsem v leta 2003 sprejetem Okvirnem programu za trajnostno upravljanje z vodnimi viri v rečnem bazenu Plate, ki naj bi institucionalno okrepil CIC na področju okoljskega upravljanja in tehničnih zmožnosti za koordinacijo celostnega upravljanja med petimi državami v rečnem bazenu (UNEP 2005: 6).

6.5 NASTANEK IN SPREMINJANJE REŽIMA ZA UPRAVLJANJE S PLATO

Režim v rečnem bazenu Plate je začel nastajati leta 1967, ko je pet držav v rečnem bazenu ustanovilo CIC. Od takrat sta se CIC in Konferenca zunanjih ministrov redno srečevala na pogajanjih, ki jih lahko označimo za integrativna, saj so leta 1969 privedla do podpisa Pogodbe o rečnem bazenu Plate. Iz te pogodbe, ki predstavlja prvi večstranski sporazum med državami v rečnem bazenu, sta že razvidni dve glavni načeli režima, in sicer spodbujanje uravnoteženega razvoja in fizične integracije rečnega bazena, določeni pa so tudi postopki odločanja, ki kažejo na izrazito državo-centrično naravnost režima. Odločitve glede vseh ukrepov in politik upravljanja z vodnimi viri se namreč sprejemajo s soglasjem na vsakoletnih konferencah zunanjih ministrov. CIC, ki je prav tako bil vključen v Pogodbo o rečnem bazenu Plate, je sicer

²⁶⁴ Dopolnilni dogovor glede razvoja reke Cuareim, I. člen.

dobil značaj MVO, vendar brez večje moči odločanja in brez večjega vpliva. Njegove naloge so bile: usklajevati razvojne programe, poudarjati področja skupnega interesa med državami in olajševati izvajanje študij, programov in skupnih projektov v rečnem bazenu (UNEP 2005: 8).

Kljub pomembnemu napredku pri sodelovanju med obrežnimi državami Pogodba o rečnem bazenu Plate predstavlja le okvirni sporazum, kar kaže na določeno zadržanost držav podpisnic, ki niso želele sprejeti bolj natančnih in zavezujočih določil (Varady 1998: 17). Pogodba prav tako ne vsebuje norm in pravil režima, ki so se izkristalizirala šele dve leti kasneje v Deklaraciji Asunción. Sprejeti normi se nanašata na izvajanje razvojnih projektov, ki morajo temeljiti na predhodnem strinjanju oz. na predhodnem posvetovanju z drugimi obrežnimi državami, medtem ko pravila določajo izmenjavo hidroloških in meteoroloških podatkov, opazovanje kakovosti in količine vode itd. S sprejetjem teh norm so države priznale, da je njihova suverenost pri izvajanju razvojnih projektov na skupnih rekah omejena, vendar se je to načelo dejansko uresničilo komaj v Tristranskem sporazumu, ob razrešitvi spora glede gradnje jezua Itaipu.

Prav zato je Tristranski sporazum iz leta 1979, ki je vplival na otoplitev (*rapprochement*) predhodno hladnih medsebojnih odnosov med vojaškima režimoma Brazilije in Argentine, tudi odločilno vplival na uveljavitev norm in pravil režima, še posebej predhodnega posvetovanja in izmenjave podatkov. Kljub številnim dejavnikom, ki so sicer nakazovali zблиžanje teh dveh držav, je prav razrešitev spora glede upravljanja s skupnimi vodnimi viri predstavljala ključni preobrat v razvoju sodelovanja med državami v rečnem bazenu Plate, ki poteka na številnih področjih in v okviru regionalne organizacije Mercosur.²⁶⁵ K temu so prispevali skupni interesi držav, ki so reke dojemale kot gonilno silo gospodarskega razvoja, zaradi geografske povezanosti in političnih razmer pa si prav tako niso mogle privoščiti sporov glede rabe skupnih vodnih virov.

Nastanek režima tako lahko pojasnimo z neoliberalističnim teoretičnim modelom, saj je bilo državam v skupnem interesu, da sodelujejo pri nadaljnjem (predvsem gospodarskem) razvoju rečnega bazena. Pogajanja med državami so tako bila integrativna, strategije, ki so jih države ob tem uporabljale, so bile spodbujanje dobrih odnosov in sodelovanja na drugih ravneh in področjih. Postopen nastanek režima so spodbudili že obstoječi sporazumi, predvsem Pogodba o rečnem bazenu Plate, in dejstvo, da so države vodo dojemale v absolutnem smislu, se pravi kot vir, ki ga je dovolj za vse.

²⁶⁵ Mercosur je bil ustanovljen leta 1991 s podpisom Pogodbe Asunción. Med drugim je pod vprašaj postavil tudi nadaljnji obstoj CIC, ki pa so ga leta 2001 potrdili in preoblikovali z novim statutom. Ta je med drugim uvedel tudi funkcijo Generalnega sekretarja in enoto za tehnične projekte, ki naj bi med drugim povezala tehnične in finančne institucije v rečnem bazenu (UNEP 2005: 8).

Veliko število sporazumov in približno 20 institucij in komisij z neposrednimi odgovornostmi glede upravljanja z vodnimi viri znotraj rečnega bazena, ki so nastali po podpisu pogodbe o rečnem bazenu Plate (nekaj pomembnejših komisij je prikazanih v tabeli 6.4.2), po eni strani priča o velikem interesu držav za razreševanje skupnih problemov s sodelovanjem, po drugi strani pa priča tudi o razdrobljenosti upravljanja z rečnim bazenom, na škodo načela fizične integracije rečnega bazena (UNEP 2005: 8), ki je bilo zapisano že v Pogodbi o rečnem bazenu Plate. Te pomanjkljivosti so se odražale tudi v omejenih pristojnostih in v (ne)učinkovitosti CIC pri celostnem upravljanju z rečnim bazenom, saj je večina na novo ustanovljenih institucij in organov, ki naj bi jih koordiniral CIC, v resnici avtonomnih.²⁶⁶ Dodatna pomanjkljivost režima je bila v tem, da so bile vanj vključene skoraj samo države in MVO, medtem ko javnost, NVO ali podjetja niso imeli skoraj nobenega vpliva na odločanje. Tako kljub navidezno močni institucionalni strukturi še vedno prihaja do sporov med državami v rečnem bazenu.²⁶⁷

Pomanjkljivosti CIC in relativen neuspeh pri trajnostnem razvoju vodnih virov v rečnem bazenu so izpostavili leta 2001 na Četrtem medameriškem posvetu glede upravljanja z vodnimi viri. Kasneje se je v rečnem bazenu začel projekt GEF Okvir za trajnostno upravljanje z vodnimi viri v rečnem bazenu Plate, katerega namen je tudi institucionalno in tehnično okrepiti CIC, da bo dejansko lahko spodbujal in koordiniral trajnostno upravljanje z vodnimi viri. Pripravljenost na spremembe in soglasje med državami pristopnicami pa razkrivata spreminjanje načel režima, ki se od uravnoveženega razvoja in fizične integracije pomikajo k trajnostnemu razvoju in celostnemu upravljanju z vodnimi viri v rečnem bazenu, medtem ko se vedno več pozornosti namenja tudi ohranjanju raznolikih rečnih ekosistemov.

²⁶⁶ Pomemben primer pomanjkanja koordinacije med institucijami je ustanovitev Odbora za vodno pot Paraná–Paragvaj, ki naj bi ga koordiniral CIC, vendar je odbor v resnici avtonomen (UNEP 2005: 8).

²⁶⁷ Najbolj razvpit spor glede rabe vodnih virov je leta 2005 izbruhnil med Argentino in Urugvajem glede gradnje dveh papirnic na urugvajski strani reke Urugvaj, v neposredni bližini argentinske meje. Argentina trdi, da ji bodo papirnice, ki tradicionalno veljajo za velike onesnaževalce in porabnike vode, povzročile gospodarsko škodo in da se Urugvaj ni predhodno posvetoval z njo, kot bi moral narediti v skladu s Statutom reke Urugvaj. Državi sta primer predali ICJ, največje težave pa vladama povzročajo prebivalci argentinskega obmejnega mesta Guleguychu, ki iz protesta zapirajo mednarodni most na reki Urugvaj (The Economist 2006). ICJ je sicer že sprejel odločitvi glede dveh začasnih ukrepov, ki sta jih zahtevali državi v sporu. Tako je zavrnil zahtevo Argentine, naj Urugvaj do razsodbe o primeru ustavi gradnjo papirnic, zavrnil pa je tudi zahtevo Urugvaja, naj Argentina prepreči zapiranje mednarodnih cest, ki povezujejo obe državi.

Na tej stopnji pa se kaže tudi večji vpliv MVO in NVO²⁶⁸ ter strokovnega znanja, ki spodbuja na globalni ravni uveljavljeni koncept celostnega upravljanja s skupnimi vodnimi viri.

Na oblikovanje režima za upravljanje z vodnimi viri v rečnem bazenu Plate so na začetku bistveno vplivali skupni interesi držav glede nadaljnjega gospodarskega razvoja mednarodnih vodnih virov. Kasneje so v ospredje prišli skupni problemi, kot so hitra urbanizacija, onesnaženje in propadanje ekosistemov, kar je pripeljalo do spremembe načel režima. Tako sta se tudi v rečnem bazenu Plate uveljavili načeli, ki ju spodbujajo MVO in epistemske skupnosti, in sicer celostno upravljanje in trajnostni razvoj vodnih virov v rečnem bazenu, ki vključuje potrebe ohranjanja rečnih ekosistemov, poleg tega pa se trudi povezovati civilno družbo, lokalne oblasti, strokovnjake, vlade, MVO, NVO in donatorje.

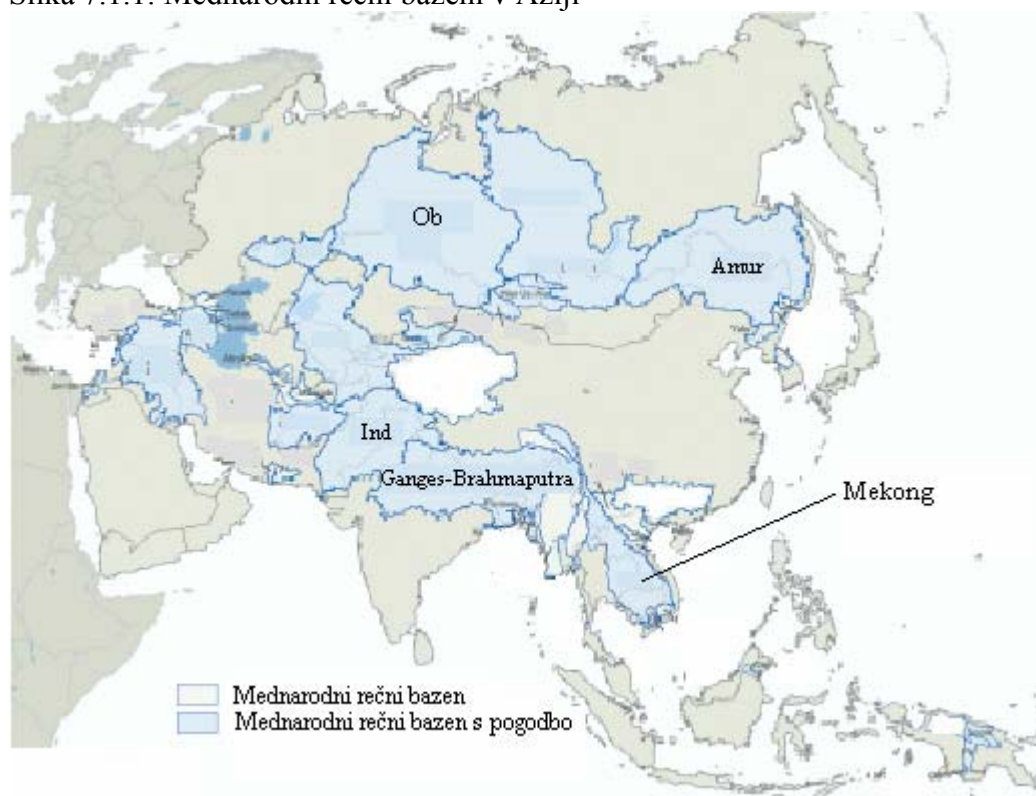
²⁶⁸ Med NVO bi veljalo opozoriti predvsem na pomembno vlogo Mednarodnega zelenega križa (*Green Cross International* – GCI), ki sodeluje v programu Od možnega konflikta do možnosti za sodelovanje (*From Potential Conflict to Cooperation Potencial* – PC-CP) in je v tej vlogi tudi eden izmed pobudnikov programa Dialogi v rečnem bazenu Plate, ki je potekal med majem 2005 in marcem 2006 v okviru regionalnih priprav na IV. Svetovni vodni forum, ki ga je organizirala Mehika. V program je bilo vključenih 125 strokovnjakov za različna področja upravljanja z vodnimi viri iz petih obrežnih držav, strategija pa je vključevala posvetovanje s tradicionalnimi skupnostmi, organizirano civilno družbo, vladami, univerzami in finančnimi institucijami (Green Cross International 2005: 3).

7. MEKONG

7.1 AZIJA

V Aziji (skupaj s Tihim oceanom) živi 60 odstotkov svetovnega prebivalstva, ki razpolagajo s približno 36 odstotki razpoložljive tekoče vode na zemeljski obli (Assouline in Assouline 2007: 74). Tako se marsikatera azijska država sooča s pomankanjem vode ali pa z njeno onesnaženostjo. Absolutno gledano so Kitajska, Indija in Indonezija države z največjimi zalogami vodnih virov, saj razpolagajo z več kot polovico vodnih virov v regiji, vendar je potrebno izpostaviti tudi neenakomerno porazdelitev vodnih virov predvsem na Kitajskem in v Indiji. Posamezne države, med njimi Bangladeš, Pakistan in tudi Indija, se že soočajo s pomanjkanjem vodnih virov in z vodnim stresom (UNEP 2002b: 161).

Slika 7.1.1: Mednarodni rečni bazeni v Aziji

Vir: Oregon State University, UNEP in FAO (2002: 51).

Azija je kontinent z najhitrejšo rastjo prebivalstva, kar bi v povezavi s hitro ekonomsko rastjo večine azijskih držav v prihodnosti lahko pripeljalo do pritiskov na vodne vire, zato se zdi, da bi Azija lahko postala novo žarišče konfliktov. S 57 rečnimi bazeni je Azija sicer za Evropo in Afriko tretji kontinent po številu mednarodnih rečnih bazenov (Oregon State University, UNEP in FAO 2002: 1). A. Gerlak (2007: 18) ugotavlja, da so azijske države do

leta 2006 podpisale 22 pogodb o sodelovanju, od tega je šest pogodb večstranskih, zajemajo pa 26 odstotkov vseh rek na kontinentu.

7.2 PREDSTAVITEV REČNEGA BAZENA MEKONGA

Mekong je največja reka v jugovzhodni (JV) Aziji, z dolžino 4.173 km je dvanajsta najdaljša reka na svetu in po pretoku s 175 Mm³ na leto deseta na svetu (Radosevich in Olson 1999: 4). Rečni bazen Mekonga se razprostira na 800.000 km² površine, v njem živi skoraj 60 milijonov prebivalcev šestih držav, to so Ljudska republika Kitajska (v nadaljevanju Kitajska), Mjanmar,²⁶⁹ Laoška ljudska demokratična republika (v nadaljevanju Laos), Tajska, Kraljevina Kambodža (v nadaljevanju Kambodža)²⁷⁰ in Socialistična republika Vietnam (v nadaljevanju Vietnam)²⁷¹ (Unesco 2006: 511). Slabe naravnogeografske značilnosti Mekonga, ki so posledica neenakomerne porazdelitve padavin in se odražajo predvsem v poplavljanju v času deževne dobe, so botrovale dejstvu, da Mekong v preteklosti ni vzbujal takšne pozornosti kot druge azijske reke na tem območju, predvsem Jangtze, Rumena reka, Rdeča reka itd. (The Economist 2004).²⁷² To je bil tudi vzrok, da se ob reki v preteklosti, kljub rodovitni zemlji na obrežju Mekonga, ni naselilo večje število prebivalcev, saj reka z vsakoletnimi poplavami ogroža življenja in uničuje kmetijske površine (prav tam). Območje Mekonga je postalo zanimivo za svetovne sile šele v drugi polovici 20. stoletja – v času, ko se je razplamtela hladna vojna (The Economist 2004).

²⁶⁹ Do leta 1989 je bilo v uporabi angleško ime za Mjanmar, tj. Burma. Po prevzemu oblasti vojaške hunte leta 1989 se je Burma preimenovala v Mjanmar (CIA 2007). Kljub temu da nekatere države (npr. ZDA in Velika Britanija) vztrajno zavračajo ime Mjanmar in še naprej uporabljajo ime Burma, pa je uradno ime, ki se za državo uporablja v OZN, Mjanmar (OZN 2007c).

²⁷⁰ V drugi polovici 20. stoletja je Kambodža spreminjala svoje politične sisteme in svoje uradno ime. Tako je bila od leta 1953 do 1970 Kraljevina Kambodža, leta 1970 je pod vodstvom Lona Nola postala Kmerska republika, od leta 1975 do 1979 je bilo pod vladavino Rdečih Kmerov njeno uradno ime Demokratična Kampučija, nato se je preimenovala v Ljudsko republiko Kampučijo. V začetku 90. let je bila sprva poznana kot Država Kambodža, vendar se je leta 1993, po ponovni vzpostavitvi monarhije, preimenovala v Kraljevino Kambodžo (Government of Cambodia 2007).

²⁷¹ Vietnam je razglasil neodvisnost leta 1945 in postal Demokratična republika Vietnam. V treh desetletjih neodvisnosti sta Vietnam zaznamovali vojna in delitev na južni in severni del. Leta 1976 je prišlo do ponovne združitve obeh delov, nastala je Socialistična republika Vietnam (Vietnam National Administration of Tourism 2007).

²⁷² Francoska prevlada na Indokitajskem polotoku konec 19. stoletja in v začetku 20. stoletja je sicer povzročila, da se je tudi na tem območju začela raba naravnih virov za potrebe industrializacije, vendar je do dejanske rabe Mekonga, tako v navigacijske kot v nenavigacijske namene, zaradi slabih naravnih značilnosti prišlo le v omejenem obsegu (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 3). Vzrok tiči v dejstvu, da je Mekong ploven le do Phnom Penha, glavnega mesta Kambodže, saj je od tam navzgor struga Mekonga prepletena s podvodnimi čermi in peščenimi plitvinami, ki otežujejo plovbo posebej v sušnem obdobju, ko je vode v strugi izredno malo. Poleg tega pa plovbo otežujejo tudi številne brzice in veliko število otočkov v strugi Mekonga v južnem delu Laosa (The Economist 2004).

7.2.1 Hidrološke značilnosti rečnega bazena

Kot prikazuje slika 7.2.2, Mekong po svojem izviru na nadmorski višini okoli 6.000 m v Tibetu teče skozi kitajsko pokrajino Junan,²⁷³ nato teče na meji med Mjanmarom in Laosom ter naprej po meji med Laosom in Tajsko. Po prečkanju jugozahodnega dela Laosa Mekong nadaljuje svojo pot skozi t. i. srce Kambodže, kjer se nahaja svojevrstni naravni fenomen, jezero Tonle Sap.²⁷⁴ Mekong nadaljuje pot proti svoji delti²⁷⁵ v Vietnamu in jo konča z izlivom v Južno kitajsko morje (Radosevich in Olson 1999: 4).

Slika 7.2.2: Rečni bazen Mekonga

Vir: Johnson in Pellicciotti (2002: 1).

Rečni bazen Mekonga delimo na zgornji (*Upper*) in spodnji del (*Lower Mekong Basin* – LMB), pri čemer v zgornji del spadata kitajska avtonomna pokrajina Tibet in pokrajina Junan,

²⁷³ Junan je pokrajina na skrajnem južnem delu Kitajske s približno 42 milijoni prebivalcev. Junan je bogat z vodnimi viri, saj poleg Mekonga leži še v petih drugih rečnih bazenih (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 20).

²⁷⁴ Jezero Tonle Sap (znano tudi kot Veliko jezero) je največji rezervoar sladke vode v JV Aziji. Njegova globina je od 3,6 m v sušnem obdobju do 10 m v času deževne dobe, njegova površina pa se v deževni dobi poveča za približno 4,6-krat (z 2.500–3.000 km² med sušnim obdobjem na 13.000 km² v deževni dobi) (MRC 2005). V deževni dobi se tok reke Tonle Sap, ki Veliko jezero povezuje z Mekongom, obrne, tako da se začne Veliko jezero polniti z vodo iz Mekonga in postane naravni zbiralnik vode. Med sušnim obdobjem pride do obratnega delovanja, saj Veliko jezero vodo odda nazaj v Mekong in zagotavlja vodo njegovi strugi v sušnem obdobju, kar je velikega pomena predvsem za delto Mekonga (Radosevich in Olson 1999: 2). Zaradi te značilnosti je jezero naravni urejevalec toka Mekonga in prispeva k enakomerni sezonski porazdelitvi vode (MRC 2005).

²⁷⁵ Sušno obdobje in pomanjkanje vode v tem času najbolj prizadane delto Mekonga. Poleg tega, da se nizek pretok vode odraža v pomanjkanju vode tako za potrebe prebivalstva kot tudi za potrebe kmetijstva, pride tudi do vdora slane vode v obalne predele delte Mekonga. Zato je približno 2,1 milijona ha ozemlja vsako leto izpostavljeno zasoljevanju (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 3).

v spodnji del pa območje od Junana navzdol do Južnega kitajskega morja (MRC 2005).²⁷⁶ V spodnjem delu bazena Mekonga živi približno 62 milijonov prebivalcev, kar predstavlja več kot 40 odstotkov prebivalcev teh držav (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 2).²⁷⁷

Podnebje v rečnem bazenu je tropsko z značilnimi monsuni, povprečna letna količina padavin se giblje od 1.000 mm na severovzhodu Tajske do 4.000 mm na območju med Laosom in Vietnamom (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 2). Na količino vode v Mekongu vplivajo monsuni, kar se, kot kaže tudi graf 7.2.1, odraža v skrajnih sezonskih nihanjih razpoložljive vode (Radosevich in Olson 1999: 4). Države v rečnem bazenu Mekonga se ne soočajo s pomanjkanjem razpoložljivosti vode, saj se nobena od držav v rečnem bazenu ne sooča s t. i. vodnim stresom, z najmanj vode na prebivalca pa razpolaga Kitajska (tabela 7.2.1).

Tabela 7.2.1: Države v rečnem bazenu Mekonga

Država	Ozemlje države v rečnem bazenu		Razpoložljivost vode
	km ²	%	m ³ vode/osebo/leto*
Laos	198.000	25,40	60.318
Tajska	193.900	24,62	6.317
Kitajska	171.700	21,79	2.186
Kambodža	158.400	20,10	34.561
Vietnam	38.200	4,84	11.109
Mjanmar	27.600	3,51	21.358
SKUPAJ	787.800	100,00	

* Podatki predstavljajo razpoložljivost vode na prebivalca leta 2002 (WRI 2007).

Vir: Oregon State University, UNEP in FAO (2002: 69) in WRI (2007).

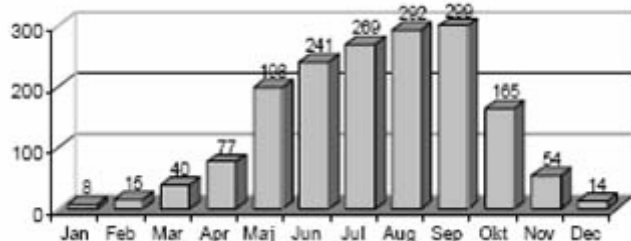
Med deževno dobo, ki traja od julija do oktobra, monsuni povzročijo obilno deževje, kar vpliva na visok pretok Mekonga in na njegovo obsežno poplavljanje. Sušno obdobje traja od

²⁷⁶ Od celotne dolžine približno 4.800 km teče Mekong približno 2.200 km po zgornjem delu rečnega bazena, kjer se z nadmorske višine približno 4.500 m spusti v spodnji del bazena. To območje je poimenovano tudi Zlati trikotnik, saj se tu združijo meje Laosa, Kitajske in Mjanmara (MRC 2005). Zgornji del bazena, kjer je Mekong poznan kot reka Lancang (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 1), predstavlja približno 24 odstotkov celotnega bazena in v Mekong prispeva 15–20 odstotkov vode. Glavni pritoki Mekonga so v LMB in se delijo na pritoke, ki prispevajo veliko vode predvsem v času deževne dobe (pritoki na levem bregu Mekonga na območju Laosa), in na pritoke, ki dovajajo vodo v Mekong iz nižjih predelov, kjer je dežja manj (SV del Tajske) (MRC 2005).

²⁷⁷ Leta 2005 je bilo po podatkih Svetovne banke (2007) v Kambodži 14,1 milijona, v Laosu 5,2 milijona, na Tajskem 64,2 milijona in v Vietnamu 83,1 milijona prebivalcev.

januarja do maja, takrat je količina vode v strugi Mekonga odvisna pretežno od taljenja snega v Himalaji (Radosevich in Olson 1999: 4).²⁷⁸

Graf 7.2.1: Porazdelitev letnih padavin v rečnem bazenu Mekonga*

* Letne padavine so predstavljene v milimetrih (mm).

Vir: Hoanh in dr. (2003: 4).

7.2.2 Družbenozgodovinske okoliščine sodelovanja

Sodelovanje med državami se je začelo v drugi polovici 20. stoletja,²⁷⁹ ko so s pomočjo OZN države LMB ustanovile Odbor na reki Mekong (*Mekong River Committee – MC*) (Jacobs 1995).²⁸⁰ Sodelovanje se je, kljub političnim zaostrovanjem na Indokitajskem polotoku sredi 70. let, nadaljevalo in je naslednjo prelomnico doseglo v začetku 90. let, po koncu hladne vojne, z ustanovitvijo Komisije za reko Mekong (*Mekong River Commission – MRC*). Pomembno vlogo pri širjenju sodelovanja med državami so odigrale tudi MVO in NVO (Hoanh in dr. 2003: 2).²⁸¹

Pomen Mekonga za JV Azijo se kaže na več ravneh. Po Mekongu poteka meja v skupni dolžini približno 1.000 km, Mekong je glavni vodni vir Laosa in Kambodže, prav tako pa je njegova voda velikega pomena za severovzhodni del Tajske, ki je najbolj suho območje rečnega bazena, in za Vietnam, kjer v delti Mekonga pridelujejo riž (Radosevich in Olson

²⁷⁸ Količina vode v Mekongu je najvišja avgusta, septembra ali oktobra, najmanjša pa tik pred začetkom deževne dobe marca ali aprila (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 2). Pretok Mekonga v času deževne dobe je za približno 12,5-krat večji kot v času sušnega obdobja: pretok v deževni dobi je okrog 25.000 m³/s, v sušni dobi pa približno 2.000 m³/s (Hoanh in dr. 2003: 2).

²⁷⁹ Začetke sodelovanja med državami sicer lahko opazimo že konec 19. stoletja, saj se je s prihodom Francozov na Indokitajski polotok povečala potreba po rabi naravnih virov, ki jih je potrebovala industrializirana Evropa (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 3). Cilj Francozov je bil razvoj plovbe po Mekongu, vzporedno pa so razvijali tudi program za nadzor pretoka Mekonga, vendar se je v začetku 20. stoletja izkazalo, da rezultati glede razvoja plovbe po Mekongu niso prinesli zelenih izidov (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 3). Bolj podroben opis sodelovanja sledi v podpoglavju 7.4.

²⁸⁰ Kitajska v zgodnjih 50. letih 20. stoletja ni bila članica OZN, Mjanmar pa za sodelovanje ni bil zainteresiran, zato v MC nista bila vključena (Jacobs 2002: 356).

²⁸¹ Posebno vlogo v regiji je odigral OZN, ki je zasnovo, spodbujal in finančno omogočil sodelovanje med državami ter imel ključno vlogo pri ustanovitvi MC in MRC (Radosevich in Olson 1999: 6, 8). Pomemben razvojni projekt je leta 1992 predstavila tudi Azijska razvojna banka (*Asian Development Bank – ADB*) in ustanovila t. i. Širšo subregijo Mekonga (*Greater Mekong Subregion – GMS*), katere cilj je bil združiti vseh šest držav in okrepiti ekonomsko sodelovanje med njimi (ADB 2007a).

1999: 4). Mekong ima pomembno vlogo tudi v gospodarstvu, saj kmetijstvo predstavlja najpomembnejšo gospodarsko dejavnost v regiji, njegovi glavni panogi pa sta pridelava riža ter ribištvo (MRC 2005).²⁸² Z izboljšanjem namakalnih sistemov ter sistemov za uravnavanje poplav se je močno povečala pridelava riža, kar je prispevalo k dejstvu, da sta Vietnam in Tajska v začetku 21. stoletja največji izvoznici riža na svetu.²⁸³ Po drugi strani je Mekong ena z ribami najbogatejših rek, kar je povzročilo, da je približno 40 milijonov prebivalcev rečnega bazena odvisnih od ribištva (MRC 2005).²⁸⁴

7.3 ANALIZA AKTERJEV IN NJIHOVIH STRATEGIJ

V rečnem bazenu Mekonga pade na letni ravni zadostna količina padavin, zato med državami ne poteka boj za delitev vode, temveč se vse države borijo z vsakoletnimi izjemnimi vremenskimi pojavi, ki se pojavljajo zaradi neenakomerne porazdelitve padavin med deževno dobo in sušnim obdobjem. Sodelovanje se je tako razvilo zaradi potreb po ureditvi pretoka Mekonga, saj lahko države LMB le s skupnimi močmi omejijo poplave, povečajo zaloge vode v času sušnega obdobja, povečajo proizvodnjo električne energije ter dosežejo zeleno gospodarsko rast (Radosevich in Olson 1999: 4). Države so strategije v pogajanjih gradile predvsem na svojih razvojnih potrebah in ne na delitvi vode iz Mekonga.

7.3.1 Stališča posameznih držav

Kambodža in Laos skoraj v celoti ležita v rečnem bazenu Mekonga in razen Mekonga ter njegovih pritokov nimata na razpolago drugih vodnih virov, zato so njune nacionalne razvojne prednosti povezane z razvojem upravljanja rečnega bazena Mekonga (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 8), kar postavlja upravljanje z Mekongom med njune prednostne politične naloge. Drugi dve državi, Tajska in Vietnam, le delno ležita v porečju Mekonga, zato svojih nacionalnih interesov neposredno ne povezujeta z razvojem upravljanja bazena Mekonga, vendar mu kljub vsemu posvečata veliko pozornosti (prav tam). Konec 90. let 20. stoletja je

²⁸² Kljub gospodarskemu napredku v 90. letih 20. stoletja sta kmetijstvo in ribištvo še vedno paradni gospodarski panogi v JV Aziji, pomembni tako z eksistencialnega kot z gospodarskega vidika (MRC 2005).

²⁸³ Tajska in Vietnam sta največji izvoznici riža na svetu, saj Tajska pokrije nekaj manj kot 24 odstotkov svetovnega izvoza riža (okrog 7 milijonov ton), medtem ko Vietnam zagotovi približno 17 odstotkov svetovnega izvoza (okrog 5 milijonov ton) (Thai portal 2007; USDA 2007). Sicer sta največji proizvajalki riža na svetu Kitajska (okrog 200 milijonov ton ali skoraj 35 odstotkov svetovne proizvodnje) in Indija z nekaj manj kot 130 milijoni ton, vendar večine proizvedenega riža ne izvažata (Thai portal 2007).

²⁸⁴ V Mekongu je, predvsem zaradi poplavljanja gozdnatih območij v času deževne dobe, veliko hranljivih snovi, kar vpliva na velik ribji zarod in številne vrste rib v reki. Na leto v Mekongu ulovijo približno 1,5 milijona ton rib, še dodatnega pol milijona ton pa vzgojijo umetno (MRC 2005). V Kambodži je npr. preživetje 1,2 milijona prebivalcev (tj. devet odstotkov celotnega prebivalstva), ki živijo ob jezeru Tonle Sap, neposredno odvisno od ribištva. Jezero je izredno bogato z ribami, saj je njegov ulov ocenjen na 230 kg rib/ha, kar je veliko več od povprečja v Aziji, ki znaša približno 100 kg rib/ha (MRC 2005).

tudi Kitajska postala pomemben akter v rečnem bazenu, saj je predstavila načrt izgradnje verige jezov na zgornjem toku Mekonga v pokrajini Junan, ki vpliva na tok Mekonga v državah v spodnjem delu bazena (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 10).

Laos je država, katere gospodarstvo temelji na kmetijstvu,²⁸⁵ ključ svojega gospodarskega razvoja pa vidi v razvoju vodnega sektorja, saj Mekong s svojimi pritoki predstavlja velik hidrološki potencial za proizvodnjo električne energije in zagotavlja vodo za namakanje (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 12).²⁸⁶ Laos svojo strategijo in cilje usmerja predvsem v razvoj namakalnih sistemov, v proizvodnjo električne energije, v ribištvo, v zagotavljanje oskrbe z vodo itd. (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 10).

Tajska je gospodarsko najrazvitejša država v regiji. Zaradi negativnih posledic gospodarske rasti, ki so se izrazile predvsem v pomanjkanju naravnih virov in poslabšanju življenjskega okolja, so v 90. letih 20. stoletja njeni cilji glede upravljanja z Mekongom postali upravljanje z okoljem in zaščita pred naravnimi nesrečami, še posebej pred uničujočimi poplavami (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 14),²⁸⁷ kar je uveljavljala tudi v pogajanjih o ustanovitvi MRC (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 8).

Mekong predstavlja vir preživetja za prebivalce v Kambodži in igra ključno vlogo pri zmanjševanju revščine v državi, gospodarskem razvoju, zagotavljanju zadostne količine hrane (*food security*) in varstvu okolja (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 10). Ker je življenje približno 85 odstotkov prebivalcev neposredno odvisno od kmetijstva ter Mekonga, ki je z ribami zanje vir beljakovin (Tsering 2002: 2), se Kambodža zavzema za takšno upravljanje z Mekongom, ki bo omogočilo razvoj kmetijstva, proizvodnje električne energije in prevoza (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 10).²⁸⁸

Mekong je zaradi velikega kmetijskega in hidrološkega potenciala velikega pomena tudi za Vietnam.²⁸⁹ Vietnam je zadnja država na poti Mekonga proti izlivu v Južno kitajsko morje, zato je za Vietnam pomembno, da je med sušnim obdobjem v strugi Mekonga dovolj vode, saj v primeru pomanjkanja vode pride do vdora slane vode v strugo, kar posledično povzroči

²⁸⁵ Kmetijstvo prispeva 44,8 odstotka BDP Laosa: v kmetijskem sektorju je zaposlenih skoraj 80 odstotkov delovne sile (WRI 2003).

²⁸⁶ Namakanje je urejeno na 20 odstotkih obdelovalnih površin, od 30.000 MW hidrološkega potenciala za proizvodnjo električne energije so izkoriščeni le trije odstotki (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 12).

²⁸⁷ Pred tem so države v LMB svoje sodelovanje usmerile predvsem v Mekong ter upravljanje njegovega toka in ne toliko v trajnostni razvoj in varovanje okolja (Radosevich in Olson 1999: 8).

²⁸⁸ V skladu s tem želi Kambodža razširiti namakalne sisteme, izboljšati ekosistem vodnih virov ter izboljšati upravljanje ribištva, razviti nacionalni hidrološki potencial (od 10.000 MW razpoložljivega potenciala je do sedaj izkoriščen le en MW), izboljšati zaščito pred poplavljanjem in izsuševanjem Mekonga (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 10).

²⁸⁹ Vietnam je drugi največji proizvajalec riža na svetu, v delti Mekonga proizvedejo približno 50 odstotkov neoluščenega riža, od tega je približno 85 odstotkov namenjenega za izvoz. V osrednjem višavju ima Mekong izredno hidrološko moč, ki je Vietnam zaradi pomanjkanja sredstev zaenkrat še ni izkoristil, vendar obstajajo načrti, da bi do uresničenja prišlo (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 18).

slanost zemlje in zmanjšuje njeno rodovitnost (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 18). Vietnam si zato vseskozi prizadeva za upravljanje z Mekongom, ki bi uravnavalo njegov tok ter zagotavljalo zadostne količine vode tudi v sušnem obdobju.

Kitajska pokrajina Junan je postala pomemben akter v bazenu Mekonga zaradi sprejetega načrta Kitajske o izgradnji jezov v zgornjem toku Mekonga, ki bodo služili proizvodnji električne energije (Tsering 2002: 10).²⁹⁰ Zaradi tega si nižjeležeče države prizadevajo, da bi Junan (oz. Kitajska) postal del MRC.²⁹¹

7.3.2 Vloga ostalih akterjev

OZN je preko Ekonomske komisije za Azijo in Daljni vzhod (*Economic Commission for Asia and the Far East – ECAFE*) in kasneje Ekonomske in socialne komisije ZN za Azijo in Tihi ocean (*United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific – UNESCAP*)²⁹² odigral ključno vlogo pri vzpostavitvi MC in mu zagotovil institucionalno podporo. Finančna sredstva za izpeljavo projektov MC so prispevali različni donatorji, od UNDP (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 32) do ZDA, ki so bile sredi 60. let 20. stoletja največja država donatorka (Jacobs 1995).²⁹³ OZN je bil preko svojih agencij in programov izredno aktiven pri nastajanju sporazumov v rečnem bazenu, saj je poleg priprave študije sredi 50. let, na podlagi katere je bil ustanovljen MC, UNDP imenoval tudi posebnega strokovnjaka, ki je pomagal pri pogajanjih in pisanju Sporazuma o sodelovanju za trajnostni razvoj v rečnem bazenu Mekonga, kar je v končni fazi pripeljalo do ustanovitve MRC (Radosevich in Olson 1999: 8).²⁹⁴ Pomemben akter pa je bil tudi ADB, ki je leta 1992 ustanovil GMS, katerega cilj je bil združiti vseh šest držav in

²⁹⁰ V začetku 90. let 20. stoletja je Kitajska pričela z uresničevanjem načrta izgradnje 14 jezov na reki Mekong, ki bodo v prihodnosti vplivali na tok Mekonga proti nižjeležečim državam (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 20).

²⁹¹ Kitajska zaenkrat z MRC sodeluje le pri izmenjavi podatkov o pretoku Mekonga, o načrtu izgradnje jezov pa pravi, da bodo jezovi pripomogli k uravnavanju vode med deževnimi in sušnimi dobami in tako imeli pozitiven učinek na nižjeležeče države (Tsering 2002: 10). Sporazum o sodelovanju za trajnostni razvoj v rečnem bazenu Mekonga, ki je bil podpisan leta 1995 in je ustanovil MRC, je pravno uredil, da Kitajska lahko postane članica omenjene komisije (Radosevich in Olson 1999: 17).

²⁹² ECAFE se je leta 1974 preimenoval v UNESCAP. Gre za prvo neposredno vpletenost OZN na območju upravljanja rečnega bazena (Jacobs 2002: 356).

²⁹³ Jacobs (1995) pojasnjuje, da so ZDA leta 1966 zagotovile več kot 20 odstotkov vseh sredstev za MC.

²⁹⁴ Leta 1992 so pogajanja med štirimi državami o ponovni vzpostavitvi MC prišla na mrtvo točko, saj se države niso uspele sporazumeti, v kateri smeri bodo nadaljevale sodelovanje. Zato je UNDP ponudil svojo pomoč in decembra 1992 organiziral neformalne pogovore, na katerih so razpravljali o prihodnjem okviru sodelovanja držav v rečnem bazenu Mekonga. Posvetovanje je bilo uspešno, države so se dogovorile o načinu sodelovanja ter da bodo k sodelovanju povabile tudi Mjanmar in Kitajsko. UNDP je za pogajanja o končnem sporazumu imenoval posebnega strokovnjaka dr. Georga Radosevicha (Radosevich in Olson 1999: 9).

okrepiti gospodarsko sodelovanje med državami. ADB zagotavlja financiranje nekaterih projektov na Mekongu (ADB 2007a).²⁹⁵

7.4 ANALIZA POGAJANJ IN SPREJETIH SPORAZUMOV

Sodelovanje²⁹⁶ v rečnem bazenu Mekonga se je začelo leta 1947, ko je ECAFE pripravil študijo o morebitnem sodelovanju z namenom celostnega razvoja v spodnjem toku Mekonga.²⁹⁷ Kot odgovor na poročilo o študiji so države LMB leta 1957 ustanovile MC.²⁹⁸ Namen omenjenega odbora je bil »širjenje, koordinacija in nadzor načrtovanja ter finančne naložbe v razvojne projekte vodnih virov«. ²⁹⁹ Predmet Statuta MC ni bila delitev vode iz Mekonga, temveč razvojni projekti, sodelovanje z mednarodno skupnostjo ter izboljšanje odnosov med posameznimi obrežnimi državami.³⁰⁰ Sedež sekretariata MC je bil v Bangkoku na Tajskem (Jacobs 2002: 356).

Leta 1975 je prišlo do podpisa zgodovinskega sporazuma, imenovanega Skupna deklaracija za rabo vode v spodnjem delu rečnega bazena Mekonga,³⁰¹ saj gre za prvi in do začetka 21. stoletja tudi edini sporazum, ki je bil v celoti napisan v skladu s Helsinškimi pravili³⁰² in ki je močno okrepil vlogo MC (Beach in dr. 2000: 109). Skupna deklaracija se je nanašala na spodnji del rečnega bazena Mekonga (brez Kitajske), vzpostavila je osnovna načela za upravljanje z rečnim bazenom, kot so: vodni viri rečnega bazena predstavljajo enoten naravni vir; nepovzročanje škode drugim državam; pravična in odgovorna delitev

²⁹⁵ Ker države v rečnem bazenu Mekonga zaradi svoje slabe gospodarske razvitosti nimajo zadostnih finančnih sredstev za izvedbo projektov na Mekongu, je financiranje ADB velikega pomena (ADB 2007a). ADB med drugim financira projekt razvoja energijske strategije na območju GMS, projekt ohranjanja biotske raznovrstnosti na območju GMS, podpira programe MRC na področju upravljanja s poplavami itd. (ADB 2007b).

²⁹⁶ Seznam podpisanih sporazumov v rečnem bazenu Mekonga je v prilogi A, tabela 4.

²⁹⁷ Poročilo o možnostih sodelovanja na področju rabe hidrološkega potenciala in razvoja namakalnega sistema je ECAFE pripravil v sodelovanju s štirimi državami LMB in ga objavil leta 1952 (Beach in dr. 2000: 107–8). Kitajska v tistem času ni bila članica OZN, zato v študijo ni bila vključena, Mjanmar pa za sodelovanje ni pokazal interesa. Tega poročila v praksi ni bilo mogoče udejanjiti do leta 1954, ko se je z Ženevskimi sporazumi (*Geneva Accords*) končalo nasilje v regiji (prav tam), države Laos, Kambodža in Vietnam pa so postale samostojne (Jacobs 2002: 357).

²⁹⁸ Statut Odbora za koordinacijo in raziskovanje spodnjega dela rečnega bazena Mekonga. *Statute of the Committee for Co-ordination of Investigations of the Lower Mekong Basin*, sprejet 31. oktobra 1957 v Phnom Penhu, stopil v veljavo isti dan. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/382ENG.htm> (30. april 2007), V. poglavje. V nadaljevanju Statut.

²⁹⁹ Statut, V. poglavje.

³⁰⁰ Statut, IV. in VIII. poglavje. Da je bilo sodelovanje med državami dobro, nam kaže tudi podpisan sporazum med Laosom in Tajsko o dobavi električne energije, saj sta se državi sporazumeli, da Laos električno energijo, ki jo je proizvedel na jezu Nam Ngum, proda Tajski (Konvencija med Laosom in Tajsko za oskrbo z električno energijo. *Convention between Laos and Thailand for the supply of power*, sprejeta 12. avgusta 1965 v Vientianu, stopila v veljavo isti dan. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/155ENG.htm> (9. maj 2007)).

³⁰¹ Skupna deklaracija za rabo vode v spodnjem delu rečnega bazena Mekonga. *Joint Declaration of Principles for Utilization of the Waters of the Lower Mekong Basin*, sprejeta 31. januarja 1975 v Vientianu. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/155ENG.htm> (30. april 2007). V nadaljevanju Skupna deklaracija.

³⁰² Več o Helsinških pravilih v podpoglavju 3.2.2.

vodnega vira; plačilo odškodnin v primeru povzročitve škode; omejena ozemeljska suverenost držav v rečnem bazenu.³⁰³

Po političnih spremembah v regiji se je MC v letih 1976 in 1977 znašel v brezizhodnem položaju, saj Kambodža ni uspela zagotoviti svojega predstavnika na srečanjih MC. Ker so pravila MC zahtevala kvorum na zasedanjih, tj. prisotnost predstavnikov iz vseh držav članic, MC v dveh letih ni uspel zasedati, zato so Laos, Tajska in Vietnam leta 1987 ustanovili Začasni odbor na Mekongu (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 20). S sporazumom so se države članice obvezale, da bodo nadaljevale s sodelovanjem in si prizadevale za razvoj vodnih virov z namenom gospodarskega razvoja.³⁰⁴ Države so se tudi odločile, da bo začasno vzpostavljeni odbor nadomestil prejšnji MC takrat, ko se bodo vse članice prvotnega MC odločile za sodelovanje v organizaciji.³⁰⁵

Do največje prelomnice v sodelovanju na območju Mekonga pa je prišlo leta 1995,³⁰⁶ ko so se države sporazumele in ustanovile MRC. Sporazum o sodelovanju za trajnostni razvoj v rečnem bazenu Mekonga je vzpostavil novo organizacijo z novo strukturo in cilji, usmerjenimi na razvoj in upravljanje celotnega rečnega bazena Mekonga.³⁰⁷ MRC tudi ni več pod okriljem OZN in je povsem samostojna organizacija (Radosevich in Olson 1999: 17). V sporazumu so se države obvezale, da bodo sodelovale »na vseh področjih trajnostnega razvoja, rabe, upravljanja in ohranitve vode in z vodo povezanih virov Mekonga, vključujoč namakanje, proizvodnjo električne energije, plovbo, uravnavanje poplav, ribištvo, splavarjenje lesa, rekreacijo in turizem«. ³⁰⁸ Sodelovanje med državami temelji na načelih ozemeljske celovitosti, suverene enakosti, odgovorne in pravične rabe vode, vzdrževanja toka

³⁰³ Skupna deklaracija, III., IV., V., IX. in XI. člen.

³⁰⁴ Deklaracija o ustanovitvi Začasnega odbora za koordinacijo in raziskovanje spodnjega dela rečnega bazena Mekonga. *Declaration concerning the Interim Committee for Coordination of investigations of the Lower Mekong Basin*, sprejeta 5. januarja 1978 v Vientianu. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/314ENG.htm> (30. april 2007). 1. točka. V nadaljevanju Deklaracija o ustanovitvi začasnega odbora.

³⁰⁵ Deklaracija o ustanovitvi začasnega odbora, 3. točka.

³⁰⁶ Kambodža je leta 1991 zaprosila za ponoven sprejem v MC. Ker je v času od podpisa prvega sporazuma do sredine 90. let prišlo do številnih sprememb, med drugim ekonomskega razvoja nekaterih držav članic, se države niso uspele sporazumeti, ali naj sodelovanje nadajujejo v okviru MC, ali naj vzpostavijo novo organizacijo, ali pa opustijo institucionalizirano sodelovanje in sodelovanje nadaljujejo kako drugače. Da bi države lahko dosegle sporazum, je na pomoč s svojim strokovnjakom priskočil UNDP, kar je po skoraj dveh letih pogajanj 5. aprila 1995 pripeljalo do podpisa novega sporazuma (Radosevich in Olson 1999: 9–10).

³⁰⁷ Poleg strukturnih sprememb je sporazum pravno formalno vzpostavil pogoje, da se Kitajska in Mjanmar v prihodnosti pridružita MRC. MRC je sicer leta 1996 vzpostavil dialog z omenjenima državama. Leta 2002 so države MRC podpisale Sporazum o sporočanju hidroloških podatkov o reki Mekong s Kitajsko, s katerim se je Kitajska obvezala, da bo v času poplav sporočala podatke o višini vode z dveh hidroloških postaj, ki sta postavljeni v zgornjem toku Mekonga na Kitajskem (MRC 2007).

³⁰⁸ Sporazum o sodelovanju za trajnostni razvoj v rečnem bazenu Mekonga. *Agreement on the Cooperation for the Sustainable Development for the Mekong River Basin*, podpisan 5. aprila 1995 v Chiang Rai, stopil v veljavo isti dan. Dostopen na http://www.mrcmekong.org/agreement_95/agreement_95.htm (30. april 2007), III. poglavje. V nadaljevanju Sporazum za trajnostni razvoj.

Mekonga, nepovzročanja škode drugim državam, odgovornosti za škodo in proste plovbe po Mekongu.³⁰⁹ Sporazum je vzpostavil tudi novo organizacijsko strukturo s tremi stalnimi telesi, to so Svet (*Council*), Skupni odbor (*Joint Committee*) in Sekretariat.³¹⁰ Da bi zagotovili nadaljevanje projektov, ki so se začeli v času obstoja MC, so sporazumu dodali še Protokol, s katerim so zagotovili kontinuiteto delovanja MC in pravnih obeznosti, ki jih je MC vzpostavil z UNDP in drugimi organizacijami ter mednarodnimi donatorji (Radosevich in Olson 1999: 17). Kljub temu, da sporazum ohranja t. i. navdih Mekonga,³¹¹ pa se je odmaknil od prvotne naravnosti MC k izvajanju velikih projektov (kot je npr. gradnja ogromnih jezov) in se bolj posveča trajnostnemu razvoju in učinkovitemu upravljanju z naravnimi viri (MRC 2007).

7.5 NASTANEK IN SPREMINJANJE REŽIMA ZA UPRAVLJANJE Z MEKONGOM

Na podlagi zgoraj predstavljenih akterjev in analize njihovega delovanja ter pogajanj lahko trdimo, da je v spodnjem delu rečnega bazena Mekonga vzpostavljen režim za upravljanje s skupnim vodnim virom. O njegovem nastajanju lahko začnemo govoriti v drugi polovici 20. stoletja, ko so države LMB začele sodelovati v okviru MC, vzrok za njegov nastanek pa najdemo v interesih držav po sodelovanju, ki je nastal na podlagi študije ECAFE v začetku 50. let.

Sodelovanje v rečnem bazenu Mekonga se je razvilo zato, ker je bilo državam LMB v interesu, da skupaj omilijo neugodne naravne pogoje. Pred ustanovitvijo MC so obstajale napetosti med državami LMB glede uravnavanja pretoka Mekonga, posebej zaradi načrtov izgradnje jezov (Bajpae 2006), vendar je študija, ki jo je izpeljal ECAFE, državam pokazala, da bodo probleme s pretokom Mekonga najbolje rešile s skupnimi močmi. Sodelovanje se je začelo postopoma, in sicer z izmenjavo hidroloških podatkov ter s projekti, ki so jih želele izvajati države v LMB.

Režim je nastal leta 1975, ko so države članice MC sprejele Skupno deklaracijo, s katero so nadgradile Statut. V Skupni deklaraciji so države potrdile že sprejeta pravila in postopke odločanja ter se obvezale, da bodo ravnale v skladu s pravično in odgovorno rabo vode in

³⁰⁹ Sporazum za trajnostni razvoj, III. poglavje.

³¹⁰ Svet se sestaja enkrat letno na ministrskem nivoju in je telo, ki odloča o političnih smernicah MRC. Skupni odbor deluje kot nekakšen upravni odbor in je sestavljen iz enega člana iz vsake države ter je odgovoren za izvrševanje politik, medtem ko Sekretariat skrbi za administrativno-tehnično delovanje MRC in ima sedež v mestu Vientiane v Laosu (MRC 2007).

³¹¹ Ustanovitev MC leta 1957 je sprožila nastanek t. i. navdiha Mekonga (*Mekong spirit*), ki pooseblja sodelovanje med obrežnimi državami in je zasnovan na načelu vzajemnega prilagajanja držav v rečnem bazenu z namenom izboljšanja življenjskih pogojev ob Mekongu in krepitev sodelovanja in zaupanja med državami (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 50). 'Navdih Mekonga' se je v preteklosti krepil skozi skupno vizijo sodelovanja, skozi medsebojno razumevanje in skozi medsebojno zaupanje, kar naj bi državam v prihodnje zagotovilo, da bo Mekong postal sinonim za blaginjo (Le-Huu in Nguyen-Duc 2003: 51–2).

nepovzročanjem večje škode,³¹² ki sta postali normi nastalega režima. Prav tako pa je Skupna deklaracija vzpostavila tudi normi predhodnega posvetovanja in predhodnega strinjanja vseh držav članic LMB pri izvajanju projektov.³¹³ Skupna deklaracija je osnovana na načelu enotnega rečnega bazena, v katerem je bilo zapisano, da je potrebno vodne vire rečnega bazena obravnavati celostno ter da mora njegova raba potekati v skladu z zagotavljanjem uravnoveženega pretoka ter kakovosti vodnega vira.³¹⁴ Sprejem Skupne deklaracije je dokazal, da so bila pogajanja držav LMB integrativne narave, saj so države po sprejemu Statuta leta 1975 še naprej iskale poti za sodelovanje ter želele nadgraditi svoje dejavnosti in institucije iz 50. let, ko se je sodelovanje v MC začelo.³¹⁵

Nastanek režima za upravljanje z Mekongom je posledica dveh med seboj povezanih vzrokov, tj. skupnih interesov držav po uravnavanju pretoka Mekonga ter prisotnosti OZN in njegovih programov, ki so se izvajali na območju rečnega bazena Mekonga. Vendar je potrebno opozoriti, da so se države v LMB skupnih interesov zavedle šele, ko jih je ECAFE s svojo študijo opozoril, kako bi lahko s sodelovanjem bolje uredile pretok Mekonga. Odločilno vlogo pri nastanku režima je tako odigralo znanje, ki so ga v rečni bazen prinesli strokovnjaki v okviru MVO, tako da lahko nastanek režima za upravljanje z vodnimi viri Mekonga najbolje pojasnimo s kognitivističnim teoretičnim modelom nastanka režima. ECAFE in kasneje ESCAP sta državam v LMB pokazala, da je za dosego optimalnih rešitev glede upravljanja z Mekongom nujno potrebno sodelovanje.

Kljub zaostitvi političnih razmer sredi 70. let se je sodelovanje v LMB nadaljevalo, kar je potrdilo pomembno regionalno vlogo MC, ki je kljub političnim nasprotjem zagotovil forum za sodelovanje in dialog ter uspešno nadaljeval s širjenjem 'navdiha Mekonga'. To dokazuje tudi podpis Deklaracije o ustanovitvi začasnega odbora,³¹⁶ s katero so države zaustavile nedelovanje MC, ki je bilo s prenehanjem sodelovanja Kambodže onemogočeno, saj so države v MC lahko odločitve o nadaljnjih skupnih projektih sprejemale samo soglasno. Kljub oteženemu delovanju začasnega MC so države nadaljevale z dejavnostmi, ki so se nanašale na zbiranje in izmenjavo podatkov.

³¹² Skupna deklaracija, IV. in V. člen.

³¹³ Skupna deklaracija, XV., XVI. in XVII. člen.

³¹⁴ Skupna deklaracija, III. člen.

³¹⁵ MC je v obdobju od svoje ustanovitve do leta 1975 sprejel številne razvojne projekte, ki so bili večinoma povezani z zbiranjem hidroloških podatkov o Mekongu in razvojnimi načrti rečnega bazena. Kljub vsemu do leta 1975 ni prišlo do uresničitve večjih projektov, saj so se v prvem obdobju sodelovanja države predvsem odločale za kratkoročne projekte na pritokih Mekonga, ki so večinoma ležali znotraj ozemlja posamezne države (Radosevich in Olson 1999: 6; Jacobs 2002: 358) in so bili, poleg ozemeljskih razlogov, lažje izvedljivi tudi zaradi manjših stroškov.

³¹⁶ Deklaracija o ustanovitvi začasnega odbora.

Leta 1995 je prišlo do spremembe režima za upravljanje z Mekongom. Takrat so države v LMB sprejele Sporazum za trajnostni razvoj, v katerem so potrdile že uveljavljene norme in načela, na katerih je slonelo sodelovanje v okviru MC. Poleg tega so se države zavezale k spoštovanju novega načela, ki se je v mednarodni skupnosti razvilo po letu 1992, tj. trajnostni razvoj.³¹⁷ Trajnosten razvoj je države v rečnem bazenu Mekonga obvezal, da pri načrtovanju rabe vode iz Mekonga za potrebe razvoja upoštevajo tudi okoljske posledice, ki jih bo takšna raba prinesla v rečni bazen.³¹⁸

Sporazum za trajnostni razvoj je natančneje opredelil pravila glede upravljanja z Mekongom, ki so se nanašala na zagotavljanje zadostne količine vode v strugi. Omenjena pravila so še vedno v veljavi in so razdeljena v dva dela, in sicer se prvi del pravil nanaša na rabo vode glavnega toka Mekonga, drugi del pa na rabo vode glavnih pritokov Mekonga.³¹⁹ Poleg tega so države sprejele pravila, ki se nanašajo na zagotavljanje uravnoveženega pretoka Mekonga v deževni dobi in sušnem obdobju.³²⁰ V pravilih je med drugim tako določen začetek in konec deževne dobe in sušnega obdobja, položaj in število merilnih naprav na Mekongu ter način, na katerega bodo države pretok nadzirale.³²¹ Za izvajanje Sporazuma za trajnostni razvoj je bil ustanovljen nov institucionalni mehanizem v obliki MRC, ki ima status MVO in lahko sklepa sporazume z akterji mednarodne skupnosti.³²² Hkrati z ustanovitvijo MRC je prišlo tudi do sprejema novih postopkov odločanja, saj se v okviru MRC odločitve sprejemajo v Svetu, kjer so enakovredno zastopane vse države članice MRC.³²³ Dodana vrednost novoustanovljenega režima pa je tudi možnost razširitve na celoten rečni bazen Mekonga, saj je Sporazum za trajnostni razvoj razširil sodelovanje na celotni rečni bazen Mekonga, kar postavlja pravno osnovo za sodelovanje v MRC tudi višjeležečima državama, Kitajski in Mjanmaru.³²⁴

Režim za upravljanje z vodnimi viri v rečnem bazenu Mekonga predstavlja enega izmed prvih režimov za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri, ki od svojega nastanka deluje na osnovi splošno sprejetih mednarodnopravnih norm in načel, tako s področja vodnega kot tudi širšega okoljskega prava, ter na osnovi pravil o izmenjavi hidroloških podatkov in postopku odločanja, ki temelji na soglasju vseh držav. Pomanjkljivosti režima je moč najti predvsem na

³¹⁷ Razvoj koncepta trajnostnega razvoja je podrobno opisan v 9. poglavju.

³¹⁸ Sporazum za trajnostni razvoj, 3. člen.

³¹⁹ Sporazum za trajnostni razvoj, 5. člen.

³²⁰ Sporazum za trajnostni razvoj, 6. člen.

³²¹ Sporazum za trajnostni razvoj, 26. člen.

³²² Sporazum za trajnostni razvoj, 11. člen.

³²³ Sporazum za trajnostni razvoj, 15. člen.

³²⁴ Sporazum za trajnostni razvoj, Preambula in II. poglavje.

dveh ravneh, in sicer v obsegu delovanja režima, ki ne vključuje vseh držav rečnega bazena, ter v slabi vključenosti civilne družbe v upravljanje rečnega bazena.

Pravno formalni temelji za odpravo prve pomanjkljivosti so bili postavljeni leta 1995, ko je bil sprejet Sporazum o trajnostnem razvoju, Kitajska pa je leta 2002 z LMB podpisala tudi sporazum o izmenjavi podatkov, kar predstavlja začetek njenega sodelovanja z državami v LMB, vendar zaenkrat do večje vključenosti Kitajske v MRC še ni prišlo, saj je Kitajska doslej zavračala formalno vključenost v MRC (Bajpae 2006). Zaradi naraščanja števila prebivalcev in vedno večjih energetskih potreb se povečuje tudi njena odvisnost od vodnih virov, zato se zdi, da se ne želi zavezati nekemu režimu, poleg tega pa kot višjeležeča država v rečnem bazenu Mekonga deluje po načelu ozemeljske suverenosti, saj se zavzema za svobodno rabo vodnih virov na svojem ozemlju. Države v LMB se zavedajo tudi druge pomanjkljivosti, zato so v svoj Strateški načrt za obdobje 2006–10 za enega od ciljev določile povečanje sodelovanja s civilno družbo, NVO in drugimi organizacijami v rečnem bazenu (MRC 2006: iv).

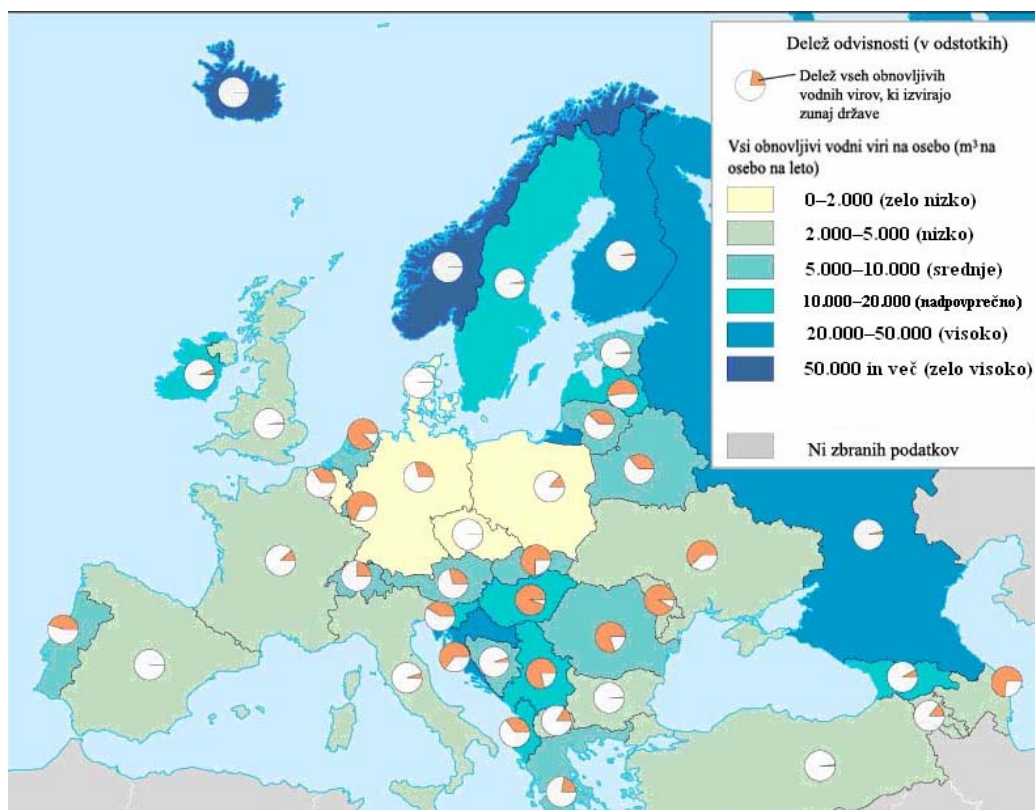
Analiza rečnega bazena Mekonga je pokazala, da v njegovem porečju glavni problem predstavljata upravljanje pretoka Mekonga in njegova raba za razvoj. Režim se je razvil zato, ker so imele države skupni problem, ki so ga lahko rešile le s sodelovanjem. Režim za upravljanje z Mekongom je tudi dokaz o trajnosti institucij za upravljanje z vodnimi viri, saj je preživel politična nasprotja v drugi polovici 20. stoletja in je zagotavljal pomemben forum za sodelovanje tudi v času vojne na Indokitajskem polotoku. Kljub temu se mora režim v prihodnje razširiti še na ostali dve državi v rečnem bazenu, saj bo le tako mogoče izpolniti načelo o celostnem upravljanju rečnega bazena Mekonga.

8. DONAVA

8.1 EVROPA

Čeprav se Evropa zdi bogata z vodnimi viri, so ti precej neenakomerno razporejeni,³²⁵ tako med državami kot znotraj posameznih držav (UNEP 2004a: 7). Slika 8.1.1 kaže, da ima kljub veliki razpoložljivosti vodnih virov precej evropskih držav, kot so npr. Belgija, Danska, Nemčija in Poljska, na leto na razpolago manj kot 2.000 m³ obnovljivih vodnih virov na osebo, kar že nakazuje prisotnost vodnega stresa. Kot prikazujeta sliki 8.1.1 in 8.1.2, je veliko evropskih držav precej odvisnih od vode, ki priteče iz drugih držav, saj se v Evropi nahaja kar 69 mednarodnih rečnih bazenov. S to odvisnostjo pa so povezani tudi ranljivost na zaježitve, spremembe v toku rek in onesnaženje, ki izvirajo iz višjeležečih držav (UNEP 2004a: 8).³²⁶

Slika 8.1.1: Odvisnost evropskih držav od prитоka vode iz višjeležečih držav

Vir: UNEP (2004a: 8).

³²⁵ Povprečna količina padavin v Evropi se giblje od 3.000 mm na leto na zahodu Norveške, med 100 in 400 mm v državah srednje Evrope, do manj kot 25 mm v osrednji in južni Španiji (Unesco 2005: 1).

³²⁶ Veliko evropskih držav ogrožajo tudi poplave in suše, saj je v desetletju 1995–2005 eden izmed teh dveh vremenskih pojavov prizadel kar 12 milijonov ljudi, medtem ko so poplave v tem obdobju zahtevale kar 2.000 življenj (Unesco 2005: 1).

Posegi človeka v naravni tok rek v obliki gradnje jezov in kanalov, sprememb rabe zemlje, velikih izpustov kemikalij iz industrije in kmetijstva ter prevelike rabe zalog podtalnice so v 20. stoletju spremenili evropske vodne vire (Unesco 2005: 1). Posledično so se evropske države soočale s preobremenjenostjo, z upadanjem in onesnaženostjo vodnih virov, medtem ko je prihajalo do konfliktov med različnimi uporabniki in oblikami rabe vode. Čeprav je večina evropskih rek, še posebej v srednjem in spodnjem toku precej onesnaženih, le malo Evropejcev trpi pomanjkanje pitne vode, 95 odstotkov evropskega prebivalstva pa ima dostop do vode za sanitarne namene (prav tam). Največji porabnik vode na evropskem kontinentu je kmetijstvo z 42 odstotki vode, sledi industrija s 23 odstotki, 18 odstotkov vode se porabi med pridobivanjem električne energije, prav toliko odstotkov pa porabijo gospodinjstva (UNEP 2004b: 14).

Slika 8.1.2: Mednarodni rečni bazeni v Evropi

Vir: Oregon State University, UNEP in FAO (2002: 77).

8.2 PREDSTAVITEV REČNEGA BAZENA DONAVE

Rečni bazen Donave pokriva območje 801.563 km² in je takoj za Volgo drugi največji rečni bazen v Evropi. Kot je razvidno iz tabele 8.2.1, leži v donavskem porečju 19 držav srednje in jugovzhodne Evrope, kar je največje število držav v katerem koli rečnem bazenu na svetu. V porečju Donave živi 81 milijonov ljudi, ki se razlikujejo po narodnem, jezikovnem in zgodovinskem izvoru (ICPDR 2007a). Podnebje in količina padavin v donavskem porečju sta zelo raznolika, kar kažejo povprečne količine letnih padavin, ki v visokogorju na zahodu porečja dosežejo do 2.000 mm na leto, na ravninah na vzhodu pa manj kot 500 mm (UNEP 2004c: 42).

8.2.1 Hidrološke značilnosti rečnega bazena

Reka Donava je z dolžino 2.870 km druga najdaljša evropska reka, v širino pa na nekaterih delih doseže tudi do 1,5 km. Rečni bazen Donave se deli v tri podregije: zgornji bazen, ki sega od izvira Donave v Nemčiji do Bratislave; srednji bazen od Bratislave do srbsko-romunske meje; in spodnji bazen, ki vključuje tudi delto Donave (ICPDR 2007b). V zgornjem bazenu je zaradi strmca tok Donave hiter, njeni pritoki pa prinašajo vodo z območja Alp. V srednjem bazenu se tok umiri, Donava se razširi in s seboj nosi številne usedline, ki jih odlaga ob bregovih. V srednjem bazenu se v Donavo izlijejo tudi večji pritoki, kot so Drava, Tisa in Sava, ki za trikrat povečajo njen tok. V spodnjem bazenu je tok Donave še počasnejši, reka je ustvarila veliko število otokov in obsežno, 6.750 km² veliko, delto, skozi katero se izliva v Črno morje kot njegov največji pritok (ICPDR 2007b).

Donava ima 26 večjih pritokov, ki ustvarjajo lastna porečja. Tisa z dolžino 996 km je najdaljši pritok Donave z največjim rečnim bazenom, Sava pa je največji pritok Donave glede na količino vode, s povprečnim pretokom 1.564 m³/s (Unesco 2006: 474). Tretji najpomembnejši pritok Donave je Inn, drugi pomembnejši pritoki Donave so še Drava, Morava, Iskar, Siret in Prut (ICPDR 2007b).

Donava in njeni pritoki so bili v 20. stoletju izpostavljeni obsežni industrializaciji, intenzivnemu kmetijstvu, rasti prebivalstva in poseganju v tok rek za potrebe plovbe. Vode v rečnem bazenu Donave se tako uvrščajo v kategorijo zmerno do kritično onesnaženih rek, glavni vzrok onesnaženosti pa še vedno predstavlja neustrezno čiščenje odpadne vode iz mest zaradi premajhnega števila čistilnih naprav (Unesco 2006: 476). Veliko škode povzročajo tudi obsežne poplave, ki so zaradi človekovih posegov in neprimerne rabe zemlje na območjih visokega poplavnega tveganja še pogostejše in bolj uničujoče, podnebne spremembe pa bodo poplavno ogroženost v prihodnosti še povečale (prav tam).

Tabela 8.2.1: Države v rečnem bazenu Donave

Država	Območje bazena v posamezni državi		Razpoložljivost vode**
	km ²	%	m ³ vode/osebo/leto***
Albanija*	126	< 0,1	13.178
Avstrija	80.423	10,0	9.629
Bosna in Hercegovina	36.636	4,6	9.088
Bolgarija	47.413	5,9	2.734
Hrvaška	34.965	4,4	22.654
Češka	21.688	2,9	1.283
Nemčija	56.184	7,0	1.878
Madžarska	93.030	11,6	10.541
Italija*	565	< 0,1	3.330
Makedonija*	109	< 0,1	3.121
Moldavija	12.834	1,6	2.726
Poljska*	430	< 0,1	1.598
Romunija	232.193	29,0	9.486
Srbija in Črna gora ³²⁷	88.635	11,1	19.815
Slovaška	47.084	5,9	9.265
Slovenija	16.422	2,0	16.070
Švica*	1.809	0,2	7.464
Ukrajina	30.520	3,8	2.868
SKUPAJ	801.463	100,00	

* Država ni pogodbenica Konvencije o zaščiti reke Donave.

** Z rumeno barvo so označeni podatki o razpoložljivosti vode pri državah, na ozemlju katerih že lahko govorimo o vodnem stresu (letne razpoložljive zaloge vode so padle pod 1.700 m³ vode na prebivalca na leto).

*** Podatki o letni razpoložljivosti vode na prebivalca so iz leta 2002 (WRI 2007).

Vir: ICPDR (2007a) in WRI (2007).

8.2.2 Družbenozgodovinske okoliščine sodelovanja

Donava je tekom zgodovine igrala dvojno vlogo; obenem je ločevala³²⁸ in povezovala ljudstva, ki so živela ob njej. Povezovalni element Donave je vedno bila njena izredno pomembna vloga prometne poti, ki je povezovala države zahodne Evrope s Črnim morjem, kar se je že konec 19. in v začetku 20. stoletja odrazilo tudi v mednarodnih pogodbah o

³²⁷ Srbija in Črna gora sta se ločili junija 2006, podatkov o deležu rečnega bazena v posamezni državi še ni (ICPDR 2007a).

³²⁸ Donava je predstavljala severovzhodno mejo Rimskega cesarstva, kasneje je več kot dve stoletji ločevala Habsburško in Osmansko kraljestvo, med hladno vojno v drugi polovici 20. stoletja je v rečnem bazenu Donave potekala delitev na dva bloka. Zadnja delitev se je zgodila v začetku 21. stoletja med kosovskim konfliktom, ko se je Donava spet pokazala v vlogi elementa, ki ločuje (Stalzer 2001: 330). Od začetka kosovskega konflikta je bila namreč plovba po Donavi v okviru embarga na Jugoslavijo blokirana, kar je prizadelo trgovanje balkanskih držav, še posebej Romunije, Bolgarije in Ukrajine (Synovitz 2000).

zagotavljanju proste plovbe.³²⁹ Donava je dobila status mednarodne plovne reke³³⁰ že po krimskih vojnah leta 1857 (Stalzer 2001: 330), kasneje pa so države na Donavi in njenih pritokih ustanovile mednarodni režim, ki je urejal svobodno plovo in je bil ločen od ostalih vprašanj skupnega razvoja (Kliot, Shmueli in Shamir 2001: 238).³³¹

Vprašanja, povezana z zaščito pred poplavami, z namakanjem in izsuševanjem, inženirskimi deli na rekah in gradnjo hidroelektrarn,³³² so sosednje države večinoma urejale z dvostranskimi ali občasno z večstranskimi pogodbami (Stalzer 2001: 331).³³³ Dejstvo, da so države v porečju Donave imele na razpolago zadostne količine vodnih virov, je vsaj v začetku omejilo dvo- in večstransko sodelovanje na drugih področjih upravljanja z vodnimi viri (prav tam). Regionalne večstranske sporazume med državami v rečnem bazenu so ovirala tudi ideološka nasprotja med hladno vojno, tako da je bilo v tem obdobju mednarodno sodelovanje med obema blokoma omejeno le na znanstveno področje (Stalzer 2001: 332).³³⁴

Sodelovanje vseh držav v rečnem bazenu se je začelo leta 1985, ko so v ospredje prišla čezmejna vprašanja nadzora nad onesnaženostjo vodnih virov in zaščite rečnih ekosistemov.³³⁵ Države donavskega porečja so takrat podpisale Deklaracijo iz Bukarešte, v kateri so se zavezale, da bodo začele s programom za izboljšanje kakovosti vode in vzpostavile mrežo standardiziranih merilnih naprav za spremljanje kakovosti vode (Nachtnebel 1997: 7). Deklaracija je tako potrdila načelo, da kakovost rečnega okolja temelji na celostnem upravljanju z rečnim bazenom, in obenem pokazala, da vse obrežne države podpirajo tak pristop (Beach in dr. 2000: 85). Kljub pomembnemu napredku pa je bila deklaracija precej omejena, saj je izključila vsakršno sodelovanje javnosti ali lokalnih oblasti in ni spodbujala k reševanju konkretnih problemov Donave z dvo- ali večstranskimi meddržavnimi sporazumi (Varady 1998: 5).

Kljub številnim dvostranskim sporazumom in začetkom sodelovanja sredi 80. let 20. stoletja so bila trenja med državami v rečnem bazenu Donave, ki izvirajo še iz obdobja Avstro-Ogrske in hladne vojne, vedno prisotna in so se občasno odrazila v sporih, kot je spor Gabčikovo-Nagyymaros med Češkoslovaško (kasneje Slovaško) in Madžarsko (Gerlak 2004: 406).

³²⁹ Seznam sporazumov je v prilogi A, tabela 5.

³³⁰ V 19. in v prvi polovici 20. stoletja je veljalo, da so mednarodne reke tiste reke, ki ločujejo dve ali več držav in na katerih je splošno uveljavljeno pravilo svobodne plovbe (Kliot, Shmueli in Shamir 2001: 236).

³³¹ Tak režim je bil prvič vzpostavljen po 1. svetovni vojni leta 1921, kasneje pa po 2. svetovni vojni leta 1948, ko so države ustanovile tudi Komisijo za Donavo, ki je zagotavljala svobodno plovo na reki Donavi (Stalzer 2001: 330).

³³² Po podatkih Komisije ZN za Evropo je bilo med letoma 1950 in 1980 na Donavi zgrajenih več kot 69 jezov (Jansky, Pachova in Murakami 2004: 40).

³³³ Iz tabele 5 v prilogi A je razvidno, da so države med letoma 1948 in 1972 sklenile približno 20 dvo- ali večstranskih sporazumov, povezanih z rabo skupnih rek za nadaljnji razvoj.

³³⁴ Kot primera znanstvenega sodelovanja Stalzer (2001: 332) navaja Združenje za raziskovanje Donave (*International Association on Danube Research*) in Mednarodno hidrološko desetletje (*International Hydrological Decade*), ki se je pod okriljem Unesca odvijalo med letoma 1965 in 1974.

³³⁵ WHO je sicer že leta 1977 opozarjal na nezadosten nadzor nad onesnaževanjem reke Donave (Varady 1998: 5).

Češkoslovaška in Madžarska sta leta 1977 v duhu družbeno-gospodarske in politične integracije, ki ju je spodbujal skupen socialistični režim, podpisali pogodbo o skupni gradnji dvojnega jezua Gabčikovo v Češkoslovaški in Nagymaros na Madžarskem za nadzor poplav, izboljšanje plovnih pogojev in proizvodnjo energije (Jansky, Pachova in Murakami 2004: 43). Gradnja jezua Gabčikovo naj bi bila zaključena leta 1986, jezua Nagymaros pa 1989, vendar so dela na Madžarskem napredovala počasi zaradi naraščajočih kritik javnosti in strokovnjakov, da bo imel projekt uničujoče posledice za okolje (Fürst 2003: 2). Leta 1984 je na Madžarskem prišlo do ustanovitve delno zakonitega gibanja 'Krog za Donavo', ki je še zaostriло kritiko tega projekta in si pridobilo javno podporo, tako da je Madžarska leta 1989 enostransko odstopila od pogodbe in povzročila spor med državama. Češkoslovaška je zato leta 1992 zgradila alternativni jez, imenovan Variant C, s katerim je enostransko preusmerila vodo iz reke Donave.

Zaradi splošnih družbenih razmer v začetku 90. let, ko sta državi doživljali gospodarski in politični prehod v demokracijo in tržno gospodarstvo, se je spor glede projekta še zaostrił, tako da se nobena stran ni mogla umakniti, ne da bi sprožila javno nasprotovanje (Fürst 2003: 2; Jansky, Pachova in Murakami 2004: 44). Po več neuspešnih poskusih pogajanj sta Češkoslovaška in Madžarska septembra leta 1992 privolili v posredništvo Evropske komisije v luči svojih prizadevanj za članstvo v Evropski uniji (EU). Istega leta, 28. oktobra, sta državi dosegli sporazum, t. i. Londonski sporazum, v katerem sta se dogovorili o začasni ustavitvi del na jezua Variant C, ponovni zagotovitvi 95 odstotkov normalnega toka Donave, ustanovitvi strokovne misije³³⁶ in o skupni predložitvi spora ICJ (Fürst 2003: 5).³³⁷

³³⁶ Ta misija je bila sestavljena iz treh strokovnjakov, ki jih je predlagala Evropska komisija za poročanje o nujnih ukrepih glede jezua Variant C (Fürst 2003: 5).

³³⁷ Spor sta državi predložili ICJ leta 1993 in s tem postavili precedens v zgodovini mednarodnega prava, saj ICJ pred tem še ni odločal v meddržavnih sporih glede nenavigacijske rabe rek. Uspešnost sodišča pri razreševanju konflikta je bila omejena, saj je sodba, izrečena leta 1997, legitimirala *status quo*, in naložila državama, da morata v šestih mesecih doseči sporazum o projektu, do česar pa zaradi različnih razlag sodbe ni prišlo (Jansky, Pachova in Murakami 2004: 44). Kljub temu sta državi že leta 1995 začeli sodelovati pri tehničnih zadevah, kar je botrovalo kasnejši, v letu 2001 doseženi, ustanovitvi dveh delovnih skupin, in sicer Skupine za pravne zadeve in Skupine za upravljanje z vodo, ekologijo, plovo in energijo, ki sta služili kot foruma za razpravo o različnih vprašanjih, ki so se pojavila v sporu (Jansky, Pachova in Murakami 2004: 44). Kljub sodelovanju so se pogajanja večkrat ustavila na mrtvi točki in sporazum se še vedno zdi daleč (BBJ 2006). Slovaška vztraja pri tem, da mora Madžarska zagotoviti alternativo k sporazumu iz leta 1977, ki ga ni izpolnila, medtem ko se Madžarska zavzema za rešitev v okviru evropskih smernic, ki bi upoštevale trajnostno pridobivanje hidroelektrične energije z ozirom na okolje (BBJ 2006).

8.3 ANALIZA AKTERJEV IN NJIHOVIH STRATEGIJ

Države v rečnem bazenu Donave bi lahko razdelili glede na tok reke. Višjeležeče države, ki ležijo v zgornjem bazenu Donave in njenih pritokov, so Nemčija, Italija, Avstrija, Švica in Slovenija. Države v srednjem bazenu Donave so Slovaška, Češka, Madžarska, Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Srbija in Črna gora. Nižjeležeče države so Romunija, Bolgarija, Moldavija in Ukrajina. Pomembno vlogo v rečnem bazenu Donave so igrale tudi medvladne institucije, še posebej UNECE in EU.

8.3.1 Višjeležeče države

Višjeležeče države v porečju Donave so gospodarsko bolj razvite, kar jim, s privilegiranim položajem v rečnem bazenu, prinaša geostrateške prednosti v porečju Donave. Nekatere izmed teh držav precejšen del svojih potreb po energiji pokrijejo s hidroelektrarnami – Avstrija kar 76 odstotkov, Švica 62 odstotkov, Nemčija 3,6 odstotka (Fara in Finta 2003: 47).³³⁸ Te države spadajo tudi med bolj ekološko ozaveščene države (Plut 1997: 99), vendar vedno ni bilo tako. Avstrija je bila dolgo med največjimi onesnaževalci reke Donave, saj dve največji avstrijski mesti ob Donavi, Dunaj in Linz, do leta 1980 nista imeli čistilnih naprav (Varady 1998: 4).³³⁹ Avstrija je do leta 1991 vztrajno preprečevala kakršne koli razprave o onesnaženosti reke Donave in mednarodne rešitve z usklajevanjem nacionalnih politik (prav tam).

Razmere so se začele počasi spreminjati v začetku 80. let, ko so močna okoljevarstvena gibanja začela pritiskati na vladi Zvezne republike Nemčije in Avstrije, tako da sta državi leta 1985 podpisali neobvezujočo Deklaracijo v Bukarešti, v kateri sta se tako kot ostale države v rečnem bazenu zavezali k izboljšanju kakovosti vode v rečnem bazenu Donave. Leta 1987 so Avstrija, Nemčija in Evropska gospodarska skupnost podpisale tristransko pogodbo,³⁴⁰ ki se je prvič lotila vprašanj, povezanih z nadzorom onesnaženosti vode in zaščito rečnega sistema s pristopom 'upravljanja z rečnim bazenom' (Stalzer 2001: 332), vendar je pogodba stopila v veljavo komaj leta 1991, ko je tudi sicer prišlo do prvih večjih premikov v smeri sodelovanja

³³⁸ Med letoma 1956 in 1997 je bilo na nemškem delu reke Donave zgrajenih 28 hidroelektrarn in 10 v Avstriji (Jansky, Pachova in Murakami 2004: 40).

³³⁹ To je povzročilo trenja z Madžarsko, ki je izredno občutljiva za onesnaževanje reke Donave, saj iz nje dobi kar 96 odstotkov svojih zalog sladke vode (Varady 1998: 4).

³⁴⁰ Sporazum med Zvezno republiko Nemčijo in Evropsko gospodarsko skupnostjo na eni in republiko Avstrijo na drugi strani o sodelovanju pri upravljanju z vodnimi viri v rečnem bazenu Donave. *Agreement between the Federal Republic of Germany and the European Economic Community, on the one hand, and the Republic of Austria, on the other, on cooperation on management of water resources in the Danube Basin*, podpisan 1. decembra 1987 v Regensburgu, stopil v veljavo 1. marca 1991. Dostopen na [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21990A0405\(01\):EN:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21990A0405(01):EN:NOT) (11. junij 2007).

med vsemi državami v rečnem bazenu, ki so jih pred tem preprečevale politične delitve med hladno vojno (prav tam).

8.3.2 Srednje- in nižjeležeče države

Te države so slabše gospodarsko razvite, za njih so značilni tudi odsotnost zrelega regulativnega pristopa, ki mu manjkajo tehnične zmožnosti in financiranje, odsotnost transparentnega odločanja in pomanjkanje sodelovanja javnosti (Gerlak 2004b: 406). Te države so postale samostojne po koncu hladne vojne, ko je v Evropi nastalo veliko novih meja, kar je še dodatno vplivalo na internacionalizacijo vprašanj upravljanja z vodnimi viri (Beach in dr. 2000: 85). Razpad Jugoslavije je sprožil oborožene spopade, ki so še dodatno vplivali na poslabšanje kakovosti vode (prav tam). Zaradi strategij, usmerjenih proti maksimizaciji proizvodnje, ki je večinoma temeljila na nečistih tehnologijah, so nekdanje komunistične države le malo pozornosti posvečale na znanosti osnovanem varovanju okolja (Bandacu in dr. 1995: 140). Obenem pa srednje- in nižjeležeče države zaradi svojega geografskega položaja niso le onesnaževalci, temveč tudi največje žrtve onesnaženja, ki izvira iz višjeležečih držav.³⁴¹ Zato so te države, ki so bile v gospodarski in družbeni tranziciji, podpirale uvedbo skupnih ukrepov za izboljšanje kakovosti vode, na kar so vplivala tudi njihova prizadevanja za vstop v EU.

8.3.3 Mednarodne organizacije

Velik vpliv na sodelovanje v rečnem bazenu Donave je imelo sprejetje Helsinške konvencije v okviru UNECE leta 1992.³⁴² Konvencijo, ki zagotavlja pravni okvir za regionalno sodelovanje pri upravljanju s skupnimi vodnimi viri, je do konca leta 2006 ratificiralo 35 držav in EU (UNECE 2007a).³⁴³ Po načelih in določilih te Konvencije se je kasneje oblikovalo več sporazumov med evropskimi državami – prvi primer je bila Konvencija za zaščito reke Donave, podpisana leta 1994.

³⁴¹ Zadnji primer, ki je razkril ranljivost nižjeležečih držav je izlitje okoli 100.000 ton cianida iz romunskega rudnika Baia Marc 30. januarja 2000 v Tiso, nato pa v Donavo. Ta nesreča je zahtevala visok ekološki davek v Romuniji, pa tudi v nižjeležeči Madžarski ter Srbiji in Črni gori (The Economist 2000).

³⁴² Konvencija o zaščiti in rabi čezmejnih vodotokov in jezer. *Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and Lakes*, podpisana 17. marca 1992 v Helsinkih, stopila v veljavo 6. oktobra 1996. Dostopna na <http://www.unece.org/env/water/pdf/watercon.pdf> (10. maj 2007). V nadaljevanju Helsinška konvencija.

³⁴³ Med pogodbenicami Helsinške konvencije je večina držav rečnega bazena Donave, razen Bosne in Hercegovine, Srbije, Črne gore in Makedonije (UNECE 2007a).

Tabela 8.3.2: Projekti v porečju Donave, ki jih je financiral Globalni sklad za okolje

Ime projekta	Leta izvedbe	Izvedbena agencija	Prispevek GEF/vrednost projekta (v mio USD)
Okoljsko upravljanje z rečnim bazenom Donave	1992–1996	UNDP	8,50/43,50
Razvoj programa za zmanjšanje onesnaženosti rečnega bazena Donave	1997–1999	UNDP	4,19/7,79
Gradnja okoljskega državljanstva v podporo zmanjšanju čezmejne onesnaženosti reke Donave (v Sloveniji in Madžarski)	2000–2001	UNDP	0,75/1,58
Prenos okolju prijaznih tehnologij v rečni bazen reke Donave	2001–2003	UNDP	0,99/2,40
Krepitev izvedbenih zmogljivosti za zmanjšanje hranljivih snovi in za čezmejno sodelovanje na Donavi, Faza I.	2001–2006	UNDP	5,35/11,95
Krepitev izvedbenih zmogljivosti za zmanjšanje hranljivih snovi in za čezmejno sodelovanje na Donavi, Faza II.	2004–2007	UNDP	12,24/25,11
Strateško partnerstvo za zmanjšanje hranljivih snovi v rečnem bazenu Donava/Črno morje, Faza I	2001–2007	UNDP, UNEP, Svetovna banka	7,35/36,91
Strateško partnerstvo za zmanjšanje hranljivih snovi v rečnem bazenu Donava/Črno morje, Faza II ³⁴⁴	2001–2007	Svetovna banka	16,00/90,80

Vir: Prirejeno po A. Gerlak (2004b: 408).

Na pomembno vlogo OZN na področju regionalnega sodelovanja pri upravljanju z vodnimi viri kažejo tudi nadgradnje Helsinške konvencije, in sicer Helsinška deklaracija,³⁴⁵ Protokol o vodi in zdravju³⁴⁶ ter Protokol o civilni kazenski odgovornosti,³⁴⁷ na katerega je

³⁴⁴ Strateško partnerstvo za zmanjšanje hranljivih snovi v rečnem bazenu Donave in Črnega morja je največji in najbolj ambiciozen z vodo povezan GEF projekt na svetu (DRP 2007).

³⁴⁵ V leta 1997 sprejeti Helsinški deklaraciji so pogodbenice Helsinške konvencije prepoznale potrebo po celostnem upravljanju z vsemi sladkovodnimi viri in se zavezale, da bodo uporabljale načela Helsinške konvencije pri sestavljanju, spreminjanju, izvajanju in uveljavljanju nacionalnih zakonov in uredb o upravljanju z notranjimi, kot tudi s čezmejnimi vodnimi viri (Birnie in Boyle 2002: 300).

³⁴⁶ Protokol o vodi in zdravju h Konvenciji o zaščiti in rabi čezmejnih vodotokov in jezer. *Protocol on Water and Health to the Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and Lakes*, podpisan 17. junija 1999 v Londonu, stopil v veljavo 4. avgusta 2005. Dostopen na <http://www.unece.org/env/documents/2000/wat/mp.wat.2000.1.e.pdf> (10. maj 2007).

³⁴⁷ Protokol o civilni kazenski odgovornosti in nadomestilu za škodo, povzročeno zaradi čezmejnih učinkov industrijskih nesreč na čezmejnih vodah, h Konvenciji o zaščiti in rabi čezmejnih vodotokov in jezer. *Protocol on Civil Liability and Compensation for Damage Caused by Transboundary Effects of Industrial Accidents on Transboundary Waters to the Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and lakes*, podpisan 21. maja 2003 v Kijevu, še ni stopil v veljavo. Dostopen na http://www.unece.org/env/civil-liability/documents/protocol_e.pdf (10. maj 2007).

vplival predvsem katastrofalni izliv cianida v rečnem bazenu Donave leta 2000.³⁴⁸ Sicer pa je OZN pomembno vplival na razvoj Donave tudi skozi sklad GEF, ki je financiral izvedbo 13 regionalnih projektov v regiji Donave in Črnega morja (Gerlak 2004a: 115).³⁴⁹ GEF je projekte na mednarodnih vodnih virih začel izvajati leta 1991,³⁵⁰ porečje Donave pa je izbral za poskusno regijo zaradi podpisa konvencij in protokolov, ki so dokazovali, da so države pripravljene sodelovati. Kandidatura številnih držav za članstvo v EU je še dodatno pripomogla k pridobitvi finančne in tehnične pomoči³⁵¹ s strani Evropske komisije, ki je obenem zagotovila tudi spodbudo za državne reforme in institucionalne spremembe pri državah v tranziciji (Gerlak 2004b: 407).

8.3.4 Evropska unija

EU ima v okviru svoje širše okoljevarstvene politike razvito tudi lastno vodno politiko, ki je zelo pomembno vplivala na regionalni razvoj upravljanja z vodnimi viri, tako pri državah članicah kot pri državah kandidatkah za vstop v EU. Prvi val evropske vodne zakonodaje je bil sprejet leta 1975 in je zagotovil standarde za reke in jezera, iz katerih se je črpala pitna voda. Ti standardi so bili leta 1980 prenešeni v obvezujoče cilje glede kakovosti pitne vode (Direktorat za okolje 2007). Določanje standardov glede kakovosti vode se je nadaljevalo v 80. letih in pripeljalo do sprejetja številnih direktiv v 90. letih.³⁵²

Sredi 90. let so se začele pobude³⁵³ za bolj celosten pristop k vodni politiki, pri kateri naj bi sodelovali tudi lokalne oblasti, NVO, porabniki vode in državljani. Proces posvetovanja z različnimi akterji je razkril obstoj širokega soglasja, da je razdrobljeno vodno politiko EU potrebno združiti v enoten zakonodajni akt, ki bi naslavljal številna s tem povezana vprašanja.

³⁴⁸ Ta Protokol je do septembra 2007 izmed vseh podpisnic ratificirala samo Madžarska (UNECE 2007b).

³⁴⁹ Od tega se je devet projektov GEF, v katere je bilo vključenih 14 držav, izvajalo v rečnem bazenu Donave (Gerlak 2004a: 115, 2004b: 408). Ti projekti so prikazani v tabeli 8.3.2.

³⁵⁰ Od leta 1991 do leta 2000 je financiranje vseh projektov GEF znašalo 444 milijonov USD, kar je manj kot 15 odstotkov skladovih celotnih naložb. Mednarodni vodni projekti se delijo na državne, regionalne in globalne projekte (Gerlak 2004a: 113).

³⁵¹ Financiranje projektov v donavski regiji je izviral iz številnih zunanjih virov, in sicer programov EU Phare in Tacis, posojila Svetovne banke in Evropske banke za obnovo in razvoj ter podpore ZDA, Nizozemske, Velike Britanije, Danske in Kanade (Gerlak 2004b: 407).

³⁵² To so: leta 1991 sprejeti Direktiva za obravnavo urbanih odpadkov in Direktiva o nitratih iz kmetijstva, leta 1996 sprejeta Direktiva o skupnem nadzoru nad onesnaženjem in preprečevanjem onesnaženja ter leta 1998 sprejeta spremenjena Direktiva o pitni vodi (Direktorat za okolje 2007).

³⁵³ Evropska komisija je sprejela pobudo okoljskega odbora Evropskega parlamenta in Sveta okoljskih ministrov. Maja 1996 je organizirala dvodnevno vodno konferenco, ki so se je udeležili delegati iz držav članic, regionalnih in lokalnih oblasti, agencij, dobaviteljev in porabnikov vode, industrije, kmetijstva in okoljevarstvenikov (Direktorat za okolje 2007).

Leta 2000 je bila sprejeta Evropska okvirna vodna direktiva,³⁵⁴ s katero se je uveljavil koncept celostnega upravljanja z vodnimi viri na ravni rečnega bazena. Države članice so se s to direktivo zavezale, da na vsakih šest let sestavijo in pregledajo 'načrt za upravljanje z rečnim bazenom', znotraj katerega poteka usklajevanje dejavnosti, kot so varovanje površinskih voda in podtalnice, zagotovitev dobre kakovosti vode do določenega datuma³⁵⁵ ter omejitvev izpustov škodljivih snovi, vključitev državljanov, določitev pravih cen vode³⁵⁶ in racionalizacija zakonodaje. Okvirna vodna direktiva države članice spodbuja h koordinaciji znotraj rečnega bazena tudi z državami nečlanicami, s čimer prispeva tudi k izvajanju Helsinške konvencije.³⁵⁷

8.3.5 Nevladne organizacije

Leta 1994 je bila s finančno pomočjo GEF ustanovljena Mreža NVO za Donavo, katere cilj je bil zagotoviti sodelovanje okoljskih NVO pri načrtovanju projektov GEF in izvajanju dejavnosti GEF (Gerlak 2004b: 409). Leta 1998 se je mreža, ki postaja največja okoljevarstvena nevladna mreža v Evropi,³⁵⁸ preimenovala v Okoljski forum Donave (*Danube Environmental Forum*) z naslednjimi glavnimi nalogami: »vpliv na bodoči razvoj donavske regije pri vprašanjih, kot so ekosistemi, raba zemlje in okoljsko izobraževanje ter spodbujanje sodelovanja med predstavniki NVO, vladami in ostalimi udeleženci« (Gerlak 2004b: 409). Leta 2001 je program GEF v okviru petletnega Regionalnega projekta za Donavo (*Danube Regional Project – DRP*)³⁵⁹ ponovno veliko pozornosti in denarja namenil gradnji koordinacijskih zmogljivosti Okoljskega foruma Donave in regionalnih NVO, ki igrajo izredno pomembno vlogo pri zagotavljanju povezav z lokalno ravni, vključno z

³⁵⁴ Direktiva 2000/60/EC Evropskega parlamenta in Sveta s 23. oktobra, ki vzpostavlja okvir za dejavnosti Skupnosti na področju vodne politike. *Directive 2000/60/EC of the European Parliament and Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy*, stopila v veljavo po objavi v Uradnem listu EU 22. decembra 2000. Dostopna na http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2000/l_327/l_32720001222en00010072.pdf (11. maj 2007). V nadaljevanju Okvirna vodna direktiva.

³⁵⁵ V primeru rečnega bazena Donave je datum, določen za doseganje okoljskih ciljev, leto 2015, glavni koordinator in izvajalec načrta rečnega bazena Donave pa je Mednarodna komisija za zaščito Donave (*International Commission for the Protection of the Danube River – ICPDR*) (ICPDR 2007d).

³⁵⁶ Ena izmed najpomembnejših novosti, ki jih uvaja Okvirna vodna direktiva, je uvedba primernih cen vode, ki naj bi spodbujale trajnostno rabo vodnih virov in na ta način pripomogle k doseganju okoljskih ciljev direktive. Države članice EU so tako zadolžene, da se voda potrošnikom zaračuna po cenah, ki odražajo prave stroške, povezane z dobavo in distribucijo te dobrine (Direktorat za okolje 2007).

³⁵⁷ Okvirna vodna direktiva, 35. člen.

³⁵⁸ Leta 2006 je imel Okoljski forum Donave močan Sekretariat, 174 članskih organizacij in pisarne v 13 državah v porečju Donave (Eik 2006: 1).

³⁵⁹ DRP predstavlja eno izmed treh komponent Strateškega partnerstva za zmanjšanje hranljivih snovi v rečnem bazenu Donave in Črnega morja. Drugi dve komponenti sta Projekt za ekološko okrevanje Črnega morja in Partnerstvo GEF in Svetovne banke za pomoč pri naložbah za zmanjšanje hranljivih snovi v reki Donavi (DRP 2007).

dejavnostmi, povezanimi s sodelovanjem javnosti, z dostopom do informacij, dviganjem okoljske zavesti itd. (Eik 2006: 3).

8.4 ANALIZA POGAJANJ IN SPREJETIH SPORAZUMOV

Prvo pogodbo, v kateri se pojavi upravljanje z reko Donavo, sta Avstrija in Bavarska podpisali že leta 1862. Pogodba obravnava reke, po katerih poteka meja, in določa posvetovanje med državama glede kakršne koli spremembe toka, ki je povezana s spreminjanjem meja.³⁶⁰ Poleg pogodb, ki so določale meje na rekah,³⁶¹ je sodelovanje med državami v 19. stoletju in do polovice 20. stoletja temeljilo predvsem na določanju proste plovbe po reki Donavi in njenih pritokih, o čemer pričajo številne dvo- in večstranske pogodbe iz tega obdobja (Stalzer 2001: 330–1).

Leta 1921 so države v porečju Donave podpisale Konvencijo glede določitve dokončnega statuta Donave, s katero so določile neomejeno plovbo po reki Donavi in njenih pritokih ne glede na izvor (zastavo) ladje in ustanovile dve ločeni komisiji, ki sta zagotavljali izvajanje tega določila, in sicer vsaka na svojem delu porečja: Evropsko komisijo za Donavo in Mednarodno komisijo za Donavo.³⁶² Po 2. svetovni vojni, ko je večina držav v rečnem bazenu Donave postala del komunističnega bloka, so zaradi drugačnega razmerja moči države podpisale Konvencijo glede plovnega režima na Donavi,³⁶³ ki je ustanovila novo komisijo, imenovano Komisija za Donavo, v kateri so sprva sodelovale le države Vzhodnega bloka, kasneje pa se jim je pridružila še Avstrija. Kot prikazuje tabela 5 v prilogi A, so v tem obdobju države sprejemale številne dvostranske sporazume glede gospodarskega razvoja, gradnje hidroelektrarn in zaščite pred poplavami, vendar zaradi političnih nasprotij med obema blokoma ni prišlo do širšega regionalnega sodelovanja.

³⁶⁰ Pogodba med Avstrijo in Bavarsko glede režima mejne črte in ostalih ozemeljskih odnosov med Bohemijo in Bavarsko. *Treaty between Austria and Bavaria concerning the regime of the frontier line and other territorial relations between Bohemia and Bavaria*, podpisana 24. junija 1862 na Dunaju, stopila v veljavo 30. julija 1862. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/301ENG.htm> (5. maj 2007).

³⁶¹ Med te zgodnje pogodbe lahko uvrstimo tudi Konvencijo med Republikama Avstrijo in Češkoslovaško glede določitve meje med Avstrijo in Češkoslovaško in glede različnih s tem povezanih vprašanj. *Convention between the Austrian and Czechoslovak Republics concerning the delimitation of the frontier between Austria and Czechoslovakia and various questions connected therewith*, podpisana 10. marca 1921 v Pragi, stopila v veljavo isti dan. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/319ENG.htm> (5. maj 2007); in Pogodbo med Nemčijo in Poljsko glede ureditve mejnih vprašanj. *Treaty between Germany and Poland for the settlement of frontier questions*, podpisana 27. januarja 1926 v Poznanu, datum začetka veljavnosti neznan. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/35ENG.htm> (5. maj 2007).

³⁶² Konvencija glede določitve dokončnega statuta Donave. *Convention instituting the definitive statute of the Danube*, podpisana 23. julija 1921 v Parizu, stopila v veljavo 1. oktobra 1922. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/28ENG.htm> (5. maj 2007).

³⁶³ Konvencija glede plovnega režima na Donavi. *Convention regarding the regime of navigation on the Danube*, podpisana 18. avgusta 1948 v Beogradu, stopila v veljavo 11. maja 1949. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/63ENG.htm> (10. maj 2007).

Do premikov je prišlo sredi 80. let, ko so v ospredje stopila tudi drugačna vprašanja glede upravljanja z vodnimi viri v rečnem bazenu Donave, še posebej slabšanje kakovosti vode (ICPDR 2007c). Obstoj tega problema so države priznale leta 1985 s podpisom Deklaracije donavskih držav o sodelovanju glede vprašanj, povezanih z upravljanjem vodnih virov v rečnem bazenu Donave (*Declaration of the Danube Countries to Cooperate on Questions Concerning the Water Management of the Danube*), bolj znane pod imenom Deklaracija iz Bukarešte, v kateri so se zavezale k celostnemu pristopu k upravljanju z vodnimi viri, začevši z ustanovitvijo enotne nadzorne mreže v celotnem porečju (Beach in dr. 2000: 85). Ta koordinacija se je še okrepila na srečanju v Sofiji septembra 1991, ko so države in zainteresirane mednarodne institucije (EU, UNDP v imenu GEF in Svetovna banka) sestavile pobudo, imenovano Okoljski program za rečni bazen Donave (*Environmental Programme for the Danube River Basin – EPDRB*), ki je bil oblikovan v podporo in krepitev nacionalne dejavnosti za obnovo in zaščito reke Donave. Ena izmed glavnih nalog EPDRB je bil razvoj Strateškega akcijskega načrta (*Strategic Action Plan – SAP*) (ICPDR 2007c).³⁶⁴ Pri tem je treba še posebej izpostaviti tretje srečanje projektne skupine oktobra 1993 v Bratislavi, na katerem so se dogovorili, da je potrebno okrepiti posvetovalne postopke in uvesti poglobljeno posvetovanje z javnostjo, ki je bila na ta način prvič vključena v razvoj mednarodnega načrta za upravljanje z rečnim bazenom (Beach in dr. 2000: 86).

Medtem ko je EPDRB razvijal SAP, so države v rečnem bazenu Donave sestavljale Konvencijo o sodelovanju za zaščito in trajnostno rabo reke Donave,³⁶⁵ ki je postala vsesplošni pravni instrument za sodelovanje pri čezmejnem upravljanju z vodnimi viri v porečju Donave.³⁶⁶ Glavni cilj Konvencije za zaščito reke Donave je bil zagotoviti, da bo upravljanje s površinskimi in talnimi vodami znotraj rečnega bazena Donave trajnostno in pravično (*equitable*).³⁶⁷ Podpisnice pogodbe so se sporazumele, da bodo sodelovale pri upravljanju z vodnimi viri in sprejele primerne pravne, administrativne in tehnične ukrepe za izboljšanje kakovosti okolja ter voda reke Donave in njenih pritokov ter preprečile in zmanjšale morebitne škodljive vplive in spremembe, ki so bile ali bi lahko bile povzročene.³⁶⁸

³⁶⁴ SAP je vseboval štiri cilje, in sicer izboljšanje morskih ekosistemov in biotske raznovrstnosti ter zmanjšanje onesnaženosti, ki pride do Črnega morja, ohranjanje in izboljšanje kakovosti in količine vode v reki Donavi, nadzor škode pri nesrečah, ki vsebujejo izliv škodljivih snovi v vodo, in razvoj regionalnega sodelovanja pri upravljanju z vodnimi viri (Gerlak 2004b: 407).

³⁶⁵ Kasneje so se dogovorili, da bo tudi SAP podpiral izvajanje te konvencije.

³⁶⁶ Konvencija o sodelovanju za zaščito in trajnostno rabo reke Donave. *Convention on Co-operation for the Protection and Sustainable Use of the Danube River*, sprejeta 29. junija 1994 v Sofiji, stopila v veljavo 22. oktobra 1998. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/331ENG.htm> (10. maj 2007). V nadaljevanju Konvencija za zaščito reke Donave.

³⁶⁷ Konvencija za zaščito reke Donave, 1. člen.

³⁶⁸ Konvencija za zaščito reke Donave, 2. člen.

Konvencija je vzpostavila načela, norme, pravila in postopke odločanja režima za upravljanje z vodnimi viri rečnega bazena Donave in ICPDR, ki je zadolžen za koordinacijo dejavnosti v rečnem bazenu. ICPDR ima precejšnja pooblastila, saj pod njegovim okriljem poteka posvetovanje med državami članicami, izmenjava podatkov, izkušenj, sprejetih in načrtovanih ukrepov za preprečevanje čezmejnih vplivov itd., poleg tega pa morajo države ICPDR redno poročati o mednarodnih pogodbah, nacionalni zakonodaji in izvajanju skupnih odločitev.³⁶⁹

Leta 2001 je ICPDR podpisal Memorandum o razumevanju z Mednarodno komisijo za zaščito Črnega morja (*International Commission for the Protection of the Black Sea – ICPBS*), kar kaže na horizontalno povezovanje organizacij s podobnimi cilji. Kasneje so ministri držav pogodbenic Konvencije za zaščito reke Donave leta 2004 in 2007 sprejeli še dve pomembni deklaraciji ob vstopu nekaterih držav pogodbenic Konvencije v EU. V Donavski deklaraciji³⁷⁰ iz leta 2004 so ministri potrdili, da ICPDR ostaja glavno mednarodno telo za spodbujanje trajnostne in uravnotežene rabe vodnih virov v rečnem bazenu Donave, ki krepi sodelovanje in razvija medsebojno razumevanje med državami v regiji ter na ta način zmanjšuje verjetnost konfliktov.³⁷¹ Poudarili so tudi številne pomembne dosežke prvih desetih let sodelovanja, in sicer razvoj in izvajanje petletnega skupnega akcijskega programa, ki je vseboval večje zaveze glede zmanjšanja onesnaženosti voda v porečju Donave, soglasje za izvedbo Evropske okvirne direktive skozi celoten rečni bazen, ustanovitev Transnacionalne opazovalne mreže za oceno kakovosti vode Donave, vzpostavitev opozorilnega sistema v primeru nesreč ter izvedbo analize rečnega bazena Donave in Akcijskega programa za trajnostno zaščito pred poplavami, ki so ju ministri sprejeli isti dan. V tej Deklaraciji so se tudi zavezali, da bodo Načrt za upravljanje z rečnim bazenom reke Donave, ki so ga države dolžne sestaviti skladno z Okvirno vodno direktivo in ki določa okvir za natančnejše ukrepe znotraj podbazenov in na nacionalnem nivoju, sestavili do leta 2009.³⁷² V Deklaraciji leta 2007 so ministri ponovno poudarili pomen krepitve sodelovanja za ohranitev doseženega napredka in izrazili željo, da bi rečni bazen Donave tudi po zaključku projekta, financiranega s strani GEF, še naprej služil kot vzor ostalim regijam sveta.³⁷³

³⁶⁹ Konvencija za zaščito reke Donave, 10.–12. člen.

³⁷⁰ Donavski rečni bazen – reke v osrčju Evrope (Donavska deklaracija). *Danube river Basin – Rivers in the heart of Europe (Danube Declaration)*, sprejeta 13. decembra 2004 na ministrskem sestanku Mednarodne komisije za zaščito reke Donave na Dunaju. Dostopna na <http://www.icpdr.org/icpdr-pages/legal.htm> (10. maj 2007). V nadaljevanju Donavska deklaracija.

³⁷¹ Donavska deklaracija, 1. člen.

³⁷² Donavska deklaracija, priloga.

³⁷³ Deklaracija ministrov, zadolženih za vodno gospodarjenje držav pristopnic h Konvenciji za zaščito reke Donave. *Declaration of the ministers in charge of water management of the contracting parties to the Danube river protection Convention*, sprejeta 23. februarja 2007 v Bukarešti. Dostopna na <http://www.icpdr.org/icpdr-pages/legal.htm> (12. maj 2007).

8.5 NASTANEK IN SPREMINJANJE REŽIMA ZA UPRAVLJANJE Z DONAVO

Na Donavi je že od leta 1921 obstajal mednarodni režim za plovbo. Režim za upravljanje s skupnimi vodnimi viri pa je začel nastajati komaj proti koncu hladne vojne. Med hladno vojno so države sicer sklepale številne sporazume, ki so bili večinoma dvostranski in omejeni na določene teme, vendar o nastajanju režima še ne moremo govoriti, saj je šlo za nepovezane in geografsko omejene poskuse sodelovanja. Režim je začel nastajati, ko so v ospredje prišla vprašanja glede kakovosti vode. Slabšanje kakovosti vode in izginjanje rečnih ekosistemov so države obravnavale kot skupen problem, ki ga je najbolje reševati s sodelovanjem vseh držav v rečnem bazenu. Najustreznejši za to se je zdel koncept celostnega upravljanja z vodnimi viri rečnega bazena, ki so ga evropske države priznale že v Helsinški konvenciji leta 1992. Konvencija za zaščito reke Donave je načelo celostnega upravljanja z vodnimi viri na evropskem kontinentu prvič uveljavila v praksi.

Ustanovitev režima, katerega glavni načeli sta trajnostni razvoj in zaščita vodnih virov v rečnem bazenu Donave ter celosten pristop k upravljanju s temi viri, lahko v primeru tega rečnega bazena povezujemo s podpisom Konvencije za zaščito reke Donave.³⁷⁴ Norme, ki jih pogodba uvaja, so 'onesnaževalec plača', predhodno opozarjanje (*precautionary principle*) in skupno prizadevanje k zmanjšanju onesnaženosti vode. Pravila režima zajemajo sodelovanje in usklajevanje pri bistvenih vprašanjih glede upravljanja z vodnimi viri, posvetovanje in skupne dejavnosti v okviru te Konvencije, izmenjavo podatkov in izkušenj ter preprečevanje, nadzor in zmanjšanje čezmejnih vplivov onesnaževanja.³⁷⁵ Postopke odločanja so države določile v Statutu Mednarodne komisije za zaščito reke Donave, ki so ga dodale Konvenciji za zaščito reke Donave. Odločitve se sprejemajo s soglasjem, če pa to ni mogoče, pa s štiripetinsko večino glasov delegacij, ki so navzoče in glasujejo.³⁷⁶ Vsaka delegacija v Mednarodni komisiji je dobila en glas, medtem ko je število glasov EU enako številu članic EU, ki so pristopnice k tej pogodbi – ob zadržku, da EU ne sme glasovati, če glasujejo države članice.³⁷⁷

Načela celostnega upravljanja z vodnimi viri, trajnostnega razvoja in zaščite okolja so se po sprejetju Helsinške konvencije začela uveljavljati na več ravneh, tako na nacionalni ravni kot na ravni kontinenta. Najpomembnejši dosežek pri tem je Okvirna vodna direktiva EU, ki je uveljavila koncept celostnega upravljanja z vodnimi viri v rečnem bazenu in države obvezala, da morajo narediti načrte za takšno upravljanje, v katere morajo vključiti tudi

³⁷⁴ Konvencija za zaščito reke Donave, 1. člen.

³⁷⁵ Konvencija za zaščito reke Donave, 4. in 5. člen.

³⁷⁶ Konvencija za zaščito reke Donave, priloga IV: Statut Mednarodne komisije za zaščito reke Donave, 5. člen.

³⁷⁷ Konvencija za zaščito reke Donave, priloga IV: Statut Mednarodne komisije za zaščito reke Donave, 5. člen.

obvezujoče cilje za zmanjšanje onesnaženosti in izboljšanje kakovosti voda. Obenem je direktiva države tudi zavezala, da morajo v upravljanje vključiti javnost, NVO, lokalne oblasti, podjetja in tudi države v rečnem bazenu, ki niso članice EU. Prav slednje določilo je bilo izrednega pomena za sodelovanje pri upravljanju z vodnimi viri v rečnem bazenu Donave, saj je bil na ta način dosežen dogovor, da se bo Okvirna vodna direktiva izvajala v celotnem rečnem bazenu Donave že pred vstopom držav JV in srednje Evrope v EU. Koordinator in izvajalec tega načrta je postal ICPDR, medtem ko sta EU in GEF te cilje vseskozi finančno podpirala.³⁷⁸

Nastanek režima za upravljanje z vodnimi viri donavskega porečja lahko pojasnimo s teoretičnim modelom šibkega kognitivizma. Države so se namreč zavedale skupnih problemov in dejstva, da jih bodo najbolje rešile s sodelovanjem na nivoju celotnega rečnega bazena. Pri izboru načina sodelovanja so izredno vlogo igrale MVO, ki so s svojim strokovnim znanjem in denarjem spodbujale koncept celostnega upravljanja z vodnimi viri in trajnostnega razvoja. Pred ustanovitvijo režima so med državami že obstajali številni sporazumi o sodelovanju, tako glede plovbe na reki Donavi kot tudi glede drugih zadev, npr. gospodarsko sodelovanje, kar je olajšalo sprejetje ključnega sporazuma – Konvencije za zaščito reke Donave. Konvencija je nastala na integrativnih pogajanjih in je zagotovila institucionalni okvir za upravljanje z rečnim bazenom in mednarodno organizacijo ICPDR, ki usklajuje dejavnosti držav v rečnem bazenu. Znotraj te organizacije so pomembno vlogo ponovno dobili strokovnjaki, ki so s posebnim stalnim odborom (*Standing Committee*) in z občasnimi odbori znotraj ICPDR dobili institucionalizirano vlogo svetovalca.³⁷⁹ Poseben pomen je bil vseskozi posvečen tudi vključitvi javnosti, lokalnih oblasti in NVO. Tudi na ta način je mednarodni režim za upravljanje z rečnim bazenom Donave postavil precedens pri upravljanju z vodnimi viri, saj je njegov razvoj potekal s sodelovanjem javnosti. Ta koncept zavrača načelo, da je mednarodna politika ločena od notranje politike in namesto tega poudarja potrebo po sodelovanju na več ravneh, da bi zagotovili podporo načrtu s strani ljudi, ki jih bosta načrt in njegovo izvajanje zadevala (Beach in dr. 2000: 86).

Ahmet Kideys, izvršni direktor stalnega sekretariata ICPBS, je dejal, da lahko zadnjih 15 let dejavnosti na reki Donavi služi kot vzor uspešnosti za rečne bazene po vsem svetu, saj je državam ob Donavi, UNDP, GEF in EU uspelo združiti svoje vire in zmožnosti za bistveno izboljšanje upravljanja z vodami, kakovosti vode in zdravja ekosistemov (ICPDR 2007č).

³⁷⁸ Med letoma 1992 in 2000 je GEF zagotovil 12,4 milijona USD, EU pa 27 milijonov USD s programoma Phare in Tacis, kar je bistveno olajšalo gradnjo zmogljivosti in struktur ICPDR za skupne dejavnosti v okviru Konvencije za zaščito Donave (DRP 2007).

³⁷⁹ Konvencija za zaščito reke Donave, priloga IV: Statut Mednarodne komisije za zaščito reke Donave, 6. člen.

Režim za upravljanje z vodnimi viri v rečnem bazenu Donave je najbolj dovršen izmed vseh primerov, ki sva jih proučevali, saj je prvi režim, ki je bil zasnovan tako, da poleg držav, MVO in strokovnjakov vključuje tudi NVO, lokalne oblasti in javnost. Je tudi edini izmed proučevanih režimov, kjer odločanje lahko poteka tudi večinsko, v primerih, ko ni mogoče doseči soglasja. Iz tega lahko sklepamo, da so države v rečnem bazenu pristale tudi na načelo omejene suverenosti. Režim za upravljanje z rečnim bazenom Donave vključuje vse pomembnejše države v rečnem bazenu (tabela 8.2.1) in več ravni upravljanja, kar je zelo pomembno za delovanje režima in se že kaže v izboljšanju kakovosti vode. Vendar je bilo glavno vprašanje v primeru Donave kakovost vode, torej skupni problem, katerega reševanje je bilo v interesu vseh držav, tako da je bilo lažje doseči sprejemljive (*win-win*) rešitve za vse države in voda ni bila predmet igre ničelne vsote (*zero sum game*), kot se pogosto zgodi v primeru, ko so vodni viri redki, npr. na Bližnjem vzhodu.

9. UPRAVLJANJE Z MEDNARODNIMI VODNIMI VIRI NA GLOBALNI RAVNI

Birnie in Boyle (2002: 298) ugotavljata, da vprašanje pomanjkanja vodnih virov zahteva (so)delovanje na lokalni in nacionalni ravni ter na ravni rečnega bazena, vsekakor pa zaradi prepletenosti posameznih področij pa zahteva tudi globalen pristop, ki mora po njunem mnenju zagotoviti nek splošen okvir delovanja, ki bo spodbuda državam, da sodelujejo pri upravljanju s skupnimi viri.

Na podlagi analize posameznih rečnih bazenov lahko trdimo, da je sodelovanje med državami na ravni rečnega bazena dobro razvito. Sodelovanje med državami poteka v različnih oblikah, in sicer od izmenjave različnih podatkov glede posameznega vodnega vira do razvoja prilagodljivih nacionalnih načrtov ali skupnih projektov, ki so se v nekaterih primerih razvili tudi v institucionalne strukture, v okviru katerih se vlade posameznih držav redno posvetujejo (UNDP 2006: 224).³⁸⁰ S sodelovanjem so se v okviru mednarodnega prava razvili načela in norme za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri (Unesco 2006: 381), vendar so se ta načela osredotočila predvsem na delitev vodnega vira, pri tem pa pozabila na okoljski vidik. Zastavljajo se torej vprašanja, v kolikšni meri je sodelovanje med državami urejeno na globalni ravni, kolikšno pozornost mednarodna skupnost namenja upravljanju z mednarodnimi vodnimi viri ter kako so se v 21. stoletju razvila nova načela upravljanja z vodnimi viri, ki vključujejo tudi problematiko varstva okolja.

9.1 VODNI VIRI NA DNEVNEM REDU ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV

Ob ustanovitvi OZN vodni viri niso bili deležni večje pozornosti,³⁸¹ saj so države v vodnih virih videle predvsem sredstvo za gospodarski razvoj, zato so jih povezovale s plovbo in z delitvijo vode, ki so jo uporabljale za potrebe kmetijstva in industrije. Meehan in Varady (2006: 19) opozarjata na globalne vodne pobude. Takšne pobude so lahko širše definirane kot institucionalni okvir, organizacije ali posebni dogodki, katerih tematika se osredotoča na upravljanje z vodnimi viri (prav tam).

³⁸⁰ Takšne mednarodne institucionalne strukture, kot so med drugimi MRC, CIC in ICPDR, so pomembne zato, ker zagotavljajo forum za pogovore med državami članicami, ker lahko nadzorujejo skladnost delovanja držav članic s podpisanimi sporazumi ter so tudi nekakšni blažilci šokov, ki povečujejo odpornost rečnega bazena na nenadne spremembe (UNDP 2006: 227), ki se lahko pojavijo v obliki naravnih nesreč, političnih sprememb ipd.

³⁸¹ OZN je nastal kot odgovor na 2. svetovno vojno in se je v svojih začetkih posvečal predvsem tistim dejavnostim, ki so bile povezane z ohranitvijo mednarodnega miru in stabilnosti mednarodne skupnosti. To lahko razberemo tudi iz Ustanovne listine OZN, kjer vodni viri in okolje niso omenjeni (Birnie in Boyle 2002: 48).

Prve pobude so se na mednarodnem prizorišču pojavile hkrati s problematiko varstva okolja, in sicer v 70. letih,³⁸² ko so predstavniki držav na mednarodni konferenci v Stockholmu prišli do zaključka, da ima »vsak posameznik osnovno pravico do kakovostnega okolja, ki mu omogoča dostojanstveno življenje in dobro počutje«. ³⁸³ Do tega je prišlo zaradi poslabšanja kakovosti okolja, ki je bilo posledica hitre industrializacije konec 19. in v 20. stoletju ter prekomerne rabe naravnih virov. Poleg tega je mednarodna skupnost institucionalizirala načelo skupne dediščine človeštva, ki poskuša definirati skupne vire človeštva, za katere velja, da ima vsak posameznik pravico do njihove rabe. Med te vire so uvrstili tudi mednarodne reke (Pease 2003: 213).

Odločitve mednarodne skupnosti so bile v tistem času zelo dvomne, saj je na eni strani priznala, da so vodni viri pomembni in da imajo vsi pravico do njihove rabe, na drugi strani pa je v ospredje postavila pravico držav do gospodarskega razvoja ter vodne vire postavila v vlogo sredstva za gospodarski razvoj.³⁸⁴ To dvomnost si lahko razložimo s povojno miselnostjo, ki je bila prežeta z zaupanjem v znanost in tehnologijo, ter s prepričanjem, da lahko znanost in tehnologija družbo in naravo prilagodita človekovim potrebam (Meehan in Varady 2006: 20).

Do ključnega preobrata na področju upravljanja z vodnimi viri je prišlo leta 1977 v Mar del Plati,³⁸⁵ ko so bili vodni viri prvič v zgodovini obravnavani ločeno od ostalih okoljskih problemov. Vzroki za preobrat so bila spoznanja, da sta slaba raba in neurejeno upravljanje z vodnimi viri pripeljala do pomanjkanja in onesnaženosti vodnih virov. Na omenjeni konferenci so vodni viri bili prepoznani kot skupna dobrina ter kot omejen naravni vir, kar je povzročilo spremembo v pristopu k upravljanju z njimi. Prevladalo je spoznanje, da je rabo vodnih virov potrebno urejevati celostno ter da mora biti dostop do vode pravica vsakega

³⁸² Leta 1972 je bila v Stockholmu organizirana prva konferenca OZN s področja varstva okolja, na kateri so sprejeli Deklaracijo Konference ZN o človekovem okolju. Na konferenci je bila sprejeta tudi odločitev o ustanovitvi UNEP z namenom vzpodbuditi različne agencije OZN k integraciji okoljskih ukrepov v svoje programe (Unesco 2007).

³⁸³ Deklaracija Konference ZN o človekovem okolju. *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*, sprejeta 16. junija 1972 v Stockholmu. Dostopna na <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503&l=en> (15. maj 2007).

³⁸⁴ GS OZN je leta 1974 sprejel Deklaracijo o vzpostavitvi novega ekonomskega reda (*Declaration on the Establishment of a New International Economic Order*) in Listino o ekonomskih pravicah in dolžnostih držav (Charter of Economic Rights and Duties of States; v nadaljevanju Listina), ki sta poudarili potrebo po nadaljnjem gospodarskem razvoju in da imajo države pravico, da same izberejo način, kako bodo ta cilj uresničile (Birnie in Boyle 2002: 40). V 3. členu listine je zapisano, da morajo države v primeru rabe naravnih virov sodelovati, si izmenjati podatke in se posvetovati druga z drugo (Listina o ekonomskih pravicah in dolžnostih držav. *Charter of Economic Rights and Duties of States*, sprejeta z resolucijo GS OZN 3281 (XXIX) 12. decembra 1974. Dostopna na <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r182.htm> (15. maj 2007)). Kljub vsemu je bil glavni cilj obeh dokumentov optimalna raba naravnih virov, ki ni smela ogroziti legitimnega interesa druge države, zato je ločitev razvojnih in okoljskih interesov še vedno obstajala (Birnie in Boyle 2002: 41).

³⁸⁵ Takrat je bila organizirana prva mednarodna konferenca o vodi, katere zaključki so imeli vpliv na programe OZN (WWC 2007b).

posameznika, ne glede na stopnjo razvoja in družbeno-gospodarski položaj države, v kateri ta posameznik prebiva (WWC 2007b). Da bi do izpolnitve omenjenih ciljev prišlo, je mednarodna skupnost v Mar del Plati sprejela nove smernice upravljanja z vodnimi viri, ki so se nanašale na jasno opredeljeno lastništvo vodnih virov, vzpostavitev pravne avtoritete, odgovorne za sprejemanje odločitev glede upravljanja z vodnimi viri in njihovo implementacijo, ter vzpostavitev preglednih nacionalnih politik (WWC 2007b).

Cilji iz Mar del Plate so bili za tisti čas zastavljeni previsoko, saj do njihove dejanske implementacije do konca 20. stoletja ni prišlo. Vendarle to na eni strani dokazuje, da je imela mednarodna skupnost že konec 70. let izoblikovano vizijo o tem, kako je potrebno urediti upravljanje z vodnimi viri, na drugi strani pa potrjuje, da države v praksi zaradi velike odvisnosti od vodnih virov, tako za potrebe gospodarstva kot za potrebe prebivalstva, nacionalne politike upravljanja z vodnimi viri težko spreminjajo. Vsekakor pa so dogodki v Mar del Plati leta 1977 pustili globok pečat, kar so dokazali številni kasnejši pozivi k celostnemu pristopu k upravljanju z vodnimi viri.³⁸⁶

Pomembnejši pozivi mednarodne skupnosti so se zvrstili v začetku 90. let. Eden takšnih se je zgodil leta 1990, ko je OZN pozval vse države k skupni akciji na področju upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri z namenom, da bi omogočili uresničitev dveh osnovnih človekovih potreb, tj. dostop do pitne vode in sanitarne ureditve (WWC 2007b).³⁸⁷ To so pokazale tudi študije primerov posameznih rečnih bazenov, kjer je do glavnih sprememb v upravljanju z vodnimi viri prišlo v začetku 90. let, spremembe v upravljanju z vodnimi viri na območju posameznih rečnih bazenov pa so bile posledica aktivnosti v mednarodni skupnosti.

Temelje za upravljanje z vodnimi viri je mednarodna skupnost dokončno postavila leta 1992,³⁸⁸ ko je zaradi prekomerne rabe vodnih virov, njihove onesnaženosti in vedno večjih groženj zaradi pogostejših sušnih obdobj ter poplav pozvala k novemu pristopu k upravljanju z vodnimi viri, ki naj bi temeljil na trajnostnem razvoju. Nov pristop je bil utemeljen na

³⁸⁶ Prvi takšen poziv je bila razglasitev mednarodnega desetletja pitne vode in sanitarne ureditve med letoma 1981 in 1990. Glavni cilj desetletja je bil zagotoviti dostop do zadostnih količin kakovostne pitne vode in osnovno sanitarno ureditev vsakemu posamezniku do leta 1990 (WWC 2007b).

³⁸⁷ Leta 1990 je UNDP v New Delhiju organiziral konferenco z naslovom Globalno posvetovanje o varni vodi in sanitarni ureditvi, na kateri so sprejeli ta poziv in podali izjavo 'bolje nekaj za vse kot več za nekatere' (*some for all rather than more for some*), s katero so želeli opozoriti na pravico vsakega posameznika do pitne vode in ustreznih sanitarnih razmer (Unesco 2007).

³⁸⁸ Od 26. do 31. januarja 1992 je bila pod okriljem OZN v Dublinu organizirana Mednarodna konferenca o vodi in okolju (*International Conference on Water and Environment – ICOWE*), na kateri so udeleženci spoznali, da pomanjkanje in neustrezna raba vode ogrožata trajnostni razvoj okolja. Poleg tega so strokovnjaki z različnih področij, ki so na konferenci sodelovali, izrazili skrb o ogroženosti ekosistemov, zdravja ljudi ter industrijskega razvoja, ter da človeštvu grozi pomanjkanje oskrbe s hrano v primeru, da ne bomo pričeli z učinkovitejšo rabo vode in drugih naravnih virov (Dublinska izjava o vodi in trajnostnem razvoju. *The Dublin Statement on Water and Sustainable Development*, sprejeta 31. januarja 1992 na Mednarodni konferenci o vodi in okolju v Dublinu. Dostopna na <http://www.gdrc.org/uem/water/dublin-statement.html> (15. maj 2007). V nadaljevanju Dublinska izjava.).

spoznanjih, da so vodni viri omejen in občutljiv naravni vir, bistven za preživetje, razvoj in okolje, da igra spol³⁸⁹ pomembno vlogo v oskrbi, rabi in zaščiti vodnih virov, in na dveh načelih, in sicer da morata razvoj in upravljanje z vodnimi viri združiti porabnike, načrtovalce in tiste, ki odločajo o politikah na vseh ravneh, ter da imajo vodni viri ekonomsko vrednost, zato morajo biti prepoznani kot ekonomska dobrina.³⁹⁰ Omenjeni spoznanji in dve načeli naj bi pripomogli k zmanjšanju revščine in boleznim, ki so povezane z vodnimi viri, k varstvu pred naravnimi nesrečami, zaščiti vodnih virov in njihovi ponovni uporabi, reševanju vodnih konfliktov, k varstvu vodnega sistema itd. Države v mednarodni skupnosti so v svoje razvojne programe vključevale vodne vire in njihov pomen za celotno človeštvo, kar je navsezadnje pripeljalo do tega, da so vodni viri v začetku tretjega tisočletja spoznani kot ključ za trajnostni razvoj.³⁹¹ Te spremembe so potrdile tudi študije primerov posameznih rečnih bazenov, saj je do glavnih sprememb v upravljanju vodnih virov prišlo v začetku 90. let.

9.2 KONCEPTA TRAJNOSTNEGA RAZVOJA IN CELOSTNEGA UPRAVLJANJA Z VODNIMI VIRI TER VODA KOT ČLOVEKOVA PRAVICA

Leta 1992 so visoki predstavniki držav članic OZN potrdili,³⁹² da sta gospodarski razvoj in varstvo okolja prednostni nalogi OZN, zato je bil v duhu uresničevanja teh dveh ciljev sprejet nov koncept razvoja, imenovan trajnostni razvoj (Birnie in Boyle 2002: 41). Koncept trajnostnega razvoja, ki se sicer ni razvil v okviru OZN,³⁹³ je definiran kot »razvoj, ki zadošča današnjim potrebam, ne da bi pri tem ogrožal možnosti prihodnjih generacij« (World

³⁸⁹ Ugotovili so, da ženske igrajo osrednjo vlogo v oskrbi, upravljanju in varčevanju z vodo, zato je potrebno tudi politike prilagoditi takšnim razmeram.

³⁹⁰ Dublinska izjava.

³⁹¹ OZN je 9. februarja 2004 razglasil desetletje vode 2005–2015, katerega namen je izpeljati vse cilje v zvezi z vodnimi viri, ki so zapisani v Agendi 21, v Milenijski deklaraciji in v zaključkih Svetovnega vrha za trajnostni razvoj (*World Summit for Sustainable Development – WSSD*). OZN je sicer razglasil že desetletje 1981–1990 za desetletje mednarodne oskrbe s pitno vodo in za sanitarno ureditev, katerega cilj je bil zagotoviti vsakemu posamezniku dostop do pitne vode v zadostnih količinah, skupaj z osnovnimi sanitarnimi potrebami, vendar cilj ni bil izpolnjen (WWC 2007b).

³⁹² Na Konferenci o okolju in razvoju (*United Nations Conference on Environment and Development – UNCED*), ki je potekala junija 1992 v Rio de Janeiru v Braziliji, so predstavniki 172 držav članic OZN, med katerimi je bilo 108 predsednikov držav ali vlad, potrdili smernice na področju upravljanja in rabe vodnih virov, ki jih je začrtala Konferenca v Dublinu. UNCED je znan tudi pod imenom 'Vrh Zemlje' (*Earth Summit*). Visoka udeležba voditeljev držav članic OZN je potrdila pomembnost problematike varstva okolja. Konferenca v Rio predstavlja prelomnico, saj so se na njej zbrali predstavniki MVO in NVO, sindikati delavcev, znanstveniki, domorodna ljudstva, predstavniki industrije itd. (Pease 2003: 218).

³⁹³ Svetovna zveza za zaščito vrst je prvič uporabila termin trajnostna raba virov, medtem ko je koncept trajnostnega razvoja definirala Svetovna komisija o okolju in razvoju (*World Commission on Environment and Development – WCED*) v poročilu, ki ga je objavila leta 1987 (World Commission on Environment and Development 1987: 43).

Commission on Environment and Development 1987: 43), in je bil v okviru OZN potrjen s sprejetjem Agende 21.³⁹⁴

Vodni viri so v Agendi 21 obravnavani v 18. poglavju, kjer je zapisano, da je z njimi potrebno upravljati na globalni ravni ter da je nujno potrebno načrte glede njihovega upravljanja povezati s splošnimi nacionalnimi gospodarskimi in družbenimi programi (WWC 2007b).³⁹⁵ V Agendi 21 je bil prvič predstavljen nov pristop k upravljanju z vodnimi viri, v katerem so bili poudarjeni celostni razvoj in upravljanje z vodnimi viri, zaščita vodnih virov, ohranjanje kakovosti vodnih virov in vodnih ekosistemov, zagotovitev oskrbe s pitno vodo in raba vode v sanitarne namene, pomen vodnih virov za trajnostni urbani razvoj, pomen vodnih virov za proizvodnjo hrane ter vplivi podnebnih sprememb na vodne vire (Unesco 2003: 18). Kljub temu da upravljanje z vodnimi viri ni predstavljalo ene izmed glavnih tematik, ki so bile obravnavane na UNCED,³⁹⁶ je Agenda 21 vzpostavila osnovo za upravljanje z vodnimi viri v okviru koncepta trajnostnega razvoja.

Koncept trajnostnega razvoja je postal vodilni koncept razvoja nasploh. Na področju upravljanja z vodnimi viri ga lahko označimo kot »razvoj upravljanja z vodnimi viri na način, ki bo za prihodnje generacije zagotovil zadostne in kakovostne količine vode ter ohranjal vodni ekosistem« (Pichyakorn 2002: 10). Ta koncept je sprožil izoblikovanje novih ciljev, ki so pravica posameznika do rabe vode, varstvo in preprečevanje poslabšanja stanja okolja, vzdrževanje vodnih tokov, vzdrževanje ekosistemov in sprejem postopkov za doseg trajnostnega razvoja vodnih virov (Pichyakorn 2002: 11). Poleg tega je koncept trajnostnega razvoja vplival tudi na razvoj že obstoječih načel glede upravljanja z vodnimi viri, in sicer na

³⁹⁴ Agenda 21. *Agenda 21*, sprejeta na konferenci UNCED, ki je potekala od 3.–14. junija 1992 v Riu de Janeiru. Dostopna na <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21toc.htm> (15. junij 2007). V nadaljevanju Agenda 21.

WCED je pozval OZN, da zaključke poročila prenese v t. i. Akcijski program za trajnostni razvoj (*Programme of Action on Sustainable Development*) in jih predstavi na konferenci, na kateri se bo obravnavalo izvajanje tega programa. GS OZN je za leto 1992 sklical UNCED in za pripravo na konferenco ustanovil t. i. Pripravljalno komisijo (*Preparatory Commission*). Ta je v pogajanjih uspela pripraviti štiri dokumente, ki so jih kasneje obravnavali in sprejeli na konferenci, in sicer osnutek akcijskega programa s ciljem trajnostnega razvoja in načinov za njegovo implementacijo, poimenovan Agenda 21, osnutek Deklaracije o okolju in razvoju ter Konvencijo o podnebnih spremembah in biotski raznovrstnosti. Prvič v zgodovini so pri nastanku dokumentov in na konferenci sodelovale tudi NVO (Birnie in Boyle 2002: 42).

³⁹⁵ Agenda je vzpostavila tudi sedem programov delovanja na področju vodnih virov: 1. celostni razvoj in upravljanje z vodnimi viri; 2. ocenitev vodnih virov; 3. zaščita vodnih virov, kakovost vodnih virov in vodnih ekosistemov; 4. oskrba s pitno vodo in raba vode v sanitarne namene; 5. vodni viri in trajnostni urbani razvoj; 6. vodni viri in trajnostna proizvodnja hrane ter razvoj podeželja; 7. vplivi podnebnih sprememb na vodne vire (Unesco 2003: 18).

³⁹⁶ Glavne tematike, ki so bile obravnavane na UNCED, so bile podnebne spremembe, biotska raznovrstnost in krčenje gozdov (Unesco 2003: 18).

načelo pravične rabe vode ter na načelo nepovzročanja večje škode. To potrjujejo sporazumi o vodnih virih, ki so jih države podpisovale v poznih 90. letih.³⁹⁷

Agenda 21 pa je povzročila še eno spremembo, in sicer je bila za namene izvajanja njenih določil ustanovljena Komisija za trajnostni razvoj (*Commission on Sustainable Development* – CSD),³⁹⁸ ki je na svojih zasedanjih obravnavala tudi problematiko upravljanja z vodnimi viri. CSD je pripomogel k razvoju celostnih pristopov za upravljanje z vodnimi viri in je uspel zaradi narave svojega delovanja, pri katerem sodelujejo tudi NVO, obravnavati številne problematike, ki so povezane z vodnimi viri. S tem je postavljajl osnovo za nove načine upravljanja z vodnimi viri (Unesco 2003: 18). Med drugim je bil CSD tisti, ki je članice OZN opozoril, da bo do leta 2025 35 odstotkov ljudi živel na območjih z vodnim stresom, kar je skoraj šestkrat več kot leta 1990, ter poudaril, da »so bili problemi, povezani z vodnimi viri, v preteklosti obravnavani kot lokalni oz. regionalni problem, da pa prehajajo v krizo globalne narave«. ³⁹⁹ CSD je v svojem delovanju opozoril na povezanost med vodnimi viri in revščino (Unesco 2003: 18) ter na nov pristop upravljanja z vodnimi viri, ki je imel za cilj premik od tehničnih in sektorskih pristopov k celostnemu pristopu upravljanja, v katerem je osrednjo vlogo dobila socialno-družbena razsežnost upravljanja.⁴⁰⁰ Poleg tega je izpostavil spoznanje, da je kmetijstvo prevladujoči porabnik vodnih virov v večini svetovnih regij, kar je posledično sprožilo zavzemanje za prehod od politike oskrbe, ki je imela za cilj povečati zaloge vodnih virov, k politikam pristopa upravljanja s potrebami (*needs-based approach*).⁴⁰¹

Uspešnost CSD pri opozarjanju glede problematike, povezane z vodnimi viri, se je pokazala leta 2000, saj je OZN takrat pripravil Milenijsko deklaracijo, v kateri so bili zapisani tudi cilji glede vodnih virov in sicer »da je potrebno do leta 2015 prepoloviti delež svetovnega prebivalstva, ki živi z manj kot dolarjem na dan, delež prebivalstva, ki se sooča z lakoto, ter delež prebivalstva, ki nima dostopa do pitne vode oz. si pitne vode ne more privoščiti«. ⁴⁰² Milenijska deklaracija je pomembna, ker so v njej zapisani konkretni cilji, ki jih želi

³⁹⁷ Tipičen primer takšnega sporazuma predstavlja Sporazum za trajnostni razvoj, na podlagi katerega je bil leta 1995 ustanovljen MRC.

³⁹⁸ CSD je bil ustanovljen decembra 1992 z namenom izvajanja in nadzora Agende 21. CSD je 53-članska funkcionalna komisija Ekonomskega in socialnega sveta OZN (*Economic and Social Council* – ECOSOC). Za sodelovanje pri delu CSD je poleg držav članic OZN akreditiranih tudi več kot 1.000 NVO (Pease 2003: 217).

³⁹⁹ Poročilo 2. zasedanja Komisije za trajnostni razvoj. *Report of the Commission on Sustainable Development on its second session*, objavljeno v New Yorku 12. julija 1994. Dostopno na <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/275/79/PDF/N9427579.pdf?OpenElement> (15. maj 2007), str. 3.

⁴⁰⁰ Komisija za trajnostni razvoj: Poročilo 6. zasedanja. *Commission on Sustainable Development: Report on the sixth session*, objavljeno v New Yorku leta 1998. Dostopno na <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/166/67/PDF/N9816667.pdf?OpenElement> (15. maj 2007), str. 5.

⁴⁰¹ Komisija za trajnostni razvoj: Poročilo 8. zasedanja. *Commission on Sustainable Development: Report on the eighth session*, objavljeno v New Yorku leta 2000. Dostopno na <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/166/67/PDF/N9816667.pdf?OpenElement> (15. maj 2007).

⁴⁰² Milenijska deklaracija.

mednarodna skupnost doseči na področju upravljanja z vodnimi viri. MDG, ki iz deklaracije izhajajo, v svojem sedmem cilju opredeljujejo trajnostni razvoj okolja. Ta cilj lahko razumemo kot potrditev, da obstaja velika povezanost med revščino, lakoto in varno oskrbo z vodo ter da je upravljanje z vodnimi viri ključnega pomena v prizadevanjih za zmanjšanje revščine in lakote (Unesco 2003: 19).

Sefyang (2003) je pojasnil, da so igrale pobude za izboljšanje upravljanja z vodnimi viri, ki so prišle iz OZN ali izven tega okvira, ključno vlogo v procesu nastajanja politike upravljanja z vodnimi viri, doprinesle k povezovanju politike in znanosti, pomagale utrditi znanost o vodnih virih ter o njihovem upravljanju in pripomogle k razvoju strategije upravljanja v prihodnje.⁴⁰³ Veliko vlogo pri tem so imeli strokovnjaki, ki so združeni v različnih pobudah, njihov cilj pa je reševanje problematike vodnih virov.⁴⁰⁴ Opazimo lahko, da je bil prvi večji forum strokovnjakov organiziran leta 1997 in da so na njem opozorili, da je potrebno zagotoviti, da vodni viri ne bodo postali vzrok za vojne (WWC 2007b).⁴⁰⁵ Strokovnjaki so torej konceptu upravljanja z vodnimi viri dodali varnostno razsežnost, saj so se zavedali posledic, ki bi jih sprožilo morebitno pomanjkanje vodnih virov. Zanimivo je, da je bila istega leta v GS sprejeta tudi Vodna konvencija ZN, kar kaže, da je problematika upravljanja z vodnimi viri dosegla globalne razsežnosti.

Strokovnjaki so v različnih forumih nadaljevali s svojim delom in leta 2000 pozvali mednarodno skupnost, da se je potrebno usmeriti k celostnemu upravljanju z vodnimi viri, saj so ugotovili, da vodni viri vplivajo na delovanje različnih področij, spoznani so bili kot skupni problem in kot nujno potreben element za življenje in zdravje tako ljudi kot ekosistemov, ki

⁴⁰³ Seyfang, Gill (2003): Environmental Mega-conferences – From Stockholm to Johannesburg and Beyond. *Global Environmental Change* 13, 223–8. V Meehan in Varady (2006: 19).

⁴⁰⁴ Vidnejša pobuda na področju vodnih virov je Svetovni svet za vodo (*World Water Council* – WWC). WWC je mednarodna platforma, v kateri skupaj delujejo mednarodne NVO, MVO in države. Ustanovljen je bil leta 1998 na pobudo strokovnjakov, ki se ukvarjajo s problematiko vodnih virov, ter MVO, zaradi naraščajoče skrbi glede upadanja/pomanjkanja vodnih virov. WWC želi v svojem delovanju preko razprave in izmenjave izkušenj doseči skupno strategijo o vodnih virih in upravljanju z njimi med vsemi udeleženci, ki so vpeti v proces upravljanja z vodnimi viri. WWC je pobudnik številnih dejavnosti, kot je npr. Svetovni vodni forum (*World Water Forum* – WWF) (WWC 2007a).

⁴⁰⁵ Prvi WWF je bil organiziran leta 1997 v Marakešu v Maroku. Na njem so sprejeli prednostne naloge delovanja: zagotovitev dostopa do vodnih virov in ustrezna sanitarna ureditev vsem posameznikom, skupno upravljanje z vodnimi viri, ohranitev ekosistemov in učinkovita raba vode. Zadnji WWF je bil organiziran leta 2006 v Mehiki, kjer so sprejeli odločitev, da je potrebno za doseg globalnih sprememb delovati na lokalni ravni (WWC 2007b).

predstavljajo temelj za razvoj držav (WWC 2007b).⁴⁰⁶ Omenjeni zaključki so, skupaj s spoznanjem, da so vodni viri ključni dejavnik trajnostnega razvoja,⁴⁰⁷ vodne vire postavili na vidno mesto delovanja mednarodne skupnosti, kar so leta 2002 potrdili tudi na WSSD v Johannesburgu.⁴⁰⁸ Poleg omenjenih potrditev pa je bila na WSSD prvič obravnavana raba vodnih virov v sanitarne namene kot ena izmed osrednjih točk bodočega mednarodnega delovanja (Unesco 2003: 21).⁴⁰⁹

Aktivno dogajanje v okviru OZN in drugih pobud v mednarodni skupnosti, predvsem po letu 1992, je pripeljalo do spoznanja, da je gospodarski in družbeni razvoj držav v veliki meri povezan z razpoložljivostjo vodnih virov. Poleg tega se je tradicionalnim rabam vode, kot so raba v kmetijstvu, industriji ter za oskrbo gospodinjstev, v 90. letih dodala še četrta, tj. raba vodnih virov za potrebe naravnega ekosistema (CSD 2004: 13). Za potrebe upravljanja vodnih virov na vseh omenjenih področjih se je razvil koncept celostnega upravljanja z vodnimi viri (*Integrated water resources management – IWRM*).

IWRM⁴¹⁰ je bil oblikovan leta 1992 na konferencah v Dublinu in Riu in je »način upravljanja, ki spodbuja usklajen razvoj in upravljanje z vodnimi viri, s prstjo ipd., z namenom

⁴⁰⁶ Na WWF so sprejeli Svetovno vizijo za vodo (*World Water Vision*), na vzporednem ministrskem zasedanju v Haagu pa je bila sprejeta Ministrska deklaracija o vodni varnosti za 21. stoletje (Unesco 2003: 19). V Svetovni viziji za vodo je razložen scenarij bodočega trajnostnega razvoja in poudarjeno, da morajo biti za njegovo dosego izpolnjene potrebe posameznikov in ekološka celovitost in da se morata za njegovo uresničitev spremeniti vloga posameznika in njegovo obnašanje (prav tam). Ministrska deklaracija je bila politični odgovor na Svetovno vizijo za vodo, v kateri so državniki dosegli soglasje o pomenu vode in trajnostnem razvoju. Ministri so predstavili sedem izzivov za mednarodno skupnost glede upravljanja z vodnimi viri: 1. dostop do zadostne količine varne vode je osnovna človekova potreba; 2. zadostna oskrba s hrano; 3. varstvo ekosistemov; 4. zagotoviti varovanje pred poplavami, sušami, onesnaženjem in drugimi vodnimi nevarnostmi; 5. delitev vodnih virov s širjenjem sodelovanja; 6. ovrednotenje vodnih virov, predvsem v smislu takšnega upravljanja, ki bo odražalo gospodarske, družbene, okoljske in kulturne vrednote vodnih virov; 7. zagotoviti upravljanje v smislu, da bo vanj vključenih čim več akterjev (Unesco 2003: 20).

⁴⁰⁷ Decembra leta 2001 je nemška vlada v Bonnu gostila Mednarodno konferenco o vodnih virih, na kateri so bili vodni viri obravnavani kot ključni dejavnik trajnostnega razvoja. Konference se je udeležilo 118 predstavnikov držav, med njimi 46 ministrov, predstavniki MVO ter civilne družbe, kar kaže na velik pomen, ki ga številni akterji v mednarodnih odnosih pripisujejo vodnim virom (Priporočila iz Bona. *Bonn Recommendations*, sprejeta na Mednarodni konferenci o vodi v Bonnu decembra 2001. Dostopna na http://www.water-2001.de/outcome/BonnRecommendations/Bonn_Recommendations.pdf (16. maj 2007)).

⁴⁰⁸ Poleg tega na to kažejo tudi druge pobude mednarodne skupnosti, kot je sprejem Resolucije GS 22. decembra 1992 (GS/RES/47/193), ki je 22. marec razglasila za svetovni dan voda (*World Water Day*). Svetovni dan voda smo prvič praznovali leta 1993, teme posameznega svetovnega dne so izbrane v skladu s priporočili UNCED, ki so zapisana v 18. poglavju Agende 21 (GEF 2007b), tema leta 2007 je 'Zmanjšanje pomanjkanja vodnih virov – izziv za 21. stoletje' (UN Water 2007: 1).

⁴⁰⁹ Na WSSD so potrdili MDG glede vode, dodali so področje sanitarne ureditve, in sicer »da je treba do leta 2015 prepoloviti delež prebivalstva, ki nima dostopa do čiste pitne vode in sanitarne ureditve«. Sprejet je bil tudi načrt za izboljšanje sanitarnih razmer, ki med drugim predvideva razvoj in izpopolnitev sanitarnih sistemov v gospodinjstvih, izboljšanje sanitarnih sistemov na javnih mestih, širjenje zdravstvenih navad, vključitev sanitarne ureditve v strategije upravljanja z vodnimi viri ipd. (OZN 2002: 11).

⁴¹⁰ Predhodnika IWRM je predstavljala Avtoriteta doline Tennesseeja (*Tennessee Valley Authority*), ki je bila ustanovljena leta 1933 in se je pri svojem delu ukvarjala s plovbo po vodnem viru, nadzorom pred poplavami ter proizvodnjo električne energije, poleg tega pa se ukvarjala še s področji, kot so nadzor erozije, rekreacija, javno zdravstvo in blaginja (Mitchell, Bruce (1990): *Integrated Water Management: International Experiences and Perspectives*. London: Belhaven Press. V Snellen in Schrevel (2004: 4)).

povečati gospodarsko in družbeno blaginjo na nepristranski način, ne da bi pri tem škodovali ekosistemom« (GWP 2000: 22).⁴¹¹ Dokončno je bil sprejet deset let kasneje na WSSD v Johannesburgu leta 2002. IWRM vključuje delitev vodnih virov med posameznimi sektorji, spodbuja učinkovito rabo vodnih virov, zagotavlja kakovost vodnih virov ter spodbuja dolgoročno gospodarsko rast, družbeni razvoj in varovanje okolja (CSD 2004: 13–14).

Omenjeni koncept se je upravljanja z vodnimi viri lotil kompleksno, in sicer v okviru štirih različnih razsežnosti: družbene, ki govori o pravični rabi vodnih virov, gospodarske, ki poudarja učinkovito rabo vodnih virov in njihovo vlogo pri gospodarski rasti, politične, ki spodbuja vpletenost različnih akterjev od lokalne do globalne ravni upravljanja z vodnimi viri, ter okoljske, ki poudarja, da dobro vladanje izboljšuje trajnostno rabo vodnih virov in celovitost ekosistemov (Unesco 2006: 46). Takšno upravljanje mednarodnih rečnih bazenov je ključnega pomena za uspešen trajnostni razvoj (CSD 2004: 17), vendar zahteva spremembo človekovih dejavnosti na način, da bodo zadovoljene tako potrebe posameznika kot ekosistema. IWRM zato zahteva spremembe vrednot, prepričanij in političnih stališč. To je dolgotrajen proces, vendar nekateri strokovnjaki opozarjajo, da alternativa IWRM ne obstaja (Snellen in Schrevel 2004: 14).

Problematika vodnih virov je dosegla svoj vrhunec, ko je bil dostop do vode leta 2002 spoznan kot temeljna človekova pravica (Unesco 2006: 63).⁴¹² Pravica do vode je osnovana na spoznanju mednarodne skupnosti, da sta voda in ustrezna sanitarna ureditev ključna dejavnika za zmanjšanje revščine in trajnostni razvoj (UNDP 2004: 3). Po mnenju OZN je pravica do vode nujno potrebna za uživanje človekovega dostojanstva in predpogoj za zagotovitev ostalih človekovih pravic, saj pravica do vode posamezniku omogoča »zadostno, varno, fizično dostopno ter cenovno sprejemljivo vodo za osebno in domačo rabo« (Unesco 2006: 63). Razglasitev takšne pravice je na drugi strani prinesla obveznosti vladam držav članic OZN, da svojim prebivalcem zagotovijo čisto vodo in primerno sanitarno oskrbo (prav tam).

9.3 SISTEM ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV IN UPRAVLJANJE Z VODNIMI VIRI

⁴¹¹ Partnerstvo za globalno vodo (*Global Water Partnership – GWP*) je definiralo IWRM. GWP je mednarodno partnerstvo, ki pod svojim okriljem združuje države, NVO, MVO in druge akterje, ki sledijo razvojnim ciljem, ki sta jih postavila Konferenca v Dublinu in UNCED (GWP 2007).

⁴¹² Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice v ECOSOC je v svojem 15. splošnem komentarju 26. novembra 2006 zapisal, da človekova pravica do vode zaobsega dostop do zadostnih, varnih in cenovno ugodnih količin vode, saj je to bistvenega pomena za človeku dostojno življenje (UNDP 2004: 3).

Hkrati z oblikovanjem novih okoljskih politik od 70. let so se v OZN izoblikovale številne agencije in programi,⁴¹³ ki med drugim spodbujajo razvoj in izvajanje politik za pravično rabo vodnih virov in za dobro delovanje drugih, z vodo povezanih naravnih virov. Tako je bil leta 1972 ustanovljen UNEP, ki je bil zamišljen kot program za usklajevanje okoljskih politik, izvajanih v okviru OZN (Birnie in Boyle 2002: 53). S pojavom koncepta trajnostnega razvoja je vodilno vlogo za njegovo uveljavitev na lokalni, nacionalni in regionalni ravni, predvsem preko tehnične pomoči državam⁴¹⁴ in zagotavljanja raziskav ter analiz, povezanih z njegovo implementacijo, prevzel UNDP (prav tam).

Za pripravo in izvršitev okoljskih projektov je poleg UNDP in UNEP odgovorna tudi Svetovna banka, pri njihovi pripravi pa sodelujejo tudi vlade posameznih držav, druge MVO, druge agencije OZN, akademiki, zasebni sektor in NVO (Gerlak 2004a: 111). UNDP je odgovoren za pripravo projektov za krepitev zmogljivosti in za pripravo manjših projektov, pri katerih zagotavlja svojo strokovno pomoč. UNEP se osredotoča predvsem na prednostne naloge posamezne regije, ki so prepoznane na podlagi analize regije, ki jih pripravijo strokovnjaki UNDP, in določa smernice projekta. Svetovna banka je odgovorna za sklad GEF,⁴¹⁵ ki zagotavlja financiranje le tistim projektom, ki doprinesejo h globalnemu varovanju okolja (Gerlak 2004a: 111). Eno izmed glavnih področij delovanja GEF so vodni viri, v okviru katerih se GEF osredotoča na mednarodne rečne bazene. Med drugim GEF financira projekte, ki se nanašajo na čezmejno onesnaževanje vodnih virov, na prekomerno rabo podtalnih vodnih virov, na varstvo življenjskega okolja rib, na uravnavanje rabe vodnih virov

⁴¹³ Večina specializiranih agencij OZN ni bila pooblaščenca za delovanje na okoljskem področju, temveč se je njihovo delovanje na tem področju razvilo s pomočjo interpretacije obstoječih pravil in prakso. Tako so npr. FAO, Svetovna banka, Unesco idr. znotraj svojega programa delovanja razvili še podprograme, ki so bili namenjeni okoljskim vprašanjem. Primer takšnega programa je Unescov program PC-CP, ki se v svojem delovanju osredotoča na vprašanja upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri, ki si jih deli več držav. Omenjeni podprogram je bil ustanovljen leta 2001 v sodelovanju z GCI (Unesco 2007).

⁴¹⁴ UNDP je npr. odigral ključno vlogo pri vzpostavitvi MRC.

⁴¹⁵ GEF je leta 1991 ustanovila Svetovna banka na triletni poskusni osnovi z namenom, da olajša koncesijsko financiranje za države tretjega sveta pri zmanjševanju toplogrednih plinov, upravljanju z biotsko raznovrstnostjo in onesnaženostjo oceanov (Pease 2003: 218). Na UNCED so na pobudo držav v razvoju in NVO sprejeli odločitev o prestrukturiranju GEF, da bi lahko zagotavljal financiranje novega koncepta trajnostnega razvoja. Novi GEF je bil ustanovljen leta 1994 in je postal največji finančni mehanizem na področju okoljske problematike (Gerlak 2004a: 111). GEF, ki ga skupaj upravljata Svetovna banka ter Razvojni in okoljski sklad OZN (*United Nations Development and Environmental Fund*), združuje 176 držav članic, skupaj z drugimi MVO in NVO ter zasebnim sektorjem (GEF 2007a). Začetni kapital 1,5 milijarde USD so zagotovile industrializirane države (Pease 2003: 218).

za različne namene ipd. (GEF 2007b).⁴¹⁶ Kljub temu da delovanje GEF na področju mednarodnih vodnih virov ne služi kot finančni mehanizem uveljavitve splošno sprejete konvencije s področja vodnih virov, je program vodnih virov povezan z velikim številom sporazumov, ki urejujejo upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri, večinoma na regionalni ravni (GEF 2007b).

Poleg UNEP, UNDP in Svetovne banke so v okoljske politike vodnih virov vpletene tudi druge agencije OZN, med katerimi sta še posebej pomembna FAO in Unesco (Birnie in Boyle 2002: 58). Politike FAO na področju vodnih virov so velikega pomena, saj je kmetijstvo glavni porabnik vodnih virov. FAO je bil ustanovljen z namenom izboljšanja proizvodnje hrane in kmetijskih proizvodov,⁴¹⁷ skladno s pojavom novih konceptov varstva okolja konec 20. stoletja v svojih sedanjih politikah širi trajnostni pristop v ribištvu, upravljanju z vodnimi viri in kmetijstvu. V izvrševanju teh politik FAO upošteva tudi vplive na okolje, varovanje življenjskega prostora, vplive onesnaženja in učinke pesticidov in gnojil, ki jih uporabljajo v kmetijstvu, na vodne vire (Birnie in Boyle 2002: 58–9).

Zaradi naraščajočega pomena vodnih virov se veliko število agencij in programov OZN posredno ali neposredno ukvarja z vodnimi viri, zato se je pojavila potreba po usklajevanju njihovega delovanja ter preprečevanju podvajanja dela. Ustanovljen je bil nov mehanizem OZN, imenovan ZN voda (*UN Water*) (UN Water 2007: 5), katerega naloga je zagotoviti usklajeno delovanje različnih agencij in programov na področju vodnih virov znotraj sistema OZN ter omogočiti uresničevanje ciljev, ki so bili sprejeti v Milenijski deklaraciji in na WSSD (UN Water 2007: 5). Cilj mehanizma je dopolniti in dodati vrednost že obstoječim programom in projektom znotraj OZN, kar je v skladu s pristopom IWRM, ki poziva k sodelovanju med vsemi udeleženci upravljanja z vodnimi viri (UN Water 2006: 1). ZN voda od leta 2005 predstavlja tudi osrednji mehanizem za izvrševanje ciljev desetletja Voda za življenje.⁴¹⁸

⁴¹⁶ Kljub temu da delovanje GEF na področju mednarodnih vodnih virov ne služi kot finančni mehanizem za kakšno splošno sprejeto konvencijo, je program vodnih virov GEF povezan z velikim številom sporazumov, ki urejajo upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri, večinoma na regionalni ravni. GEF je aktiven tudi pri širjenju svojih izkušenj, ki jih je pridobil na osnovi različnih mednarodnih projektov. V ta namen je GEF ustanovil poseben projekt, poimenovan Mednarodni vodni viri: učenje (*International Waters: LEARN*). Gre za strokoven projekt ki je namenjen izmenjavi mnenj strokovnjakov, izmenjavi podatkov o vodnih virih in organizaciji dogodkov, ki so namenjeni poglobljanju znanja na področju rabe in upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri (GEF 2007b).

⁴¹⁷ Mandat FAO med drugim pokriva gozdove, rastlinstvo, ribolov in vodne vire (Birnie in Boyle 2002: 58).

⁴¹⁸ Resolucija o desetletju vode.

9.4 OKVIR ZA UPRAVLJANJE Z VODNIMI VIRI NA GLOBALNI RAVNI IN VLOGA NEVLADNIH ORGANIZACIJ

Zaenkrat še ne moremo govoriti o nastajanju ali obstoju režima za upravljanje z vodnimi viri na globalni ravni, vendar so se v mednarodnih odnosih razvili določena načela in norme, na katere se države sklicujejo v rabi in upravljanju z vodnimi viri. Sodelovanje med državami na področju upravljanja z vodnimi viri tako poteka v okviru splošno sprejetih načel omejene suverenosti, trajnostnega razvoja ter vode kot temeljne človekove pravice. Poleg tega je zaznati, da se države v svojem delovanju sklicujejo tudi na načela, ki izvirajo iz Helsinških pravil ter so zapisana v Vodni konvenciji ZN, in to kljub temu, da omenjena konvencija še ni v veljavi. To nam potrди tudi analiza upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri v predstavljenih rečnih bazenih. Tako je bil npr. MRC leta 1995 ustanovljen na podlagi Helsinških pravil, na omenjenih pravilih sloni tudi Helsinška konvencija, ki jo je sprejela večina držav v Evropi in predstavlja osnovo za ožje sodelovanje znotraj posameznih rečnih bazenov na tem območju. Opaziti je, da so MVO in NVO izredno aktivne na področju upravljanja z vodnimi viri, vendar sta sprejem in implementacija načinov upravljanja z vodnimi viri v pristojnosti držav, ki pa v praksi tega zmeraj ne udeležujejo.

Vsekakor so analize posameznih rečnih bazenov pokazale, da reševanje problematike upravljanja z vodnimi viri ni enostavno. Že sam podatek, da se je postopek za pripravo konvencije pričel leta 1970 in da je do dejanskega sprejema konvencije prišlo leta 1997, kaže na to, kako težko je najti ustrezne rešitve za reševanje omenjenega vprašanja. Kljub vsemu so se poleg zgoraj omenjenih načel iz prakse držav razvile določene norme, ki se nanašajo predvsem na predhodno posvetovanje in strinjanje držav v primeru kakršnega koli poseganja v naravni tok mednarodnega vodnega vira ter na plačevanje odškodnine za storjeno škodo v primeru posega v mednarodni vodni vir, t. i. načelo onesnaževalec plača.

Poleg norm in načel so se v posameznih rečnih bazenih razvila tudi posamezna pravila, predvsem v smislu izmenjave podatkov o vodnih virih, ki so namenjeni pridobivanju podatkov o onesnaženosti in pretoku vodnih virov ter v zvezi s tem morebitnemu preprečevanju poplavljanja rek in zagotavljanja vode tudi v sušnih obdobjih. Vendar o splošno sprejetih pravilih na globalni ravni zaenkrat še ne moremo govoriti, saj se države zaradi posebnih družbenogeografskih dejavnikov na ravni posameznih rečnih bazenov poslužujejo različnih pravil za upravljanje z vodnimi viri. Enako velja za postopke odločanja, ki razen na ravni rečnih bazenov, na globalni ravni še niso razviti. Zaradi neizpolnjenih zadnjih dveh elementov, ki morata biti sestavni del režima, o globalnem režimu za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri ne moremo govoriti. Iz analize režimov v posameznih rečnih

bazenih je torej razvidno, da je upravljanje z vodnimi viri v prvi vrsti regionalni problem, zato države o tem vprašanju raje odločajo na ravni rečnega bazena.

Ker sistem OZN ni bil zmožen zagotoviti izpolnjevanja in nadzora svojih programov in dejavnosti, so skrben nadzor njegovih programov doslej izvajale NVO⁴¹⁹ (Birnie in Boyle 2002: 70). NVO so odigrale pomembno vlogo pri uveljavitvi novih konceptov upravljanja z vodnimi viri.⁴²⁰ Pobudo za nastanek koncepta trajnostnega razvoja je dala Svetovna zveza za zaščito vrst, GWP pa je na podlagi zaključkov WWSD definiral proces IRWM. Pri tem so odločilno vlogo odigrali strokovnjaki s področja vodnih virov, ki so sodelovali v okviru NVO.

Kljub veliki angažiranosti NVO zaradi specifičnosti svojega delovanja na ozkem področju in z omejenimi finančnimi sredstvi ne zmorejo zagotoviti nadzora nad načini upravljanja z vodnimi viri, saj so vlade posameznih držav tiste, ki morajo zagotoviti usklajenost svojih nacionalnih programov s splošno veljavnimi mednarodnimi razvojnimi standardi. NVO lahko odigrajo pomembno vlogo pri nastajanju politik upravljanja z vodnimi viri, saj imajo preko CSD možnosti vplivanja na oblikovanje politik, pospeševanja njihovega sprejemanja in opozarjanja na njihovo (ne)izvrševanje. To vlogo je npr. že prepoznala EU, ki je v Okvirno vodno direktivo vključila javnost, v svojih dejavnostih pa veliko pozornosti in denarja namenja delovanju NVO, ki predstavljajo ključno povezavo med javnostjo, vladnimi organi in MVO.⁴²¹

NVO so aktivne na različnih področjih upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri, in sicer se nekatere ukvarjajo z raziskovanjem vodnih virov, druge zagotavljajo forume za razpravo na različnih konferencah, tretje pa opozarjajo na točno določene probleme glede upravljanja z vodnimi viri. Tako je npr. Inštitut za svetovne vire (*World Resource Institute – WRI*) dejaven na izobraževalnem področju, saj s svojim raziskovanjem in predstavitvami različnih kazalcev,⁴²² povezanih z vodnimi viri, opozarja na njihovo pomanjkanje oz. vedno manjšo razpoložljivost. GCI je NVO,⁴²³ ki na različnih konferencah zagotavlja forume za razpravo. GCI je z Unescom v okviru programa PC-CP sodeloval pri pripravi niza študij o povezavi med konfliktom in sodelovanjem glede upravljanja z vodnimi viri. Poleg znanstvenih prispevkov je cilj GCI zagotoviti pravično, trajnostno in varno prihodnost za vse. Na področju vodnih virov so glavni cilji delovanja GCI preprečevanje konfliktov, zaščita vodnih virov v

⁴¹⁹ V tem podpoglavju obravnavava NVO, ki so pomembno prispevale k nastanku različnih politik OZN. Posamezne NVO, ki so odigrale pomembno vlogo na ravni rečnih bazenov, so obravnavane v 5.–9. poglavju.

⁴²⁰ Ustanovna listina OZN v svojem 71. členu določa, da lahko NVO sodelujejo v posvetovalnem procesu.

⁴²¹ Več o tem v 8. poglavju, kjer analizirava primer rečnega bazena Donave.

⁴²² Podatki WRI, na katerih temeljijo številne analize, zajemajo celovit pregled razpoložljivih vodnih virov v posamezni državi. Med drugim sva kazalce WRI uporabili tudi za potrebe analize rečnih bazenov tega diplomskega dela.

⁴²³ GCI je leta 1993 ustanovil nekdanji predsednik SZ Mihail Gorbačov.

času oboroženih konfliktov in zagotavljanje osnovne človekove pravice do vodnih virov. Zanimivo je, da GCI med drugim ponuja tudi mediacijo v primeru konfliktov (Green Cross International 2007: 2). Mednarodna mreža rek (*International Rivers Network – IRN*),⁴²⁴ ki je bila ustanovljena leta 1985, predstavlja vrsto NVO, ki v svojem delovanju opozarja na točno določen problem, tj. na preprečevanje gradnje jezov na rekah. IRN v svojih dejavnostih opozarja na stranske učinke gradnje jezov, ki povzročajo veliko škodo naravnemu okolju in ljudem, ki tam živijo. IRN je izredno aktiven tudi na območju rečnega bazena Mekonga, saj ostro nasprotuje gradnji jezov na Mekongu (IRN 2007).

Vodni viri vplivajo na številne sektorje, tako družbene kot gospodarske, zato je treba pri upravljanju z njimi uporabiti medsektorski pristop, saj bo le tako mogoče zagotoviti trajnostni razvoj, ki predstavlja razvojni cilj mednarodne skupnosti. Za njegovo dosego je potrebno usklajeno delovanje znotraj sistema OZN ter sodelovanje z drugimi partnerji, med katerimi so izredno pomembne NVO, kot tudi zasebni sektor in javnost. OZN je tista MVO, ki je razvila mehanizme, s katerimi lahko ustrezno rešuje vprašanje upravljanja z vodnimi viri, saj se številne agencije OZN v svojem delovanju posredno ali neposredno ukvarjajo z vodnimi viri. To pa skupaj s spodbujanjem sodelovanja med različnimi stranmi, ki sodelujejo v procesu upravljanja z vodnimi viri, vodi k dokončni implementaciji IWRM, brez katerega uspešnega upravljanja z vodnimi viri v prihodnosti ne bo mogoče zagotoviti.

⁴²⁴ IRN je bil ustanovljen leta 1985 (IRN 2007).

10. ZAKLJUČEK

Voda je vir globalnega pomena, za katerega skrbi veliko MVO in NVO in za katerega je v veljavi več mednarodnopravnih načel, norm in pravil, ki so postala del mednarodnega občega običajnega prava. Ta pravna pravila so sicer bila kodificirana leta 1997 v Vodni konvenciji ZN, ki pa še vedno ni stopila v veljavo. To kaže na težavnost obravnavane problematike in na različne interese, ki jih imajo države na področju upravljanja s skupnimi vodnimi viri. Mnoge države nimajo interesa za sprejetje zavezujočih pravil zaradi izrednega pomena, ki ga pripisujejo vodnim virom, medtem ko se druge države dojemajo kot vodno bogate države in temu vprašanju ne posvečajo dovolj pozornosti. Voda je v svetovnem merilu namreč še vedno vir, ki ga, gledano v povprečju, ne primanjkuje. Težavo predstavlja neenakomerna razporejenost vodnih virov in napovedi, da v prihodnosti, ob hitri rasti svetovnega prebivalstva in globalnem segrevanju ozračja, nad človeštvom visi grožnja pomanjkanja vode, ki bi utegnila imeti varnostne posledice.

Vodni viri so se na dnevni red OZN uvrstili relativno pozno, na kar so vplivali različni interesi držav in prepričanje, da je voda še vedno tisti naravni vir, ki ga je v izobilju, čeprav so se države dogovarjale o upravljanju s skupnimi vodni viri na regionalni ravni že v 19. stoletju. Takrat je bilo vprašanje upravljanja omejeno le na interese držav glede plovbe, preprečevanja poplav in določanja meja na rekah. V 20. stoletju so v ospredje prišla vprašanja rečnega potenciala za gospodarski razvoj, kar se je odrazilo v številnih industrijskih projektih, ki so zaradi čezmejne narave vodnih virov zahtevali določeno usklajevanje s sosednjimi državami. Odločanje glede projektov je bilo do 90. let izrazito državo-centrično. Prve oblike sodelovanja med državami so bile omejene na tehnično raven, ki je bilo v nekaterih rečnih bazenih (Plata, Mekong, Donava, Evfrat in Tigris) institucionalizirano, v drugih (Nil) pa je prihajalo samo do neformalnega strokovnega posvetovanja. Moč odločanja je ostala v rokah držav, institucije, kot npr. MC, CIC in JTC, pa so služile le kot forumi za razpravo in izmenjavo podatkov, medtem ko so bili javnost in ostali, zlasti nedržavni, akterji iz procesa odločanja o upravljanju z vodnimi viri izključeni. Določen vpliv so imele le MVO, saj so pogosto sodelovale pri financiranju projektov, kar jim je dalo možnost vzpostavljanja določenih kriterijev glede projektov, kot je npr. soglasje vseh držav v rečnem bazenu, načrti za preselitev prizadetega prebivalstva v primeru gradnje jezov, okoljske ocene razvojnih projektov itd. Cilj MVO je bil namreč pokazati državam v rečnem bazenu, da lahko le skupno reševanje problemov prinese korist za vse, zato so sodelovanje spodbujale na različne načine, med drugim s financiranjem

skupnih projektov v rečnem bazenu in s posredovanjem svojega znanja, kot na primer pri režimu upravljanja z Mekongom.

Centralizirano odločanje o razvojnih projektih je bilo tudi posledica nepripravljenosti držav, da bi se odpovedale delu svoje suverenosti, kar je pogosto pripeljalo do konfliktov med državami in znotraj držav. Protesti v državah proti nekaterim razvojnim projektom, kot je npr. nasprotovanje projektu Gabčíkovo-Nagymaros na Madžarskem, ki so se pojavili sredi 80. let, so opozorili na to, da mora biti v odločanje o upravljanju s skupnimi vodnimi viri vključena tudi civilna družba. Hkrati se je upravljanje s skupnimi vodnimi viri razširilo na novo področje, saj je nenadzorovana industrializacija povzročila nov problem, in sicer onesnaženost vodnih virov in s tem povezano propadanje rečnih ekosistemov. Teh problemov so se države začele zavedati v 80. letih, vendar so se reševanja aktivneje lotile šele v 90. letih, ko so drugačno obravnavo vodnih virov spodbudile politične spremembe v mednarodni skupnosti. S koncem hladne vojne se je namreč spremenil koncept varnosti, ki ni več vključeval le vojaške dimenzije, temveč je dobil nove razsežnosti, npr. razsežnosti okoljske in človekove varnosti. Tako je v razvojni tekmi pomanjkanje in prekomerno izkoriščanje naravnih virov začelo predstavljati grožnjo za mednarodno varnost, na katero so opozarjali predvsem številna okoljska gibanja, NVO in strokovnjaki, ki so med drugim izpostavili dejstvo, da bi v prihodnosti pomanjkanje vode lahko sprožilo vojne med državami.

Prelomnico pri reševanju globalnih okoljskih problemov predstavlja Svetovna konferenca o okolju, ki je bila organizirana leta 1992 v Riu. Na omenjeni konferenci vodni viri niso bili deležni pretirane pozornosti. Medtem ko so države obsežno obravnavale področja podnebnih sprememb in zaščite biotske raznovrstnosti, so bili vodni viri omenjeni le v delu dokumenta, kjer so zapisane splošne smernice glede varstva okolja. Takšno delovanje mednarodne skupnosti lahko pojasnimo s tem, da je bilo takrat zaradi regionalne narave vodnih virov in posledic njihovega pomanjkanja na omejenem območju praktično nemogoče doseči politično soglasje za obravnavo te problematike na globalni ravni, zato so se udeleženci vrha v Riu posvetili predvsem tistim problemom, ki so zadevali širši krog držav. Poleg tega so bile razvite države, ki se takrat niso soočale z vodnim stresom, tiste, ki so se vrednostno opredelile do posameznih okoljskih problemov in jih izpostavile v skladu s svojimi interesi, zato upravljanje z vodnimi viri ni bilo med njihovimi prednostnimi nalogami.

Do ključnega premika pri obravnavanju vodnih virov je prišlo, ko je bila voda spoznana kot bistveni element za gospodarski, družbeni in tehnični razvoj ter zmanjšanje revščine, kar je mednarodna skupnost potrdila v Milenijskih ciljih, ki jih je OZN sprejel na prelomu tisočletja. V ospredje je prišel tudi pomen dostopa do pitne vode za preživetje posameznika,

še posebej ko je bila konec leta 2002 pravica do vode spoznana kot osnovna človekova pravica. Voda je tako dobila pomen vira na globalni ravni, na ta način pa je upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri prikrito stopilo na dnevni red OZN, tudi skozi stranska vrata človekovih pravic in globalne varnosti.

Ti splošno predstavljeni trendi v razvoju ideje upravljanja z vodnimi viri so se v posameznih rečnih bazenih različno razvijali. V vseh proučevanih primerih rečnih bazenov so nasprotujoči si interesi držav pri upravljanju s skupnimi vodnimi viri sprožili napetosti in konflikte. Ta trenja so bila sprva povezana z gradnjo jezov v višjeležečih državah, kar je ogrozilo razvojne načrte ali že obstoječe projekte v nižjeležečih državah. Reševanje konfliktov po regijah je bilo različno, vendar lahko potrdiva predpostavko, da je konflikt v rečnih bazenih Nila, Mekonga, Plate in Donave prerasel v sodelovanje in v regionalne režime za upravljanje z vodnimi viri, le v rečnem bazenu Evfrata in Tigrisa o režimu še ne moremo govoriti, čeprav tudi v tem rečnem bazenu države občasno sodelujejo.

Na podlagi analize proučevanih primerov sva ugotovili, da režimi za upravljanje z vodnimi viri najlažje nastanejo v regijah, kjer je na razpolago dovolj vode in kjer obstajajo skupni problemi, katerih rešitev je v interesu vseh držav. Najbolj očitna primera nastanka režimov zaradi skupnih problemov sta Mekong in Donava. Mekong je v preteklosti pogosto poplavljal, ob tem pa je terjal človeški davek in povzročal precejšnjo gospodarsko škodo. Med državami ob Mekongu so sicer obstajale politične napetosti, vendar do večjih sporov glede upravljanja z vodnimi viri ni prišlo. Nastanek režima za upravljanje z Mekongom najbolje pojasnjuje kognitivistična teorija, saj je režim nastal na podlagi strokovnega znanja, ki ga je v rečni bazen prinesel ECAFE s svojo študijo o možnostih sodelovanja v rečnem bazenu Mekonga, v kateri je ugotovil in države opozoril, da je sodelovanje najboljši način za razrešitev skupnih problemov.

S kognitivistično teorijo lahko pojasnimo tudi nastanek režima v rečnem bazenu Donave, kjer je bistveno vlogo odigralo skupno zavedanje držav, da je potrebno izboljšati kakovost vode v reki Donavi in njenih pritokih. To zavedanje se je pojavilo kot posledica znanja, ki so ga države pridobivale s sodelovanjem z MVO, kot sta UNECE in EU, kot posledica strokovnega in znanstvenega soglasja o tem, da je najboljši način upravljanja z vodnimi viri celostni pristop, in nenazadnje tudi kot posledica okoljske ozaveščenosti državljanov evropskih držav, ki so dejavno in občasno s pomočjo NVO opozarjali na pravico do čistega življenjskega okolja. Dodatno so na nastanek režima za zaščito reke Donave bistveno vplivale tudi širše družbenopolitične okoliščine v Evropi, saj so se po padcu berlinskega zidu številne države nekdanjega socialističnega bloka znašle v obdobju tranzicije in izkazale interes za vstop v EU, v okviru pristopnih pogajanj z EU pa so morale izpolniti tudi določene okoljevarstvene standarde.

Zato nastanek režima na Donavi lahko delno pojasnimo tudi z neoliberalističnimi teorijami, saj so države sledile svojim lastnim, predvsem gospodarskim interesom, v okviru katerih so bile pripravljene sprejemati določene koncesije na drugih področjih.

Režim v rečnem bazenu Donave je nastal šele leta 1994, kar je v primerjavi z drugimi režimi relativno pozno, vendar je v svoje delovanje vključil številne akterje, kot so npr. civilna družba, NVO in strokovne skupnosti. Postopki odločanja v rečnem bazenu Donave se razlikujejo od ostalih proučevanih režimov, saj je v primeru, ko soglasja ni mogoče doseči, predvidena možnost odločanja z večino glasov. To kaže, da so države v rečnem bazenu Donave dosegle visoko stopnjo soglasja glede problematike upravljanja z Donavo, saj so se bile pripravljene odreči delu svoje suverenosti, zato da bi dosegle čim bolj optimalne rezultate za vse države v rečnem bazenu.

Tako režim za upravljanje z Mekongom kot režim za upravljanje z Donavo sta bila osnovana na splošno priznanih načelih mednarodnega vodnega prava, prvi na Helsinških pravilih, drugi pa na kasnejši Helsinški konvenciji. Kljub temu se cilji oz. načela teh dveh režimov razlikujejo, saj režim za upravljanje z Donavo stremi k zmanjšanju onesnaženosti, medtem ko je cilj režima za upravljanje z Mekongom predvsem ureditev pretoka, ki bi olajšal gospodarski razvoj in zmanjšal poplavno ogroženost. Razlika je tudi v tem, da v režimu za zaščito Donave sodelujejo vse obrežne države, k čemur je veliko pripomogla Vodna direktiva EU iz leta 2000, ki je države članice spodbujala k sodelovanju na ravni celotnega rečnega bazena. V primeru Mekonga ni bilo te dodatne spodbude, zato režim, kljub zgodnejšemu nastanku v 70. letih, ne vključuje vseh držav v rečnem bazenu, kar lahko v prihodnosti vodi do novih napetosti, predvsem zaradi načrtov Kitajske, ki ji strokovnjaki napovedujejo vodni stres. Očitna je tudi gospodarsko-razvojna usmerjenost režima za upravljanje z rečnim bazenom Mekonga, saj je Mekong izrednega pomena za razvoj držav v LMB, tako za samo gospodarstvo v regiji kot tudi za preživetje prebivalcev ob Mekongu.

Zaradi skupnega interesa držav po nadaljnjem gospodarskem razvoju vodnih virov je nastal tudi režim za upravljanje z rečnim bazenom Plate. Nastanek tega režima tako najbolje pojasnjujejo neoliberalistične teorije, saj so države vodo dojemale kot sredstvo za nadaljnji razvoj in kot vir, ki ga je v izobilju. Nadaljnji razvoj je bil zaradi posebnih naravnogeografskih razmer v rečnem bazenu Plate državam najlažje dosegljiv s sodelovanjem. Meje med državami v rečnem bazenu Plate so namreč določene z rekami, tako da države niso mogle enostransko graditi jezov in hidroelektrarn brez posegov na ozemlje drugih držav. Režim v rečnem bazenu Plate je bil naravnan izrazito državo-centrično in

razvojno, kar je razvidno iz velikega števila komisij, ki so bile ustanovljene za vsak projekt in za vsako reko posebej, ter iz postopkov odločanja, ki so ostali v rokah zunanjih ministrov.

Nastanek režima za upravljanje z rečnim bazenom Plate lahko primerjamo z Mekongom in z Donavo, saj je v vseh primerih šlo za situacije, v katerih so vse države s sodelovanjem pridobile. Čeprav je bil vzrok za začetek skupnega upravljanja z vodnimi viri v teh rečnih bazenih interes držav, se je upravljanje nanašalo na različna področja. Tako sta bila na območju rečnega bazena Mekonga v ospredju gospodarski razvoj in zmanjševanje negativnih posledic poplavljanja, v rečnem bazenu Donave skrb za zmanjšanje onesnaženosti vode, v rečnem bazenu Plate pa predvsem gospodarski razvoj.

V regijah, kjer je voda redek vir, kot na primer v Afriki in na Bližnjem vzhodu, so se sodelovanje in režimi razvijali na drugačen način. Kot nam prikazujeta primera rečnega bazena Nila ter Evfrata in Tigrisa, države v suhih regijah, kjer obstajata vodni stres in velika odvisnost od pritoka vode iz višjeležečih držav, vodo pogosto povezujejo z nacionalno varnostjo. Voda na teh območjih je bistvenega pomena tudi za pridelavo hrane, ki temelji na namakalnem kmetijstvu in zagotavlja pomemben delež BDP, zato zagotavljanje neodvisnosti pri pridelavi hrane številnim državam predstavlja pomemben element nacionalne varnosti. V rečnih bazenih Evfrata in Tigrisa ter Nila opazimo določene podobnosti in razlike. Nižjeležeče države so se v obeh proučevanih primerih sklicevale na svoje zgodovinske pravice do rabe vode iz skupnega vira in so grozile z uporabo sile, če je bila ta zgodovinska pravica ogrožena. V obeh primerih je glavno vprašanje v pogajanjih predstavljala delitev vode iz skupnega vira, ki se je vrtela okoli količinsko določenega zagotovljenega pretoka vode. Politika držav v rečnem bazenu je bila politika igre ničelne vsote, saj so države vodo dojemale v relativnem smislu, in sicer, da več vode za višjeležečo državo pomeni manj vode za nižjeležečo državo.

V obeh primerih rečnih bazenov je bistveno, a povsem različno vlogo pri razvoju režima igrala najmočnejša država, t. i. hegemon. V rečnem bazenu Nila je hegemon Egipt, ki mu je bilo kot nižjeležeči državi v interesu ustanoviti režim, ki mu bo zagotavljal zadostne količine vode. V rečnem bazenu Evfrata in Tigrisa je najmočnejša država višjeležeča Turčija, ki ji ustanovitev režima ni bila v interesu, saj bi le omejila njeno delovanje s sodelovanjem in z obveznim posvetovanjem z nižjeležečimi državami. Vloga hegemonu je razvidna tudi iz gradnje jezov, ki je v rečnem bazenu Evfrata in Tigrisa potekala enostransko, brez predhodnega posvetovanja, medtem ko je Egipt nadzoroval gradnjo jezov v Sudanu.

V primeru Evfrata in Tigrisa ni prišlo do nastanka režima, in sicer zaradi pomanjkanja interesov Turčije, splošnega ozračja nezaupanja, ki se je ustvarilo med državami zaradi

obmejnih in ideoloških sporov, in izrednega pomena, ki so ga države pripisovale suverenosti. Namesto tega so bila sprejeta samo določena pravila glede delitve vode, ki pa niso izpolnila zahtev Iraka in Sirije. Podobno lahko ugotovimo v primeru rečnega bazena Nila, v katerem je bilo za Egipt, ki je ustanovil režim, bistvenega pomena vprašanje delitve vode in ohranitve njegovih zgodovinskih pravic do rabe vode, kar potrjujeta načeli ozemeljske celovitosti in zgodovinske upravičenosti do vode, na kateri se je Egipt skliceval. Od konca 90. let pa pobuda NBI vedno bolj spodbuja trajnostni razvoj in celostni pristop k upravljanju z vodnimi viri, vendar zaradi interesov Egipta še vedno ne moremo govoriti o spremembi režima.

Tudi iz elementov drugih režimov, ki so se razvili v proučevanih rečnih bazenih in so predstavljeni v prilogi B, so razvidni različni vzroki za nastanek režimov. Načeli režima za upravljanje z rečnim bazenom Plate (uravnotežen razvoj, fizična integracija) kažeta na izrazito gospodarsko razvojno naravnost tega režima. Tudi normi predhodnega posvetovanja in predhodnega strinjanja sta se nanašali predvsem na razvojne projekte na skupnih rekah. Režim za upravljanje z rečnim bazenom Plate pa se je sčasoma spremenil pod vplivom globalnih smernic, ki so države spodbudile k sprejemu novih načel, in sicer trajnostnega razvoja, celostnega upravljanja in omejene suverenosti. Podoben trend je opazen tudi v režimu za upravljanje z Mekongom, saj se je nekdanje načelo enotnega rečnega bazena nadgradilo v načelo celostnega upravljanja in načelo trajnostnega razvoja rečnega bazena, hkrati pa se je z institucionalizacijo odločanja uveljavilo tudi načelo omejene suverenosti.

Režim za upravljanje z rečnim bazenom Donave zaradi kasnejšega nastanka že od vsega začetka vsebuje ta načela, poleg tega pa še načelo zaščite vodnih virov, saj je bil režim ustanovljen za izboljšanje kakovosti in za zaščito vodnih virov. Poleg norm, kot sta predhodno posvetovanje in predhodno strinjanje, ki obstajajo v vseh režimih, v režimu za upravljanje z Donavo obstajata tudi dve posebni normi, in sicer onesnaževalec plača ter predhodno opozarjanje v primeru nesreč, ki lahko imajo čezmejne posledice.

Na razvoj podobnih elementov režimov na različnih kontinentih je vplival sočasen razvoj mednarodnega prava, še posebej razvoj načel in norm mednarodnega vodnega prava. Omenjena načela in norme so se v vseh rečnih bazenih razvijala skozi prakso, tj. z mednarodnimi pogodbami, ki so jih države podpisale za upravljanje z vodnimi viri rečnega bazena in z drugačnimi oblikami dogovarjanja, kamor lahko vključimo sodelovanje v skupnih regionalnih organizacijah, gospodarsko, tehnično in strokovno sodelovanje. V pogodbah so države postopoma oblikovale načela in norme režimov za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri, ki so z vedno širšo vključenostjo in s spodbudami MVO v različnih rečnih bazenih počasi pridobivali splošen značaj.

Analiza je pokazala, da države v rečnih bazenih Nila, Plate, Mekonga in Donave delujejo v skladu z načeli mednarodnega vodnega prava ter da obstaja univerzalen pristop k upravljanju z mednarodnimi vodnimi viri. Kljub temu da v posameznih rečnih bazenih obstajajo režimi za upravljanje z vodnimi viri, pa države še vedno niso pripravljene sprejeti zavezujočega globalnega mehanizma za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri, ki bi to upravljanje institucionaliziral. To dokazuje dejstvo, da kljub veliki podpori držav članic OZN ob sprejemu Vodne konvencije ZN leta 1997 omenjena konvencija še vedno ni v veljavi in jo je do začetka leta 2007 ratificiralo le 15 držav. Za veljavnost omenjene konvencije je potrebnih 35 ratifikacij.

Ugotovili sva, da so se v vseh proučevanih rečnih bazenih v začetnem obdobju upravljanja z mednarodnim vodnim virom pojavili konflikti, ki so v kasnejšem obdobju prerasli v sodelovanje, v vseh proučevanih primerih, razen Evrata in Tigrisa, pa tudi v režim za upravljanje s skupnim vodnim virom. Države so konflikte reševale po mirni poti, s pomočjo mednarodnih sporazumov, čeprav je v regijah, kjer voda velja za redko dobrino, prihajalo tudi do groženj z uporabo sile za zagotovitev nadvlade hegemonске države ali nižjeležečih držav, ki so se počutile ogrožene. Potrdiva lahko, da so se države v proučevanih rečnih bazenih kljub različnim interesom, znanju in dojemanju glede upravljanja z vodnimi viri odločile za skupno reševanje problema in ustanovitev regionalnih režimov, v katerih so se uveljavile norme in pravila, ki izhajajo iz mednarodnega vodnega prava. Veliko vlogo so v procesu upravljanja z mednarodnimi vodnimi viri odigrali tudi ostali akterji v mednarodnih odnosih, še posebej MVO iz družine OZN ter številne NVO, ki so vplivale na oblikovanje smernic za upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri.

Tako lahko zaključiva, da se države sicer zavedajo problema upravljanja in pomanjkanja vodnih virov, da se strinjajo, da voda posega na vsa področja človekovega življenja, da se zavedajo, da upravljanje z mednarodnimi vodnimi viri presega pristojnosti posameznih držav in kliče po bolj aktivnem pristopu k upravljanju, vendarle je kljub vsemu v začetku 21. stoletja čutiti pomanjkanje interesa držav za splošno ureditev te problematike, kar se najbolj jasno kaže v pomanjkanju politične volje za ratifikacijo Vodne konvencije ZN. Očitno se bo v bližnji prihodnosti na tem področju morala zgoditi katastrofa širših razsežnosti, ki bo vodilne državnike prepričala, da storijo korak naprej. Do nadaljnega pa nam kljub vsemu ostajajo številne MVO in NVO, ki s svojim vplivom, s finančnimi sredstvi (predvsem GEF), s svojim strokovnim znanjem in programi ozaveščanja, kot je desetletje Voda za življenje, igrajo pomembno vlogo pri upravljanju z vodnimi viri v praksi.

11. VIRI IN LITERATURA

11.1 Sekundarni viri

1. ADB (2007a): *Greater Mekong Subregion*. Dostopno na <http://www.adb.org/GMS/> (30. april 2007).
2. ADB (2007b): *Projects on Mekong*. Dostopno na <http://www.adb.org/projects/summaries.asp?browse=1&ctry=&type=&query=mekong> (29. april 2007).
3. Akanda, Ali, Sarah Freeman in Maria Placht (2007): The Tigris-Euphrates River Basin: Mediating a Path Towards Regional Water Stability. *Al Nakhlah: The Fletcher School Online Journal for issues related to Southwest Asia and Islamic Civilization* 5(8), 1–12. Dostopno na http://fletcher.tufts.edu/al_nakhlah/archives/spring2007/placht-2.pdf (23. april 2007).
4. Allan, Anthony J. (1999): "The Nile basin: Evolving approaches to Nile waters management". SOAS Water Issues Group London, International Conference on Environmental Challenges of the Next Millennium, Jeruzalem: junij. Dostopno na <http://www.soas.ac.uk/waterissuesfiles/occasionalpapers/OCC20.PDF> (23. april 2007).
5. Annan, Kofi A. (2000): *Sustaining our Future: Statement by Kofi A. Anan, Secretary General of the United Nations Organisation*. Dostopno na <http://www.un.org/millennium/sg/report/ch4.pdf> (20. oktober 2005).
6. Arsano, Yacob (2004): *Ethiopia and the Nile: Dilemmas of National and Regional Hydropolitics*. Dostopno na http://www.nccr-north-south.unibe.ch/publications/info/system/on-line%20dokumente/upload/arsanoyacob_2004_phd_ethiopiaandthenile.pdf (31. marec 2007).
7. Arsano, Yacob in Imeru Tamrat (2005): Ethiopia and the Eastern Nile Basin. *Aquatic Sciences* 67(1), 15–27.

8. Askari, Hossein in Franklin M. Fisher (2001): Optimal Water Management in the Middle East and Other Regions. *Finance & Development* 38(3). Dostopno na <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2001/09/fisher.htm> (23. april 2007).
9. Assouline, Janine in Samuel Assouline (2007): *Géopolitique de l'eau: Nature et enjeux*. Levallois-Perret: Studyrama Perspectives.
10. Bajpae, Chietigj (2006): »Asia's Coming Water Wars«. *Power and Interest News Report*, 22. avgust. Dostopno na http://www.pinr.com/report.php?ac=view_report&report_id=545&language_id=1 (26. maj 2007).
11. Bandacu, Dan, Sergiu Cristofor, Francis Heliotis, Catherine Pringle in George Vellidis (1995): Environmental problems of the Danube Delta. *Ekistics* 62(370–2), 140–4.
12. Baschek, Bjorn in Michaela Hegglin (2002): "The Plata-Parana river basin". Swiss Federal Institute for Environmental Science and Technology, ETH Seminar: Science and Politics of International Freshwater Management 2003/4, Zurich: 9. december 2003. Dostopno na http://www.eawag.ch/research_e/apec/seminars/Case%20studies/Plata_Parana.pdf (1. maj 2007).
13. BBC (2001): Syria and Iraq hold water talks. *BBC News Online*, 28. januar. Dostopno na http://news.bbc.co.uk/2/low/middle_east/1142000.stm (22. april 2007).
14. BBJ (2006): Hungary/Slovakia delegations meet on dam dispute, agreement still far. *BBJ.hu*, 20. december. Dostopno na http://www.bbj.hu/news/news_20621_hungary_slovakia+delegations+meet+on+dam+dispute+agreement+still+far.html (19. maj 2005).
15. Beach, Heather L., Jesse Hamner, Joseph J. Hewitt, Edy Kaufman, Anja Kurki, Joe A. Oppenheimer in Aaron T. Wolf (2000): *Transboundary freshwater dispute resolution: Theory, practice, and annotated references*. New York: United Nations University Press.
16. Benko, Vladimir (2000): *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

17. Benvenisti, Eyal (2002): *Sharing Transboundary Resources: International Law and Optimal Resource Use*. Cambridge: Cambridge University Press.
18. Birnie, Patricia in Alan Boyle (2002): *International Law and the Environment*. New York: Oxford University Press.
19. Bourne, Charles B. in Patricia K. Wouters (1997): *International Water Law: selected writings of Professor Charles B. Bourne*. The Hague: Kluwer Law International.
20. Bruhács, János (1993): *The Law of Non-Navigational Uses of International Watercourses*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
21. Burchi, Stefano in Melvin Spreij (2003): Institutions for International Freshwater Management. *Unesco, IHP-IV, Technical Documents in Hidrology, PC-CP series, No. 1*. Dostopno na <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001324/132478e.pdf> (31. marec 2007).
22. CCNR (2007): *CCNR – Background History*. Dostopno na <http://www.ccr-zkr.org/> (16. maj 2007).
23. Charrier, Bertrand in Fiona Curtin (2000): A vital Paradigm Shift to Maintain Habitability in the Middle East: The Integrated Management of International Watercourses. V Green Cross International (ur.): *Water for Peace in the Middle East and Southern Africa*, 11–17. Renens: Ruckstuhl SA. Dostopno na http://webworld.unesco.org/water/wwap/pccp/cd/pdf/background_documents/middle_east_and_southern_africa_2000.pdf (30. april 2007).
24. CIA (2007): *World Factbook*. Dostopno na <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/bm.html> (30. april 2007).
25. CIC (2007): *La Cuenca del Plata: Informacion General*. Dostopno na http://www.cicplata.org/?id=lc_infogen (30. april 2007).
26. CSD (2004): *Freshwater management: progress in meeting the goals, targets and commitments of Agenda 21, the Programme for the Further Implementation of Agenda*

- 21, and the Johannesburg Plan of Implementation. Dostopno na <http://www.un.org/esa/sustdev/sdissues/water/water.htm> (30. april 2007).
27. Curtin, Fiona (2000): *Water for Peace in the Middle East and Southern Africa: Statement by Fiona Curtin*. Dostopno na http://webworld.unesco.org/water/wwap/pccp/cd/pdf/background_documents/middle_east_and_southern_africa_2000.pdf (30. april 2007).
28. Daoudy, Marwa (2005): "Turkey And The Region: Testing The Links Between Power Asymmetry And Hydro-Hegemony". King's College Workshop on Hydro-Hegemony, London: 20.–22. maj. Dostopno na http://www.soas.ac.uk/waterissuesfiles/occasional_papers/OCC71Daoudy.pdf (25. maj 2007).
29. Davilla-Villers, David R. (1992): Competition and Cooperation on the River Plate. *Bulletin of Latin American Research* 11(3), 261–77.
30. Degan, Vladimir Đuro (2000): *Međunarodno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet.
31. Degefu, Gebre Tsadik (2003): *The Nile: Historical, Legal and Developmental Perspectives*. New York: Trafford.
32. Del Castillo Laborde, Lillian (1999): The Plata Basin Institutional Framework. V Asit K. Biswas, Newton W. Cordeiro, Benedito Braga in Cecilia Tortajada (ur.): *Latin American River Basins: Amazon, Plata and Sao Francisco*, 175–204. Tokyo: United Nations University Press.
33. Del Castillo Laborde, Lillian (2006): Legal and Institutional Frameworks for Water Quality Management in Argentina. V Asit K. Biswas, Benedito Braga, Diego J. Rodriguez in Cecilia Tortajada (ur.): *Water Quality Management in the Americas*, 201–26. Berlin, Heidelberg in New York: Springer.
34. Delo (2006): Pitna voda je privilegij razvitih. *Delo.si*, 16. marec. Dostopno na http://www.delo.si/index.php?sv_path=41,790,125556&src=mail (8. februar 2007).

35. Direktorat za okolje (2007): *Introduction to the New EU Water Framework Directive*. Evropska komisija. Dostopno na http://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/info/intro_en.htm (22. maj 2007).
36. DRP (2007): *Danube Regional Project: Big Picture*. Dostopno na http://www.undp-drp.org/drp/project_big_picture.html (22. maj 2007).
37. Eik, Kari Aina (2006): *International Development of NGOs: Danube Environmental Forum (DEF)*. Dostopno na http://www.iwlearn.net/publications/experience-note/expnote_danube_ngoforum.pdf (22. maj 2007).
38. Elias, Olufemi in Malgosia Fitzmaurice (2004): *Watercourse Co-operation in Northern Europe: A Model for the Future*. The Hague: T.M.C. Asser Press.
39. Elvar, Hilal (1998): "Emerging Water Conflict in the Middle East? The Case of the Euphrates and the Tigris Rivers Basin". Conference on "Water: Dispute Prevention and Development", American University Center for the Global South, Washington, D.C.: 12.–13. oktober. Dostopno na <http://gurukul.ucc.american.edu/maksoud/water98/present8.htm#Elver> (12. maj 2007).
40. ENTRO (2007): *Background*. Dostopno na <http://www.nilebasin.org/entro/> (31. marec 2007).
41. FAO (2007a): *Summary of Decisions by International Tribunals including Arbitral Awards*. Dostopno na <http://www.fao.org/DOCREP/005/W9549E/w9549e07.htm> (17. marec 2007).
42. FAO (2007b): *Water at a Glance*. Dostopno na http://www.fao.org/landandwater/aglw/WaterTour/index_en.htm (10. februar 2007).
43. Fara, Silvian in Dumitru Finta (2003): "New and Renewable and Energy Saving". IPA SA Bukarešta, oktober. Dostopno na http://trac.ipa.ro/docs/13_en.doc (10. junij 2007).
44. Frijters, Ine D. in Jan Leentvaar (2003): Rhine case study. *Unesco, IHP-IV, Technical Documents in Hidrology, PC-CP series, No. 1*. Dostopno na <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001333/133303e.pdf> (15. oktober 2005).

45. Fürst, Heiko (2003): *The Hungarian-Slovakian Conflict over the Gabčíkovo-Nagymaros Dams: An Analysis*. Institute for Research and Security Policy, University of Hamburg. Dostopno na <http://sipa.columbia.edu/REGIONAL/ECE/furst3.pdf> (8. maj 2005).
46. GAP Regional Development Administration (2006a): *Socio-Economic Characteristics of the GAP region*. Dostopno na http://www.gap.gov.tr/gap_eng.php?sayfa=English/Ggbilgi/gozel.html (3. junij 2007).
47. GAP Regional Development Administration (2006b): *What is GAP?*. Dostopno na http://www.gap.gov.tr/gap_eng.php?sayfa=English/Ggbilgi/gnedir.html (3. junij 2007).
48. GAP Regional Development Administration (2006c): *History of Southeastern Anatolian Project*. Dostopno na http://www.gap.gov.tr/gap_eng.php?sayfa=English/Ggbilgi/gtarihce.html (3. junij 2007).
49. Gardini, Gian Luca (2006): Making sense of rapprochement between Argentina and Brazil, 1979–1982. *European Review of Latin American and Caribbean Studies* 80(1), 57–71.
50. GEF (2007a): *About the Global Environment Facility (GEF)*. Dostopno na http://www.gefweb.org/projects/focal_areas/iw/documents/IW_About_the_GEF.pdf (16. maj 2007).
51. GEF (2007b): *International Waters*. Dostopno na http://www.gefweb.org/interior.aspx?id=236&ekmense=c580fa7b_48_128_btnlink (16. maj 2007).
52. Gerlak, Andrea (2004a): One Basin at a Time: The Global Environment Facility and Governance of Transboundary Waters. *Global Environmental Politics* 4(4), 108–36.
53. Gerlak, Andrea (2004b): The Global Environment Facility and Transboundary Water Resource Management: New Institutional Arrangements in the Danube and Black Sea Region. *Journal of Environment & Development* 13(4), 400–24.

54. Gerlak, Andrea (2007): "Regional Water Governance and Institutional Arrangements around Transboundary Waters". 2007 Annual Convention of the International Studies Association, Chicago: 28. februar–3. marec.
55. Giordano, Meredith (2002): *International River Basin Management: Global Principles and Basin Practice*. Dostopno na <http://www.transboundarywaters.orst.edu/publications/Giordano-Meredith-2002.pdf> (10. februar 2007).
56. Giordano, Meredith A. in Aaron T. Wolf (2003): Sharing waters: Post-Rio international water management. *Natural Resources Forum* 27(2), 163–71.
57. Government of Cambodia (2007): *Country – history*. Dostopno na <http://www.cambodia.gov.kh/unisql1/egov/english/country.history.html> (29. april 2007).
58. Green Cross International (2000): "National Sovereignty and International Watercourses". 2nd World Water Forum, The Hague: 17.–22. marec. Dostopno na http://webworld.unesco.org/water/wwap/pccp/cd/pdf/background_documents/national_sovereignty%20international_watercourses_2000.pdf (10. maj 2007).
59. Green Cross International (2005): "La Plata Basin Dialogues". Preparatory to the 4th World Water Forum, Iguassu falls: 11.–14. september. Dostopno na http://www.gci.ch/docs/La_Plata_Dialogues.pdf (1. junij 2007).
60. Green Cross International (2007): *Green Cross International*. Dostopno na <http://www.gci.ch/index.htm#> (16. maj 2007).
61. Greene, Owen (2001): Environmental Issues. V John Baylis in Steve Smith (ur.) *The Globalization of World Politics*, 387–415. New York: Oxford University Press.
62. Grieco, Joseph M. (1988): Realist Theory and the Problem of International Cooperation: Analysis with an Amended Prisoner's Dilemma Model. *The Journal of Politics* 50(3), 600–24.

63. GWP (2000): *Integrated Water Resources Management*. Dostopno na www.gwpforum.org/gwp/library/Tacno4.pdf (16. maj 2007).
64. GWP (2007): *About us: Small Planet. Big Job. Our Mission*. Dostopno na http://www.gwpforum.org/servlet/PSP?chStartupName=_about (16. maj 2007).
65. Haas, Peter M. (1993): Epistemic Communities and the Dynamics of International Environmental Co-operation. V Volker Rittberger (ur.): *Regime Theory and International Relations*, 168–202. New York: Oxford University Press.
66. Hancock, Alex (2004): *Water Conflict: A critical analysis of the role of water in the Middle East*. Dostopno na http://www.amcips.org/PDF_books/BookIV19.pdf (10. maj 2007).
67. Harenberg, Bodo, ur. (1997): *Kronika človeštva*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
68. Hasenclever, Andreas, Peter Mayer in Volker Rittberger (1997): *Theories of International Regimes*. Cambridge: Cambridge University Press.
69. Hefny, Magdy in Salah El-Din Amer (2005): Egypt and the Nile Basin. *Aquatic Sciences* 67(1), 42–50.
70. Hoanh, Chu Thai, Hans Guttman, Peter Droogers in Jeroen Aerts (2003): *Water, Climate, Food, and Environment in the Mekong Basin in Southeast Asia*. Dostopno na http://www.geo.vu.nl/~ivmadapt/downloads/Mekong_FinalReport.pdf (30. april 2007).
71. ICPDR (2007a): *Countries of the Danube River Basin*. Dostopno na <http://www.icpdr.org/icpdr-pages/countries.htm> (18. maj 2007).
72. ICPDR (2007b): *River Basin*. Dostopno na http://www.icpdr.org/icpdr-pages/river_basin.htm (22. maj 2007).
73. ICPDR (2007c): *Short History of Cooperation*. Dostopno na http://www.icpdr.org/icpdr-pages/history_of_cooperation.htm (22. maj 2007).

74. ICPDR (2007č): *16 Danube and Black Sea Countries Adopt Water Protection Declaration*. 23. februar. Dostopno na http://www.icpdr.org/icpdr-pages/water_protection_declaration.htm (10. junij 2007).
75. ICPDR (2007d): *Issues: River Basin Management*. Dostopno na http://www.icpdr.org/icpdr-pages/river_basin_management.htm (10. junij 2007).
76. IDI (2007a): *Historique*. Dostopno na http://www.idi-iil.org/idiF/navig_historique.html (18. marec 2007).
77. IDI (2007b): *Resolutions adoptées entre 1954 et 1961*. Dostopno na http://www.idi-iil.org/idiF/navig_chron1953.html (18. marec 2007).
78. IDI (2007c): *Resolutions adoptées entre 1973 et 1981*. Dostopno na http://www.idi-iil.org/idiF/navig_chron1973.html (18. marec 2007).
79. IES (2007): *What is Environmental Security?*. Dostopno na http://www.envirosecurity.org/activities/What_is_Environmental_Security.pdf (24. april 2007).
80. International Water Law Project (2007): *Documents*. Dostopno na <http://www.internationalwaterlaw.org/> (22. april 2007).
81. IRN (2007): *About International Rivers Network*. Dostopno na <http://www.irn.org/basics/ard/index.php?id=/basics/about.html> (15. maj 2007).
82. Jackson, Robert H. (2001): The evolution of international society. V John Baylis in Steve Smith (ur.): *The Globalization of World Politics*, 35–50. New York: Oxford University Press.
83. Jacobs, Jeffrey W. (1995): Mekong Committee history and lessons for river basin development. *The Geographical Journal* 161(2). Dostopno na <http://proquest.umi.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/pqdweb?index=4&did=6755254&SrchMode=1&sid=2&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1177401570&clientId=16601> (30. april 2007).

84. Jacobs, Jeffrey W. (2002): The Mekong River Commission: transboundary water resources planning and regional security. *The Geographical Journal* 168(4), 354–64.
85. Jansky, Libor, Nevelina I. Pachova in Masahiro Murakami (2004): The Danube: a case study of sharing international waters. *Global Environmental Change* 14(1), 39–49.
86. Johnson, Alice in Franvesca Pellicciotti (2002): “Case study: Mekong river”. Swiss Federal Institute for Environmental Science and Technology, ETH Seminar: Science and Politics of International Freshwater Management 2003/4, Zurich: 9. december 2003. Dostopno na http://www.eawag.ch/research_e/apec/seminars/Case%20studies/Mekong.pdf (29. april 2007).
87. Kajnič, Sabina (2006): *Razumevanje evropske zunanje politike z vidika dihotomije agent-strukture: doktorska disertacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
88. Kalpakian, Jack (2004): *Identity, Conflict and Co-operation in International River Systems*. Aldershot: Ashgate Publishers.
89. Kaya, Ibrahim (2003): *Equitable Utilization: The Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses*. Aldershot: Ashgate Publishing.
90. Kempf, Hervé (2005): La planète assoiffée. *Le Monde*, 22. marec. Dostopno na <http://www.lemonde.fr/web/article/0,1-0@2-3244,36-630061@51-629929,0.html> (22. marec 2005).
91. Keohane, Robert O. (1984): *After Hegemony*. Princeton: Princeton University Press.
92. Kibaroglu, Aysegül (2002a): “Socioeconomic Development and Benefit Sharing in the Euphrates-Tigris River Basin”. IPCRI, 2nd Israeli-Palestinian International Conference: Water for Life in the Middle East, Antalya: 10.–14. oktober 2004. Dostopno na <http://www.ipcri.org/watconf/papers/aysegul.pdf> (10. april 2007).
93. Kibaroglu, Aysegül (2002b): *Building a Regime for the Waters of the Euphrates-Tigris River Basin*. London in Haag: Kluwer Law International.

94. Kibaroglu, Aysegül (2004): *Water for Sustainable Development in the Euphrates-Tigris River Basin*. Dostopno na <http://www.wrrc.dpri.kyoto-u.ac.jp/~aphw/APHW2004/proceedings/RCW/56-RCW-A326/56-RCW-A326.pdf> (12. maj 2007).
95. Kibaroglu, Aysegül in Olcay Unver (2000): *An Institutional Framework for Facilitating Cooperation in the Euphrates-Tigris River Basin*. Dostopno na http://www.gap.metu.edu.tr/html/yayinlar/an_institutional_framework_AKibaroglu.pdf (12. maj 2007).
96. Kirby, Alex (2004): Water Scarcity: A Looming Crisis?. *BBC News*, 19. oktober. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/3747724.stm> (10. februar 2007).
97. Klare, Michael T. (2002): *Resource wars: The New Landscape of Global Conflict*. New York: Owl Books.
98. Kliot, Nurit (1994): *Water Resources and Conflict in the Middle East*. London: Routledge.
99. Kliot, Nurit, Deborah Shmueli in Uri Shamir (2001): Institutions for Management of Transboundary Water Resources: Their Nature, Characteristics and Shortcomings. *Water Policy* 3(3), 229–55.
100. Korošec, Viktor (2002): *Rimsko pravo, I. del*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
101. Krasner, Stephen D. (1983a): Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables. V Stephen D. Krasner (ur.): *International Regimes*, 1–21. Ithaca in London: Cornell University Press.
102. Krasner, Stephen D., ur. (1983b): *International Regimes*. Ithaca in London: Cornell University Press.
103. Le-Huu, Tl in Llen Nguyen-Duc (2003): Mekong case study. *Unesco, IHP-IV, Technical documents in hidrology, PC-CP series, No. 10*. Dostopno na <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001332/133290e.pdf> (25. april 2007).

104. Little, Richard (2001): International Regimes. V John Baylis in Steve Smith (ur.) *The Globalization of World Politics*, 299–317. New York: Oxford University Press.
105. Lowi, Miriam (1995): Rivers of Conflict, Rivers of Peace. *Journal of International Affairs* 49(1), 123–44.
106. Maccaffrey Conolly, Stephen (2001): *The Law of International Watercourses: Non-Navigational Uses*. New York: Oxford University Press.
107. MacQuarrie, Patrick (2004): *Water Security in the Middle East: Growing Conflict over Development in the Euphrates-Tigris Basin*. Dostopno na http://www.transboundarywaters.orst.edu/publications/related_research/MacQuarrie2004.pdf (12. maj 2007).
108. Madzini, Arnon in Aaron Wolf (2006): The Euphrates River Watershed: Integration, Coordination, or Separation? V Jeremy Allouche, Matthias Finger in Ludivine Tamiotti (ur.): *The Multi-Governance of Water: Four Case-Studies*, 111–74. Albany in New York: SUNY Press.
109. Malecek, Steven J. (2001): “The conflict between bilateral and multilateral water use agreements: How can they be reconciled? The Itaipu Dam Case – South America”. University of Dundee: Centre for energy, petroleum and Mineral Law & Policy, Research Paper for International Water Law and Policy. Dostopno na <http://www.dundee.ac.uk/water/Documents/StudentsMaterial/StevenMalecek/PDFs/ConflictsBetweenBilateral.pdf> (30. april 2007).
110. Mason, Simon A. (2004): *From Conflict to Cooperation in the Nile Basin*. Dostopno na <http://e-collection.ethbib.ethz.ch/ecol-pool/diss/fulltext/eth15211.pdf> (31. marec 2007).
111. McKinney, Daene C. (2003): *Transboundary Water Resources: Parana - La Plata Basin*. Dostopno na [http://www.ce.utexas.edu/prof/mckinney/ce397/Topics/Parana/Parana\(2003\).htm](http://www.ce.utexas.edu/prof/mckinney/ce397/Topics/Parana/Parana(2003).htm) (1. maj 2007).
112. Mechoso, Roberto S., Pedro Silva Dias, Walter Baethgen, Vicente Barros, E. Hugo Berbery, Robin Clarke, Heidi Cullen, Carlos Ereno, Benjamin Grassi in Dennis

- Lettenmaier (2001): *Climatology and Hidrology of the Plata basin*. Dostopno na <http://www.clivar.org/organization/vamos/Publications/laplata.pdf> (30. april 2007).
113. Meehan, Katharine in Robert G. Varady (2006): A Flood of Institutions? Sustaining Global Water Initiatives. *Water Resources Impact* 8(6), 19–22.
114. Milich, Lenard in Robert G. Varady (1998): Openness, sustainability, and public participation in transboundary river-basin institutions, Part II: Regulatory, closed and top-down paradigms of river basin management. *Aridlands Newsletter No. 44: Conflict resolution and transboundary water resources*. Dostopno na <http://www.ag.arizona.edu/OALS/ALN/aln44/varady-milich2.html> (28. maj 2007).
115. Mostert, Eric (2003): Conflict and Cooperation in the Management of International Freshwater Resources: A Global Review. *Unesco IHP-VI, Technical Documents in Hydrology, PC-CP series, No. 19*. Dostopno na <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001333/133305e.pdf> (18. maj 2007).
116. MRC (2005): *The flood in the Lower Mekong River Basin*. Dostopno na http://www.mrcmekong.org/flood_report/2005/the_flood1.htm (30. april 2007).
117. MRC (2006): *Strategic Plan 2006–2010*. Dostopno na http://www.mrcmekong.org/download/free_download/Strategic-plan-2006-2010.pdf (29. april 2007).
118. MRC (2007): *About the Mekong*. Dostopno na http://www.mrcmekong.org/about_mekong/about_mekong.htm (30. april 2007).
119. Myers, Norman (2004): “Environmental Security: What's new and different?”. The Hague Conference on Environment, Security and Sustainable Development, The Peace Palace, Haag: 9.–12. maj. Dostopno na <http://www.envirosecurity.org/conference/working/newanddifferent.pdf> (18. maj 2007).
120. Nacthnebel, Hans-Peter (1997): “The Danube River Basin Environmental Programme: Plans and Actions for a Basin Wide Approach”. EU-SADC Conference on Shared River

- Basins, Maseru: 20.–21. maj. Dostopno na http://iwhw.boku.ac.at/Donau/Environmental_Programme_Danube.pdf (21. maj 2007).
121. NBD (2007): *Nile Basin Discourse Constitution*. Dostopno na http://www.nilebasin.org/discourse.org/Discourse/Documents/Revised%20Draft%20Constitution_Dec.%202003.pdf (31. marec 2007).
122. NBI (2007): *NBI Celebrates Nile Day*, press release, 17. februar. Dostopno na <http://www.nilebasin.org/pressReleases.htm#Release%20No:%202007/02/17> (31. marec 2007).
123. NELSAP (2007): *NELSAP Project - status and background*. Dostopno na <http://www.nilebasin.org/nelsap/status.htm> (31. marec 2007).
124. Nicol, Alan (2003): *The Nile: Moving beyond cooperation. Unesco, IHP-IV, Technical documents in hidrology, PC-CP series, No. 16*. Dostopno na <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001333/133301e.pdf> (23. april 2007).
125. OAS (2006): *Water Management and Climate Change: Lessons from Regional Cooperation. Policy Series 9 – Special Issue for the IV World Water Forum*, March. Dostopno na http://www.oas.org/dsd/Events/english/IV_WWF/WaterMgmtEngLR.pdf (30. april 2007).
126. Oelsner, Andrea (2005): “(De)Securitization Theory and Regional Peace: Some Theoretical Reflections and a Case Study on the Way to Stable Peace”. Florence: European University Institute, EUI Working Papers RSCAS, No. 2005/27. Dostopno na http://cadmus.iue.it/dspace/bitstream/1814/3249/1/2005_27.pdf (30. april 2007).
127. Olson, Mancur, Jr. (1965): *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge in Massachusetts: Harvard University Press.
128. Oregon State University, UNEP in FAO (2002): *Atlas of International Freshwater Agreements*. Dostopno na <http://www.transboundarywaters.orst.edu/publications/atlas/> (25. marec 2007).

129. OZN (2002): *Report of the World Summit on Sustainable Development*. Dostopno na <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/636/93/PDF/N0263693.pdf?OpenElement> (16. maj 2007).
130. OZN (2005): *The Millennium Development Goals Report*. New York: United Nations. Dostopno na <http://unstats.un.org/unsd/mi/pdf/MDG%20Book.pdf> (24. januar 2007).
131. OZN (2007a): *International Law Commission – Introduction*. Dostopno na <http://www.un.org/law/ilc/> (17. maj 2007).
132. OZN (2007b): *List of Least Developed Countries*. Dostopno na <http://www.un.org/special-rep/ohrrls/ldc/list.htm> (23. april 2007).
133. OZN (2007c): *List of member states*. Dostopno na <http://www.un.org/members/list.shtml#m> (1. maj 2007).
134. Pease, S. Kelly-Kate, ur. (2003): *International Organizations: perspectives on governance in the twenty-first century, 2nd edition*. New Jersey: Pearson Education Inc.
135. Pichyakorn, Bantita (2002): *Sustainable Development and International Watercourses Agreements: the Mekong and the Rhine*. Dostopno na <http://www.iucn.org/themes/law/pdffdocuments/CDGFinalPaperSunnyPichyakorn.pdf> (30. april 2007).
136. Plut, Dušan (1997): *Slovenija na križpotju*. Ljubljana: Mihelač.
137. Plut, Dušan (2004): *Zeleni planet? Prebivalstvo, energija in okolje v 21. stoletju*. Ljubljana: Didakta.
138. Postel, Sandra L. in Aaron T. Wolf (2001): Dehydrating conflict. *Foreign Policy* September/October(126), 60–7.
139. Radosevich, George E. in Douglas C. Olson (1999): *Existing and emerging basin arrangements in Asia: Mekong River Commission Case Study*. Dostopno na

<http://siteresources.worldbank.org/INTWRD/918599-1112615943168/20431963/MekgongRiverComCaseStudy.pdf> (30. april 2007).

140. Ramesh, Randeep (2007): World is running out of water, says UN adviser. *Guardian Unlimited*, 22. januar. Dostopno na <http://environment.guardian.co.uk/water/story/0,,1996211,00.html> (23. januar 2007).
141. Rittberger, Volker (1993): Research on International regimes in Germany. V Volker Rittberger (ur.): *Regime Theory and International Relations*, 3–22. New York: Oxford University Press.
142. Rittberger, Volker in Michael Zürn (1990): Towards regulated anarchy in East-West relations: causes and consequences of East-West regimes. V Volker Rittberger (ur.): *International Regimes in East-West Politics*. London in New York: Pinter Publishers.
143. Roter, Petra (1999): Od režimske teorije do teorij mednarodnih režimov: razvoj preučevanja mednarodnih režimov. *Časopis za kritiko znanosti* 27(197), 33–63.
144. Salman, Salman M. A. (2005): The Euphrates and Tigris: South Boundary Utilization and Views. V Lars Wirkus (ur.) *Water, Development and Cooperation – Comparative Perspective: Euphrates-Tigris and Southern Africa*, 184–210. Dostopno na <http://www.bicc.de/publications/papers/paper46/paper46.pdf> (12. maj 2007).
145. Snellen, W. Bart in Aart Schrevel (2004): “IWRM: for sustainable use of water 50 years of international experience with the concept of integrated water management”. 2005 FAO/Netherlands Conference on Water for food and ecosystems, Haag: 31. januar–4. februar. Dostopno na http://www.fao.org/ag/wfe2005/docs/IWRM_Background.pdf (15. maj 2007).
146. Stalzer, Wolfgang (2001): The Danube River Basin: International Co-operation in Water Management. V Charles L. Abernethy (ur.): *Intersectoral management of river basins: Proceedings of an International Workshop on Integrated Water Managment in Water-Stressed River Basins in Developing Countries: Strategies for Poverty Alleviation and*

Agricultural Growth, 327–43. Dostopno na <http://www.iwmi.cgiar.org/pubs/Proceedings/Loskop/loskop.pdf> (10. maj 2007).

147. Strange, Susan (1983): Cave! Hic dragones: a critique of regime analysis. V Stephen D. Krasner (ur.) *International Regimes*, 337–54. Ithaca in London: Cornell University Press.
148. Svetovna banka (2007): *World Development Indicators 2007*. Dostopno na <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,contentMDK:20535285~menuPK:1192694~pagePK:64133150~piPK:64133175~theSitePK:239419,0.html> (1. maj 2007).
149. Synovitz, Ron (2000): Balkans: Milosevic's Ousting Won't Raise Ratings For Neighbours. *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 19. oktober. Dostopno na <http://www.rferl.org/features/2000/10/19102000192814.asp> (10. junij 2007).
150. Thai Portal (2007): *World rice export*. Dostopno na http://www.thailand.com/exports/html/industry_worldriceexport.htm (1. maj 2007).
151. The Corner House, The Ilisu Dam Campaign in The Kurdish Human Rights Project (2002): *Downstream impact of Turkish Dam Construction on Syria and Iraq: Joint Report of Fact-Finding Mission to Syria and Iraq*. Dostopno na <http://www.thecornerhouse.org.uk/pdf/document/IraqSyri.pdf> (1. maj 2007).
152. The Economist (2000): Europe: Death on the Danube. *The Economist.com*, 19. februar. Dostopno na <http://proquest.umi.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/pqdweb?index=1&did=50038829&SrchMode=1&sid=1&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1189763349&clientId=16601> (12. september 2007).
153. The Economist (2004): Special Report: The sweet serpent of South Asia – The Mekong river. *The Economist.com*, 3. januar. Dostopno na <http://proquest.umi.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/pqdweb?index=4&did=1160584361&SrchMode=1&sid=5&Fmt=6&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1177755949&clientId=16601> (30. april 2007).

154. The Economist (2006): No easy end to a border battle. *The Economist.com*, 18. marec. Dostopno na <http://proquest.umi.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/pqdweb?index=1&did=1010601321&SrchMode=1&sid=2&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1189763881&clientId=16601> (12. september 2007).
155. Topkaya, Bülent (1998): *Water resources in the Middle East: Forthcoming Problems and Solutions for Sustainable Development of the Region*. Dostopno na <http://www.akdeniz.edu.tr/muhfak/publications/gap.html> (20. maj 2007).
156. Tsering, Tashi (2002): *Mekong: Managing a Transboundary River*. Dostopno na <http://www.tibetjustice.org/reports/mekong.pdf> (30. april 2007).
157. Turško ministrstvo za zunanje zadeve (1996): *Water Issues Between Turkey, Syria and Iraq: A Study by the Turkish Ministry of Foreign Affairs, Department of Regional and Transboundary Waters*. Dostopno na <http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume1/June-August1996/WATERISSUESBETWEENTURKEYSYRIA ANDIRAQ.pdf> (30. maj 2007).
158. UN Water (2006): *Coping with water scarcity*. Dostopno na <ftp://ftp.fao.org/agl/aglw/docs/waterscarcity.pdf> (16. maj 2007).
159. UN Water (2007): *World water day 2007: Coping with water scarcity – Challenge of the twenty-first century*. Dostopno na <http://www.unwater.org/wwd07/downloads/documents/escarcity.pdf> (16. maj 2007).
160. UNDP (2004): *Water Governance for Poverty Reduction: Key Issues and the UNDP Response to Millennium Development Goals*. Dostopno na http://www.undp.org/water/pdfs/241456_UNDP_Guide_Pages.pdf (15. maj 2007).
161. UNDP (2006): *Human Development report 2006 - Beyond Scarcity: Power, poverty and the global water crisis*. Dostopno na <http://hdr.undp.org/hdr2006/pdfs/report/HDR06-complete.pdf> (30. april 2007).

162. UNECE (2007a): *Status of Ratification of Water Convention*. Dostopno na http://www.unece.org/env/water/status/lega_wc.htm (20. september 2007).
163. UNECE (2007b): *Status of ratification of the Protocol on Civil Liability*. Dostopno na http://www.unece.org/env/civil-liability/status_cl.html (20. september 2007).
164. UNEP (2002a): *Vital water stress*. Dostopno na <http://www.unep.org/vitalwater/21.htm#21b> (10. februar 2007).
165. UNEP (2002b): *Global Environment Outlook 3*. Dostopno na <http://www.unep.org/geo/geo3/english/pdf.htm> (1. maj 2007).
166. UNEP (2004a): *Freshwater resources*. Division of Early Warning and Assessment, Office for Europe. Dostopno na http://www.grid.unep.ch/product/publication/download/fresh_eu_waterres.pdf (23. avgust 2007).
167. UNEP (2004b): *Freshwater consumption*. Division of Early Warning and Assessment, Office for Europe. Dostopno na http://www.grid.unep.ch/product/publication/download/fresh_eu_watercons.pdf (10. maj 2007).
168. UNEP (2004c): *Major European Watersheds*. Division of Early Warning and Assessment, Office for Europe. Dostopno na http://www.grid.unep.ch/product/publication/download/fresh_eu_watersheds.pdf (23. avgust 2007).
169. UNEP (2005): *Concept Document for Sustainable Water Resources Management in the la Plata River Basin*. Dostopno na <http://www.oas.org/dsd/plata/pdf/conceptpaperGEF.pdf> (30. april 2007).
170. UNEP (2007): *Status of conventions and protocols in the field of the environment*. Dostopno na www.unep.org/GC/GC24/download.asp?ID=346 (30. april 2007).
171. Unesco (2003): *The UN World Water Development Report Water for People, Water for Life*. Paris: Berhahn Books.

172. Unesco (2005): Did you know? Facts and Figures about Water in Europe. *Unesco Water Portal Weekly Update No. 104*, 29 July. Dostopno na http://ihp.bafg.de/servlet/is/8798/05_07_29_Water%20in%20Europe.pdf (10. maj 2007).
173. Unesco (2006): *The United Nations World Water Development Report – Water: a shared responsibility*. Dostopno na <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001454/145405E.pdf> (30. april 2007).
174. Unesco (2007): *Les grandes étapes 1972–2003: de Stockholm à Kyoto*. Dostopno na http://www.unesco.org/water/wwap/milestones/index_pr_fr.shtml (15. maj 2007).
175. UNFCCC (2005): *Caring for Climate: A guide to the Climate Change Convention and to the Kyoto Protocol*. Dostopno na http://unfccc.int/resource/docs/publications/caring_2005_en.pdf (8. september 2007).
176. United Nations Department of Public Information (2004): *Water Without Borders - A Backgrounder on Trans-boundary Water Issues*. Dostopno na <http://www.un.org/waterforlifedecade/pdf/waterborders.pdf> (23. januar 2007).
177. USDA (2007): *International Agricultural Projections Data: Supply and Use Tables, 2007-2016*. Dostopno na <http://www.ers.usda.gov/data/internationalbaseline/sutabs07.htm> (1. maj 2007).
178. Varady, Robert G. (1998): *Managing Transboundary Resources: Lessons from River-Basin Accords*. Dostopno na <http://www.encyclopedia.com/printable.aspx?id=1G1:21222052> (1. maj 2007).
179. Vietnam National Administration of Tourism (2007): *Vietnam – Country & People*. Dostopno na http://www.vietnamtourism.com/e_pages/country/overview.asp (29. april 2007).
180. Vinogradov, Sergei, Patricia Wouters in Patricia Jones (2003): Transforming Potencial Conflict into Cooperation Potential: The Role of International Water Law. *Unesco, IHP-*

IV, Technical documents in hidrology, PC-CP series, No. 2. Dostopno na <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001332/133258e.pdf> (4. februar 2007).

181. Warner, Jeroen (2005): Mending the GAP – Hydro-Hegemonic stability in the Euphrates-Tigris Basin. V Lars Wirkus (ur.): *Water, Development and Cooperation – Comparative Perspective: Euphrates-Tigris and Southern Africa*, 184–210. Dostopno na <http://www.bicc.de/publications/papers/paper46/paper46.pdf> (26. maj 2007).
182. Williams, Paul (2001): Turkey's H2O Diplomacy in the Middle East. *Security Dialogue* 32(1), 27–40.
183. Wolf, Aaron T. (1996): *Middle East Water Conflicts and Directions for Conflict Resolution*. Dostopno na <http://www.ifpri.org/2020/dp/dp12.pdf> (29. marec 2007).
184. World Commission on Environment and Development (1987): *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.
185. Worldbook (2007): *South America: South American Climate*. Dostopno na http://www.worldbook.com/wb/Students?content_spotlight/climates/south_american_climate (30. april 2007).
186. WRI (2003): *Agriculture and Food: Country profiles*. Dostopno na http://earthtrends.wri.org/country_profiles/index.php?theme=8 (30. april 2007).
187. WRI (2007): *Water resources and Freshwater ecosystems: Country profiles*. Dostopno na http://earthtrends.wri.org/country_profiles/index.php?theme=2 (2. junij 2007).
188. Wrobel, Paolo S. (1999): From Rivals to Friends: The Role of Public Declarations in Argentina-Brazil Rapprochement. V Michael Krepon, Jenny S. Drezin in Michael Newbill (ur.): *Declaratory Diplomacy: Rhetorical Initiatives and Confidence Building*, 135–51. Dostopno na <http://www.stimson.org/pdf/decwrobel.pdf> (30. april 2007).
189. WWC (2007a): *About us*. Dostopno na <http://www.worldwatercouncil.org/index.php?id=92&L=0> (15. maj 2007).

190. WWC (2007b): *Water on the international agenda*. Dostopno na <http://www.worldwatercouncil.org/index.php?id=708> (15. maj 2007).
191. Yoffe, Shira B. in Brian S. Ward (1999): Water resources and indicators of conflict: A proposed spatial analysis. *Water International* 24(4), 377–84.
192. Young, Oran R. (1989a): *International Cooperation: Building Regimes for Natural Resources and the Environment*. Ithaca in London: Cornell University Press.
193. Young, Oran R. (1989b): The politics of international regime formation: Managing natural resources and the Environment. *International Organization* 43(3), 349–76.
194. Zeitoun, Mark (2005): “Hydro-hegemony theory”. King’s College Workshop on Hydro-Hegemony, London: 20.–22. maj. Dostopno na <http://www.soas.ac.uk/waterissuesfiles/occasionalpapers/OCC70Zeitoun.pdf> (26. maj 2007).

11.2 Primarni viri

1. Agenda 21. *Agenda 21*, sprejeta na konferenci UNCED, ki je potekala od 3.–14. junija 1992 v Riu de Janeiru. Dostopna na <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21toc.htm> (15. junij 2007).
2. Deklaracija Asunción o rabi mednarodnih rek. *Declaration of Asunción on the use of International rivers*, sprejeta 3. junija 1971 na četrtem srečanju zunanjih ministrov držav rečnega bazena Plate v Asunciónu. Dostopna na <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/005/w9549E/w9549E00.pdf> (1. maj 2007).
3. Deklaracija Konference ZN o človekovem okolju. *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*, sprejeta 16. junija 1972 v Stockholmu. Dostopna na <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503&l=en> (15. maj 2007).

4. Deklaracija ministrov zadolženih za vodno gospodarjenje držav pristopnic h Konvenciji za zaščito reke Donave. *Declaration of the ministers in charge of water management of the contracting parties to the Danube river protection Convention*, sprejeta 23. februarja 2007 v Bukarešti. Dostopna na <http://www.icpdr.org/icpdr-pages/legal.htm> (12. maj 2007).
5. Deklaracija o ustanovitvi Začasnega odbora za koordinacijo in raziskovanje spodnjega dela rečnega bazena Mekonga. *Declaration concerning the Interim Committee for Coordination of investigations of the Lower Mekong Basin*, sprejeta 5. januarja 1978 v Vientianu. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/314ENG.htm> (30. april 2007).
6. Direktiva 2000/60/EC Evropskega parlamenta in Sveta, sprejeta 23. oktobra, ki vzpostavlja okvir za dejavnosti Skupnosti na področju vodne politike. *Directive 2000/60/EC of the European Parliament and Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy*, stopila v veljavo po objavi v Uradnem listu EU 22. decembra 2000. Dostopna na http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2000/l_327/l_32720001222en00010072.pdf (11. maj 2007).
7. Donavski rečni bazen – reke v srcu Evrope (Donavska deklaracija). *Danube river Basin – Rivers in the heart of Europe (Danube Declaration)*, sprejeta 13. decembra 2004 na ministrskem sestanku Mednarodne komisije za zaščito reke Donave na Dunaju. Dostopna na <http://www.icpdr.org/icpdr-pages/legal.htm> (10. maj 2007).
8. Dopolnilna obmejna pogodba med Argentino in Paragvajem. *Supplementary boundary treaty between Argentina and Paraguay*, podpisana 5. julija 1939 v Buenos Airesu, stopila v veljavo 16. avgusta 1945. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/199ENG.htm> (29. april 2007).
9. Dopolnilni dogovor k Sporazumu o sodelovanju med Vzhodno republiko Urugvaj in Federalno republiko Brazilijo glede rabe naravnih virov in razvoja v bazenu reke Cuareim. *Complementary settlement to the agreement of cooperation between the government of the Eastern Republic of Uruguay and the government of the Federal Republic of Brazil for the use of natural resources and the development of the Cuareim*

river basin, podpisan 6. maja 1997 v Montevideu, stopil v veljavo isti dan. Dostopno na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/288SPA.pdf> (30. april 2007).

10. Dublinska izjava o vodi in trajnostnem razvoju. *The Dublin Statement on Water and Sustainable Development*, sprejeta 31. januarja 1992 na Mednarodni konferenci o vodi in okolju v Dublinu. Dostopna na <http://www.gdrc.org/uem/water/dublin-statement.html> (15. maj 2007).
11. Helsinška pravila o rabi vode iz mednarodnih rek. *The Helsinki Rules on the Uses of the Waters of International Rivers*, sprejeta avgusta leta 1966 na 52. konferenci ILA v Helsinkih. Dostopna na http://internationalwaterlaw.org/intldocs/helsinki_rules.html (23. avgust 2007).
12. Izmenjava not med kraljevino Veliko Britanijo in egiptovsko vlado glede rabe vode iz Nila za potrebe namakanja. *Exchange of notes between his Majesty's government in the United Kingdom and the Egyptian Government in regard to the use of the waters of the river Nile for irrigation purposes*, podpisana v Kairu 7. maja 1929, stopila v veljavo 26. julija 1929. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/41ENG.htm> (17. maj 2007).
13. Izmenjava not, ki vzpostavljajo sporazum med Vlado Združenega kraljestva Velike Britanije in Severne Irske in Vlado Egipta glede izgradnje jezua Owen Falls v Ugandi. *Exchange of notes constituting an agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of Egypt regarding the construction of the Owen Falls Dam in Uganda*, podpisana 16. julija 1952 v Kairu, stopila v veljavo 5. januarja 1993. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/79ENG.htm> (23. april 2007).
14. Implementacijski dokument skupne izjave. *Implementation Document of Joint Communiqué*, podpisan 19. junija 2002 v Allepu. Dostopen na <http://www.gap.gov.tr/English/Uiliski/dkp2.html#gold> (20. maj 2007).
15. Komisija za trajnostni razvoj: Poročilo 6. zasedanja. *Commission on Sustainable Development: Report on the sixth session*, objavljeno v New Yorku leta 1998. Dostopno

na <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/166/67/PDF/N9816667.pdf?OpenElement> (15. maj 2007).

16. Komisija za trajnostni razvoj: Poročilo 8. zasedanja. *Commission on Sustainable Development: Report on the eighth session*, objavljeno v New Yorku leta 2000. Dostopno na <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/166/67/PDF/N9816667.pdf?OpenElement> (15. maj 2007).
17. Konvencija glede določitve dokončnega statuta Donave. *Convention instituting the definitive statute of the Danube*, podpisana 23. julija 1921 v Parizu, stopila v veljavo 1. oktobra 1922. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/28ENG.htm> (5. maj 2007).
18. Konvencija glede določitve pravnega statusa meje med Brazilijo in Urugvajem. *Convention Regarding the Determination of the Legal Status of the Frontier Between Brazil and Uruguay*, podpisana 20. decembra 1933 v Montevideu. Dostopna na http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/44ENG.htm#_ftn1 (29. april 2007).
19. Konvencija glede plovnega režima na Donavi. *Convention regarding the regime of navigation on the Danube*, podpisana 18. avgusta 1948 v Beogradu, stopila v veljavo 11. maja 1949. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/63ENG.htm> (10. maj 2007).
20. Konvencija med Republikama Avstrijo in Češkoslovaško glede določitve meje med Avstrijo in Češkoslovaško in glede različnih, s tem povezanih vprašanj. *Convention between the Austrian and Czechoslovak Republics concerning the delimitation of the frontier between Austria and Czechoslovakia and various questions connected therewith*, podpisana 10. marca 1921 v Pragi, stopila v veljavo isti dan. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/319ENG.htm> (5. maj 2007).
21. Konvencija med Laosom in Tajsko za oskrbo z električno energijo. *Convention between Laos and Thailand for the supply of power*, sprejeta 12. avgusta 1965 v Vientianu, stopila v veljavo isti dan. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/133ENG.htm> (9. maj 2007).

22. Konvencija o pravu za nenavigacijsko rabo mednarodnih vodnih virov. *Convention on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourses*, sprejeta 21. maja 1997 z resolucijo 51/229 na 51. zasedanju GS OZN, še ni stopila v veljavo. Dostopna na http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_3_1997.pdf (22. april 2007).
23. Konvencija o razvoju hidrološke moči v državi, ki vpliva na vsaj dve državi. *The Convention relating to the Development of Hydraulic Power affecting more than One State*, sprejeta 9. decembra 1923 v Ženevi, potrjena na 52. konferenci ILA avgusta leta 1966 v Helsinkih. Dostopna na http://internationalwaterlaw.org/intldocs/hydraulic_power_conv.html (2. junij 2007).
24. Konvencija o sodelovanju za zaščito in trajnostno rabo reke Donave. *Convention on Cooperation for the Protection and Sustainable Use of the Danube River*, sprejeta 29. junija 1994 v Sofiji, stopila v veljavo 22. oktobra 1998. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/331ENG.htm> (10. maj 2007).
25. Konvencija o zaščiti in rabi čezmejnih vodotokov in jezer. *Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and Lakes*, podpisana 17. marca 1992 v Helsinkih, stopila v veljavo 6. oktobra 1996. Dostopna na <http://www.unece.org/env/water/pdf/watercon.pdf> (10. maj 2007).
26. Listina o ekonomskih pravicah in dolžnostih držav. *Charter of Economic Rights and Duties of States*, sprejeta z resolucijo GS OZN 3281 (XXIX) 12. decembra 1974. Dostopna na <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r182.htm> (15. maj 2007).
27. Mednarodna uredba glede rabe mednarodnega vodnega vira za druge namene kot plovbo. *Réglementation internationale de l'usage des cours d'eau internationaux en dehors de l'exercice du droit de navigation*, sprejeta 20. aprila leta 1911 na zasedanju IDI v Madridu, v veljavo stopila isti dan. Dostopna na http://www.idi-iiil.org/idiF/resolutionsF/1911_mad_01_fr.pdf (23. april 2007).
28. Mednarodno desetletje delovanja, "Voda za življenje", 2005–2015. *International Decade of Action, "Water for life", 2005–2015*, sprejeta z resolucijo GS/RES/58/217 v

GS 9. februarja 2004 v New Yorku. Dostopna na http://www.unesco.org/water/water_celebrations/decades/water_for_life.pdf (15. maj 2007).

29. Milenijska deklaracija. *Millenium Declaration*, sprejeta z resolucijo GS/RES/55/2 v Generalni skupščini (GS) 18. septembra 2000. Dostopna na <http://www.unmillenniumproject.org/documents/ares552e.pdf> (15. maj 2007).
30. Mirovna pogodba s Turčijo. *Treaty of Peace with Turkey*, podpisana v Lausani 24. julija 1923, stopila v veljavo 6. avgusta 1924. Dostopna na <http://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/1918p/lausanne.html> (20. maj 2007).
31. Odlok št. 88.441, ki razglša sporazum za izkoriščanje vodnih virov znotraj reke Urugvaj in njenega pritoka reke Pepiri-Guazu med vlado Federalne republike Brazilije in vlado republike Argentine. *Decree No. 88.441 promulgating the agreement for water resources exploitation within the Uruguai river and its effluent the Pepiri-Guacu river, between the government of the Federal Republic of Brazil and the government of the Argentine Republic*, pogodba podpisana 17. maja 1980 v Buenos Airesu, stopila v veljavo 29. junija 1983. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/262POR.htm> (30. april 2007).
32. Okvir za splošno sodelovanje med Arabsko republiko Egipt in Etiopijo. *Framework for general cooperation between the Arab Republic of Egypt and Ethiopia*, podpisan 1. julija 1993 v Kairu, stopil v veljavo isti dan. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/359ENG.pdf> (23. april 2007).
33. Osutek Konvencije o industrijski in kmetijski rabi mednarodnih rek in jezer. *Draft Convention on the Industrial and Agricultural Use of International Rivers and Lakes*, potrjen s strani Medameriškega pravnega odbora 1. septembra 1965 v Rio de Janeiru. Dostopen na <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/005/w9549E/w9549E00.pdf> (1. maj 2007).
34. Pogodba med Avstrijo in Bavarsko glede režima mejne črte in ostalih ozemeljskih odnosov med Bohemijo in Bavarsko. *Treaty between Austria and Bavaria concerning the regime of the frontier line and other territorial relations between Bohemia and Bavaria*, podpisana 24.

junija 1862 na Dunaju, stopila v veljavo 30. julija 1862. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/301ENG.htm> (5. maj 2007).

35. Pogodba med Nemčijo in Poljsko glede ureditve mejnih vprašanj. *Treaty between Germany and Poland for the settlement of frontier questions*, podpisana 27. januarja 1926 v Poznanu, datum začetka veljavnosti neznan. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/35ENG.htm> (5. maj 2007).
36. Pogodba med Argentinsko republiko in Vzhodno republiko Urugvaj glede meje na reki Urugvaj. *Treaty between the Argentine Republic and the Eastern Republic of Uruguay on the boundary constituted by the Uruguay River*, podpisana 7. aprila 1961 v Montevideu, stopila v veljavo 7. aprila 1961. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/343ENG.htm> (29. april 2007).
37. Pogodba med vlado Argentinske republike in vlado Federalne republike Brazilije za razvoj obmejnih vodnih virov reke Urugvaj in njenega pritoka reke Pepiri-Guazu. *Treaty between the government of the Argentine Republic and the government of the Federal Republic of Brazil for the development of the water resources contained in the border reaches of the Uruguay river and its effluent, the Pepiri-Guazu river*, podpisana 17. maja 1980 v Buenos Airesu, stopila v veljavo 29. junija 1983. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/354SPA.pdf> (30. april 2007).
38. Pogodba o prijateljstvu in dobrososedskih odnosih in šest protokolov: Protokol št. 1 glede regulacije voda Tigrisa, Evfrata in njunih pritokov. *Treaty of Friendship and Neighbourly Relations, and Six annexed Protocols: Protocol No. 1 relative to the Regulation of the Waters of the Tigris and Euphrates and Their Tributaries*, podpisana 29. marca 1946 v Ankari, stopila v veljavo 15. septembra 1949. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/299ENG.pdf> (20. maj 2007).
39. Pogodba o rečnem bazenu Plate. *Tratado de la Cuenca del Plata*, podpisana 23. aprila 1969 v Brasilii, stopila v veljavo 14. avgusta 1970. Dostopna na <http://www.fonplata.org/www/pdf/tratadocp.pdf> (29. april 2007).

40. Poročilo 2. zasedanja Komisije za trajnostni razvoj. *Report of the Commission on Sustainable Development on its second session*, objavljeno v New Yorku 12. julija 1994. Dostopno na <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/275/79/PDF/N9427579.pdf?OpenElement> (15. maj 2007).
41. Priporočila iz Bona. *Bonn Recommendations*, sprejeta decembra 2001 na Mednarodni konferenci o vodi v Bonu. Dostopna na http://www.water-2001.de/outcome/BonnRecommendations/Bonn_Recommendations.pdf (16. maj 2007).
42. Protokol med Argentino in Urugvajem glede vprašanja jurisdikcije na reki Plati. *Protocol between Uruguay and Argentina dealing with the question of the jurisdiction of the river Plate*, podpisan 5. januarja 1920 v Montevideu, stopil v veljavo isti dan. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/201ENG.htm> (29. april 2007).
43. Protokol o civilni kazenski odgovornosti in nadomestilu za škodo, povzročeno zaradi čezmejnih učinkov industrijskih nesreč na čezmejnih vodah, h Konvenciji o zaščiti in rabi čezmejnih vodotokov in jezer. *Protocol on Civil Liability and Compensation for Damage Caused by Transboundary Effects of Industrial Accidents on Transboundary Waters to the Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and Lakes*, podpisan 21. maja 2003 v Kijevu, še ni stopil v veljavo. Dostopen na http://www.unece.org/env/civil-liability/documents/protocol_e.pdf (10. maj 2007).
44. Protokol o vodi in zdravju h Konvenciji o zaščiti in rabi čezmejnih vodotokov in jezer. *Protocol on Water and Health to the Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and Lakes*, podpisan 17. junija 1999 v Londonu, stopil v veljavo 4. avgusta 2005. Dostopen na <http://www.unece.org/env/documents/2000/wat/mp.wat.2000.1.e.pdf> (10. maj 2007).
45. Skupna deklaracija za rabo vode v spodnjem delu rečnega bazena Mekonga. *Joint Declaration of Principles for Utilization of the Waters of the Lower Mekong Basin*, sprejeta 31. januarja 1975 v Vientianu. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/155ENG.htm> (30. april 2007).

46. Skupna izjava med turškim predsedstvom regionalne administracije GAP in sirskim ministrstvom za namakanje Splošne organizacije za razvoj zemlje (GOLD). *Joint communique Between Republic of Turkey Prime Ministry Southeastern Anatolia Project Regional Development Administration (GAP) and Arab Republic of Syria Ministry of Irrigation General Organization for Land Development (GOLD)*, sprejeta 23. avgusta 2001 v Ankari. Dostopna na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/188ENG.htm> (20. maj 2007).
47. Sporazum glede rabe brzic reke Urugvaj na območju Salto Grande. *Agreement concerning the utilization of the rapids of the Uruguay River in the Salto Grande Area*, podpisan 30. decembra 1946 v Montevideu, stopil v veljavo 28. januarja 1947. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/58ENG.htm> (29. april 2007).
48. Sporazum med Republiko Sudan in Združeno arabsko republiko o popolni uporabi vode iz Nila. *Agreement between the Republic of the Sudan and the United Arab Republic for the full utilization of the Nile waters*, podpisan 8. novembra 1959 v Kairu, stopil v veljavo 12. decembra 1959. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/110ENG.pdf> (23. april 2007).
49. Sporazum med Zvezno republiko Nemčijo in Evropsko gospodarsko skupnostjo na eni in republiko Avstrijo na drugi strani o sodelovanju pri upravljanju z vodnimi viri v rečnem bazenu Donave. *Agreement between the Federal Republic of Germany and the European Economic Community, on the one hand, and the Republic of Austria, on the other, on cooperation on management of water resources in the Danube Basin*, podpisan 1. decembra 1987 v Regensburgu, stopil v veljavo 1. marca 1991. Dostopen na [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21990A0405\(01\):EN:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21990A0405(01):EN:NOT) (11. junij 2007).
50. Sporazum o mnogovrstni rabi virov zgornjega bazena reke Bermejo in reke Grande de Tarija. *Agreement for the multiple uses of the resources of the upper basin of the Bermejo river and the Grande de Tarija river*, podpisan 6. junija 1995 v San Ramon de la Nueva Oran, stopil v veljavo 9. maja 1996. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/272SPA.htm> (30. april 2007).

51. Sporazum o projektih na reki Paraná. *Agreement on Paraná River projects*, podpisan 19. oktobra 1979 v President Stroessner City, 19. oktobra 1979, stopil v veljavo isti dan. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/162ENG.htm> (29. april 2007).
52. Sporazum o sodelovanju med Vzhodno republiko Urugvaj in Federalno republiko Brazilijo glede rabe naravnih virov in razvoja v bazenu reke Cuareim. *Agreement of cooperation between the government of the Eastern Republic of Uruguay and the Federal Republic of Brazil for the use of natural resources and the development of the basin of the Cuareim river*, podpisan 11. marca 1991 v Artigas, stopil v veljavo 30 dni po podpisu. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/282SPA.pdf> (30. april 2007).
53. Sporazum o sodelovanju za trajnostni razvoj v rečnem bazenu Mekonga. *Agreement on the Cooperation for the Sustainable Development for the Mekong River Basin*, podpisan 5. aprila 1995 v Chieng Rai, stopil v veljavo isti dan. Dostopen na http://www.mrcmekong.org/agreement_95/agreement_95.htm (30. april 2007).
54. Sporazum o ustanovitvi tristranske komisije za razvoj rečnega bazena Pilcomaya. *Agreement constituting the trilateral commission for the development of the Pilcomayo river basin*, podpisan 9. februarja 1995 v La Pazu, stopil v veljavo 6. maja 1996. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/255SPA.pdf> (30. april 2007).
55. Statut ICJ. *Statute of the International Court of Justice*, sprejet na ustanovni konferenci OZN 26. junija 1945 v San Franciscu, stopil v veljavo 24. oktobra 1945. Dostopen na <http://www.icj-cij.org/icjwww/basicdocuments/basictext/basicstatute.htm> (18. marec 2007).
56. Statut Odbora za koordinacijo in raziskovanje spodnjega dela rečnega bazena Mekonga. *Statute of the Committee for Co-ordination of Investigations of the Lower Mekong Basin*, sprejet 31. oktobra 1957 v Phnom Penhu, stopil v veljavo isti dan. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/382ENG.htm> (30. april 2007).

57. Statut reke Urugvaj. *Statute of the river Uruguay*, podpisan 26. februarja 1975 v Saltu, stopil v veljavo 18. septembra 1976. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/258ENG.pdf> (30. april 2007).
58. Ustanovna listina Organizacije združenih narodov. *Charter of the United Nations Organisation*, sprejeta 26. junija 1945 na Konferenci Organizacije združenih narodov v San Franciscu, stopila v veljavo 24. oktobra 1945. Dostopna na <http://www.un.org/aboutun/charter/> (24. april 2007).
59. Ustanovni dokument ETIC. *Founding Document of ETIC*, podpisan 20. maja 2005 v Kentu. Dostopen na http://www.eticorg.net/founding_members.htm (20. maj 2007).
60. Zakon št. 14 iz leta 1990, ki ratificira Skupni zapisnik glede začasne delitve vode iz reke Evfrat. *Law No.14 of 1990, ratifying the Joint Minutes concerning the provisional division of the waters of the Euphrates River*, zapisnik je bil podpisan 17. aprila 1989 v Bagdadu. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/257ENG.htm> (20. maj 2007).
61. Zapisnik med Sirijo in Turčijo o sodelovanju v boju proti terorizmu, vključno s priložo 2. *Minutes between Syria and Turkey on cooperation in fighting terrorism, including Annex 2*, podpisan 20. oktobra 1998 v Adani. Dostopen na <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/381ENG.htm> (20. maj 2007).

PRILOGA A: Podpisani sporazumi v posameznih rečnih bazenih

Tabela 1: Podpisani sporazumi na območju rečnega bazena Nila

Datum podpisa	Reka, jezero	Države podpisnice	Ime sporazuma	Glavno področje sporazuma
15. 4. 1891	Nil	Velika Britanija, Italija	Protokol med Veliko Britanijo in Italijo o razmejitvi območij vpliva v Vzhodni Afriki	Mejna vprašanja
18. 3. 1902	Nil, Sobat	Etiopija, Velika Britanija	Pogodba med Veliko Britanijo in Etiopijo glede meja med anglo-egipčanskim Sudanom, Etiopijo in Eritrejo (železniška povezava med Sudanom in Ugando)	Količina vode
9. 5. 1906	Nil	Velika Britanija, Kongo	Sporazum med Veliko Britanijo in Kongom o območjih vpliva Velike Britanije in Konga na območju Vzhodne in Osrednje Afrike	Mejna vprašanja
7. 5. 1929	Nil	Egipt, Velika Britanija	Sporazum o Nilu	Količina vode
31. 5. 1949	Nil	Egipt, Velika Britanija	Izmenjava not o osnovanju sporazuma med vlado Velike Britanije in vlado Egipta glede gradnje jezua Owen Falls v Ugandi	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije
8. 11. 1959	Nil	Egipt, Sudan	Sporazum o Nilu med Egiptom in Sudanom o popolni rabi vode iz Nila	Količina vode
24. 8. 1977	Kagera	Burundi, Ruanda, Tanzanija, Uganda	Sporazumu o ustanovitvi Organizacije za upravljanje in razvoj rečnega bazena reke Kagere	Skupno upravljanje z vodnimi viri
18. 5. 1981	Kagera	Burundi, Ruanda, Tanzanija, Uganda	Pristop Ugande k sporazumu, ki se nanaša na ustanovitev organizacije za upravljanje in razvoj rečnega bazena reke Kagere	Skupno upravljanje z vodnimi viri

1. 7. 1993	Nil	Egipt, Etiopija	Okvir za splošno sodelovanje med arabsko republiko Egipt in Etiopijo	Količina vode
5. 8. 1994	Viktorijino jezero	Kenija, Tanzanija, Uganda	Sporazum o vzpostavitvi programa za večjo regionalno koordinacijo pri upravljanju z viri Viktorijinega jezera	Skupno upravljanje z vodnimi viri

Vir: Oregon State University, UNEP in FAO (2002: 27).

Tabela 2: Podpisani sporazumi na območju rečnega bazena Evfrat-Tigris

Datum podpisa	Reka	Države podpisnice	Ime sporazuma	Glavno področje sporazuma
23. 12. 1920	Jordan, Yarmuk, Evfrat-Tigris	Francija, Velika Britanija	Francosko-britanska konvencija o nekaterih točkah, povezanih z mandati za Sirijo, Libanon, Palestino in Mezopotamijo	Namakanje
29. 3. 1946	Evfrat, Tigris	Irak, Turčija	Pogodba o prijateljstvu in sosedskih odnosih s šestimi protokoli	Infrastruktura, razvoj
17. 4. 1989	Evfrat	Irak, Sirija	Zakon št. 14 iz leta 1990, ki ratificira zapisnik glede začasne delitve vode iz Evfrata	Količina vode
20. 10. 1998	Ni določeno	Turčija, Sirija	Zapisnik med Turčijo in Sirijo o sodelovanju v boju proti terorizmu, podpisan v Adani, in priloga 2	Količina vode
23. 8. 2001	Mejne reke	Turčija, Sirija	Skupna izjava med turškim predsedstvom regionalne administracije GAP in sirskega ministrstva za namakanje GOLD	Tehnično sodelovanje in pomoč

Vir: Oregon State University, UNEP in FAO (2002: 75).

Tabela 3: Podpisani sporazumi na območju rečnega bazena Plate

Datum podpisa	Reka	Države podpisnice	Ime sporazuma	Glavno področje sporazuma
5. 1. 1910	La Plata	Argentina, Urugvaj	Protokol med Argentino in Urugvajem glede vprašanja pristojnosti na reki Plati	Plovba
20. 12. 1933	Meje skupnih rek	Brazilija, Urugvaj	Konvencija glede določitve pravnega statusa meje med Brazilijo in Urugvajem	Mejna vprašanja
5. 7. 1939	Pilcomayo	Argentina, Paragvaj	Dopolnilna obmejna pogodba med Argentino in Paragvajem	Količina vode
30. 12. 1946	Urugvaj	Argentina, Urugvaj	Sporazum glede rabe brzic reke Urugvaj na območju Salto Grande	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije
20. 1. 1956	Acaray, Monday	Brazilija, Paragvaj	Sporazum glede sodelovanja med Brazilijo in Paragvajem pri študiji o uporabi vodne energije na rekah Acaray in Monday	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije
23. 1. 1958	Paraná	Argentina, Paragvaj	Sporazum med Republiko Argentino in Republiko Paragvaj glede študije rabe vodne energije na slapovih Apipe	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije
7. 4. 1961	Urugvaj	Argentina, Urugvaj	Pogodba med Argentinsko republiko in Vzhodno republiko Urugvajem glede meje na reki Urugvaj	Mejna vprašanja
23. 4. 1969	Celoten rečni bazen	Argentina, Bolivija, Brazilija, Paragvaj, Urugvaj	Pogodba o rečnem bazenu Plate, podpisana v Brasili ⁴²⁵	Skupno upravljanje z vodnimi viri, usklajeni razvoj

⁴²⁵ Vir: CIC 2007.

26. 4. 1973	Paraná, Iguassu	Brazilija, Paragvaj	Pogodba med Federalno republiko Brazilijo in Republiko Paragvaj glede rabe vodnih virov v kondominiju obeh držav za pridobivanje električne energije, od Salto Grande de Sete Quedas oz. Salto del Guaira do ustja reke Iguassu	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije
26. 2. 1975	Urugvaj	Argentina, Urugvaj	Statut reke Urugvaj, podpisan v Saltu	Plovba, skupno upravljanje
19. 10. 1979	Paraná	Argentina, Brazilija, Urugvaj	Sporazum o projektih na reki Paraná	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije
17. 5. 1980	Urugvaj, Pepiri-Guazu	Argentina, Brazilija	Pogodba med vlado Argentinske republike in vlado Federalne republike Brazilije glede razvoja obmejnih vodnih virov reke Urugvaj in njenega pritoka reke Pepiri-Guazu	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije
29. 6. 1983	Urugvaj, Pepiri-Guazu	Argentina, Brazilija	Odlok št. 88.441, ki razglašja sporazum za izkoriščanje vodnih virov reke Urugvaj in njenega pritoka reke Pepiri-Guazu med vlado Federalne republike Brazilije in vlado Republike Argentine	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije
11. 3. 1991	Cuareim	Brazilija, Urugvaj	Sporazum o sodelovanju med Vzhodno republiko Urugvaj in Federalno republiko Brazilijo glede rabe naravnih virov in razvoju v bazenu reke Cuareim	Gospodarski razvoj

11. 3. 1991	Ni določeno	Brazilija, Urugvaj	Dopolnilni sporazum k splošnemu sporazumu o znanstvenem in tehničnem sodelovanju med Vzhodno republiko Urugvaj in Federalno republiko Brazilijo o sodelovanju na področju vodnih virov	Tehnično sodelovanje in pomoč
9. 2. 1995	Pilcomayo	Argentina, Bolivija, Paragvaj	Sporazum o ustanovitvi tristranske komisije za razvoj rečnega bazena Pilcomaya	Skupno upravljanje z vodnimi viri
9. 6. 1995	Bermejo, Grande de Tarija	Argentina, Bolivija	Sporazum o mnogovrstni rabi virov zgornjega bazena reke Bermejo in reke Grande de Tarija	Skupno upravljanje z vodnimi viri
6. 5. 1997	Cuareim	Brazilija, Urugvaj	Dopolnilni dogovor k Sporazumu o sodelovanju med Vzhodno republiko Urugvaj in Federalno republiko Brazilijo glede rabe naravnih virov in razvoja v bazenu reke Cuareim	Kakovost vode

Vir: Oregon State University, UNEP in FAO (2002: 166).

Tabela 4: Podpisani sporazumi na območju rečnega bazena Mekonga

Datum podpisa	Reka, jezero	Države podpisnice	Ime sporazuma	Glavno področje sporazuma
31. 10. 1957	Mekong	Kambodža, Tajska, Laos, Vietnam	Statut Odbora za koordinacijo in raziskovanje spodnjega dela rečnega bazena Mekonga	Tehnično sodelovanje in pomoč
12. 8. 1965	Mekong, Nam Ngun, Nam Pong	Laos, Tajska	Konvencija med Laosom in Tajsko glede oskrbe z električno energijo	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije
31. 1. 1975	Mekong	Kambodža, Laos, Tajska, Vietnam	Skupna deklaracija glede rabe vode v spodnjem delu rečnega bazena Mekonga	Gospodarski razvoj

5. 1. 1978	Mekong	Laos, Tajska, Vietnam	Deklaracija o ustanovitvi Začasnega odbora za koordinacijo in raziskovanje spodnjega dela rečnega bazena Mekonga	Gospodarski razvoj
5. 4. 1995	Mekong	Kambodža, Tajska, Laos, Vietnam	Sporazum o sodelovanju za trajnostni razvoj rečnega bazena Mekonga	Količina vode

Vir. Oregon State University, UNEP in FAO (2002: 69).

Tabela 5: Podpisani sporazumi na območju rečnega bazena Donave

Datum podpisa	Reka	Države podpisnice	Ime sporazuma	Glavno področje sporazuma
24. 6. 1862	Donava	Avstrija, Bavarska	Pogodba med Avstrijo in Bavarsko glede režima mejne črte in ostalih ozemeljskih odnosov med Bohemijo in Bavarsko	Mejna vprašanja
10. 3. 1921	Taja	Avstrija in Češkoslovaška	Konvencija med Avstrijo in Češkoslovaško glede določitve meje med Avstrijo in Češkoslovaško in glede različnih s tem povezanih vprašanj	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije
23. 7. 1921	Donava	Avstrija, Belgija, Bolgarija, Češkoslovaška, Francija, Nemčija, Grčija, Madžarska, Italija, Romunija, Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev	Konvencija glede določitve dokončnega statuta Donave	Plovba
27. 1. 1926	Donava	Nemčija, Poljska	Pogodba med Nemčijo in Poljsko glede ureditve mejnih vprašanj	Mejna vprašanja
18. 8. 1948	Donava	Ljudska republika Bolgarija, Češkoslovaška,	Konvencija glede plovnega režima na reki Donavi	Plovba

		Madžarska, Ljudska republika Romunija, Sovjetska socialistična republika Ukrajina, Sovjetska zveza, Ljudska republika Jugoslavija		
31. 12. 1948	Donava	Federalna republika Jugoslavija, Ljudska republika Romunija	Protokol med Federalno republiko Jugoslavijo in Ljudsko republiko Romunijo glede prečkanja meje državnih uslužbencev za nadzor voda	Infrastruktura, razvoj
8. 7. 1948	Donava	Poljska, Sovjetska zveza	Sporazum med Poljsko in Sovjetsko zvezo glede režima na sovjetsko-poljski državni meji	Plovba
25. 11. 1949	Donava	Ljudska republika Romunija, Sovjetska zveza	Pogodba med vlado Sovjetske zveze in vlado Ljudske republike Romunije glede režima na sovjetsko-romunski državni meji in končni protokol	Nadzor nad poplavami, pomoč
24. 2. 1950	Donava	Ljudska republika Madžarska, Sovjetska zveza	Pogodba med vlado Sovjetske zveze in vlado Ljudske republike Madžarske glede režima na sovjetsko-madžarski državni meji in končni protokol	Nadzor nad poplavami, pomoč
9. 6. 1950	Tisa	Madžarska, Sovjetska zveza	Konvencija med Sovjetsko zvezo in Madžarsko glede ukrepov za preprečevanje poplav in regulacije vodnega režima na območju mejne reke Tise	Nadzor nad poplavami, pomoč
16. 10. 1950	Inn, Salzach	Avstrija, Zvezna republika Nemčija	Sporazum med Avstrijo in Nemčijo glede Bayerische Kraftwerke AG	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije

13. 2. 1952	Donava	Avstrija, Zvezna republika Nemčija	Sporazum med vlado Republike Avstrije in vlado Zvezne republike Nemčije in svobodne države Bavarske glede Donaukraftwerk-Jochenstein-Aktiengesellschaft ⁴²⁶	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije
25. 12. 1952	Prut, Donava	Ljudska republika Romunija, Sovjetska zveza	Konvencija med vlado Sovjetske zveze in vlado Ljudske republike Romunije glede ukrepov za preprečevanje poplav in urejanje vodnega režima reke Prut	Nadzor nad poplavami, pomoč
6. 2. 1953	Mejne reke	Nemška demokratična republika, Poljska	Sporazum med vlado Republike Poljske in vlado Nemške demokratične republike glede plovbe v mejnih vodah in glede rabe in ohranjanja mejnih voda	Plovba
25. 5. 1954	Drava	Republika Avstrija, Federalna ljudska republika (FLR) Jugoslavija	Konvencija med vlado FLR Jugoslavije in Federalno vlado republike Avstrije glede vprašanj vodnega gospodarstva povezanega z Dravo	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije
16. 12. 1954	Mura	Republika Avstrija, FLR Jugoslavija	Sporazum med FLR Jugoslavijo in Republiko Avstrijo glede vprašanj vodnega gospodarstva na mejnem območju Mure in mejnimi vodami Mure (Sporazum o Muri); in Protokol k sporazumu o Muri	Skupno upravljanje z vodnimi viri
8. 8. 1955	Mura, Tisa, Drava, Maros, Donava	FLR Jugoslavija, Madžarska	Sporazum med FLR Jugoslavijo in Madžarsko; s statutom jugoslovansko-madžarske vodno-gospodarske komisije	Nadzor nad poplavami, pomoč

⁴²⁶ V slovenščini: Elektrarne na Donavi in Jochenstein delniške družbe.

16. 4. 1954	Tisa, Donava	Češkoslovaška, Madžarska	Sporazum med Češkoslovaško in Madžarsko glede urejanja tehničnih in gospodarskih vprašanj, povezanih z mejnimi vodami	Nadzor nad poplavami, pomoč
7. 4. 1955	Tisa, Donava	Romunija, FLR Jugoslavija	Sporazum med FLR Jugoslavijo in Romunijo glede vprašanj nadzora vode in sistemov za nadzor vode in vodnih virov	Ribolov
9. 4. 1956	Donava	Republika Avstrija, Ljudska republika Madžarska	Pogodba med Ljudsko republiko Madžarsko in Republiko Avstrijo glede urejanja vprašanj vodnega gospodarstva	Količina vode
13. 10. 1956	Donava	Češkoslovaška, Madžarska	Pogodba med Češkoslovaško in Madžarsko glede režima državnih meja	Nadzor poplav, pomoč
5. 12. 1956	Bojana, Beli Drim, Črni Drim, Skadarsko jezero	Ljudska republika Albanija, FLR Jugoslavija	Sporazum med vlado FLR Jugoslavije in vlado ljudske republike Albanije glede vprašanj vodnega gospodarstva, s Statutom Jugoslovansko-albanske gospodarske komisije in s protokolom glede ribolova v mejnih jezerih in rekah	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije
4. 4. 1958	Donava	Socialistična federativna republika (SFR) Jugoslavija, Bolgarija	Sporazum glede vodno- gospodarskih vprašanj med vlado SFR Jugoslavije in vlado Ljudske republike Bolgarije	Gospodarski razvoj
30. 11. 1963	Donava	Romunija, SFR Jugoslavija	Konvencija med SFR Jugoslavijo in Ljudsko republiko Romunijo glede gradnje in delovanja hidroelektrarne Železna vrata in plovnega sistema na reki Donavi	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije

30. 11. 1963	Donava	Romunija, SFR Jugoslavija	Konvencija med vlado SFR Jugoslavije in vlado Ljudske republike Romunije glede določitve vrednosti naložb in medsebojnega računovodstva v zvezi z gradnjo hidroelektrarne Železna vrata in plovnega sistem na reki Donavi	Infrastruktura, razvoj
7. 12. 1967	Donava	Avstrija, Češkoslovaška	Pogodba med Republiko Avstrijo in Socialistično republiko Češkoslovaško glede urejanja vprašanj vodnega upravljanja na mejnih vodah	Plovba
27. 2. 1968	Donava	Češkoslovaška, Madžarska	Sporazum med vlado socialistične republike Češkoslovaške in vlado Ljudske republike Madžarske glede ustanovitve rečne administracije na sektorju Rajka-Gonyu na reki Donavi	Plovba
16. 12. 1971	Prut	Socialistična republika Romunija, Sovjetska zveza	Sporazum med vlado Socialistične republike Romunije in vlado Sovjetske zveze o skupni gradnji vodno-inženirske sheme Stinca-Costesti na reki Prut in o zagotovitvi pogojev za njeno delovanje	Hidroelektrarne, pridobivanje električne energije
20. 4. 1972	Več rek (Spol, Giona, Tresa, Breggia, Doveria, Meleza, Mera) in jezer (Lugano, Poschiavino, Ceresio, Verbano, Maggiore)	Italija, Švica	Konvencija glede varstva italijansko-švicarskih voda proti onesnaženju, podpisana v Rimu	Kakovost vode

25. 6. 1986	Meje skupnih rek	Socialistična republika Romunija, Ljudska republika Madžarska	Pogodba med vlado Romunije in vlado Madžarske o urejanju vodnih problemov na vodnih virih, ki predstavljajo ali prečkajo meje	Mejna vprašanja
1. 12. 1987	Donava	Avstrija, Evropska gospodarska skupnost, Zvezna republika Nemčija	Sporazum med Zvezno republiko Nemčijo, Evropsko gospodarsko skupnostjo in Republiko Avstrijo o sodelovanju pri upravljanju vodnih virov v rečnem bazenu Donave	Količina vode
23. 11. 1992	Ni določeno	Češka republika, Slovaška republika	Pogodba med vlado Češke republike in vlado Slovaške republike o medsebojnih odnosih in načelih sodelovanja pri kmetijstvu, prehrabeni industriji, gozdarstvu in vodnem gospodarstvu pod pogoji carinske unije	Tehnično sodelovanje, pomoč
10. 6. 1994	Drava, Donava	Hrvaška, Madžarska	Sporazum med vlado Republike Hrvaške in vlado Republike Madžarske o odnosih upravljanja z vodo	Skupno upravljanje z vodnimi viri
29. 6. 1994	Donava	Avstrija, Bolgarija, Hrvaška, EU, Madžarska, Nemčija, Moldavija, Romunija, Slovaška, Ukrajina	Konvencija o sodelovanju za zaščito in trajnostno rabo reke Donave	Skupno upravljanje z vodnimi viri
30. 9. 1997	Prut, Siret, Tisa, Donava	Romunija, Ukrajina	Sporazum med vlado Romunije in vlado Ukrajine o sodelovanju na področju čezmejnega upravljanja z vodo	Skupno upravljanje z vodnimi viri
23. 11. 1994	Donava, Dnjester, Sarata, Kogilnik	Moldavija, Ukrajina	Sporazum med vlado Republike Moldavije in vlado Ukrajine o skupni rabi in zaščiti čezmejnih voda	Skupno upravljanje z vodnimi viri

3. 12. 2002	Sava	Hrvaška, Slovenija, Zvezna republika Jugoslavija, Bosna in Hercegovina	Okvirni sporazum o rečnem bazenu Save	Plovba
-------------	------	---	--	--------

Vir: Oregon State University, UNEP in FAO (2002: 79–83).

Priloga B: Elementi različnih regionalnih režimov

Elementi režimov	Rečni bazeni	Nil	Evfrat & Tigris	Plata	Mekong	Donava
Načela		Zgodovinska pravica do vode, ozemeljska celovitost	/	Uravnotežen razvoj, fizična integracija KASNEJE: trajnostni razvoj, celostno upravljanje, omejena suverenost	Enotni rečni bazen KASNEJE: trajnostni razvoj, celostno upravljanje, omejena suverenost	Celostno upravljanje, trajnostni razvoj, zaščita vodnih virov, omejena suverenost
Norme		Predhodno posvetovanje, predhodno strinjanje, nepovzročanje večje škode	/	Predhodno strinjanje, predhodno posvetovanje glede razvojnih projektov	Predhodno posvetovanje, predhodno strinjanje, pravična in odgovorna raba vode, nepovzročanje večje škode	Onesnaževalec plača, predhodno opozarjanje, skupno prizadevanje k zmanjšanju onesnaženosti vode
Pravila		Pravila glede delitve vode iz Nila	Pravila glede delitve vode (Turčija je leta 1987 Siriji obljubila pretok 500 m ³ /s vode. Sirija in Irak pa sta se leta 1989 dogovorila o delitvi teh 500 m ³ /s vode.)	Izmenjava hidroloških in meteoroloških podatkov, opazovanje kakovosti in količine vode	Izmenjava hidroloških podatkov, kasneje (z MRC) posebna pravila za uravnavanje pretoka Mekonga in za uravnavanje pretoka njegovih pritokov; pravila določajo tudi pretok v različnih časovnih obdobjih	Sodelovanje, usklajevanje, posvetovanje in skupne dejavnosti, izmenjava podatkov, nadzor in zmanjšanje čezmejnih vplivov onesnaževanja
Postopki odločanja			Skupni tehnični odbor, ki pa več ne obstaja	Konferenca zunanjih ministrov v okviru CIC, odločanje poteka s soglasjem	Na začetku MC, kjer države odločajo s soglasjem; z MRC dobi medn. pravni značaj, institucionaliziran o odločanje v Svetu na ministrski (ali kabinetni) ravni, s soglasjem, vsaka država ima enega predstavnika	ICPDR, Odločitve se sprejemajo s soglasjem delegacij ali z večinskimi glasovanjem štirih petih glasov delegacij